موللا زەيدىن ھەققىدە
قىسسە

خېۋىر تۆمۈر

موللازەيدىن ھەققىدە قىسسە

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ھاشىم

موللا زەيدىن ھەققىدە

قىسسە

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقىتىدۇ
شىنجاڭ 7220- باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
1981 - يىل 11 - ئاي 1 - نەشرى
1982 - يىل 1 - ئاي 1- بېسىلىشى
كىتاپ نومۇرى: M10098·558
باھاسى: 0.51 يۈەن

www.uyghurkitap.com

ئاپتوردىن

بىپايان جۇڭغارىيە تۈزلەڭلىكى بىلەن چەكسىز تۇرپان ئويمانلىقى ئوتتۇرىسىدا ئاسمان پەلەك قەد كۆتىرىپ تۇرغان ھەيۋەتلىك بوغدا تېغى (توپ ئاتار غوجام تاغلىرى) ئۇلۇغۋار قامىتى، پۈتمەس - تۈگىمەس خىسلەتلىرى ۋە مول نازۇ - نېمەتلىرى بىلەن زامان - زامانلاردىن بۇيان بىزگە ھامى بولۇپ كەلدى. ئۇ ئۆز باغرىدا سانسىزلىغان ئاقىل - دانىشمەنلەرنى، باتۇر - پالۋانلارنى، ئادالەتپەرۋەر، ۋەتەنپەرۋەر، خەلقپەرۋەر ئوغلانلارنى ئوستۇردى. موللازەيدىن ئەنە شۇنداق خەلق سۆيەر ئوغلانلارنىڭ بىرى.

تارىخىي مەلۇماتلارغا قارىغاندا، موللازەيدىن 19 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا لۈكچۈندىكى باغرا يېزىسىدا نامرات دىخان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ ئالتە يېشىدىلا مەھەللى خۇسۇسى مەكتەپتە ئوقۇپ، خەت - ساۋادىنى چىقارغان. 11 يېشىدا مەدرىسكە ئوقۇشقا كىرىپ، 17 ياشتا ئەرەبچە كىتاپ، قۇرئانغا مەنا ئېيتالايدىغان قارى بولۇپ يېتىشكەن. ناۋايى، سوپى ئاللايار، خوجاھاپىز قاتارلىقلارنىڭ مۇناجات، قەسىدە كىتاپلىرىنى، قول خوجا ئەخمەت، شامەشرەپ قاتارلىق شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنى ئۆگىنىپ، ئۆز ئىقتىدارىنى ئوستۇرۇپ، «موللازەيدىن» دەپ نام ئالغان.

شۇ چاغدىكى تارىخىي رىياللىق — تۇرپان ۋاڭلىرىنىڭ خەلققە سالغان دەھشەتلىك زۇلمى، زورلۇق - زومبۇلۇقلىرى، خۇراپاتلىقنىڭ خەلققە كەلتۈرۈۋاتقان تۈرلۈك - تۈمەن زىيانلىرى، باي - ئەمەلدارلارنىڭ، دىنىي تونىغا ئورۇنۇۋالغان مۇتەئەسسىپلەرنىڭ ساختىلىقلىرى، ھىيلە - مىكىرلىرى، ئەمگەكچى خەلقنىڭ ئازاپ - ئوقۇبەتلىرى، دەرت - ئەلەملىرى، قايغۇ - ھەسرەتلىرى، ئارزۇ - ئىستەكلىرى ۋە ھورلۇق ئۈچۈن ئىلىپ بارغان كۈرەشلىرى موللازەيدىننىڭ قەلبىدە كۈچلۈك نەپرەت - مۇھەببەت تۇيغۇسىنى ئويغاتقان. موللازەيدىن قولىغا قورال ئىلىپ ۋاڭ، بەگ، پارىخور، جازانىخور ئەمەلدارلارۋە كاززاپ ئىشان - موللىلارغا قارشى مەردانىلىق بىلەن كۈرەش قىلغان باتۇرلارنىڭ جاسارەت - غەيرىتىگە ئىلھام بېرىش مەقسىتىدە ئۆزىنىڭ ئوتكۇر، ئاچچىق مەسخىرىلىرى، كوڭۇلنى ئاچىدىغان چاخچاقلىرى، يېقىملىق قوشاق بېيىتلىرى بىلەن جەڭگە ئاتلانغان. ئۇ دەسلەپتە زالىم قازىلار، خۇراپىي بۇۋىلەرنىڭ مۇتەئەسسىپلىكلىرىنى سوككەن، پاش قىلغان. كېيىنچە، تەدرىجى تەرەققىي قىلىپ، ۋاڭ - گوڭ، بەگ - غوجىلارنىڭ رەزىل ئەپتى - بەشىرىسىنى خەلقى - ئالەم ئالدىدا ئېچىپ تاشلىغان.

موللازەيدىن لەتىپىلىرىدە ئاچچىق ھەجۋى، چوڭقۇر مەسخىرە، ئوتكۇر كۈلكە بار. ئۇنىڭ لەتىپىلىرىنىڭ تېمىلىرى ھەر تەرەپلىمە، مەزمۇنى كەڭ، ئىخچام، راۋان، قىزىقارلىق. شۇڭا خەلق ئارىسىغا كەڭ تارقالغان. گەرچە، موللازەيدىن 19 - ئەسىرنىڭ 80 - يىللىرىدا ئالەمدىن ئوتكەن بولسىمۇ

ئۇنىڭ لەتىپىلىرى تا بۈگۈنگە قەدەر خەلق بىلەن بىللە ياشاپ كەلمەكتە. ئۇنىڭ مۇبارەك نامى ھەر بىر سورۇن - مەشرەپلەردە نەسىردىن ئەپەندى، سەلەي چاققانلارنىڭ نامى بىلەن تەڭ ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىنماقتا.

مولازەيدىننىڭ ھاياتى نامراتچىلىق، سەرسانچىلىقتا ئۆتكەن. ئەمما، ئۇ مەيلى قەيەردە بولسۇن خەلقتىن ئايرىلمىغان. ئۇنىڭ قەلبى خەلق بىلەن بىر بولغان. مەن مولازەيدىننىڭ ئەنە شۇ ھاياتىنى خەلققە ۋە كېيىنكى ئەۋلادلارغا تونۇشتۇرۇش مەقسىدىدە بۇ قىسسىنى يېزىپ چىقتىم. ھالبۇكى، مولازەيدىن ھەققىدە مەخسۇس تەتقىقات ئېلىپ بېرىشقا ئىمكانىيەت يار بەرمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە راسا ھەۋەس قىلىپ يۈرگەن چاغلىرىمدا توپلىغان ماتېرىياللار، يازغان خاتىرىلەر يوقىلىپ كەتتى. مەن پەقەت ”يېتىپ قالغىچە ئېتىپ قال“ دېگەن تەمسىلىمىزنى يادىمغا ئېلىپ، كۆرگەن - بىلگەنلىرىمنىڭ ئازلىقى، قەلەم كۈچۈمنىڭ ئاجىزلىقى، ماتېرىياللارنىڭ كەملىكىگە ۋە ياشىنىپ قالغانلىقىمغا قارىماي كىشىلەردىن ئاڭلىغانلىرىم بويىچە بۇ قىسسىنى يېزىشقا غەيرەت قىلدىم. بۇ، بىر باشلانما بولسۇن. مولازەيدىننى مەخسۇس ئۆگەنگەن ۋە تەتقىق قىلغان يولداشلار بۇنىڭدىنمۇ ياخشى كىتابلارنى يازار. شۇنداق قىلىپ خەلقنىڭ ياخشى ئوغلى مولازەيدىن ۋە ئۇنىڭ قىسسىسى كامالەت تېپىپ، ئۇلۇغ بوغدا تېغىنىڭ ئۆلمەس مەھسۇلى سۈپىتىدە كېيىنكى ئەۋلادلارغا يادنامە بولۇپ قالار. بۇ مەندىكى بىردىن بىر ئارزۇ.

يولداشلارنىڭ يار - يۆلەكتە بولۇشىنى، بۇ قىسسىنىڭ تېخىمۇ مۇكەممەل بولۇشىغا تەنقىدىي پىكىرلەر بېرىشىنى سەمىمىي ئۈمىت قىلىمەن.

1979 - يىل دېكابىر، ئۈرۈمچى.

www.uyghurkitap.com

مۇندەرىجە

بىرىنچى قىسىم 1

ئىككىنچى قىسىم 99

ئۈچىنچى قىسىم 219

برنجی قسم

(1)

ۋاڭلىق ئېرىق چېپىش يارلىغى چۈشكەندىن كېيىن يۇرت ئىچىدە خېلى پاتىپاراقچىلىق بولدى.

ۋاڭنىڭ دوغىلىرى يېزىمۇ - يېزا ئات چاپتۇرۇپ، ئىگىز - پەس ۋاقىراپ يۈرۈپ «يارلىق» يەتكۈزدى. ئۇنىڭ كەينىدىنلا ئۆيمۇ - ئۆي كىرىپ، كىملەرنىڭ ھاشارغا بارىدىغانلىقى، كىملەرنىڭ بارمايدىغانلىقىنى تەيىن قىلىشتى. بەلگىلەنگەن كۈن يېقىنلاشقاندا، دوغىلار توقماقلىرىنى تاراڭلىتىپ، مىراپلار قامچىلىرىنى پۇلاڭلىتىپ مەھەللىلەرگە دەھشەت سالدى.

لېكىن دېھقانلار ئۆزلىرىنىڭ ۋاڭلىق ئالۋاڭ - ياساقنى ئۆتەشكە مەجبۇر ئىكەنلىكىنى چۈشىنەتتى. چۈنكى ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان كىمىكى ۋاڭنىڭ ئالۋاڭ - ياساقلىرىدىن باش تارتىدىغان بولسا، توقماق ئاستىغا بېسىلاتتى، باغلىنىپ سازايى قىلىناتتى، دەرەخلەرگە ئېسىلاتتى. شۇڭا بەلگىلەنگەن كۈن يېتىپ كېلىش بىلەنلا، دېھقانلار ئۇزۇق - تۈلۈك، يېپىنچىلىرىنى، كەتمەن - گۈرجەكلىرىنى ئېلىپ، ئىشەكلىك ياكى پىيادە ئىش ئورنىغا مېڭىشقا باشلىدى. دوغا - مىراپلار بولسا، دېھقانلارنى تىللاپ، ۋاقىراپ - جاقىراپ مەھەللىلەرنى بېشىغا كىيىشتى. ئۇلارنىڭ زەھەرلىك تىل - ھاقارەتلىرى كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى پاراكەندە قىلماقتا ئىدى.

ۋاڭلارنىڭ بۇنداق يارلىقلىرى چۈشكەن كۈنلەردوغا - مىراپلار ئۈچۈن تېپىلماس پۇرسەت ئىدى. ئۇلار خەلققە زۇلۇم سېلىپ، ئالا - توپىلاڭ چىقىرىپ، توپىلاڭدىن توغاچ ئوغرىلايتتى.

شۇ كۈنلەردە مۇنداق بىر ئىش بولۇپ ئۆتتى:

يۇرت خەلقى مازاق قىلىپ، «ۋىلىخان تاز» ياكى «مىسۋاش بەگ» دەپ ئاتايدىغان غەلىتە بىر ئادەم بار ئىدى. بۇ ئادەم ھارسىزلىق قىلىپ، ئۆزىنى خەلق ئارىسىدا «ۋىلىخان بەگ» دەيتتى، ھەتتا ئۆزىنى باشقىلارغا «ۋاڭ ئەۋلادى»، «ۋاڭغوجىنىڭ ئانا باشقا، ئاتا بىر ئىنىسى» دەپ تونۇشتۇراتتى. بۇ قېتىم يۇرتقا چۈشكەن ھاشاردىن پەيدا بولغان پاتىپاراقچىلىقتىن پايدىلانغان «ۋىلىخان بەگ» ئۆز ئالدىغا تاپاۋەت قىلىشقا كىرىشتى.

ئۇ، ئالا باياتالنى مىنىپ، تەۋەرۈك تۈلكە تۇمىقىنى كىيىپ، تۈلكە قۇيرۇغى ئېسىلغان بەگلەرگە خاس ئىنچىكە تىللىق قامچىسىنى ئوينىتقان ھالدا دوغا - مىراپلار بىرەر قۇر دەسسەپ ئۆتۈپ كەتكەن يېزىلارغا باردى - دە، ئۇ يەرلەردىن كوڭۇل ئاۋارىچىلىقىنى خالىمايدىغان، «تىنچ كەتمىنىمىزنى چاپايلىلى» دەيدىغان سادا، يۇۋاش دېھقانلارنى تېپىپ: «ھاشارغا بېرىڭلار، بولمىسا ئوردىغا ھەيدەپ ئاپىرىپ، ۋاڭ موللاكامنىڭ توقمىقىغا باستۇرىمەن. راستىن بارالمايدىغان بولساڭلار بىر كۆرە بۇغداي بېرىڭلار، پەرمەنشا كىلا ئىچىگە ئاپىرىپ بېرىپ، ئېتىڭلارنى دەپتەردىن ئۆچەرتكۈزۈپ تاشلايمەن» — دېگەندەك سۆزلەر بىلەن پوپوزا قىلىپ، ئۇلاردىن

www.uyghurkitap.com

خېلى جىق ئاشلىق توپلىدى. قولغا چۈشكەن ئاشلىقلارنى ئوت-
تۇرلۇق ئويىگە ئاپىرىپ توكتى. ئىش ئەپلەشكەنسېرى ئۇنىڭ
نەپسى يوغىناپ، ئۆزىنى زادىلا توختىتالالمىدى. ئۇنىڭ ئا-
خىرىدا سېلىم يەۋاش دىگەن بىر بوۋايغا رودۇپايدەك
چاپلاشتى.

— ھەي قېرى، نىمىشقا ھاشارغا ماڭمىدىڭ؟ — ۋېلىخان
بەگ كوزلىرىنى چەكچەيتىپ، قامچىسىنى تەڭلەپ ھەيۋە قىل-
دى، — راستىن بارالمىساڭ، بىر كورە بۇغداي بېرىسەن!

— نىمە؟ بىر كورە بۇغداي ... كانايىغا يوق، سونايى-
غا نەدە تۇرۇپتۇ! — بوۋاينىڭ غەزىۋى ئورلەپ، ساقاللىرى
تىترەپ كەتتى.

— ۋاھ .... قېرىنىڭ ياماناللىغىنى — كور! بولمىسا
ئوردىغا ماڭ! مەن سېنى ۋاڭ موللاكامنىڭ توقمىغىغا
باستۇرىمەن!

— نەگىلا دىسەڭ بارىمەن. بىز دىگەن ئۇ يىل - بۇيىل
بۇغداي كورمەي ئوتىدىغان خەق! — سېلىم ئاكا ئۆزىنى بې-
سىۋالالماي سوزىنى داۋام قىلدى، — بۇغداي دىگەن ۋاڭنىڭ
ساڭلىرىدا سېسىپ تۇرۇپتۇ، بىزدە بولسا بىر دان بۇغداي
يوق. سەن تېخى بىر كورە بۇغداي دەيسەنا؟ يۈر، قانداق دا-
دىخاننىڭ ئالدىغا ئاپارساڭمۇ بارىمەن!

ۋېلىخان بەگ سېلىم ئاكىنى ئاتنىڭ ئالدىغا سېلىپ
ھەيدەپ ماڭدى. بۇلار تولا ۋاڭ - چوڭ قىلماستىن بىر مە-
ھەللىدىن ئوتۇپ يەنە بىر مەھەللىگە يەتكەندە ئىشەك سۇغار-
غىلى چىققان بىر دىخان يىگىتكە ئۇچراشتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، سېلىم ئاكا، نەگە ماڭدىڭىز؟ — سورىدى يىگىت.

— مېنى نەگە بارىسەن دەمسىنا؟ كەينىمدىكى پولداڭغا قارا، مېنى ھەيدەپ كېتىۋاتىدۇ، — غەزەپتىن سېلىم ئاكىنىڭ ئاۋازلىرى تىترەپ، كوزلىرىگە غىل - غىل ياش كەلگەن ئىدى.

— سېلىم ئاكامنى نەگە ھەيدەپ ماڭدىڭ؟ — يىگىتمۇ لايىملىق بىلەن سورىدى.

— كارىڭ بولمىسۇن، ئىشىڭنى قىل! — ۋېلىخان بەگ ھەيۋىسىنى بۇزماستىن ۋاقىردى.

— سېلىم ئاكىدەك يۇۋاشنى تاپقاندا دو - پېرى بولۇپ كېتىدىكەنسەن — دە؟ بۇ ئادەم يۇۋاش، خۇدانىڭ مومىنى ھەم ياشانغان، بىر تاپان يېرى يوق كوك نامرات، بۇ ئادەمنى نەگىلا ھەيدەپ بارغىنىڭ بىلەن خۇدانىڭ زارىدىن باشقا ھېچنىمە چىقمايدۇ، ياخشىسى بۇ ئادەمنى قويۇۋەت، ئويىگە كەتسۇن.

— كەتسۇن دىگەن قانداق گەپ؟ مېنىڭ ئىشىمغا سەن ئارىلاشما! — دىدى ۋېلىخان بەگ.

— ئەگەر بۇ ئادەمدىن ئالىدىغان نەرسەڭنى مەن بەرسەم قويۇپ بېرەمسەن؟

— ئەگەر سەن ئارا كىرسەڭ، — دىدى ۋېلىخان بەگ بىر ئاز نەپ چىقىدىغانلىقىغا كوزى يېتىپ، — بىركۇرە ئېلىپ بېرەلمىسەڭ، بەش شىڭ بۇغداي ئېلىپ بەر، ئۇنىمۇ بەرمەي-

مەن دىسە توقماق بازىردا كورۈشمىز، ۋاڭ مولاكامنىڭ توقمىغى قېرى - ياش دىمەي سوقىۋېرىدۇ...

— بولدى ماڭا ھىساپ، — دىدى — دە، يىگىت يۈرۈلۈپ سېلىم ئاكىغا قاراپ سوزىنى داۋام قىلدى، — بولدىسىز كېتىڭ، قالغان ئىشنى مەن سوزلىشىمەن.

— ياق كەتمەيمەن، بۈنىڭغا بېرىدىغان نەدىكى بۈغداي؟ نەگە ھەيدىسە بارىمەن. بوپتۇ، مۈنداق جاننى نەدە قويسا - نەدە يوق، كەچتىم بۇ جاندىن! ۋاڭنىڭ ئالدىدا نەچچە ئېغىز سوز قىلىۋېلىپ ئولسەممۇ مەيلى! ... — سېلىم ئاكا ئاچچىغىدا ئوزىنى بېسىۋالالمايتتى، يىگىت ئۈنىڭ مۈرىسىگە شاپىلاغلاپ تۈرۈپ:

— خاپا بولماي، گېپىمنى ئاڭلاپ كېتىپ تۈرۈڭ. مەن بەگنى ياخشى رازى قىلىپ يولغا سالىمەن، — دىدى. سېلىم ئاكا يەنە بىرمۈنچە قايناپ ئويىگە كەتتى. يىگىت ئىشىگىنى يېتىلەپ ھويلىسىغا قاراپ ماڭدى. ۋېلىخان بەگ زور ئۈمىت بىلەن ئۈنىڭ ئارقىسىدىن كېلەتتى. يىگىت ئىشەكنى پۈختىلاپ باغلىغاندىن كېيىن بۈرۈلۈپ ۋېلىخان بەككە قاراپ:

— ئاتتىن چۈشمەي تۈرىسەنغۇ، سەن مىسۋاشنىڭ دەردىدىن خەلق يۈرتنى تاشلاپ كەتكۈدەك بولۇۋاتىدۇ. ئىزاتارتىمايدىغان تاز، چۈش ئاتتىن!...— دەپ ۋاقىردى.

بەش شىڭ بۈغداي ئېلىش تاماسىدا كەلگەن ۋېلىخان بەگ تۈيۈقسىز بۇ ھاقارەتنى ئاڭلاپ ھاڭ - تاڭ بولۇپ قالدى، ئۇ ئىمىدۈر بىر نىمە دىمەكچى بولۇپ كاپۈكلىرىنى قىمىرلىتىپ تۈرۈشىغا يىگىت كېلىپ ئۈنى تارتىپ ئاتتىن يى-

قىتتى. خۇددى قۇرۇق تاغاردەك سېرىلىپ چۈشكەن جانسىز تازنى يىگىت پۇرلاپلا يەرگە بېسىپ، بىر - ئىككى نەقتىغاندىن كېيىن بېقىنلىرىغا بىر نەچچە قېتىم مۇشت بىلەن تۇرتتى. ئۇنىڭ مۇشت كوتۇرەلمەيدىغانلىقىنى بىلگەن يىگىت ئۇرۇشنىڭ ئورنىغا ئۇز تاغرىنى ئېلىپ بېشىغا كەيدۇرۇپ، ئۇستىگە مىنىپ ئولتۇرۇپ سوراق قىلىشقا باشلىدى:

— راستىڭنى ئېيتساڭ قۇتۇلىسەن، يالغان ئېيتساڭ تۇتۇلىسەن، بىلدىڭمۇ! تاغارنىڭ ئاغزىنى بوغۇپ ئېغىلغا تاشلاپ قويسام، بەش كۈن ياتامسەن — ئون كۈنمۇ! راستىڭنى ئېيت، كىملەرنى بوزەك تېپىپ، قانچىلىك ئاشلىق توپلىۋالدىڭ؟

— جېنىم ئۇكام، مەن ئېيتاي. دېمىم تۇتۇلۇپ كەتتى، بېشىمنى تاغاردىن چىقىرىپ قوي، بولمىسا ئولۇپ قالىمەن، — ۋېلىخان بەگ يىغلامسىراپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى، — ئۇھ — ئۇھ ... جېنىم ئۇكام راستىنى ئېيتسام 5 - 6 ئادەمدىن ئاران ئىككى كۈرە بۇغداي، ئۇچ كۈرە ئىككى شىڭ قوناق يىغىۋالدىم. راستى شۇ، جېنىم ئۇكام تاغاردىن بوشىتىۋەت. دېمىم سىقىلىپ ئولگىلىۋاتىمەن...

— مەندىن ئالامسەن؟

— سېنىڭدىن قانداق ئالغىلى بولىدۇ، ھەرگىز ئالمايمەن.

يىگىت ئۇنى تاغاردىن بوشاتتى. تاغار ئىچىدە قاتتىق تەرلەپ، باش - كوزلىرى تاغار توپىسى بىلەن بۇلغىنىپ كەتكەن ۋېلىخان بەگنىڭ بايىقى سالاپىتى قالمىغان ئىدى.

— ئۇھ، ئۇھ... يائاللا، جېنىمنى چىقىرىۋەتكىلى تاس قالدىڭ، — دېدى ۋېلىخان بەگ ۋە ھاسىراپ تۇرۇپ تۈلكە تۇمىقىنى قېقىپ — سىلكىپ بېشىغا كىيىۋالدى. يىگىت ئۇنىڭغا قاراپ:

— ۋاڭنىڭ توقماقلىرىنى داۋراڭ قىلىپ ئادەم قورقىتىشنى ياخشى بىلىدىكەنسەن، ئۇزەڭ يەپ كورگەنمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇكام، تولا چاخچاق قىلمىچۇ! ئادەمنى تاغارغا سولىۋالساڭ، ئىسسىقتا ئۇلۇپ قالسام كىمگە ھىساپ؟ بولدى مەن كېتەي، — ۋېلىخان بەگ ئات تەرەپكە ماڭدى.

— توختا، ساڭا بىر گېپىم بار، — دېدى يىگىت. ۋېلىخان بەگ بۇرۇلۇپ ئۇنىڭغا قۇلاق سالدى.

— قارىغاندا، سەن مۇشكۇل يولغا كىرىپ قاپسەن، مەن سېنى ئوڭايلا بىر يول بىلەن نۇرغۇن دۇنياغا ئىگە قىلسام قانداق دەيسەن؟

— قېنى شۇنداق قىلساڭغۇ! — مىنۇت ئالدىدا كورگەن ئەزىيەتلەرنى ئېسىدىن چىقارغان ۋېلىخان بەگ ئاچكوزلەرچە تەلمۈردى.

— بىلىشىمچە سەن ۋاڭ - غوجىلارنىڭ ئەۋلادىغۇ؟

— شۇنداق ئۇكام. مەن ھازىرقى ۋاڭنىڭ ئانا باشقا، ئاتا بىر ئىنىسى. ئۇلار مېنى ئوگەيلەپ، چەتكە قېقىپ ئارىغا ئالمايۋاتىدۇ. ناھايىتى مېنىڭ ئاپامنى توي قىلىپ ئالمىغانلا يېرى بار. شۇ سەۋەپتىن ئۇلار مېنى ئارىغا ئالمايۋاتىدۇ، — دېدى ۋېلىخان بەگ شىكايەت قىلىپ.

— ۋاڭلارغا تۇققانلىغىڭ راست بولسىلا، ئىش ئوڭاي، — دېدى يىگىت داۋام قىلىپ، — ئېرىق چېپىلىپ بولغاندىن كېيىن ۋاڭ چېلىش قىلىپ بەرگۈدەك. سەن شۇ يەرگە بارسەن، مەن سېنى ۋاڭغا يۈزلەشتۈرىمەن، شۇ چاغدا ئۆزەڭنىسى تېگى-تەكتىڭ بىلەن تونۇشتۇرغىن. ئىش ئوڭدىن چىقىپ، ۋاڭ سېنى كەل ئىنىم دەپ يېنىغا تارتسا، ئۇ چاغدا كاتتا ئاتلارنى مىنىپ، كەڭتاشا يەپ-ئىچىپ، يۇرتمۇ-يۇرت ئويناپ يۈرسەڭ ئەجەپ ئەمەس. قارىسام پىشانەڭ ئوڭ، باشلىرىڭ مىس قازاندەك پاقىراپ تۇرۇپتۇ، دۆلەتمەن بولۇپ قېلىشىڭ مۇمكىن، ئۇ چاغدا يەنە مېنى ئۇنتۇپ قالمىساڭ بولىدۇ!

— سېنى ئۇنتامدۇ — كىشى.

— ئۇنداق بولسا گەپ شۇ، ياشىقلارغا تىنما، بىلدىڭمۇ!

— بىلدىم.

خوشال بولۇپ كەتكەن ۋېلىخان بەگ كەتمەكچى بولۇپ تۇراتتى، ئوردا دوغىلىرىدىن مەتىم دوغا ئۇستىلەپ كېلىپ قالدى.

— سىلەر نىمە قىلىۋاتقان ئادەملەر؟ — مەتىم دوغا ۋېلىخان بەگدىن سورىدى، — ھەي تاز، سەن نىمە قىلىۋاتىسەن؟

— ئىنىم ... مەن ھاشارغا ھەيدەپ ...

— سەن ھەيدىسەڭ بىز نىمە قىلغىدەكمىز، بۇ ئىشلارغا نىمە دەپ ئارىلىشىسەن؟ سەن يا مىراپ بولمىساڭ! ماڭ كەت، كوزۇمدىن چاپسان يوقال!

دوغىنىڭ غەزىۋىدىن قورققان ۋېلىخان بەگ دۇدۇقلاپ،

تەمتىرەپ بېرىپ ئېتىغا مىندى ـ دە، غىپ قىلىپ كۆزدىن يوقالدى.

ـ سەنچۇ؟ ھەممە ئادەم كەتتى. ھاشارغا بارامسەن ياكى ئىككى كۆرە بۇغداي بېرىپ قۇتۇلامسەن؟ قېنى سۆزلىگىنە!

ـ ھەي ئاداش، نىمە دەۋاتىسەن؟ مەندىن بۇغداي ئالىمەن دەمسىنا؟!

ـ مېنى ئاداش ـ پاداش دىمەي گەپ قىل. ئىككىمىزنىڭ پەرقى بار. مەن دىگەن ئوردا ئادىمى. سەن بولساڭ...

ـ بىلىمەن ئاداش! مېنىڭمۇ سېنى ئاداش دىگىنىم بوش گەپ ئەمەس، ـ دىدى دىخان يىگىت دوغىنى مەنسىتمەستىن ۋە يېقىنلاپ بېرىپ دوغىنىڭ قولىدىن تارتتى، ـ چۈشسىنا بىردەم پاراڭلىشىمىز.

ـ تولا گەپ قىلما! ـ دىدى دوغا قولىنى ئاجراتماقچى بولۇپ، لېكىن يىگىت ئۇنىڭ قولىنى قويۇۋەتمەستىن تېخىمۇ كۈچەپ تارتتى. بوشاڭلىق قىلسا ئاتتىن سۆرىلىپ چۈشىدىغانلىقىنى سەزگەن دوغا ئۆزەڭگىنى چىڭ تېپىپ، قارشىلىق كۆرسەتتى. ئۇ ئۆزىنى كۈچ ـ ماغدۇردا خېلى ئادەملەرگە تەڭ قىلماي، مەنمەنلىك قىلىپ يۈرىدىغان ئادەم بولغاچقا، تىرەجەپ ئۆز رەقىبىنى يەڭمەكچى بولدى. لېكىن بۇ يىگىت بوش ئادەم ئەمەس ئىدى. ئۇ بارغانچە كۈچەپ تارتقاندا دوغىنىڭ تېگىدىكى ئات سەنتۈرۈلۈپ كېلەتتى. دوغا ئۆز رەقىبىنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان بولسىمۇ، يەنىلا تىركىشەتتى. تارتىشىش راسا ئەۋجىگە چىققاندا ۋە كۈچ ـ ماغ-

دۈرنىڭ كىمدە قانچىلىك ئىكەنلىكى ئايان بولغاندىلا، يىگىت
دوغىنىڭ قولىنى قويۇۋېتىپ كۆلدى ۋە:

— ئاداش توقماقلىرىڭنى تاراڭلىتىپ، خەقلەرنى قور-
قىتىپ يۈرىدىكەنسەن، ئۆزەڭ توقماق يەپكۆرگەنمۇ؟ — دىدى.

— مەن نىمە دەپ توقماق يەيمەن؟ توقماق بىلەن
يۇرت سوراۋاتقان ئەرلەر بىز! — دىدى دوغا كۆرەڭلەپ. — چاپ-
سانراق جاۋاپ قىل، قانداق قىلىسەن؟

— سىنىڭ ئالدى - كەينىڭگە قارىماستىن ئىش قىلىدى-
غانلىغىڭنى ياخشى بىلىمەن ئاداش. لېكىن قاراپ ئىش قىل،
ئۇسما كېتىپ قاش قالىدۇ دىگەندەك، توقماقلار قولۇڭدىن
كېتىپ ئۆزەڭ قەپقالارسەن؟

— ھەي، تولا گەپ قىلماي سوئالىمغا جاۋاپ بەرگىنە!

— سىنىڭچە بولغاندا ئىككى كۆرە بۇغداي بەرمىسەم
ھاشارغا بارىمەن، ھاشارغا بارسام ئىككى كۆرە بۇغداي بەر-
مەيمەن، شۇنداقمۇ؟

— ئېلىشتۇرماي تۈزۈك گەپ قىلغىنا، بۇغداي بېرەل-
مىسەڭ ھاشارغا ماڭ!

— مەنمۇ شۇ گەپنى قىلىۋاتىمەن ... گەپ ئىككى كۆرە
بۇغدايدا قالدى، يادىڭدا بولسۇن! ... — دىدى يىگىت.
مەتىم دوغا ئېتىنى قايرىپ ھويلىدىن چىقىپ كەتتى.

ئىش ئورنىدا يۇرت - يۇرتتىن كەلگەن بىر قانچە يۈز
ھاشارچى دوغا - مىراپلارنىڭ بېسىمى ۋە تىل - ھاقارەتلىرى
ئاستىدا ئىشلىمەكتە ئىدى. پىژ - پىژ ئاپتاپتا دىخانلارنىڭ

يۈزلىگەن كەتمەنلىرى بىرسى كۆتىرىلسە، بىرسى چۈشۈپ، قۇياش نۇرىدا يالت - يۇلت پارقىراپ كۆزلەرنى چاقاتتى. چەتتىن قارىغۇچى كىشىلەرگە ئىش مەيدانى گويا قىزىق تاماشا ئورنى بولۇپ كۆرۈنەتتى.

ئىش ئورنىنىڭ بىر چېتى — بۇلۇق دەرەخلەرنىڭ قارا كولەڭگىسى ئاستىغا بىر جۈپ كات قويۇلۇپ، گىلەم بىلەن يۆركەلگەن، ئۈنىڭ ئۈستىگە قات - قات كۆرپە سېلىنىپ، پەر ياستۇقلار تاشلانغان ئىدى. بۇ ھەشەمەتلىك ئورۇندا ۋاڭ غوجا كېرىلىپ يېتىپ، ئىش ئورنىنى يىراقتىن تاماشا قىلاتتى. دوغا، كاھلار ۋە پاراڭچىلار ۋاڭنىڭ ئەتراپىنى چورىدەپ تۇرۇشاتتى ۋە ئۇنى قۇش قانىتىدىن ئىشلەنگەن يوغان يەلپۈگۈچتە يەلپۈپ تۇراتتى. يەلپۈگۈچ بىر تىنىقمۇ توختىماستىن قولدىن - قولغا يۆتكىلىپ تۇراتتى. ۋاڭنىڭ ئالدىغا سېلىنغان داستىخاندا دەستە - دەستە نان - توقاچلار، تاۋاق - تاۋاقتا پىشۇرۇلغان پاقلان گۆشى ۋە باشقا يېمەكلىكلەر تۇراتتى. بۇ نازۇ - نېمەتلەر، يىگىلى ئېغىزنىڭ يوقلۇغىدىن گويا كۆرگەزمىگە قويۇلغان بۇيۇملاردەك تىزىلىپ تۇراتتى. ۋاڭ غوجا بۇ يەرگە ئەتىگەنلىك قارا تاماكا (ئەپيۇن) تارتىپ، شىر كەيىپ بولۇپ كەلگەن بولغاچقا، كۆزلىرىنى خۇمالاشتۇرۇپ، ھاشارچىلارغا ۋە ئۇلارنىڭ قانداق ئىشلەيدىغانلىقىغا نەزەر تاشلاپ تاماشا قىلاتتى، بۇ ئارقىلىق بىكارچىلىقتىن پەيدا بولغان زېرىكىش تۇيغۇلىرىنى يەشمەكتە ئىدى.

ھاشارچىلار ئىشلەۋاتقان جايدىن گۈپۈلدىگەن كەتمەن ئاۋازلىرى، كەتمەن چاپقاندا ئادەملەرنىڭ كۆچىنىپ

«هە - هۇ» دېگەن ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. دوغا - مې-
راپلار بولسا ۋاقىراپ - جاقىراپ:

— چېپىڭلار! ... بولمىسا قامچا يەيسىلەر! ئانا - ما-
ناڭنى ... خ-وتۇنتالاقلار! - دەپ ۋاقىراپ تۇراتتى.

ئىش ئەنە شۇنداق شاۋ - شۇۋ، ۋاراڭ - چۇرۇڭ ئىچى-
دە كېتىۋاتقان پەيتتە، هاشارچىلار ئىچىدىن كىمدۇ بىرسىنىڭ
مۇڭلۇق ناخشىسى ئاڭلاندى:

ۋاڭ غوجا بېيجىڭگە كىرسە،
ئۆيى يوق نەدە ياتار؟
چىقسا بوران، ياغسا يامغۇر،
نەق پۇل تولەپ دەڭدە ياتار.

ۋاڭ غوجا يۇرتىغا يانسا،
مەيگە خېچىر قاتار.
كورپىنى قات - قات سېلىپ،
ئاق پەرردە ئوڭدا ياتار.

گازىر چاققان يەرلىرىڭ،
ۋەدىسى يالغان بىۋاپا ئايارەي ...

ناخشا خ-ېلىدىن ب-ېرى ۋاڭ-نىڭ ق-ۇلىقىغا كىرمەكتە
ئىدى. ئۇ خۇمالاشقان ك-وزلىرى ب-ىلەن چ-ورىلەرگە ق-اراپ
قويۇپ:

— بىرسى خېلى ئەپچىل ناخشا ئېيتىۋاتىدۇ، كىمكىن؟

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

قىچقىرىپ كېلىڭلارچۇ! — دېدى. ئەپيۇن كەيپىدە مەس بولغان ۋاڭنىڭ ئاۋازى غاراك - غۇرۇك چىقاتتى.

— خوش...

ناخشىنىڭ ۋاڭغا يېقىپ قالغانلىقىنى چۈشەنگەن كاھلار، دوغىلار تەڭلا "خوش" دېيىشتى ۋە ئارىدىن بىرسى بېرىپ ناخشا ئېيتقۇچىنى قىچقىرىپ كەلدى. ۋاڭنىڭ ئالدىدا ئوتتۇرا بوي، كەڭ يەلكىلىك، قەددى - قامىتى كېلىشكەن بىر دىخان يىگىت تۇراتتى. ۋاڭ ئۇنىڭغا باشتىن - ئاياق سەپسېلىپ قاراپ چىققاندىن كېيىن سوراشقا باشلىدى:

— سەن نەدىن كەلدىڭ؟

دىخان يىگىت قوشاق بىلەن جاۋاپ بەردى:

كېپىش بەگنىڭ شەرىدىن،
مىسۋاش بەگنىڭ دەردىدىن،
بىر مۈشت ئۇرۇپ بۇرنىغا،
يىقىلغانىنىڭ ئورنىغا،
ئوكسۈك بولۇپ كەلگەنمەن.

— ۋاھ... — دېدى ۋاڭ كوزلىرىنى يوغان ئېچىپ، — سەن خېلى پاراڭچى ئوخشايسەن!

— يوقسۇ، پاراڭچىمۇ ئەمەسمەن، شۇنداق بولسىمۇ، ھەرىيلىغا نەچچە توكاك① پاراڭلارنى، ئەپلەپ تېپىپ ساراڭلارنى، خۇڭمىياۋزىغا ② ئەۋەتىپ، تەڭگە - داچەنگە سېتىپ، توشقۇ-

① توكاك — سۈكەن

② خۇڭمىياۋزى — ئۇرۇمچى

زاتتىم توكاڭلارنى ...

— ئادەم ئاڭلاپ باقمىغان پاراڭلارنى سالمىسەڭغۇ!

ھا - ھا - ھا ... — ۋاڭ بىر ھازا كۈلۈپ كېتىپ سوراقىنى داۋاملاشتۇردى، — ئېتىڭ نىمە؟ كىمنىڭ بالىسىسەن؟

— خوش تەخسىر، مېنىڭ ئېتىم، ئەسلىدە مەن بىر يېتىم، ئەزان چىللاپ ئات قويۇپتۇ موللا سېتىم، يەتتە يېشىمدا سۈننەت قىلدى بىرلا قېتىم، موللىسى ئاسماندىن چۈشۈپ، موللازەيدىن بولدى ئېتىم.

— ھوي، ھوي، ھوي، جىقلا سوزلەپ كەتتىڭ، موللازەيدىن دىگەن سەنمۇ؟

— ھەئە، مەن.

— موللازەيدىن، سېنىڭ بۇ چىرايىڭدىن موللىلىق كورۈنمەيدۇ، مەكتەپتە ئوقۇغانمىدىڭ؟

— يوقسۇ، بۇخاراغا بارمىغان، قەشقەردىمۇ تۇرمىغان، ھەپتىيەكنىڭ توپىسىنى كاپ ئېتىپمۇ يىمىگەن، تۇرغۇش① سانايمۇ كورمىگەن، راستىنى ئېيتسام مەكتەپنى يا كورگەن - يا كورمىگەن.

— ئەمىسە نىمىشقا موللا دەيدۇ؟

— موللىسى ئاسماندىن چۈشتى دىدىمغۇ!

— قېنى قانداق چۈشتى؟

— دىسەم گەپ تولا.

— مەيلى سوزلە! ...

ۋاڭ موللازەيدىنگە قىزىقىپ ئۇنى سوزلەتمەكچى بول-

① تۇرغۇش — چېكىت

دى. موللازەيدىن تەمتىرنەمەستىن تەمكىن سوزلەشكە باشـ
لىدى.

— ئىزنا قىلغان بولسىلا مەن سوزلەي. كىچىك ۋاقـ
تىمىزدا بارات موللامدا ئوقۇيتتۇق. موللىمىمىز نەزىر-
چىراق، توي - توكۈندىن قالمايدىغان ئادەم ئىدى، ھەرنو-
ۋەت نەزىر - چىراققا ماڭسا، بىزنى بىر كوزى يوق قار-
غۇ خەلپەتكە تاپشۇرۇپ كېتەتتى. كوزى يوقنىڭ يۈزى يوق
دەپ، بۇ خەلپەت ھەدىسىلا بىزنى ئۇرۇپ ئويىنايتتى. بىر
كۈنى باغدىن بىرتال جۇجەم چىۋىقى كېسىپ چىقىپ، بىزنى
ساۋىغىلى باشلىدى. بىز گەپ قىلىساق، خەلپەت ئۇرغان
يەردىن تاڭلا - قىيامەتتە قىزىلگۈل ئۇنۇپ چىقىدۇ دەپ
بېسىپ تاشلايتتى. بىر قېتىم چىۋىقىنىڭ ئۇچى ماڭا بەكرەك
تېگىپ كەتتى. ئاچچىقىمغا پايلىماي چاچراپ قوپۇپ،
خەلپەتنى كوتىرىپ بېسىۋالدىم. قولىدىكى چىۋىقنى تارتىۋېلىپ
خەلپەتنى ئۇرۇشقا باشلىدىم، باشقا بالىلارمۇ ئۇردى.
شۇنداق قىلىپ خەلپەتنى ئالىلا - توۋا دىگۈزۈۋەتتۇق.
قىيامەتتە بىزگە قىزىلگۈل ئۇنۇپ، ساڭا ئۇنمەي قالسا
ئادىل بولمىغۇدەك، ساڭىمۇ قىزىلگۈل ئۇنسۇن دەپ خېلى
جىق ئۇردۇق. شۇنداق قىلىپ قارغۇ خەلپەتنى كاردىن
چىقاردۇق. ئۇ بىزدىن قۇتۇلۇپلا قېچىپ كەتتى. ئۇنىڭ
ئورنىغا ئوزەم خەلپەت بولدۇم. بالىلارنى باشلاپ يۈرۈپ
بىر مۇنچە ئوينىدۇق. ئاندىن خەلپەتلىكتىن ئورلەپ موللا
بولدۇم، موللامنىڭ ئوي ئىچىدە ئورايدىغان سەللىسىنى
ئېلىپ بېشىمغا ئورىدىم - دە، موللام ئولتۇرىدىغان سوپىدا

ئولتۇرۇپ، كېكىرتەكلىرىمدىكى پوشكال يۇقۇندىلىرىنى قىرىشتۇرۇپ، باللارغا ساۋاق بەردىم. ئاخىرىدا باللاردىن، ھەممىڭلار مېنى موللا دەمسىلەر دىسەم، دەيمىز دەپ چوقان سېلىشتى. مېنىڭ سۆزۈمگە كىرەمسىلەر دىسەم، ھەممىسى كىرىمىز دىدى. ئۇنداق بولسا ھەممىڭنى ئازات قىلىۋەتتىم، دىدىم - دە، باللارنى تارقىتىۋەتتىم، شۇنىڭدىن باشلاپ ئۆزەم مەكتەپكە بارمىدىم. شۇكۈنى يېرىم كۈن موللىلىق قىلىپ ياخشى موللا بولغان ئوخشايمەن، شۇنىڭدىن باشلاپ ئېتىمغا موللا دىگەن سۆز قوشۇلدى. بۇخاراغىمۇ بارماي، قەشقەرەدىمۇ تۇرماي، موللىلىقنى ئوڭايلا تېپىۋېلىپ موللازەيدىن بولۇپ كېلىۋاتىمەن - تەخسىر!

ۋاڭ بۇ سۆزلەرنى باشتىن - ئاخىرغىچە بېشىنى لىڭشىتىپ، ھوزۇر قىلىپ ئاڭلىدى، سوراقىنى داۋاملاشتۇرۇپ:

— ئۆيلۈك بولدۇڭمۇ؟ — دەپ سورىدى.

ۋاڭ بۇ سوئالنى سورىغاندا ئۆزىنىڭ سەل ئۇتتۇر مىجەز قىزىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. ئەگەر بويتاق بولسا، موللازەيدىنگە شۇقىزىنى چېتىپ قويىدىغاندەك بىر خىيال كۆڭلىگە كەچكەن ئىدى.

— ئىككى بالام بار، — دىدى موللازەيدىن.

ۋاڭنىڭ كۆز ئالدىدىن ھېلىقى تەلۋە قىزى غايىپ بولدى. قوشۇمىسى سەل - پەل تۈرۈلدى، لېكىن چاندۇرماستىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— تىرىلغۇ يېرىڭ بارمۇ؟

— بۇكۈم چۈشىمۇ ۋاڭلىق يەرگە چۈشىدۇ، — دىدى

موللازەيدىن سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — مىنىڭ ئويۇم ۋاڭلىق يەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان. بىز بىر ئويلۇك خەق شۇيەردە ياخشى كۈن كەچۇرۇپ كىتىۋاتىمىز. بۇغداي تاختىلانغاندا، خۇددى ئوزەم تىرىغان بۇغدايدەك قاراپ كىتىمەن. بۇغداي چىچەكلەپ پۇراققا كىرگەندە پۇراپ تويمايمەن، باشقا خەقنىڭ بۇغدايلىرى ۋاڭلىق بۇغدايلاردەك ئوخشمايدۇ هەم خۇشپۇراق چاچالمايدۇ، شۇڭا بىز ۋاڭلىق بۇغدايلارنىڭ ئوخشىغانلىقىغا قاراپ، ياخشى پۇراقلىرىنى پۇراپ، مەھسۇلاتىغا قاراپلا ياخشى كۈن كەچۇرىمىز. قانداق قىلىمىز؟ زۇگۇلا دىگەن بىر نەمە بارغا ئوخشايدۇ، خۇدايىم تائالا هەر قايسىلىرىدەك كاتتا بەندىلىرىگە يەر زىمىن، كارىز سۇلىرىغا قوشۇپ زۇگولىنى يوغان ئۆزۈپتۇ. ماڭا ئوخشاشلارغا كەلگەندە تىرىقچىلىكمۇ يوق. ئاسماندىن يۇز يالغان چۇشۇپ، توقسان توققۇزى موزدوزغا، بىرسى پۇتۇن ئالەمگە چېچىلغاندەك بىر ئىش دىسىلىرا؟ خۇداغا شۇكرى. ماڭا ۋاڭلىق بۇغدايلارنى كورىدىغان، پۇراقلىرىنى پۇرايدىغان زۇگۇلىنى ئايىماي بەرگەنلىكىگە مەن خوش. ئويدە بىر ئىلدام ئىشىكىم بار. گايىدا زىرىكىپ قالسام ئىشەككە مىنىپ، ۋاڭلىق يەرلەرنى بىر ئايلىنىپ كىلەي دەپ چىقىپ كىتىمەن. 7 - 8 كۈنلەر ئايلىنىپ يۇرۇپ ئويگە كەلگەندە خىيال قىلسام ۋاڭلىق يەرلەرنى يەنىلا ئايلىنىپ بولالماپتىمەن. نەمە دىگەن جىق يەر؟ مۇرتۇق، سىنگىم، قارغۇجا، لۇكچۇن، خاندۇ، پىچان ... هەممىلا يەردە ۋاڭلىق يەر. بەزەن خەقلەر خۇداغا نالە قىلىپ:

”زېمىنىڭنى ۋاڭلارغا تارتتۇرۇپ قويدۇق، ئاسمىنىڭنى چىڭ تۇت» دەيدىكەن. مەن خىيال قىلسام بۇ گەپمۇ توغرا... ۋاڭلىق يەرنىڭ چىقلىغىغا قاراپ كىملا بولسا شۇنداق دېگۈسى كېلىدىكەن. بىر كۈنى خاندۇ تەرەپتە كېتىۋاتسام، كەينىمدىن خېچىر مىنگەن بىر ياش بالا يېتىشىپ كەلدى. قارىسام ھىلىقى ئىسمارنىڭ بالىسىكەن. ئىككىمىز ھەمرا بولۇپ بىر ئاز بىللە ماڭدۇق. ئالدىمىزغا بىر مۇنچە پارچە زىرائەتلەر ئۇچرىدى. بۇ يەرلەر كىمنىڭدۇ، دەپ گۇمانلىنىپ: „بۇ يەرلەر كىمنىڭ يېرى بىلەمسەن؟» دەپ سورىدىم، ئۇ بالا جاۋاپ بېرىپ: „بۇ مېنى يەر» دېدى، ۋە سول تەرەپتىكى بىر سالا يەرنى كورسىتىپ: „بۇ، ۋاڭنى يەر» دېدى. يەنە بىر مۇنچە ماڭغاندىن كېيىن، يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى يەرلەرنى كورسىتىپ: „بۇ يەردە مېنى يەر يوق، ھەممىسى ۋاڭنى يەر، دوڭدىكى يەرلەرمۇ ۋاڭنى يەر، ئويىماندىكى يەرلەرمۇ ۋاڭنى يەر» دېدى، بۇ سوزنى تولا تەكرارلىغاندىن كېيىن ماڭا باشقىچە تۇيۇلدى. ئاچچىغىم كېلىپ قالدى. قانچىلا خىيال قىلسام گەپتە تەتۈر مەنا بار. مەن ئويلىدىمكى، سېنىڭ يەرلىرىڭغۇ سېنى يەر بولىۋەرسۇن، سىلەرگە ئوخشاش يەرگە تويمىغان چازانىخورلارنى يەرلىرىڭلار يەپ كەتسۇن، مەيلى. ۋاڭ غوجىنىڭ يەرلىرىنى نىمە ئۈچۈن „ۋاڭنى يەر، ۋاڭنى يەر» دەۋېرىسەن؟

سوز بۇ يەرگە كەلگەندە ۋاڭنىڭ قوشۇمىسى تۈرۈلۈپ كوزلىرى چەكچەيدى. شۇنداق بولسىمۇ سوزنىڭ ئاخىرىسىغا

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

قىزىقىپ تىڭشاشنى داۋام قىلىۋەردى. موللا زەيدىن سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپ:

— ئاتاڭ جازانىخورلۇق قىلىپ خەقتىن تارتىۋالغان بولغاچقا، بوپتۇ "سېنى يەر" بولىۋەرسۇن. ۋاڭ غوجىنىڭ يەر- لىرىنى زۇڭگولىسىغا قوشۇپ خۇدايى - تائالا ئۆزى بەرگەن تۇر- سا، نىمە ئۈچۈن "ۋاڭنى يەر" دەيسەن؟ بىزنىڭچە گەپنى ئۈ- گەنسەڭ راۋرۇس ئۈگەن. چالا - پۇچۇق ئۈگەنگىنىڭ بولماپ- تۇ. ۋاڭلىرىمىزنى يەر يەپ كەتسە، بىز قانداق قىلغۇدەكمىز، ئۇ چاغدا يۇرتىمىزنى كىم سورايدۇ، بىزگە كىم ئاتا بولى- دۇ؟ — دىدىم-دە، ئاچچىغىمغا پايلىماي ھىلىقى بالىنى خېچىر- دىن تارتىپ چۈشۈرۈپ، باش - كوزىنى توپىغا بۇلغاپ تازا ئۇرماقچى بولدۇم. ھىلىقى بالا تەتۈر سوزلەپ قويغىنىغا پۇشايمان قىلىپ يىغلاپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى. قارىسام ئۇس- تىخىنى قاتمىغان كىچىك بالا ئىكەن، مۇش كۆتىرەلمىگۈدەك. شۇنىڭ بىلەن پەيلىمدىن يانىدىم. ئەمما ئاغزى - بۇرنى- دىن چىققىچە تىللاپ تويغۇزۇۋەتتىم. قۇلاقلىرىنى سوزۇپ، ئىككىنچى شۇنداق گەپنى قىلماسلىققا ۋەدە ئالدىم. ئۇ خو- شاللىقىدا بېشى يەرگە تەككۈدەك تازىم قىلىپ قۇيرۇغىنى تىكىۋەتتى.

ۋاڭ بۇ گەپلەرنى قىزىقىپ ئاڭلىدى. بەزىدە كۈلۈم- سىرەپ خوشاللىقىدا بېشىنى لىڭشىتتى. ئومۇمەن موللازەيدىن- نىڭ سوزلىرىدىن رازى بولغان ئىدى.

— خېلى ئەپچىل پاراڭسالىدىكەنسەن. بۈگۈندىن باشلاپ سې- نى كەتمەندىن ئازات قىلدىم، — دىدى ۋاڭ ئىلتىپات قىلىپ

ۋە كوزىنى يۇمۇپ ياستۇققا تاشلاندى. موللازەيدىن ئۇز جايىدا تۇراتتى. كاھلاردىن بىرسى ئۇنى قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ، قايتىپ كەت، دېدى. موللازەيدىن پەسەن قىلماستىن:

—قۇرۇقتىن - قۇرۇق قانداق كېتىمەن؟—دېدى.

ۋاڭ ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كوزىنى ئېچىپ:

—ھە ...... نىمە گەپ؟— دەپ سورىدى.

— ۋاڭ غوجامنىڭ ئېتى ئۇلۇق،
ئۇلۇق يەردىن يانسام قۇرۇق،
خەق شاڭخو قىلۇر قويۇق - سۇيۇق،
ھەممىلا ئويدە ئوتتۇز ئالتە ئويۇق.
بۇ تۇشۇكلەرنى ئەتكىلى بولامدۇ - يوق،
جاۋىلدىسا ئاق قۇشقاچتەك چۇرۇق - چۇرۇق،
بېخىل دىسە، بۇ گەپنى قانداق قىلغۇلۇق؟...

موللا زەيدىنىنىڭ مەقسىدى ئاشكارا ئىدى. ۋاڭ ئۇز سېخىلىقىنى كورسەتمىش ئۇچۇن، بۇيرۇق چۇشۇردى:

— مۇنۇلارنى يىغىشتۇرۇپ بىر ئۇيتىڭلار!

كاھلار، دوغىلار داستىخاندىكى نازى - نېمەتلەرگە ئەتىگەندىن بۇيان ئىشتەي ساقلاۋاتقان ئىدى. موللا زەيدىن ۋاڭنىڭ دېتىغا يېقىپ داستىخاننى ئېلىپ كەتمەكچى بولغاندا، ئۇلار ھېچ ئامال قىلالماي بۇيرۇققا بويسۇندى. داستىخاننى يوگەپلا موللا زەيدىنگە تۇتقۇزدى. موللا زەيدىن ھەشقاللا - رەھمەت دېمەستىن، تېتىك قەدەم تاشلاپ ھاشارچىلار تۇپىغا

كەتتى. داستىخانىدىكى نېمەتلەرنى بولۇشىغا ئۆلەشتۈرۈپ ھايت-ھۇيت دەپ بولغىچە داستىخاننى قۇرۇغداپ قويدى.

(2)

ئېرىق چېپىش ئاخىرلاشقان كۈنى، چۈشتىن كېيىن، ۋاڭ غوجا چېلىش قىلىپ بەردى. چېلىش مەركىزى ۋاڭ غوجىلارنىڭ ئىچ پۇشقىنى چىقىرىدىغان ئويۇنى، شۇنداقلا ئوردىدا بېقىلىۋاتقان چېلىشقاق زەڭگىلەرنىڭ كۈچىنى كۆرىدىغان مەيدانى ئىدى. تۇرپان خەلقىمۇ چېلىشقا ئامراق ئىدى. بىر قانچە كۈندىن ئېرىقتا ئىشلەپ ھاردۇق يەتكەنلىگىگە قارىماستىن چېلىشقا قاتناشتى. شۇنىڭدەك چېلىش بولىدىغان خەۋەرنى ئاڭلىغان يۇرت خەلقىۋە چېلىشخۇمارلىرىدىنمۇ بىر قانچە يۈز ئادەم چەتتىن توپلانغان ئىدى. بىر چوڭ باغنىڭ كۈن چىقىش تەرىپى، چۈشتىن كېيىن دەرەخ كۆلەڭگۈسى تېز چوڭلايدىغان قۇملۇق يەرنى چېلىش مەيدانى قىلىپ تەيىنلىدى.

خەلق ئارقىمۇ - ئارقا چېلىش مەيدانىغا توپلىنىشقا باشلىدى. خەلق ھەرقايسىسى ئۆز توپى بىلەن، ياش - قۇرامىلىرى بويىچە توپلىشىپ ئولتۇرۇپ ئۆز ئارا پاراڭ سېلىشماقتا. توپلانغانلار ئىچىدە لۈكچۈنلۈكلەر، سىڭگىملىكلەر، مۇرتۇقلۇقلار، قاراغوجا، ئاستانىلىقلار، ياڭخىلىقلار بار ئىدى. ھەتتا پىچان، دىغاي تەرەپلەردىنمۇ چېلىشچىلار كەلگەن ئىدى. كىشىلەر چېلىش مەيدانىنى چۆرىدەپ، بىر تەرەپتىن پاراڭلاشسا، يەنە بىر تەرەپتىن ياش بالىلارنى چې-

لىشقـا سېلىپ قويۇپ تاماشا كورۇپ ئولتۇرۇشاتتى. ئۇتەرەپ-تىن ۋاڭ غوجا ئوز ئادەملىرى بىلەن سىپايى قەدەم تاشلاپ يېتىپ كەلدى. دوغىلار، كاھلار ئۇنىڭ ئەتراپىدا پاي - پە-تەك بولۇشۇپ، ئىززەت - ئىكرام كورسىتەتتى. ۋاڭ يېتىپ كەلگەن ھامان، چېلىش مەيدانىغا توپلانغان خەلق ئورنىدىن تۇرۇپ ھورمەت بىلدۇردى. بۇنىڭدىن مەمنۇن بولغان ۋاڭ جاما ئەتكە بىر قۇر كوز يۇگۇرتكەندىن كېيىن ھازىرلانغان كاتتا بېرىپ كورپە ئۇستىگە ئولتۇردى. ئوڭ قول جەينىكى بىلەن پەر ياستۇققا يولەندى. كاھلار دەرھال يەلپۇگۇچنى ئېشقا سېلىپ ۋاڭنى يەلپۇشكە باشلىدى.

دەل شۇ پەيتتە، باغنىڭ دوقمۇشىدىن جۇۋۇسىنى تەتۇر كىيگەن ئاپپاق ساقاللىق بىر بوۋاي ئېشىگىنى دىۋىتىپ سورۇنغا يېتىپ كەلدى. تۇرپاندا يازكۇنلىرى جۇۋا كەيگەن ئادەمنى كورسە، ئەلۋەتتە ھەممە ئادەم ھەيران قالاتتى. شۇڭا مەيدان تەر-تىۋى بىر ئاز بۇزۇلدى. بوۋاي ئېشەكتىن سەكرەپ چۈشتى ۋە خەلق توپىنى يېرىپ ئوتۇپ، ۋاڭنىڭ ئالدىدىكى بوشلۇققا كەلدى - دە، قوللىرىنى غەلىتە پۇلاڭلىتىپ، گويا بىرسىنى قورقۇتىدىغان ياكى، ئۇركىتىدىغاندەك بىرخىل قىلىقلارنى قىلدى. بۇجەرياندا ئۇنىڭ پاختىدىن چاپلاپ كەلگەن ساقاللىرىنىڭ بىرقىسمى چۈشۈپ كەتتى. خەلق توپى ئىچىدىن پىخىلدىغان كۈلكە ئاۋازلىرى چىقىشقا باشلىدى.

— پاختاڭنى ئېلىۋەت، تۇزۇك ئىشلارنى قىل. ساراڭ بولۇپ قالدىڭمۇ؟ — كاھلاردىن بىرسى ئاچچىق بىلەن ۋاقىرد-

دى. ۋاڭ، بولۇۋاتقان بۇ ئىشلارغا نە ئاچچىقلىنىشنى، نە كۈلۈشنى بىلمەي تۇرغىنىدا، موللازەيدىن پاختا سـاقاللىرىنى تولۇق سىرىپ ئېلىۋەتتى. ۋاڭ ئۇنى تونۇپ:

— مـوللازەيدىنغۇ سەن! نىمە قىلغىنىڭ بۇ؟ ئىسسىقتا كوينەك ئېغىر كېلىۋاتسا، جۇۋا كىيىۋالغىنىڭ نىمىسى؟ — دىدى.

— بۇ جۇۋا ئاتام رەھمەتۇللا ئەلەيدىن مىراس قالغان ئىدى. ئاكام بىلەن ئىككىمىز مىراس بولۇشكەندە، ئاخۇنۇملار قىشتا ئـاكىسى كەيسۇن، يـازدا ئىنىسى كەيسۇن دەپ تەقسىم قىلـدى. شەرىـەت هوكمى. قىشتا ئاكام كـەيدى، مـاڭا ئـۇ چاغدا نوۋەت تەگمىگەن. ئەمدى نوۋەت مـاڭا كەلـدى، ۋاڭ غـوجامنىڭ مەرىكىسىدە بىر كىيىپ كورسىتىۋالاي دەپ كىيىپ كەلدىم، — دىدى موللازەيدىن كۈلمەستىن.

— قوي مـۇنداق گېپىڭنى، 6 - ئـايدا جۇۋا كىيىپ ۋاڭ غوجامنىڭ مەرىكىسىگە كېلىش ئەدەپسىزلىك بـولىدۇ، - دىدى غوجاكاھ.

— توغرا، 6 - ئايدا جۇۋا كىيىپ مەرىكەمگە كېلىش. مېـنىڭ هـورمىتىمگە تېگىدۇ، — دىدى ۋاڭ بىردىنلا قوشۇمىسىنى تۈرۈپ.

— چـىشلىرىمىز غۇچۇرلاپ، تـوقماقلىرىمىز تاراقلاپ تۇرالمايۋاتىمىز. چـاپسانراق هـوكۇم قىلغان بـولسىلا!... - دىدى غوجا كاھ.

— مەرىكەمنى قەستەن بۇزغانلىقى ئۈچۈن 30 توقماق ئۇرۇلسۇن!...

— خوش...

بىر نەچچە دوغا شاپىشلاپ كېلىپ موللازەيدىننى يەرگە باسماقچى بولدى.

— توختاپ تۇرۇڭلار، جۇۋىنى سېلىپ تاشلاي، — دىدى موللازەيدىن دوغىلارنى توساپ ۋە جۇۋىنى يەشكەندىن كېيىن ۋاڭغا قاراپ سوزىنى داۋام قىلدى، — خوش، ئەمدى، مېنىڭ ئېيتىدىغان ئەرزىم بار.

— ھە. قېنى قانداق ئەرز، ئېيت، — دىدى ۋاڭ رۇخسەت قىلىپ.

— جىگدە ياغاچنىڭ پوستىسى بار، ھەممە ئىشنىڭ ئۇستىسى بار دىگەندەك، مېنىڭمۇ ئۇستام بار، — دىدى موللازەيدىن قورقماستىن تەمكىن تۇرۇپ، — ئۇستام ماڭا ئۈگىتىپ: ۋاڭ غوجا چېلىش مەيدانىغا كەلگەندە بىر قېتىم ئۇركىتىپ بەرسەڭ ئىككى كۆرە بۇغداي بېرىمەن دىدى. مەن دىدىمكى: ۋاڭ غوجام كوپنى كورگەن، كوپنى بىلگەن، بېيجىڭغا نەچچە قېتىم بېرىپ كەلگەن، تۇرپاندەك چوڭ يۇرتنى ئوز قولىدا سوراۋاتقان كاتتا ئادەم، قانداقمۇ ئۇركىتكىلى بولسۇن؟ دىسەم، ئۇستام ئېيتتىكى: ۋاڭ كىچىك ۋاقتىدا ئەسكى جۇۋىدىن قورقاتتى. مەن ياخشى بىلىمەن، كىچىگىمىزدە بىز بىر ئويدە ئويناپ چوڭ بولغان، دەپ تۇرۇۋالدى. ئۇستامنىڭ گېپى بويىچە ئىككى كۆرە بۇغداينى كوزلەپ ئوتتۇرىغا چۈشۈپ قويدۇم. ئەگەر ئۇنداق بىرى بولمىسا، 6 - ئايدا جۇۋا كىيىپ ساراڭ بولۇپ قالمىدىم — دە! ئەرزىم شۇكى يىلاننىڭ بېشىنى يانچىش ئاقىلىقتۇر...

www.uyghurkitap.com

— ساڭا ئۇستاز بولغان كىم؟

— مەن ئېيتسام، بىرسى ۋېلىخان بەگ، يەنە بىرسى مەتىم دوغا.

— تۇتۇپ كېلىڭلار!...

كاھلار ۋېلىخان بەگ بىلەن مەتىم دوغىنى ئوتتۇرىغا ھازىر قىلدى. ئۇلار ۋاڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ تازىم قىلدى. ۋېلىخان بەگ سالام بېرىپ تېچلىق سوراشتى:

— ئەسسالام ... ۋاڭ موللاكا، ئوبدان تۇردىلىمۇ؟

— نېمە دەپ جويلۇۋاتىدۇ — بۇ؟ — ۋاڭنىڭ ئاچچىقى كېلىپ كۆزلىرى چەكچەيدى، — ئۆزەڭ كېلىشمىگەن سەت بىر نېمىكەنسەن، قانداق قىلىپ مېنى موللاكا دەپ شەنىمنى بۇلغىماقچى بولىسەن؟

— خوش، خوش، — ۋېلىخان بەگ قورقۇنچ ئاستىدا نېمە دېيىشىنى بىلمەي جىم تۇردى.

— موللازەيدىنگە ئۇستاز بولۇپ گەپ ئۆگەتكەن سەنمۇ؟

— يوقسۇ، ۋاڭ موللاكامغا بىمەدەپلىك قىلىشقا نېمە ھەددىم.

— بۇ تاز نېمە دەپ جويلۇۋاتىدۇ، ئاغزىغا ئۇرۇڭلارچۇ!

بىر دوغا كېلىپ ۋېلىخان بەگنىڭ ئاغزىغا ئىككى شاپىلاق ئۇردى ۋە غەزەپ بىلەن:

— نېمە دەپ جويلۇۋاتىسەن؟ — دېدى.

— ئىلتىپات قىلسىلا موللاكا، بىز ھەممىمىز بىر

خەق، — دېدى ۋېلىخان بەگ ئاغزىدىكى قانىنى تازىلاۋېتىپ.

— يەنە شۇ گەپقۇ، بەكرەك ئۇرۇڭلار!

دوغىلار كېلىپ يەنە بىر مۇنچە ئۇردى،

— ئىلتىپات قىلسىلا ۋاڭ موللاكا، ئۇزلىرىگە تەتۈر كېلىدىغان ئىشلارنى ھەرگىز قىلمايمىز، — ۋېلىخان بەگ يىغلامسىراپ كوڭۇل ئېيتتى.

— ھەي ئەقىلدىن ئازغان سارىڭ تاز، ئىمىشقا بۇغۇزۇڭغا كەلگەننى يۇتمايسەن؟ كىمىڭنى بۇلغىماقچىسەن؟

— يوقسۇ موللاكا، ئۇزلىرى بىلمەيدىلا، — ۋېلىخان بەگ ئالدىراپ سوزىنى داۋام قىلدى، — مېنىڭ ئاپام ھەريەمبانۇ كاتتا خوتۇنكەندۇق، بىۋۇدىمىزنىڭ ۋاقتىدا ئوردا خىزمىتىنى قىلىپ نان يېقىپ، ئىنەك ساغىدىكەن. بىر كۇنلىرى ئاتىمىز پەرىدۇن ۋاڭنىڭ ئاپامغا كوزى چۈشۈپ قاپتۇ... شۇچاغدا مەن... ئاپامنىڭ قوسىغىدا قالغان ئىكەنمەن...

— پۇف... پۇف... سېسىتقۇەتتى... بۇسارىڭ تازنى ئۇجۇقتۇرۇڭلار، مۇنداقمۇ سەت گەپ بولامدۇ!؟...

دوغىلار كېلىپ ۋېلىخان بەگنى دۇشكەلەپ، يەرگە باستى. ۋاڭ شۇئانىلا ھوكۇم چىقىرىپ:

— 50 توقماق ئۇرۇلسۇن!... — دەپ تەتۈر قاراپ ئولتۇرۇۋالدى.

دوغىلار بۇيرۇققا بىنائەن ۋېلىخان بەگنى 50 توقماق

ئۆرۈپ بىر چەتكە سورەپ تاشلىدى. ۋاڭ غەزەپ بىلەن مەتىم دوغىغا قاراپ:

— سەن نىمە دىگەن؟

— خوش، مەن ھىچگەپ قىلمىغان.

— سەن ماڭا ئىككى كۆرە بۇغداي گېپىنى قىلدىڭمۇ - قىلمىدىڭمۇ؟ — موللازەيدىن مەتىم دوغىنىڭ كوزىگە قادىلىپ تۇرۇپ سورىدى.

— ئىككى كۆرە بۇغداي سوزىنى قىلغىنىم راست، ئۇ-ۇ باشقا ئىش توغرىسىدا... - دوغا دۇدۇقلاپ يەرگە قارىدى.

— مېنىڭ ئاش - تۇزۇمنى يەپ تۇرۇپ، يەنە ماڭا يامان نىيەتتە بولدۇڭمۇ؟ 30 توقماق ئۇرۇڭلار، بۇ، ئوردىدىن ھەيدەپ چىقىرىلسۇن!

— خوش...

باشقا دوغىلار كېلىپ مەتىمنى يەرگە باستى ۋە جازانى ئىجرا قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىمۇ ۋېلىخان بەگنىڭ يېنىغا سورەپ تاشلىدى.

چېلىش باشلىنىش ئالدىدا بولغان بۇقىقا سوراقىنىڭ تەسىرى بىلەن خەلق توپى ئىچىدە ئۇزۇن-غىچە غۇل-غۇلا بولدى.

— خوي ئىش قىلدى!

— موللازەيدىن يارايدۇ!...

كىشىلەر ھەر خىل سوزلەر بىلەن گۇدۇڭلىشىۋاتقان بىر پەيتتە، ۋاڭنىڭ چېلىشچى زەنگىسى مەيدانغا كەلتۈرۈلدى.

كىشىلەرنىڭ دىققىتى شۇ تەرەپكە بۇرۇلدى. ھەممەيلەن كېلىۋاتقان زەنگىگە قارىشاتتى. سوقاباش، دوقا پىشانە، سىمساقال، گەۋدىلىك، بويىنىغا چىرايلىق قويما تۇش زەنجىر سېلىنغان بۇ ئادەمنى قارانچۇق كاھ ئېھتىيات بىلەن يېتىلەپ كەلمەكتە ئىدى.

ۋاڭلار نېمە ئۈچۈن مەخسۇس چېلىشچى ئادەملەرنى بېقىپ، ئۇنىڭغا زەنگى دەپ ئات قويىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن زەنگىنىڭ بويىنىغا زەنجىر سېلىپ چېلىش مەيدانلىرىغا ئېلىپ كېلىدۇ؟ بۇنىڭ سەۋەپلىرى ئېنىق: ئۇ دەۋرلەردە ۋاڭلار مەنسەپ، ئابروي، يەر - سۇ، كىيىم - كېچەك، يېمەك - ئىچمەك، ئات - ئۇلاق، قۇش - قۇرغۇي، تايغان - مۈشۈك، ئويۇن - تاماشا... ئومۇمەن ھەممىلا نەرسىدە باشقىلاردىن مۇتلەق ئۈستۈن تۇرۇشنى ياخشى كۆرەتتى. شۇنىڭدەك چېلىش مەيدانلىرىدىمۇ، ۋاڭنىڭ چېلىشچىسى ھەممىنى يىقىتىپ غالىپ پالۋان ئاتالسا، بۇنى تېخىمۇ ياخشى كۆرەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن يۇرت ئىچىدە نامى چىققان چېلىشچىلارنى تاللاپ ئوردىدا مەخسۇس باقاتتى. ئادەتتە ئۇلارنى بىكار ياتقۇزۇپ، كۈچلۈك ئوردا تاماقلىرىنى بېرىپ تەربىيىلەيتتى. ۋاقتى كېلىپ چېلىش مەيدانلىرىغا ئېلىپ چىققانىدا، ئۇلارنىڭ بويىنىغا مەخسۇس قويما زەنجىر سېلىپ، مەخسۇس قارانچۇق كاھقا يېتەكلىتىپ، ھەيۋە بىلەن ئېلىپ كېلەتتى. بۇ ئارقىلىق ۋاڭنىڭ چېلىشچىسىنى زەنجىردە باغلاپ مەخسۇس ئادەم باشقۇرمىسا، ئىدارە قىلغىلى بولماسمىش، دەيدىغان بىر چۈ-

شەنچىنى پەيدا قىلىشنى مەقسەت قىلاتتى.

زەڭگىنى مەيدانغا كەلتۈرگەندىن كېيىن كاتتىنىڭ يېنىدا يەرگە ئولتۇرغۇزدى. بىر تىزىنى پۈكۈپ ئولتۇرغان زەڭگى ۋاڭنىڭ ئالدىدا خۇي كۆرسىتىشكە باشلىدى. خەلققە، چېلىشچىلارغا يىرىتقۇچلارچە قاراپ ھوكۇرەيتتى. قولى بىلەن يەر تاتلاپ، توپا چاچاتتى. مەيدىسىگە توپا سۈركەپ، مۆشتىلەيتتى. قويۇۋەتسە ھازىرلا ھەممىنى دەسسەپ - چەيلەپ، چايناپ پۈركۈۋېتىدىغاندەك خۇي - پەيلىنى كوز - كوز قىلاتتى. زەڭگى گەرچە ئوردىنىڭ ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، يۇقۇرقىدەك ھايۋانى قىلىقلارنى قىلىشقا مەجبۇر ئىدى. زەڭگى قانچىكى خۇي كورسەتسە، ۋاڭ شۇنچە خوشال بولۇپ، گويا ئۇزىنىڭ قولىدا مەڭگۈ يېڭىلمەس بىر ئارسلان باردەك پەخىرلىنەتتى.

چېلىش رەسمى باشلاندى. ۋاڭنىڭ ئالدىدىكى كالا بېشىغا شەلپەر چىگىلگەن ئىدى. چېلىش ئاشۇ كالا بېشىنى نىشان قىلىپ داۋام قىلىشقا باشلىدى.

دەسلىۋىدە ياش باللار چۈشتى. بارا - بارا ئوتتۇرا ياشلىقلار ۋە چوڭ ياشلىقلار چېلىشىپ، كىشىلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى. بۇ جەرياندا زەڭگى بەزەن چېلىشچىلارنى كورۇپ يەنە خۇي قىلاتتى. ھوكىرەپ ھازىرلا چېلىشقا چۈشىدىغاندەك ئېتىلىپ قوياتتى. بەزىدە قارانچۇق كاھنى سورەپ جاپا سالاتتى. زەڭگى سورىگەن ۋاقىتلاردا قارانچۇق كاھ ئوزىنىڭ ئاجىز كەلگەنلىكىنى كورسىتىش ئۈچۈن يەر بېغىرلاپ بېتىۋالاتتى ھەمدە ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ، ھازىر ۋاقتى ئەمەس،

ساڭا تەڭ كەلگۈدەك ئادەم يوق، دىگەننى چۈشەندۈرۈپ قىي-
قا سوز بىلەن «ئۇلار شاتىراق» دەيتتى. زەنگىمۇ تەكرارلاپ
«شاتىراق» دەپ سورەشتىن توختاپ قالاتتى.

چېلىش بارغانسېرى قىزىپ، ھەرقايسى ئايماقلار بو-
يىچە باشلاندى. ھەرقايسى ئايماق ئۆزىنىڭ خىل ئادەملىرى-
نى ئاياپ، ئاخىرقى ھەل قىلغۇچ باسقۇچقا ساقلاۋاتقان بول-
سىمۇ، چېلىشتا بىرسى يەنە بىرسىنى يىقىتىپ، غالىپ چىق-
قاننى يەنە بىرسى يىقىتىپ، نەتىجىدە ھەرقايسى ئايماقلار-
نىڭ چېلىشچىلىرى ئازلاپ، گويا بارماق بىلەن سانىۋالغۇ-
دەك دەرىجىدە قالدى.

ئاخىرقى باش تاللىشىش باسقۇچى باشلاندى. بىرەر
سائەتتەك قىزغىن ۋە جىددى چېلىشىش نەتىجىسىدە ھەممە پال-
ۋانلارنى يىقىتىپ غالىپ چىققان ياڭخى نىياز ئوتتۇرىدا
قالدى. زەنگى بۇ چاغدا تىپىرلاپ ئولتۇرالماي، مەيدىسىگە
توپا سۈركەپ، قارانچۇق كاھنى داقىرىتىپ سورەپ، زەنجىر-
نى ئۈزۈپ تاشلىغىلى قىل قالدى. ئۇنىڭ ئەلپازىنى كورۇپ
ئولتۇرغان ۋاڭ، ئىنتايىن مەغرۇرلۇق بىلەن: «ئارسلان»نى
قويۇۋەت، دىدى.

زەنگى مەيدانغا ئوقتەك ئېتىلىپ بېرىپ، چاقماق
تېزلىگىدە نىياز پالۋاننى قاماپ تۇتتى، نىياز پالۋانمۇ
بوش كەلمىدى، ھەر ئىككىسى راۋرۇس تۇتۇشقاندىن كېيىن
بىر بىرىگە كۈچ كورسىتىشتى. زەنگى ھەرباپ بىلەن نىيازنى
چاپسان يەرگە ئۇرۇشقا تىرىشىپ كورگەن بولسىمۇ، ئۇنى

يىقىتىش مۇمكىن بولمىدى، شۇڭا ئۇنىڭ ئىلگىرى كورسەتكەن خۇيلىرى سۇغا چىلىشىپ قالغان تېرىدەك بولۇپ قالدى. بۇ ئىككىسىنىڭ تارتىشماقلىرى يېرىم سائەت مىقدارى سوزۇلدى. بۇلار ئوزئارا ئۇششاق پەنت قىلىشاتتى. خەلق ھاياجانلانماقتا، خەلقنىڭ ئارزۇسى ۋاڭنىڭ زەنگىسىنى يەرگە ئۇرۇپ ئۇلارنىڭ ھەيۋىسىنى سۇندۇرۇش ئىدى. شۇنىڭ ئۇچۇن بۇ جەددى پەيتتە كىشىلەرنىڭ يۈرەكلىرى گويا قېپىدىن چىقىپ كېتىۋىدىغاندەك سوقماقتا ئىدى. شۇ جەرياندا نىياز پالۋان ئوڭغا تولغاپ پەنت قىلدى. تۇيۇقسىز بولغان بۇ پەنتنىڭ زەربىسىدە، زەنگىگويا نەلەرگە ئۇچۇپ چۇشىدىغاندا تايىن تاپقاندەك بولغاندا خەلق توپى ئىچىدىن «بارىكاللا» دىگەن چوقانلار كوتىرىلدى. لېكىن زەنگى چاققانلىق قىلدى - دە، بىر پۇتى بىلەن تىزلىنىپ يىقىلىش خەۋپىدىن ئوزىنى ساقلىۋالدى. شۇڭا خەلقنىڭ بارىكاللىسى ئوڭايلا بېسىلىپ قالدى.

نىياز پالۋان ھازىرغىچە 6 كىشى بىلەن بەل تۇتۇشۇپ، يەتتىنچىسىدە زەنگى بىلەن بەل تۇتۇشماقتا، ئەلۋەتتە ھارغاندۇ!

زەنگى بولسا ھازىر تۇنجى كۇچىنى ئىشقا سالماقتا. زەنگىنىڭ ئەسلى ئىسمى قاسىم. لەقىمى دوقا. بىر قانچە يىللاردىن بۇيان چېلىشلاردا بىر مەزگىل باش ئېلىپ داڭقى چىققان. شۇ سەۋەپتىن ۋاڭ ئۇنى زەنگىلىككە قوبۇل قىلىپ، يىلبويى بىكار ياتقۇزۇپ، كۇچلۇك غىزا - تاماق بى-

لەن باقاتتى. بۈگۈن ئۇ، يىلبويى توپلىغان كۈچ - مادىغۇ-
رىنى تۈنجى قېتىم ئىشقا سېلىپ، نىياز پالۋاننى كۆتىرىپ
يەردىن ئۈزۈۋالدى، تىركىشىش خېلى داۋام قىلدى. خەلق
چوقان سېلىپ نىياز پالۋانغا مەدەت بېرەتتى. لېكىن زەنگى
بوغۇم - بوغۇم كۈچ ئىشلىتىپ، ئاخىرى نىيازنى ئەڭ يۇقۇرى
پەللىگە كوتىرىپ چىققى - دە، يەرگە باستى. غەلىبە زەنگىگە
مەنسۈپ بولدى. ۋاڭنىڭ بۇ ۋاقىتتىكى خوشاللىقىنى تەس-
ۋىرلەشكە قەلەم ئاجىزلىق قىلاتتى. ۋاڭ بۇ غەلىبىسىدىن
ئىنتايىن مەغرۇرلىناتتى. ئۇ، يالغۇز نىياز پالۋاننى يىقىت-
قانغا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن خەلقنى ئاجىز ئورۇنغا چۈشۈ-
رۈپ قويغانغا خوشال ئىدى.

زەنگى ھامان يەر تاتلاپ، مەيدىسىگە توپا سۈركەيتتى
ۋە مەيدىسىگە ئۇرۇپ خەلقتىن پالۋان تەلەپ قىلاتتى. جاما-
ئەت ئۇيان - بۇيان قارىشاتتى. مەيدانغا چۈشكىدەك راۋ-
رۇس ئادەم كورۇنمەيتتى. زەنگى تېخىمۇ كورەڭلەيتتى.

بۇ چاغدا موللازەيدىن مەيدانغا چۈشۈپ مەيدىسىگە
توپا سۈركىدى. كوزى قىزارغان زەنگى غەزەپ بىلەن چىقى-
راپ، ئورنىدىن تۇرۇپ، موللازەيدىنگە ئېتىلىپ كېلىپ قول
سالدى. موللازەيدىنىڭ جۈغى زەنگىگە قارىغاندا سەل كىچىك
كورۇنسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ بىلەن تەڭلا بەل تۇتۇشتى. مەي-
دانغا چۈشكەن موللازەيدىننى كورگەن ۋاڭ ھەيرانلىقىنى
باسالماي:

— موللازەيدىنمۇ - بۇ؟ — دەپ قويدي.

زەڭگى كورەڭلەپ ئۇز رەقىبىنى كوزگە ئىلماي، ئۇنداق ياكى مۇنداق پەنتلەرنى ئىشلەتتى. ئەمما موللازەيدىن چىۋەرلىك بىلەن زەڭگىنىڭ پەنتلىرىنى قايتۇراتتى. خەلق بولسا، بۇ جىددى كۆرەشتىن ئىنتايىن ھاياجانلانماقتا ئىدى.

خەلقنىڭ بېشىغا كۈن چۈشسە چىداپ تۇرالمايدىغان، خەلقنى ئويلىسا پۈتۈن ۋۇجۇدى كۈچكە تولىدىغان موللا زەيدىننىڭ «ياپىر» دېگىنى ئاڭلاندى، لېكىن قانداق قىلغانلىغىنى كىشىلەر ئېنىق كورگىچىلا، زەڭگىنى يەردىن ئۈزۈپ كوتىرىۋالدى. زەڭگى بولسا تەتۈرچىرماق سېلىپ قارشىلىق كورسەتتى. موللا زەيدىن تەمتىرىمەستىن دېمىنى رۇسلاپ، گويا زەڭگىنى كىچىك بالىنى كوتەرگەندەك ئەڭ يۇقۇرى پەللىگە كوتىرىپ چىقتى. زەڭگى جان تالاشماقتا ئىدى. لېكىن موللازەيدىن ۋاقىتنى غەنىمەت بىلىپ، مەيدانىنى ئىككى ئايلاندى - دە، ۋاڭنىڭ ئالدىغا خۇددى ئەسكى ئۇچۇلۇقنى ئاتقاندەك چورۇپ تاشلىدى.

خەلق توپىدىن «باركاللا!» دېگەن چوقان كوتىرىلدى. نەچچە يۈزلىگەن ئادەم بىر چوقان بىلەن موللا زەيدىننى ئوتتۇرىغا ئېلىپ ئاسمانغا ئاتتى. «باركاللا!... ئاتاڭغا رەھمەت!»، «ئاتاڭغا رەھمەت موللا زەيدىن!» دەپ توۋلاشتى. بۇ ئالقىش سادالىرى پۈتۈن يەر - جاھاننى لەرزىگە كەلتۈرۈۋەتتى. بەزى بوۋاي، مومايلارنىڭ كوزىگە خوشاللىق يېشى ياماشتى.

ۋاڭ ھەيرانلىغىدىن نېمە قىلىشىنى بىلمەي ئولتۇرۇپ

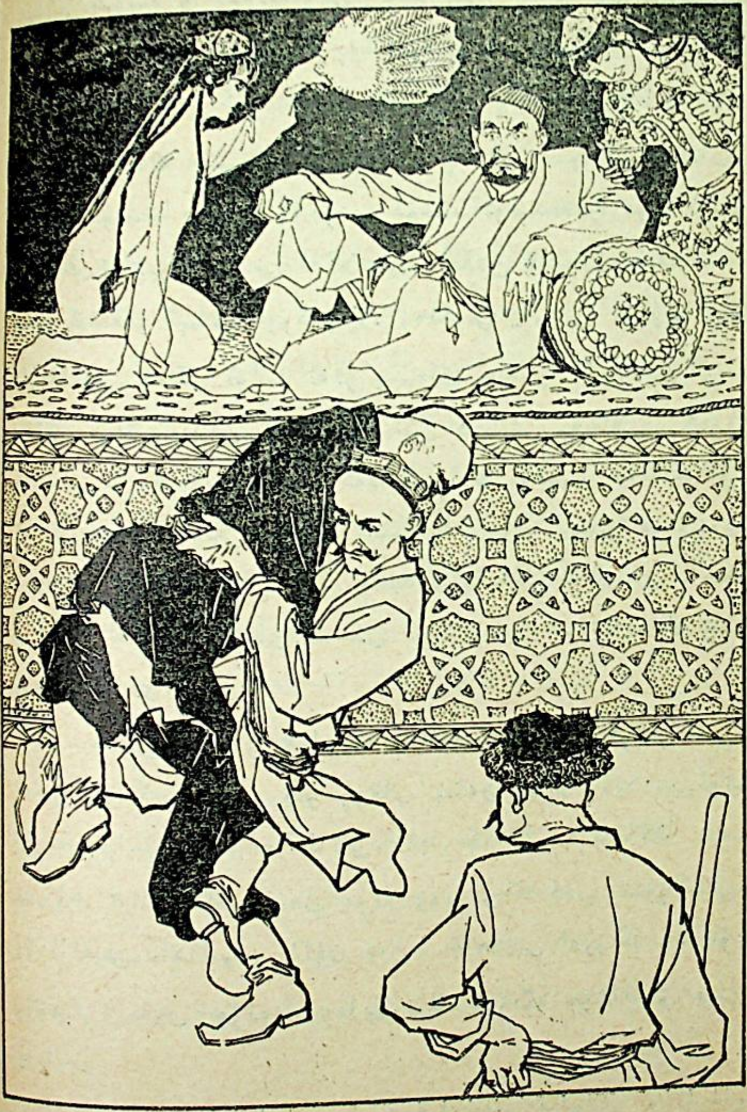

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

قالدى. ئۇ، يۈزلىگەن خەلقنىڭ تەنتەنە سادالىرى ئاستىدا ئۆزىنىڭ گويا ھۆيتقۇشتەك يىتىم قالغانلىقىنى بىرىنچى قېتىم ھېس قىلماقتا ئىدى.

(3)

ۋاڭ كۈنگە ئىككى قېتىم ئەپيۇن چېكەتتى. ئەتىگەنلىك كەيىپ ئانچە ئۇزۇنغا سوزۇلمايتتى. كەچقۇرۇنلۇغى ناماز دىگەردە باشلانسا، يېرىم كېچىگە قەدەر سوزۇلاتتى. تاڭغا يېقىن ئۇيقىغا كەتكەن ۋاڭ ئەتىسى ئاش ۋاقتى بىلەن ئويغىناتتى. ئورنىدىن تۇرۇپ خىزمەتچى كاھلارنىڭ ياردىمى بىلەن يۇيۇنۇپ بولغاندىن كېيىن، ئاچچىق دەملەنگەن قارا چاي ئىچىپ، نەچچە غاڭزا لەمچىن تاماكىسى (مەخسۇس ئىشلەنگەن مانتۇ تاماكا) چېكەتتى. ئىشتىھاسى ئېچىلغاندىن كېيىن، بىر تەخسە ھالۋا، بىر چىنە قويۇق قايماق چاينى توقاش نانلار بىلەن ئىچىۋالاتتى. ئاندىن كېيىن، باغ، هويلا - ئارامىلارنى ئارىلاپ يۈرۈپ ساياھەت قىلاتتى. دەۋا كەلگەن بولسا سورايتتى ياكى دوغىلار تۇتۇپ كەلگەن گۇناسىز خەلقلەرنى سوراق قىلىپ توقماق جازاسى بېرەتتى ياكى زىندانغا بۇيرۇيتتى. بۇنداق سوراق كۈندە دىگۈدەك بولۇپ تۇراتتى.

چۈشلۈك غىزادىن كېيىن، ۋاڭ پەر ياستۇققا يۆلۈنۈپ مۈگدەپ غىزا سىڭدۈرەتتى. شېكەرلىك قاراچاي ئىچىپ غاڭزا تارتاتتى. بۇ ۋاقىتتا ئوردا كاھلىرى ھەرقايسىسى ئۆزى ئىگەللىگەن ئەھۋاللارنى، راسۇ - يالغان خەۋەرلەرنى

مەلۇم قىلاتتى. بۇنىڭ ئارقىسىدىن ئوردىدا بىكار تاماق يەپ كۈن ئۆتكۈزىدىغان پاراڭچىلار ۋە قىزىقچىلار ئۆز ماھارەتلىرىنى كۆرسىتىپ، ۋاڭنىڭ كۆڭلىنى ئېچىشقا تىرىشاتتى.

ھەر كۈنى دېگەر ۋاقتى بىلەن مېھمانخانىدا كەچلىك ئولتۇرۇش باشلىناتتى. مېھمانخانىنىڭ تۆرىگە ئەپيۈن چېرىغى، پەتنۇس، غاڭزا، بىر جۈپ سىم چوكا ۋە تۈشتىن ئىشلەنگەن رۇمكىغا ئوخشاش ئەپيۈن ئېزىدىغان قاچا ۋە ئۇنىڭ ھاۋانچا ئېشىدەك كىچىك تېشى، چوتكا، كىچىك سۈپۈرگىلىرىگىچە ئورۇنلاشتۇرۇلاتتى. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ۋاڭغا ئەپيۈن شورلاپ بەرگۈچى ئالمىخان ئاتلىق ئايال تەرىپىدىن تەق قىلىناتتى. مېھمانخانىدا ھەر ئاخشىمى نەغمە بولاتتى. ئۇسۇلچىلار ئۇسۇل ئوينايتتى. ۋاڭ يانپاشلاپ يېتىپ، ئەپيۈن چەككەچ نەغمە ئاڭلايتتى، ئۇسۇلچىلارنىڭ ئۇسۇلىنى تاماشا قىلاتتى. ۋاڭنىڭ ئەيشى - ئىشرەتلىك تۇرمۇشى ئەنە شۇنداق يىللاپ - يىللاپ داۋام قىلاتتى.

بۈگۈن ئاخشامقى ئولتۇرۇشمۇ ئۆز تەرتىۋى بىلەن باشلاندى. ۋاڭ ئىككى غاڭزا ئەپيۈننى شوراپ كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ، كەيپ سۈرۈشكە باشلىدى. مۇزىكا چېلىنماقتا. "ئايارەي"، "دەرداغەي" ناخشىلىرى ئېيتىلماقتا. قىزىقچىلاردىن بىرسى ئۇسۇلغا چۈشۈپ، كۈلكىلىك ھەركەتلەر بىلەن قىزىقچىلىق قىلماقتا، لېكىن ۋاڭ بۇ قىزىقچىلىقلارغا قىيا كۆزىنى سالمايتتى. قانداق قىلساق ۋاڭنىڭ كۆڭلىنى ئا-

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

لارنىز، دەپ باش قاتۇرغان قىزىقچىلار بىر پەستىن كېيىن نەغمىگە پەيزى قوشماقچى بولۇپ ۋاقىراشقا باشلىدى:

شـەر - شـەر،
خېچىرىڭنى سايغا تارت.
شەرۋانىخانىغا قېشىڭنى ئات
ئۇنىمىسا تېشىڭنى ئات!...

ۋاڭ بۇ ئاۋازلارنى ئاڭلاپ كوزىنى ئېچىپ، ئۇسۇلچىغا قاراپ قويدى - دە، يەنە كوزىنى يۇمۇپ ئۆز خىيالىغا كەتتى. قىزىقچىلارنىڭ قىلىدىغىنى ئۈچ يۈز ئاتمىش كۈن بىر خىل، ھېچقانداق يېڭىلىق يوق ئىدى. شۇڭا ۋاڭ ئانچە قىزىقمايتتى.

لېكىن ئۇ، يېقىندىن بېرى موللا زەيدىنگە قىزىقىپ قالغان ئىدى. گەرچە ئۇ زەنگىسىنى يېقىتىپ، خەلق ئارىسىدا خورلۇق كەلتۈرگەن بولسىمۇ، كوڭلى ھامان موللا زەيدىنگە تارتاتتى. شۇڭا ئۇ قىزىقچىلارنىڭ ھەركىتىگە قىزىقماستىن كوزىنى يۇمۇۋېلىپ:

— موللا زەيدىن ھەجەپ يېتىپ كەلمەيدىغۇ؟! — دەپ قويدى.

— خوش، ئات چاپتۇرغان ئىدىم. كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى، — دېدى غوجاكاھ.

— ھىم... — ۋاڭ كوزىنى يۇمۇپ جىم بولۇپ قالدى.

نەغمە، ئۇسۇل داۋام قىلماقتا ئىدى.

ئۇسۇلچى خېلى ئەپچىل ئۇسۇل ئوينايتتى. بويۇنلىرىنى ئېتىپ، قاش - كۆزلىرىنى سوزۇپ، بىردەم ئۇنى، بىردەم بۇنى دوراپ سورۇندىكى ئۈزىنگە جەلپ قىلاتتى، لېكىن ئۇنىڭدا يېڭىلىق يوق ئىدى. ھەممىشە بىر خىل ئويناۋەرگەچكە، كىشىلەر ئانچەبەك قىزىقمايدىغان بولۇپ قالغان ئىدى. بۈگۈنمۇ ئۇ كونا دەسمايىسىنى ئىشقا سېلىپ ئۇسۇل ئويناۋاتاتتى. ۋاڭ بۇ ئۇسۇلغا بىر قېتىممۇ قاراپ قويمىدى.

ئەمما ۋاڭنىڭ مېھمانخانىسىدا ئۇسۇل ئويناپ ياكى پاراڭچىلىق قىلىپ كۈن ئۆتكۈزۈپ، قوساق باقتىلىق قىلىدىغان كاھىلارنىڭ ئەلۋەتتە يېڭىلىقلارنى ياراتقۇسى كېلەتتى. لېكىن ئۇلاردىن بىرەر يېڭىلىقنىڭ چىقىشى قىيىن ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ بۈگۈن بىرسى پەيزى قوشۇپ تولدى:

قىزىپ كەتتى ھە - ھە، قىزىپ كەتتى - ھە!
ياققان نانلار ھە - ھە، كۆيۈپ كەتتى - ھە!

بۇلارمۇ ۋاڭنى ئۆزىگە جەلپ قىلالمىدى. دەل شۇ پەيتتە موللا زەيدىن يېتىپ كەلدى.

— موللا زەيدىن يېتىپ كەلدى! — دېدى خوجا كاھ دەرھال خەۋەر قىلىپ.

ۋاڭ دەرھال كۆزىنى ئېچىپ موللا زەيدىنگە قاراپ:

— كەل، كەل، — دەپ ئىلتىپات كۆرسەتتى ۋە، — نېمانچە ۋاخ قالدىڭ؟ — دەپ سورىدى.

— ئالدىراپ كېلىۋاتاتتىم، — دېدى موللا زەيدىن

پاراك باشلاپ، — يولدا ئۇششۇقلارنى تولۇقلايمەن دەپ كې-چىكىپ قالدىم.

— بۇ قانداق گەپ، نەدىكى ئۇش-شۇقلارنى؟

ۋاڭ ياتقان ئورنىدىن تۇرۇپ موللازەيدىنىڭ ئاغزى-غا قاراپ ئولتۇردى.

— ئالدىراپ كېلىۋاتسام، بىر توپ خەلق پاراڭلىشىپ كۈلۈشۈپ تۇرۇپتۇ. قۇلاق سالسام پاراڭ خېلى قىزىق...

— هە - هە، قانداق قىزىق پاراڭكەن؟

— قۇلاق سالسام بىر ئىشان شۇنداق دەۋېتىپتۇ: ئول-گەن ئولۇك بىر ئۇششۇق، چۈنكى ئولۇپلا قالسا، يويۇپ - تا-راپ، كېپەنگە ئېلىپ يەرلىككە قويماي بولمايدۇ؛ ئىككىنچى-سى ئويگە كىرگەن مېهمان بىر ئۇششۇق، چۈنكى ئەسسالام دەپ ئويگە كىرسىلا هورمەت قىلماي بولمايدۇ، داستىخان سېلىپ چاي قۇيماي بولمايدۇ... بۇنى ئاڭلاپ ئۇششۇقلار يەنە باردىكەن. جاما ئەتىمىنىڭ ئاغزىغا قاراشتى. مەن دې-دىمكى: ئولگەن ئولۇك بىر ئۇششۇق؛ ئويگە كەلگەن مېهمان بىر ئۇششۇق. بۇسى توغرا، مېنىڭچە بولغاندا ئىشان - مول-لىلارمۇ بىر ئۇششۇق، چۈنكى ئىشانلار خامانغا كېلىپ دۇئا قىلسا كەپسەن بەرمەي بولمايدۇ، ئويگە كىرىپ سۈرە ئوقۇسا ئالدىغا پۇل ياكى پوشكال قويماي بولمايدۇ...

— ها. ها. ها... توغرا دەپسەن، — دىدى ۋاڭ كۈلۈپ كېتىپ.

— ھەممىدىن ئەسكى يەنە بىر ئۇششۇق بارىدى، ئۇنى، قوشۇپ قويايمىكىن دەپ ئويلىنىپ، ئاۋال ئۇزلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ كورەي دەپ بۇيان كەلدىم، — دىدى موللازەيدىن سىنچى كوزلىرى بىلەن ۋاڭغا قاراپ.

— ئۇ قايسى ئۇششۇق، سوزلەپباققىنا! — دىدى ۋاڭ تېخىمۇ قىزىقىپ.

— كۇچار ۋاڭلىرى، مەن بىلسەم ھەممىدىن ئەسكى ئۇششۇق. ئاڭلىسام ئۇلارنى كەپتەرۋاز دەيدۇ، خەقنىڭ ياخشى كەپتەرلىرىنى بۇلاپ تارتىۋالغۇدەك؛ ئۇلارنى ئاتۋاز دەيدۇ، خەقنىڭ ياخشى ئاتلىرىنى كورسە رودۇپايدەك چاپلىشىپ ئېلىۋالغۇدەك؛ ئۇلارنى سولەتۋاز دەيدۇ، خەقنىڭ كەمچەت تۇماقلىرىنى، كورپە جۇۋىلىرىنى كورسە بۇلاپ ئېلىۋالغۇدەك؛ ئۇلارنى قۇشچى دەيدۇ، خەقنىڭ ياخشى قارچۇغا- قۇشلىرىنى كورسە تارتىۋالغۇدەك. گويا ئۇلار بىر بولاكچى دىسىلە ئۇششۇق دىگەن بۇنىڭدىن ئارتۇق بولامدۇ؟

— توغرا دىدىڭ. كۇچار ۋاڭلىرى ئۇششۇقلارنىڭ توتىنچىسى ئەمەس، بىرىنچىسى! ھا. ھا. ھا ... توغرا ئويلاپسەن، بۇنى قوشۇپ قوي، — دىدى ۋاڭ. ئەزەلدىن كۇچار ۋاڭلىرى بىلەن ئۇزەڭگە سوقۇشتۇرۇپ كېلىۋاتقان ۋاڭغا بۇ سوز بەك يېقىپ كەتكەن ئىدى.

— ئۇنداق بولسا، ئولگەن ئولۇك بىر ئۇششۇق؛ ئويگە كەلگەن مېھمان بىر ئۇششۇق؛ ئىشان - موللىلار بىر ئۇش-

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

شۇق؛ ۋاڭ - غوجىلار بىر ئۇششۇق دىسەك بولغۇدەك - ھە؟ — دىدى موللا زەيدىن كۈلۈپ تۇرۇپ.

— توغرا، توغرا، — دىدى ۋاڭ تەستىقلاپ.

— دات ... ئەرزىم بار، — دىدى قەۋزەت تەيجى ۋە ۋاڭنىڭ ئالدىدا تىز پۈكتى.

— ھە. نىمە ئەرز!

— بىز بۇ گەپلەرگە چىداپ تۇرالمايۋاتىمىز، قاراپ تۇرۇپ بىزنى ھاقارەتلەۋاتىدۇ، قانداقمۇ جىم تۇرغۇدەكمىز؟ چىشلىرىمىز غۇچۇرلاپ كېتىۋاتىدۇ، ئەمرى قىلسىلا، بىز ئۇنى ۋاقتىدا جايلىساق، — دىدى تەيجى.

— ئۇچۇق گەپ قىل. سىنىڭ گەپلىرىڭدىن ھېچنىمە-نى بىلگىلى بولمايۋاتىدۇ، — دىدى ۋاڭ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ.

— مۇشۇ ... مۇشۇ موللازەيدىنچۇ. قاراپ تۇرۇپ ئۇز-لىرىگە تىل تەككۈزۈۋاتىدۇ. بۇنىڭغا تاقەت قىلىپ تۇرالمايۋاتىمىز.

— قايسى گەپنى دەيسەن؟

— گاڭ - غوجىلارمۇ ئۇششۇق دەۋاتىدۇ. ئۇزلىرىمۇ گاڭ تۇرسىلا ...

ۋاڭ بۇسوزنى ئاڭلاپ قوشۇمىسىنى تۇردى ۋە كالپۇك-لىرىنى يالاپ تۇرۇپ ئويلانغاندىن كېيىن بىردىن ئۇزگىرىپ:

— باغلاڭلار، بۇ خوتۇنتالاقنى! — دەپ بۇيرۇق قىلدى.

توت ئادەم موللازەيدىننى چەمبەرچەس باغلاپ تاشلىدى.

— چىڭ باغلا! — دىدى موللازەيدىن كاھلارغا مە-

دەت بىرىپ، — ئەزەلدىن گۇناسىزلار چىلىك باغلىنىپ كەلگەن. بۇ قائىدە.

— بۇ قانداق گەپ، گۇنا يىگىنى بوينۇڭغا ئالماسىنا!— دىدى ۋاڭ رەسمى سوراق قىلىپ.

— گۇنا بولسا بوينۇم قىلدا باغلاقلىق.

— مەن خىيال قىلسام گۇنايىڭ چوڭ. بۇ گۇنايىڭ ئۈچۈن ئەللىك توقماق بۇيرۇيمەن!

ۋاڭنىڭ توقماقچىلىرى ھەيۋە بىلەن توقماقلىرىنى تاراڭلىتىپ موللازەيدىننى ئوراپ تۇردى، موللازەيدىن پەسەنت قىلماستىن:

— مېنىڭ ئۈچۈن يەنە ئەللىك توقماق قوشۇپ يۈز توقماققا ھوكۇم قىلىشلىرىنى سورايمەن،— دىدى.

— بۇ قانداق گەپ؟

— گۇناسىزلار ئەزەلدىن قاتتىق جازالىنىپ كەلگەن، شۇڭا دەيمەن.

— بۇ گەپچە سەندە گۇنا يوقما ؟

— تىرناقچىمۇ گۇنا يوق.

— قېنى سوزلە ! — دىدى ۋاڭ قوپاللىق بىلەن.

— تەقسىر، مەن ئۇششۇقلار قاتارىغا ۋاڭ - غوجىلارنى قوشتۇم. بىز تۇرپان خەلقى ئۆزلىرىنى ھەرقانداق ۋاڭ - غوجىلاردىن يۇقۇرى سانايمىز. ھەرگىزمۇ باشقا ۋاڭ - غوجىلارغا ئوخشاتمايمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزلىرىنى «گاڭ غوجام» دەيمىز، باشقىلارنى بولسا ۋاڭ غوجا دەيمىز. مەن ئۇششۇقلارغا ۋاڭ-غوجىلارنى قوشتۇم. ئەگەر گاڭ-غوجىلارنى قوشقان

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بولسام توقماققا بېسىپ ئولتۇرۇپ تاشلىسىلىمۇ مەن رازى.

ۋاڭنىڭ چىرايى دەرھال ئۆزگىرىپ، كۈلۈمسىرىدى-دە:

— يېشىۋېتىڭلار! — دېدى.

— ئەمدى مېنىڭ ئەرزىم بار، — دېدى موللازەيدىن رۇخسەت ئېلىپ.

— ھە، سۆزلە!

— بۇ يېقىندىن تاغدىن كەلگەنلەر گاڭ غوجامغا تەۋە قارىغايلارنىڭ ئۇچى كېسىلىپ تۈگەپ كېتىۋاتىدۇ، دەپ قاخشاپ كېلىۋاتىدۇ. قارىغاينىڭ ئۇچىنى كېسىپ نىمە قىلغۇدەك دىسەم، ياغاچچىلار خالو (نوغۇچ) سېرىپ ساتقۇدەك دەيدۇ. پۈتۈن تاغنىڭ چەڭزە ئۇچىنى كېسىپمۇنچىۋالا نوغۇچنى كىم ئىشلىتىپ كېتەلەيدۇ؟ دەپ سورىسام، ھازىر يۇرتتا نوغۇچنىڭ بازىرى چىقىپ كەتتى دەيدۇ. ھازىر يۇرتتا ئۇماچ ئىچىدىغانلار كۆپىيىپ كېتىپ، نوغۇچنى تولا چورۇپ ئۇپرىتىۋېتىپ بارغان ئوخشايدۇ، شۇڭا بازىرى ئىتتىك بولسا كېرەك دەپ ئويلىسام، خەقلەر ئېيتتىكى، نوغۇچنى ئۇماچچىلارمۇ ئىشلىتىدۇ، ئەمما ئۇلار كۆپ ئىشلىتەلمەيدۇ، ھەممىدىن قەۋزەت تەيجى يۇرت ئىشىنى ئېلىشتۇرۇپ كۆپ ئىشلىتىۋاتىدۇ، دىگەن گەپنى قىلدى. مانا ئەمدى بۇگەپ توغرا چىقتى. قەۋزەت تەيجى يۇرت ئىشىنى ئېلىشتۇرۇپلا قالماستىن، ئوردىنىڭ ئىچىدىكى ئىشلارنىمۇ ئېلىشتۇرۇپ، تاغدىكى چەڭزىلەرنى كېسىپ ئۆزلىرىگە زىيان سالدى. مانا ھازىر مېنى ئورۇنسىز باغلاتتى.

ئادىل بولغانلىقلىرى ئۈچۈن توقماق جازاسىنى ئۆز ئىگىسىگە بېرىشلىرىنى سورايمەن...

ۋاڭ بۇ پىكىرگە تامامەن قوشۇلۇپ، قەۋزەت تەيجىگە ئوتتۇز توقماق ئۇرۇشنى ھوكۇم قىلدى.

(4)

موللازەيدىن ھەر قېتىم ئوردىغا كەلگەندە بىرەر يېڭى گەپ كوتىرىپ كېرەتتى. ۋاڭ ئۇنىڭ يېڭى - يېڭى سوزلىرىگە خېلى خۇشتار بولۇپ قالغان، ھەتتا ئەپيۇن خۇمارىغا ئوخشاشلا خۇمار بولۇپ قالغان ئىدى.

بۈگۈن موللازەيدىن ئوردا مېھمانخانىسىغا كىلىپلا يېڭى پاراڭ باشلىۋەتتى.

— ئەتىگەن مەسچىتكە چىققسام بىر سوپى پەيدا بولۇپ قاپتۇ، — دىدى ئۇ ۋاڭ غوجىغا تىكىلىپ تۇرۇپ، — نامازدىن كېيىن سوپى ۋەز - نەسىھەت قىلدى. بەش ۋاخ نامازنى تەرك قىلماي ئوقۇڭلار، خۇدانىڭ بۇيرىغان پەرزلىرىنى ئادا قىلىڭلار، ئەگەر نامازنى قازا قىلىپ، پەرزلەرنى ئادا قىلمىساڭلار، تاڭلا قىيامەتتە پەرىشتىلەر سوراققا تارتىدۇ. ئۇمۇت - گۇرزىلار بىلەن شۇنداق ئۇرۇلەركى، ھەر بىر ئۇرغاندا كۆكۈم - تالقان بولۇپ تىرىقتەك چېچىلىپ كېتىمىز، ئالتۇن خوراز كېلىپ، بىزنى تېرىپ يەنە ئەسلىمىزگە كەلتۈرىدۇ، يەنە ئۇرىدۇ، يەنە تېرىقتەك چېچىلىپ كېتىمىز. ئەنە شۇنداق ئېغىر ئازاپلارنى

كۆرىمىز، دېگىلى تۇردى. سوپىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ تاقەت قىلىپ تۇرالمىدىم. مەن: ئاللاتائالا ئۇنداق قارا - قويۇق ئۇرۇۋەرمەس، ھەق - ناھەقنى ئاجراتماي، نامازنى قازا قىلدىڭ دەپلا ئۇرىدىغان بولسا، بىزنىڭمۇ گەپ - سۆزلىرىمىز باردۇ! ئاللاتائالا نازۇ - نېمەتلەرنى بەندىلەرگە تەقسىم قىلغاندا تەڭشەپ بەرمىگەن جايلىرىمۇ بار. بەزىلەرگە قوشلاپ كارىز، قوتانلاپ قوي، ئونلاپ تۈگمەن، 3 - 4 تىن خوتۇن بېرىپتۇ. بىزگە ئوخشاش گادايلارغا بىردىن خوتۇن بىلەن بىر قوتۇر ئېشەك بېرىپتۇ. بەتتام قوغۇننىڭ ئۇرۇقى تولا دەپ، بىز كەمبەغەللەرنىڭ بالىمىز تولا بولىدۇ. يەيلى دېسەك ئاش يوق، كىيەيلى دېسەك كىيىم يوق، شۇنىڭ غېمىدە، بالىلارنى باقىمىز دەپ گايىدا نامازنى ئوقۇيالماي قالىمىز. تاڭلا قىيامەتتە بىزنى نامازنى قازا قىلدى ياكى نامازنى ئوقۇمىدى دەپ قارا - قويۇق ئۇرىدىغان بولسا، بىز، مۇشۇ گەپلىرىمىزنى دەيمىز، دېدىم - دە، ئورنۇمدىن قوپۇپ مەسچىتتىن چىقىپ كەتتىم، تەخسىر.

— توغرا دەپسەن، توغرا دەپسەن، — دېدى ۋاڭ مەمنۇن بولۇپ. موللازەيدىن ئۇلاپلا يەنە پاراڭ باشلىدى:

— بىرەر ئاي ئالدىدا يەنە بىر سوپى كېلىپ پەيغەمبىرىمىزنىڭ سۈننەتلىرى توغرىسىدا سۆزلەپ، ھەر بىر مۇسۇلمان سۈننەتلەرنى ئادا قىلىشى لازىم، دەپ ئەمرى - مەرۇپ قىلدى. پەيغەمبىرىمىزنىڭ سۈننەتلىرىنى بىر بىرلەپ ساناپ، ئەڭ ئاخىرىدا ھەر ئەتىگەنلىكى ناشتىدا يېشىل ئۈزۈم بىلەن نان يېيىشمۇ بىر سۈننەت، پەيغەمبىرىمىز ھەر

ئەتىگىنى يېشىل ئۆزۈم بىلەن نان يەپتىكەن، بۇ نىمە دىگەن ياخشى سۆننەت! دىدى. مەنمۇ دەرھال قوشۇلۇپ: بۇ نىمە دىگەن ياخشى سۆننەت! ئۆزۈم بىلەن نان يىيىش بەكمۇ ياخشى ئىش، لېكىن گەپ پۇلدا. ھازىر ئۆزۈمنىڭ جىڭى پالان پۇل. ئەگەر ئۆزۈم سېتىۋالغۇدەك پۇل بولىدىغان بولسا، سوپۇمغا ئەمرى - مەرۇپ قىلدۇرماستىن بۇ سۆننەتنى ئادا قىلىۋېرىمەن. پۇل بولىدىغان بولسا، يېشىل ئۆزۈمنى تاغىرى بىلەن توختىتىپ قويۇپ يىيىش مېنىڭچە مۇشكۈل ئەمەس، دىدىم تەخسىر!

— توغرا دەپسەن، توغرا دەپسەن، — دىدى ۋاڭ بىر ھازا كۈلۈپ كېتىپ ۋە موللازەيدىندىن سورىدى، — سوپىدىن پۇل سوراپ كورمىدىڭمۇ؟

— سوپىلاردىن پۇل چىقامدۇ! ئۇلار دىگەن پۇلنى ئوزىگە دوست تۇتمايدۇ، لېكىن قولىغا چۈشكەننى بوش تۇتمايدۇ.

ۋاڭ قاقاقلاپ كۈلۈپ:

— تولا كۈلدۈرۈپ ئادەمنىڭ ئۈچەيىنى ئۈزۈۋەتتىڭغۇ، موللازەيدىنگە چاي تۇتۇڭلار! — دىدى.

— خوش ...

پاراڭچىلاردىن بىرسى موللازەيدىنگە بىر پىيالە چاي سۇنۇپ بېيىت ئېيتىشقا باشلىدى:

ئۇسسۇزلۇق تۇتتۇم ئۇزلەگە،
چاك باسمىغان سوزلەرگە،

بەش شىڭ ئۆنمۇ ئاز كەلدى،
چاپلاي دىسەم دەزلەرگە.

موللازەيدىن چاينى قولىغا ئېلىپ، جاۋابەن بېيىت ئېيتتى:

ئۇسسۇزلۇق تۇتقان ئوزلەمۇ؟
مۇنداق ئوبدان سوزلەمۇ،
بەش شىڭ ئۇندا شىلىم چالسام،
يەپ تويمىغان ئوزلەمۇ؟

ئويدە قاتتىق كۈلكە كوتىرىلدى.

كۈلكىنىڭ ئۈستىگە ۋاڭنىڭ ئەركە ئوغلى ئاق پاشا كىرىپ كەلدى. ئۇ قوللىرىنى قانات قىلىپ خۇددى كەپتەر-دەك ئۇچۇپ، مېھمانخانىنى ئىككى ئايلاندى. ۋاڭ باشلىق ھەممەيلەن كۈلكىنى توختىتىپ بالىنىڭ ئوينىشىغا قارىماقتا ئىدى. ئاق پاشا ئۇچۇپ كېلىۋېتىپ داپەندىنىڭ قولىدىن داپنى ئالدى-دە، ئۇنى ئوي ئىچىدە دومىلاتتى. داپ ھال-قىلىرىنىڭ شىلدىرلاشلىرى بالىغا كاتتا ئويۇن بولدى، لې-كىن بۇنىڭدىنمۇ زېرىككەن ئاق پاشا تەمبۇرچىنىڭ قولىدىن تەمبۇرنى تارتىۋېلىپ، ئۇنى ئات قىلىپ مىندى-دە، ئوي ئىچىدە چوگىلەشكە باشلىدى. تەمبۇرنىڭ جاراڭلاشلىرى بالا ئۈچۈن قىزىق ئويۇن بولدى. بالا ئەمدى تەمبۇرنى ئات قى-لىپ ئويناشتىنمۇ زېرىكىپ، ۋاڭنى ئات قىلىپ مىندى. ۋاڭ ئوز ئوغلىنىڭ كوڭلىنى دەپ دۇم بولۇپ توت ئاياقلىق بو-

— ئىمىشقا ئۇنداق دەيدۇ؟ پاشا بالام ھەممە قوغۇننى يۇلۇپ تاشلىسىمۇ گەپ قىلماسلىق كېرەك! قوغۇن دىگەننى تېرىسا بولىدىغان نەرسە، بالا دىگەننى تېرىۋالغىلى بولىدىغان نەرسە ئەمەس. قوغۇنچىنىڭ بالامغا ۋاقىردىغانلىغى ئۈچۈن جازاسىنى بەرمىسەم بولمايدۇ. خوتۇنتالاقنى تۇتۇپ كېلىپ زىندانغا سولاپ قويۇڭلار! — دىدى ۋاڭ.

— خوش...

— ئۇ خوتۇنتالاقنىڭ بېشىنى كەسمىسەم ھاپ ئەمەس!

— خوش...

دوغىلاردىن بىر نەچچىسى يۇقۇرقى بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن چىقىپ كېتىشتى.

ئاق پاشانىڭ ئەركە - تايتاڭلىغى موللازەيدىننى زېرىكتۇرگەن بولسىمۇ، چىشىنى چىشلەپ ئولتۇردى. ئۇ چېكىدىن ئاشقان سەت قىلىقلاردىن كوزىنى قاچۇرۇپ، ۋاڭنىڭ يېنىدا ئەپيۇن شولاۋاتقان ئايال ئالمىخانغا سەپ سالدى. «بىچارە ئايال ياش ۋاقتىدا خېلى سەتەڭ ئەپچىل بولغىيدى؟ ھازىر ئەپيۇننىڭ كاساپىتىدىن قۇرۇق سوڭەككە ئايلىنىپ قاپتۇ» دەپ ئويلىدى. بۇ ئايال بەكمۇ ئورۇق ئىدى. سوڭگەچلىرى بەئەينى ئىدىر - تاغلارنىڭ قىرىدەك چوخچۇيۇپ كورۇنەتتى. لەۋلىرى ۋە چىشلىرى ئۇزۇراپ، كۆلىدىغان بولسا، نېپىز كالپۇكلىرى ئارىسىدىن توڭگاي چىشلىرى مانا مەن دەپلا چىقىپ تۇراتتى.

لۇپ بەردى. ئاق پاشا: "چۇ - چۇ، ئۇغلاق - ئۇغلاق!" دەپ
تۇۋلاپ، ۋاڭنى بىلىقىنداپ مېڭىشقا زورلايتتى. ۋاڭ بالىغا
ئات بولۇپ يورغىلاپ بېرىشكە ئاجىزلىق قىلدى. بۇ چاغدا
كاھلاردىن بىرسى ئاق پاشانى قىزىقتۇرۇپ: "مېنىڭ گەددە-
نىمگە مىنسىلە، ئىگىز كوتىرىپ يۈگۈرۈپ بېرىمەن" دېدى.
ئاق پاشا دەرھال ئاتنى يوتكىدى، كاھ ئۇنى بوينىغا مىندۈ-
رۇپ، ئۆي ئىچىدە يۈگۈرۈپ ئويناتتى. بەزىدە نور-
نى - نۇرنىغا سەكرەپ ئات مىنگۈچىنى چايقىدى. بىر پەللە
شۇنداق ئوينىغاندىن كېيىن ئاق پاشا ئات مىنىشتىنمۇ زې-
رىكىپ، ئاتتىن چۈشتى - دە، ۋاڭنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇر-
دى ۋە:

— ئاتا، ئاتا، بۇگۈنچۇ، قوغۇنلۇققا بېرىپ قوغۇن يۇ-
لۇپ ئويناپ كەلدىم، ھى - ھى... قوغۇن دىگەن باشقىچىلا
ئاسان يۇلۇنىدىكەن. بىردەمنىڭ ئىچىدە نەچچە ئېرىق قو-
غۇن پەلەكلىرىنى يۇلۇپ تاشلىۋەتتىم، ھى - ھى...—
دېدى.

— بوپتۇ، بوپتۇ، — دېدى ۋاڭ بالىسىنىڭ بېشىنى سى-
لاپ تۇرۇپ، — قوغۇنچى گەپ قىلمىدىمۇ؟

— ئىككى ئېرىق قوغۇننى يۇلۇپ بولغىنىمدا، قوغۇنچى
كېلىپ: "غوجام، غوجام، بولدى قىلسىلا، ئۆزلىرىگە مەن تات-
لىق قوغۇن پۇشۇرۇپ بېرىمەن" دېدى. قارىسام كوزىگە ياش
ئېلىپ يىغلاۋاتىدۇ، نىمىشقا يىغلايدۇ - بۇ، دەپ ئاچچىغىم
نەلەردىن كېلىپ، مانا ئەمىسە، دەپ تېخىمۇ جىق يۇلۇپ
تاشلىدىم، ھى، ھى...

ئاھ جېنىمەي ئالمىخانەي، قايسى باغنىڭ گۈلىسەنەي.

ئالمىخاننىڭ بېغى بار، گۈل تۈۋىدە چېچى بار.
ئالمىخانغا سەپ سېلىڭلار ئوڭ قېشىدا مېڭى بار.

ئاھ جېنىمەي ئالمىخانەي، قايسى باغنىڭ گۈلىسەنەي.

ئالمىخاننىڭ بېغىدا بىر تۈپ ئۈزۈم بار قاشقەرى،
ئالمىخانغا سەپ سېلىڭلار ئوتتۇر چىشى تاشقەرى.

ئاھ جېنىمەي ئالمىخانەي، قايسى باغنىڭ گۈلىسەنەي.

ئالمىخاننىڭ ئاقلىقى لەمجىندە ئاتقان پاختىدەك،
تەنلىرىدە گوشى يوق، رەندە سالغان تاختىدەك.

ئاھ جېنىمەي ئالمىخانەي، قايسى باغنىڭ گۈلىسەنەي.

ئالمىخاننىڭ يوللىرى ئۈچ يۈز ئاتمىشنىڭ يولى،
ئالمىخانغا تولا قاتناپ، تېشىلدى كەشىمنىڭ سوكى.

ئاھ جېنىمەي ئالمىخانەي، قايسى باغنىڭ گۈلىسەنەي.

ياشلىقىدا ئالمىخان يەڭدەك قوياتتى ئوسمىنى،
ئەمدى تۇپچەك باشىغا چوڭكەپ كىيىپتۇ پوسمىنى.

ئاھ جېنىمەي ئالمىخانەي، قايسى باغنىڭ گۈلىسەنەي.

— بېشىڭنى يەيدىغان موللازەيدىن بولدى قىل، مېنى

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئالىمخان ھەقىقەتەن ياش ۋاقتىدىن تارتىپلا شوخ ئۇنايال بولغاچقا تولا ئويناپ ئاخىرى ئەپيۇنغا كىرىدىشىپ مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. خەلق ئىچىدە بۇ ئايال توغرىسىدىكى كۈلكىلىك گەپ - سۆزلەر ناھايىتى كۆپ ئىدى. موللازەيدىن ئۇنىڭ ئۆتمۈشى ۋە ھازىرىنى بىر قۇر كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ «ۋاي، بىچارە!» دەپ قويدى.

مېھمانخانىدا ئاق پاشانىڭ غەلۋىسى ئاياقلاشقاندىن كېيىن، نەغمە يەنە باشلاندى، ئۇسۇل ئوينالدى. كىمدۇر بىرسى موللازەيدىننى ئۇسۇلغا تارتتى. موللازەيدىن قائىدە بويىچە ئورنىدىن تۇرغان بولسىمۇ:

— ئۇسۇل ئويناپ كۆرمىگەن، پۇت - قوللار ئەپلىشىپ بېرەرمۇ؟ — دەپ تۈزۈت قىلدى.

— ھەي موللازەيدىن، سىنىڭ تۇرقىڭغا قارىغاندا ئۇسۇلنى ئەپچىل ئوينايسەن! — دېدى ئالىمخان ۋاقىراپ.

— ئالىمخان تەكلىپ قىلغان يەردە ئوينىمىسام سەت بولىدۇ. ئۇنداق بولسا ئالىمخانغا چېلىڭلار! — دېدى موللازەيدىن. مۇزىكا ئالىمخان ئاھاڭىغا چېلىندى. موللازەيدىن ناخشا ئېيتىپ ئۇسۇل ئويناشقا باشلىدى:

ئاھ جېنىمەي ئالىمخانەي، قايسى باغنىڭ گۈلىسەنەي
. . . .

بىلمىگەنلەر ئېيتىدۇ، ئالىمخان قانداق نىمە؟
ئاغزى ئويماق، بېلى چۈمەچ خوپ كېلىشكەن بىر نىمە.

بىر كېچە جازالىماقچى بولۇپ، قىش كۈنى ئىگىز دالان ئوگزىگە چىقىرىپ قويدى. موللا زەيدىن ئىگىز دالاندا بىر كېچىنى ئۆتكۈزۈشكە مەجبۇر بولدى. قىش كۈنلىرى ئىزغىرىن تاغ شامىلى چاپقىن ئۆتەتتى. قاراقۇشتەك قاراسوغاق موللا زەيدىننىڭ قولاقلىرىنى ئۈچۈرۈپ كەتكۈدەك قىلدى. ئۇز بېشىدىكى خەۋپنى چۈشەنگەن موللا زەيدىن دالاندىن سىردىلىپ چۈشۈپ كېتىش يولىنى ئىزلەپ كوردى، مۈمكىن ئەمەس ئىدى. "چىدىغانغا چىقارغان" دىدى ـ دە، ئوگزىنىڭ بىر بۇرجىكىدە تۇرغان ئەسكى تۇلۇقنى تاڭ ئاتقىچە كوتىرىپ، يۈگۈرۈپ چىقتى. تاڭ ئاتقاندا ۋاڭ موللازەيدىننىڭ ھالىنى كورگىلى ئاتايىن چىقىپ قارىسا، موللازەيدىن تۇمىغى بىلەن ئوزىنى يەلپۈپ:

— ئەجەپ ئىسسىق ئوگزىكەن، تەرلەپ ئاران تاڭ ئاتقۇزدۇم، — دەپ ئولتۇراتتى.

— ئىگىز دالاندا تەرلەپ كەتتىم دىگىنىڭ نىمىسى؟ — دىدى ۋاڭ ھەيران بولۇپ.

— يوقۇرقى خامانغا خامانچىلار ئوت قالىغان ئىكەن. شۇ ئوتنىڭ تەپتىدىن تاڭ ئاتقىچە تەرلەپ چىقتىم، — دىدى موللا زەيدىن.

— بولدى، بولدى، قايتىپ چۈش، گۇنايىڭدىن ئوتتۇم! — دىدى ۋاڭ. دوغىلار دەرھال شوتا قويۇپ موللا زەيدىننى ياندۇرۇپ چۈشتى. ۋاڭ يەنە مېھمانخانىسىغا كىرگۈزۈپ داستىخان سېلىپ چاي بەردى.

ئۇيغۇر كىتاب تورپىكىتى www.uyghurkitap.com

كاردىن چىقاردىڭ! — ۋاقىرىدى ئالىمخان قاقاقلاپ كۈلۈپ

مېھمانخانىدا كۈلكە بېسىلمايتتى.

— كاردىن چىقمىغان نېمەڭ قالدى؟ — دېدى موللا-زەيدىن.

— ھە شۇنداق، ياش ئىدۇق، ئوز ئىدۇق، قوللاردا گىزەك، — دېدى ئالىمخان ۋاقىراپ.

— قېرىدىڭ، چىرىدىڭ، غەلۋىردە تىزەك، — دېدى موللا زەيدىن.

ئۇيدە يەنە كۈلكە كوتىرىلدى.

— بېشىڭنى يەيدىغان، ياش ۋاقتىمدا كورگەن بول-ساڭ ئاش - نان يېمەس بولۇپ كېتەتتىڭ!

— ياش ۋاقتىڭدا دالدا يەرنى تاپساڭ كورۇنگەنگە قاش ئاتاتتىڭ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن تاش ئاتاتتىڭ. قېرى-غىنىڭدا چىراق تۇۋىدە پانىپاشلاپ ياتاتتىڭ، ئەمدى كىم ساڭا قارىماقچى ئەشۇ جىڭگوكچى ① ئەپتىڭگە!

مېھمانخانىدا يەنە كۈلكە كوتىرىلدى، ۋاڭ ھەممىدىن بەكرەك كۈلگەن ئىدى. تېلىقىپ ھەتتا ئېغىناپ كەتتى. ئۇ چىڭ-قىلىشتىن زورۇقۇپ "تارت" قىلىپ يەل چىقىرىۋەتكەن ئىدى، كۈلكە يەنە بىر بالداق يۇقۇرى كوتىرىلدى.

موللا زەيدىن ئورنىدىن كېلىپ - كېتىپ يۈرۈپ، بىر ئىش توغرىسىدا ۋاڭنى خاپا قىلىپ قويغاندا، ۋاڭ ئۇنى

① جىڭگوكچى — كونا ئەپيۇنكەش، ئورۇق، جانسىز مەنىدە.

ۋاڭ بۇ ئىشلاردىن گويا موللا زەيدىننى ئۆز سىناقلىرىدىن ئۆتكۈزگەن ھېس قىلدىمۇ ياكى ئۇنىڭ قىزىق پاراڭ، قىزىق ھەركەتلىرىگە ئاشىق بولۇپ قالدىمۇ، موللا زەيدىن چاي ئىچىپ ئولتۇرغاندا ئۇنىڭغا:

— سەن ئەمدى ئوردىدا دوغا بولۇپ تۇرغىن. بالىلىرىڭغا ھەر ئايدا بەش كۈرە بۇغداي بېرىلسۇن، — دېدى.

— يوقسۇ، مەن ئوردىغالا يىق ئەمەس، — دېدى موللازەيدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، — مەن دېگەن بەزى ئىشلارنى خەققە قارىغاندا كەم قىلىمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە كوپ ئىشلارنى خام قىلىمەن، قوتان سالسام قوناق شېخىدا تام قىلىمەن، نان يەڭ دېسە بىر قېتىمدا بەش ناننى ھام قىلىمەن، ئاز ئىشلارنى يوغان بىلىپ دام قىلىمەن، بېشىنى ئەكەل دېسە بوكىنى ئەكىلىپ ئىشلارنى تامام قىلىمەن ...

ئۇ ئۆزىنى قاچۇرغانسېرى ۋاڭ شۇنچە چىڭ چاپلاشتى. كۈنلەر ئۆتمەكتە ئىدى.

بۇ سەرگۈزەشتىلەر خەلق ئارىسىغىمۇ سوز - چۆچەك بولۇپ كەڭ تارقالغان ئىدى. موللازەيدىننىڭ قىش كۈنى ئىگىز دالاندا بىر كېچە تونەپ چىققانلىغى، ئۇنىڭ شۆھرىتىنى نەچچە ھەسسە ئاشۇرۇۋەتكەن ئىدى. ھەيران بولغان خەلق، موللازەيدىندىن باشقىسى بولسا ئۆكچىسى توڭلاپ ئولۇپ قالغان بولاتتى، ئەگەر قازاغا رىزا دەپ تەكبىر ئوقۇپ ئولتۇرغان بولسا، چوقۇم ھالاك بولاتتى، ھېچ بولمىغاندا پۇت - قول-

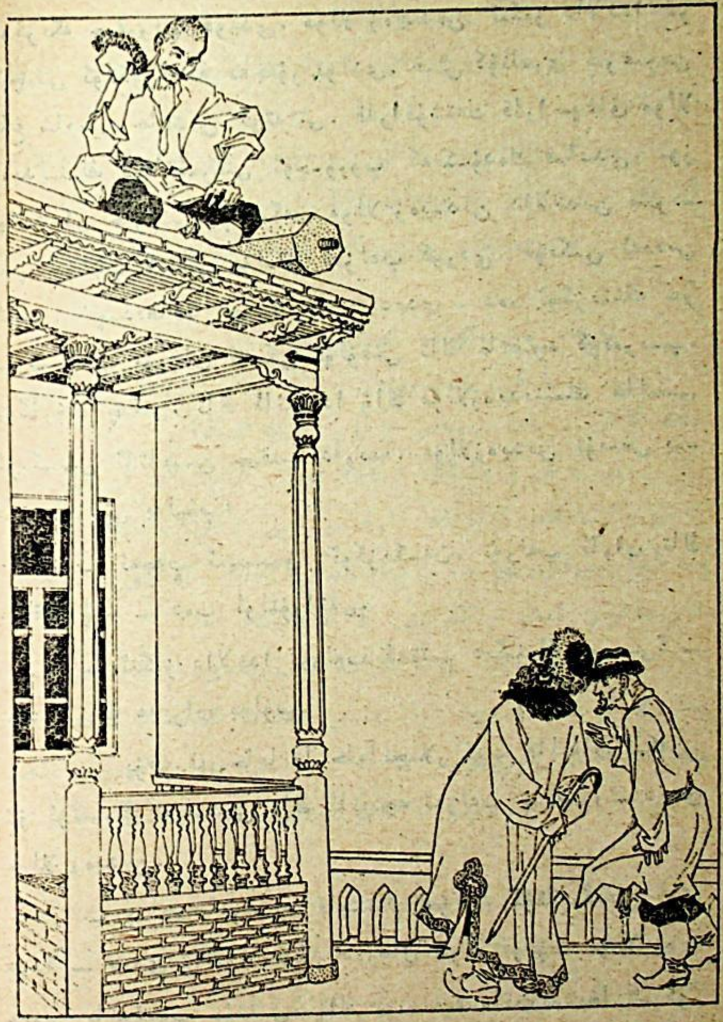

— ئەلۋەتتە قاينايدۇ، ئەلۋەتتە قاينايدۇ. ئۆتكەن
قىش ئۆزلىرىنىڭ ئىگىز دالانلىرىدا بىر كېچە تۈنەپ چىققان
ۋاقتىمدا، خامانغا قالانغان ئوتنىڭ تەپتىدە تاڭ ئاتقىچە
تەرلەپ چىققانلىغىمنى ئۆز كوزلىرى بىلەن كورگەن ئىدىلە.
خامان بىلەن ئىگىز دالانىڭ ئارلىغى ئىككى يول كېلىدۇ.
ئەمدى ئويلاپ كورسىلە، ئىككى يول يىراقلىقتىكى ئوتنىڭ
تەپتىدە ئادەم تەرلىگەن يەردە، بىر غۇلاچ ئىگىز-
لىككە ئېسىلغان چوگۈن قاينىمايدۇ دېسە كىمنىڭ ئىشەنگۈسى
كېلىدۇ؟ بىر ئاز سەۋرى قىلسىلا، چوگۈن ئەلۋەتتە قاينايدۇ، —
دېدى موللا زەيدىن.

ۋاڭ ئۇنىڭ مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ قىلغان سوزلىرىگە
نە جاپا بولۇشنى، نە كۈلۈشنى مۇۋاپىق كورمەي، ئۆزىنىڭ
ئەخمەق بولغانلىغىغا ئاچچىغى كېلىپ، قايتىپ كېتىشكە مەج-
بۇر بولدى.

بۇ ۋەقەمۇ خەلق ئىچىدە كوپ سوزلىنىپ، موللا زەي-
دىنىڭ شوھرىتىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇۋەتتى.

(5)

بۇيرۇققا بىنائەن ئوردا كاھلىرى ئاردىپ قوغۇنچىنى
چەمبەر - چەس باغلاپ، ئاتقا سورىتىپ ئەكىلىپ زىندانغا
تاشلىدى. زىنداندا يەنە لەمجىنلىك سېتىۋالدى ياقاك ئى-
سىملىك ئادەممۇ بار ئىدى. بۇ ئادەم ئۆزۈندىن بۇيان ئ
ۋاز ئىدى. ئۇنىڭ ئىككى بايتلى بولۇپ، ئات - خ

لەرنى ئۆششۇتۇپ قويغان بولاتتى، ياكى يەغلاپ - يالۋۇرۇپ ۋاڭنىڭ ئايىغىغا يىقىلغان بولاتتى. مۇشۇنىڭغا قارىغاندا موللازەيدىن زىرەك ھەم قاۋۇل ئادەم ئىكەن، دەپ ھەممە ئادەم قايىل بولغان ئىدى.

يىللار ئۆتتى. بىركۈنى موللازەيدىن ۋاڭنى ئۆز ئۆيىگە مېھمانغا ئېيتتى. ۋاڭ: «بۇ گاداي قانداق مېھمان قىلاركىن» دەپ خىيچىر قاتقان ياسىداق مەپىگە ئولتۇرۇپ، دوغا - كاھلەرنى ئەگەشتۈرۈپ موللازەيدىننىڭ ئۆيىگە ماڭدى. موللازەيدىن سۇپىغا بىر پارچە كىگىز سېلىپ، ۋاڭنى ئىززەت - ئىكرام بىلەن ئولتۇرغۇزدى - دە، ئۆزى مىس چوگۈننى كوتىرىپ ئارقا ھويلا تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى. ئارىدىن يېرىم سائەت، بىرسائەت ئۆتتى. موللازەيدىن كىرمىدى. ئۇسسىغان ۋاڭنىڭ تاماقلىرى قۇرىدى. ۋاڭ ئادەملىرىگە قاراپ: «ئىزلەپ كورۈڭلار، نىمە قىلىۋاتىدىكىن؟» دىدى. دوغىلار ئىزلەپ قارىسا، موللازەيدىن چوگۈننى دەرەخكە ئېسىپ قويۇپ، ئۇنىڭ ئاستىغا ئوت قالاپ ئولتۇرغان ئىكەن. دوغىلار بۇ ئەھۋالنى ۋاڭغا مەلۇم قىلدى. ۋاڭ ئۆزى چىقىپ سورىدى:

— نىمە قىلغىنىڭ - بۇ؟

— ئۆزلىرىدەك كاتتا مېھمانلارغا چاي قاينىتىۋاتىمەن، — دىدى موللازەيدىن.

— چوگۈننى دەرەخكە ئېسىپ قويۇپ، ئوت قالىسا قاينامدىكەن؟ — دىدى ۋاڭ مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ. موللازەيدىنمۇ مەسخىرە قىلىپ:

بولسىمۇ ئۇ كەلمىدى. ھەتتا ئۇنىڭ قەيەرگە كەتكەنلىگىنىمۇ ئۇققىلى بولمىدى. سىتىۋالدى ئىلاجسىز لەمجىنىگە قايتىپ كېتىپ، باشقىدىن كېلىش قارارىغا كەلدى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئىشنىڭ كۈنى ئۈزىراپ، كونىراشقا يۈز تۇتتى. ئوردىغا كېلىپ ۋاڭغا توغرا بولۇپ كورگەن بولسىمۇ، ۋاڭ ھوججەت بويىچە ئېلىشنى ئۇقتۇرۇپ ئانچە ئىگىدارلىق قىلمىدى. شىرغا يورغا شۇنداق ئاسان قولدىن چىقىپ كەتتىكى. بىر كەمبەغەل ئائىلىنىڭ چىداپ تۇرغۇدەك ھىچ ھالى قالمىدى، ھەتتا تۇرپان يامۇلغا ئەرز قىلىپ بارغان بولسىمۇ، قولاق سالىدىغان بىرەر ئادەم چىقمىدى، سىتىۋالدى قايتىپ كېلىپ ۋاڭغا: بۇغداينى ماڭا بەرمىدى دەپ داتلىدى، بۇنى ئاڭلى-غان ۋاڭ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ:

— سەن بىزگە توھمەت قىلماقچىمۇ؟ ئالىمىدىم دىگى-نىڭ بىكار گەپ.ھازىر ھوججەت خەت ئۈزىمىزگە يېنىپ كەل-دى. بۇغداينى ساڭا بەرمىگەن بولسا خەت بىزگە قايتىپ كەلمەيتتى، — دىدى.

— بىر دان بۇغداي ئالغىنىم يوق... — دىدى سىتى-ۋالدى ئاچچىغىدا كوزىگە ياش ئېلىپ.

—ھوججەت قولىمىزغا يېنىپ كەلگەنلىگىنى كورۇپ تۇ-رۇپ، بۇغداي ئالمىدىم دىسەڭ بۇنىڭغا كىم ئىشىنىدۇ؟ — دىدى كاھلاردىن بىرسى سوز قىستۇرۇپ.

— خۇدا ھەققى ماڭا بىر دان ئاش بەرمىدى، خەتنى ئامانشانىڭ قولىغا بېرىپ قويۇپ ساڭغا بارساق، ساڭچىلار ئاش بەرمىدى. قاراپ تۇرۇپ ئۇۋال قىلساڭلار بولامدۇ؟

تۇغدۇرۇپ ئۇنى بېقىپ سېتىپ كۈن كەچۈرەتتى. كېيىنكى يىل-
لاردا بۇ ئادەمنىڭ بىر شىرغا ئېتى يورغىدا داڭ چىقاردى.
يۇرتتىكى ھەرقايسى ئاتخۇمار بايلار شىرغىنى تالىشىپ 15 دا-
دەن بۇغداي بېرىمىز دەپمۇ سېتىۋالالماي يۇرەتتى. ئەمما
بۇ خەۋەرنى ۋاڭ ئاڭلىغاندىن كېيىن، 20 دادەن بۇغداي بې-
رىمەن لۈكچۈندىكى ساگدىن بۇغداي قاچىلىۋالسۇن، دىگەن
بىر پارچە خەتنى تاشلاپ قويۇپ شىرغا يورغىنى يېتەكلەپ
كەتتى. سېتىۋالدى ياقاڭ بۇغداينى ئېلىۋېلىش ئۈچۈن لەم-
جىندىن ھارۋا، ئېشەك يالاپ ئاتايىن لۈكچۈنگە چىقتى. كې-
لىتچى ئامانشا بەگ سېتىۋالدى بىلەن ئۆز ئۆيىدە كورۇشۇپ
بۇغداينى بەرمەكچى بولدى ۋە ئوردىدىن يېزىپ بەرگەن ھوج-
جەتنى تەلەپ قىلدى. سېتىۋالدى بەلۋىغىدىن خەتنى چىقىرى-
پ بەردى. ئامانشا بەگ خەتنى بىر قۇر كۆزدىن كەچۈرۈپ
ساگدىن قاچىلىۋېلىشقا بۇيرىدى ۋە ھوججەتنى ياستۇقنىڭ
ئاستىغا تىقىپ قويدى. سېتىۋالدى ياقاڭ يالاپ كەلگەن ئات-
ئۇلاغلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ساگغا كەلگەندە ساگچىلار ھوججەت
تەلەپ قىلدى. ھوججەتنى ئامانشا بەككە تاپشۇردۇق، دىسەمۇ
ساگچىلار ئۇنىماي، خەتسىز ئاش بېرەلمەيمىز، دەپ
تۇردى. سېتىۋالدى دەرھال بەگنىڭ ئۆيىگە كەلسە، ئامانشا
بەگ ئاتلىق بىر تەرەپكە كېتىپ قالغان ئىكەن. شۇنىڭ بى-
لەن يا ئاشلىقنى ئالالمىدى، يا ھوججەتنى تاپالمىدى. بۇلار
ئامازدىگەرگىچە ساقلىدى، ئاخىرى بولماي يالاپ كەلگەن
ھارۋا - ئېشەكلەرنى قايتۇرۇشقا توغرا كەلدى. سېتىۋالدى
ئامانشا بەگنىڭ ئىشىگى ئالدىدا نەق ئىككى كۈن ساقلىغان

ۋاڭ ۋە ئۇنىڭ ئوردا خادىملىرى بولسا: «بىز يۇرتنى توقماق بىلەن تۇتۇپ تۇرىۋاتىمىز» دەپ ئۇزىگە تەمەننا قويۇشاتتى. بۇنىڭدىن خەلق ئىنتايىن نارازى ئىدى.

قاراڭغۇ باغ - بوك - باراقسانلىقىغا قاراپ قويۇلغان ئىسىم بولۇشى ناتايىن. بەلكى بۇ باغدا ۋاڭلار ئەيشى - ئىشرەتلىك مەشرەپلەر ئويناپ، شەرمەندىچىلىكلەرنى قىلىدىغانلىقلىرى ئۈچۈن شۇنداق دەپ ئاتالغان بولۇشى مۇمكىن. بۇ باغدىكى مەشرەپكە يۇرتنىڭ ھەر قانداق يېرىدىكى چىرايلىق، داڭدار، چوكان - جۇۋانلار قاتناشتۇرۇلاتتى ۋە ئۇلارنى ئۇسۇلغا سالاتتى. ئۇسۇل جەريانىدا ناۋادا ۋاڭنىڭ بىرەر چوكانغا كۆڭلى چۈشۈپ قالغان بولسا، ئىنتايىن خورلۇق ئۇسۇل بىلەن ۋاڭغا شارائىت يارىتىپ بېرەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن كىمنىڭ كېلىنى ياكى قىزى ئوردا مەپىسىگە چۈشكەن بولسا، بۇ ئىنتايىن خورلۇق ھېسابلىناتتى. مەپىگە چۈشكەن ئاياللار ئۆلگىچە يامان ئاتلىق بولۇپ ئۆتەتتى. بۇ خورلۇققا چىدىماي ئەگەر كامىل سەپرادەك قارشىلىق كۆرسەتسە زىندانغا مەھكۇم بولاتتى.

كامىل سەپرا زىندانغا مەھكۇم قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ كىچىك خوتۇنى زەيتۇنىخاننى بىمالال تەكلىپ قىلىپ بۇ قېتىمقى قاراڭغۇ باغ مەشرىپىگە قاتناشتۇردى. دەرۋەقە زەيتۇنىخان غۇنچە بوي، كېلىشكەن ئايال ئىدى.

- ھاپىزلار باغنىڭ ئىچىنى يېرىۋەتكىدەك ناخشا ئېيتىپ

www.uyghurkitap.com

— سەن ئۇردىغا توھمەت قىلماقچىمۇ؟ — دېدى ۋاڭ ۋە ئۇنى زىندانغا تاشلاشقا ھوكۇم قىلدى.

زىنداندا يەنە كامىل سەپرا دېگەن ئادەممۇ بار ئىدى. شۇ دەۋرلەردە «قاراڭغۇ باغ» ئولتۇرۇشى بولاتتى. بۇ ئولتۇرۇشقا كىمنىڭ چىرايلىق ئايالى، قىزى ياكى كېلىنى بولسا شۇلارنى تەكلىپ قىلىپ قاتناشتۇراتتى. كامىل سەپرانىڭ كىچىك خوتۇنى زەيتۇنخان داڭدار ئايال بولغاچقا، بۇ قېتىمقى باغ ئولتۇرۇشىغا ئوردا تەرەپتىن تەكلىپ قىلىپ مەپە ئەۋەتكەندە كامىل سەپرا بۇ خورلۇققا چىداپ تۇرالماي، ۋاڭ ئەۋەتكەن ئادەملەرگە: ئابىرويىڭلارنى ساقلاپ ئاستا كېتىپ قېلىڭلار، ئوز ئايالىمغا ئوزەم ئىگە، دېدى. دوغىلار قايتىپ كېلىپ كامىلنىڭ سوزىنى يەتكۈزگەندە، ۋاڭ ئاچچىغىدا پايلىماي ئۇنىمۇ ئاتقا سورۇتۇپ ئەپكېلىپ، زىندانغا تاشلىغان ئىدى.

شۇنىڭدەك يەنە ئۇندەك ئادەم بولۇپ، ئۇلارمۇ يۇقۇرقىلارغا ئوخشاش يوقىلاڭ ئىشلار بىلەن ياتقانلار ئىدى.

يۇرت ئىچىدە زىندانىدىكىلەر توغرىسىدا نۇرغۇن غۇلغۇلا ۋە شىكايەتلەر بولماقتا ئىدى. ھەممە ئادەم زىنداندىكىلەرنىڭ ناھەق يېتىۋاتقانلىقىنى بىلگەندىن تاشقىرى، ئۇلارنىڭ كەلگۈسى توغرىسىدا غەم-ئەندىشە قىلاتتى. ۋاڭلىق ھاكىمىيەتنىڭ، بولۇپمۇ توقماق جازاسى بىلەن نۇرغۇن ئادەملەرنى كېرەكتىن چىقىرىپ تاشلىغانلىقىنى بىلگەن خەلق ھازىر زىنداندا قامالغانلارنىڭمۇ ناھەق جازالىنىپ، كېرەكتىن چىقىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەيتتى.

ئۆز ئورنىغا دۈم چۈشكەن پۇرسەتتە، موللازەيدىن قولىدىكى داپنى دارالڭلىتىپ ئېتىپ، "چاشقان، چاشقان" دەپ ۋاقىردى.

ھەممەيلەن چوچۇپ قاراشتى. بولۇپمۇ ۋاڭنىڭ ئەرۋاھى ئۇركۈپ، چوچۇپ پۇتىنى تارتتى. موللازەيدىن ئورنىدىن تۇرۇپ داپنى ئالغىلى كېتىۋېتىپ:

— قارىسام، ۋاڭ غوجامنىڭ پۇتى يېنىدا يوغان بىر چاشقان كېتىۋاتامدۇ! غوجامنىڭ پۇتىنى چىشلىۋالمىسۇن، دەپ ئالدىراپ داپنى ئاتتىم، — دېدى.

بۇ ھادىسە بىلەن ۋاڭنىڭ پەيزى خۇددى تاماكىنىڭ تۈتۈنىدەك توزۇپ كەتتى. دۈم ياتقانلارمۇ بىر بىرلەپ باشلىرىنى كوتىرىپ، ئىلگىرىكى ھالەتكە كېلىپ ئولتۇرۇشتى.

موللازەيدىن قاقاقلاپ كۈلۈپ:

— بىر چاشقان بىر قازان ئاشنى بۇلغايتتۇ، دېگەندەك، بۈگۈنكى پەيزىنىمۇ بىر چاشقان بۇزدى، — دەپ غۇدۇڭشىغان ھالدا داپنى ئېلىپ ئۆز جايىغا قايتىپ كەلدى.

— بۇ سورۇننى بۇزدۇڭلار! — دېدى ۋاڭ كاھىلارغا گولدۈيۈپ.

قورقۇپ كەتكەن كاھىلار تەمتىرىشىپ:

— خوش، خوش، — دېيىشتى.

(6)

لۈكچۈن ۋاڭلىرىنى ئاددى چاغلاشقا بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ توقلۇقتىن كېرىلىپ، ھالاۋەتتىن سەمرىپ،

قىزىتقان پەيتتە، زەيتۇنخان ئۇسۇلغا چۈشتى. ھاپىزلار ناخشىنى "زەيتۇنخان" ناملىق پەدىگە يوتكەپ:

جېنىم بالام زەيتۇنخان،
ئۆيدە يېتىپ ئايۋاندا،
باغدا يېتىپ كارۋاتتا...

....

دەپ توختىماي توۋلاشقا باشلىدى، ۋاڭ بولسا زەيتۇنخانغا ئاچكوزلۇك بىلەن تەلمۈرۈپ قالغان ئىدى. كاھلاردىن بىرسى ۋاڭنىڭ ھەۋىسى قوزغىلىپ قالغانلىقىنى بايقىدى - دە، قاراڭغۇ باغ قائىدىسى بويىچە:

— ۋاڭ غوجام خىرىس قىلدى، باشنى يەردىن كوتەرمەيمىز!... — دەپ جاكا ئېلان قىلدى.

بۇنى ئاڭلىغان كاھلار، ھاپىزلارنىڭ ھەممىسى قىلىۋاتقان ئىشىنى توختىتىپ، ھەرقايسىسى ئوز ئورۇنلىرىدا دۈم يېتىشتى، تاكى ۋاڭ كوڭۈل ئېچىپ بولغانغا قەدەر بېشىنى كوتەرمەسلىكلىرى لازىم ئىدى. بۇ خورلۇققا كونگەن ھەرقانداق كىشى قاراڭغۇ باغ مەشرىۋىنىڭ ياخشى مېھمىنى بولالايتتى. لېكىن موللازەيدىن بۇ خورلۇققا قايىل ئەمەس ئىدى. بۇگۇن گەرچە ئۇ مەشرەپكە قاتناشقان بولسىمۇ، خورلۇققا كونۇش ئۇچۇن ئەمەس، ئەكسىچە، زەيتۇنخاننى ھەرقانداق نومۇستىن ساقلاپ قېلىشنى مەقسەت قىلغان ئىدى. شۇڭا كاھ يۇقۇرقى جاكانى ئېلان قىلىپ باشقىلار

ئارقىدا قالغانلىقىنى ھېس قىلسا، ئۈزۈپ كېتىش تەدبىرلىرىنى كورەتتى.

ۋاڭ بۈگۈن ئىككى غازغا تاماكا چېكىۋالغاندىن كېيىن، شىر كەيىپ سۈرۈپ ئوڭدىسىغا ياتتى ۋە چوڭقۇر خىيالغا كەتتى. ئەپيۇننى گەرچە سۈزۈك كەيىپ قىلىدۇ دېيىشىدۇ، بۈگۈن بۇ كەيپكە قانداقتۇ بىر غەشلىك ئارىلاشقان ئىدى. شۇڭا ئۇ، خىيالىغا كەلگەننى ئوتتۇرىغا قويدى:

— كۈچار ۋاڭلىرى ناغرا چالسا، ئۇزۇن بىر نەممىسى بار دەيدۇ، ئۇ قانداق نەرسە؟ نەمىشقا بىزدە يوق؟ — دىدى.

— خوش... — غوجا كاھ دەرھال جاۋاپ بېرىپ مۇنداق دىدى، — كورۇپ كەلگەنلەرنىڭ ئېيتقانلىرىغا قارىغاندا، ئۇزۇنلۇغى ئىككى غۇلاچ كېلىدىغان بىر نەممىكەن. ئۇنى «نەرە» دەيدىكەن. ئاۋازى مۇزغا يىقىلغان ئودەكتەك غات-غات قىلىپ چىقىدىكەن، ھېچقانچە ياخشىلىغى يوقكەن، يەنىلا بىزنىڭ سۇنايلىرىمىز ياخشىكەن...

— ھىم... — دىدى ۋاڭ ۋە جىم بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا تۇرغانلارمۇ سۈكۈت ئىچىدە تىمتاس ئولتۇراتتى. بىر ئازدىن كېيىن ۋاڭ يەنە سوزلەپ:

— ھىلىقى بەدەخشە① ئاتلىرىچۇ؟ — دىدى.

— خوش... — دىدى غوجا كاھ جاۋاپ بېرىپ، — بەدەخشان ئارغىماقلىرى دىگىنى بويىنى ئۇزۇن، قوسىغى

① بەدەخشان ئارغىماقلىرىنى دىمەكچى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

بىكارچىلىقتىن زېرىكىپ ساراڭلارچە ئىش كۆرىدىغان بەزەن ھاماقەتلىكلەرگە قاراپ، ئۇلارنى پۈتۈنلەي ئەقىلسىز كىشىلەر دېيىشكە بولمايتتى. ئۇلار تۈپ - ئاساسىي مەسىلىلەردە چەچەن ۋە ھوشيار تۇراتتى. بولۇپمۇ، ئۇلار بېيجىڭدىكى خان تەرەپكە، ئۈرۈمچىدىكى دۇدۇ - جاڭجۈن تەرەپكە ۋە تۇرپاندىكى ئامبال تەرەپكە ئىنتايىن ھوشيارلىق بىلەن قۇلاق سېلىپ، يىلان قانداق كۆشىسە، ئۆز لايىغىدا ئىش كۆرۈشكە كاللا ئىشلىتەتتى. بېيجىڭ خانغا قانداق مۇئامىلە قىلىش، قانداق سوغا تەقدىم قىلىش؛ ئۈرۈمچى دۇدۇسىغا قانداق قىلىش؛ تۇرپان ئامبىلىغا قانداق مادارا قوللىنىش جەھەتلەردە ئالاھىدە يول ئىزلەيتتى.

سېتىۋالدى ياقۇپنىڭ يۇرغىسىنى قولغا كىرگۈزۈۋېلىش ياكى خەقنىڭ يەر - زېمىنلىرىنى ئۆزىگە قوشۇۋېلىشتەك تۈپ مەنپەئەت مەسىلىلىرىدە ۋاڭلار ئىنتايىن قۇۋ ئىدى. شۇنىڭدەك ئۆز تەۋەسىدىكى ھەر قانداق باينىڭ مەلۇم تەرەپلەردە ئۆزىدىن ئېشىپ كېتىشىگە يول قويمىغانىنىڭ ئۈستىگە، ئاقسۇ - كۇچار ۋاڭلىرى، قەشقەر - يەركەن غوجىلىرى تەرەپكىمۇ ھوشيارلىق بىلەن قۇلاق سالاتتى، ھەتتا يوشۇرۇن ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرى ۋە يېتەرسىزلىكلىرىنى كۆزىتىپ كېلىپ، يەرسۈيىنىڭ ئاز - كۆپلۈكى، ئابروي، ئىناۋەت، سولەت ۋە باشقا جەھەتلەردە ئۆزلىرىنى ئۇلار بىلەن سېلىشتۇرۇپ تۇراتتى، قىسقىسى ئۇلار بىلەن ئۆزەڭگە سوقۇشتۇراتتى. ئەگەر ئۇلاردىن قايسى جەھەتتە بىر ئاز

تارىخقا ئالاھىدە يېزىپ ماختايدىكەن. ئۇلۇغ ئىش قىلمىغانلار بولسا، تارىخقا يېزىلمايدىكەن، يېزىلغان تەقدىردىمۇ، ئاددىلا يېزىپ قويۇلىدىكەن. مېنىڭچە ئاددى يېزىلغاندىن يېزىلمىغان ياخشى. نوشىرۋان ئادىل. ئۇ ئادىل بولغانلىقى ئۈچۈن تارىخقا يېزىلدى. ئەگەر ئۇ، ئادىللىق قىلماستىن، ئۆز ئۆردىسىدا بىرەر ئۈزۈن سۇناي چالدۇرۇپ ياكى بىر نەچچە بەدەخشان ئارغىماقلىرىنى بېقىپلا ئۆتكەن بولسا، ئۇنىڭغا «ئادىل» دېگەن نام بېرىلمەيتتى. «تەلۋىنىڭ بىر قىلمىغى ئارتۇق» دەپ، ئاقسۇ - كۇچار ۋاڭلىرى ئۈزۈن سۇناي چالدۇرۇپ، بىر نەچچىدىن بەدەخشان ئاتلىرىنى باقتۇرۇپ يېتىۋەرسۇن. ئۇلارنىڭ ئۇنداق ئىشلىرى تارىخقا ھەرگىز يېزىلمايدۇ. ئەگەر ئۆزلىرى دانالىقلىرىغا ئېلىپ، ئۇلار قىلمىغان، بەلكى قىلالمىغان، ھەتتا ئويلاپمۇ يەتمىگەن يېڭى بىر ئىشنى بىجا كەلتۈرۈپ، ئۇلارنى بېسىپ چۈشۈپ، ھەيران قالدۇرغان بولسىلا، مېنىڭچە بەك كاتتا ئىش بولاتتى...

— قېنى، قانداق ئىشنى دېمەكچىسەن؟ — دېدى ۋاڭ ئالدىراپ.

موللازەيدىنىنىڭ سۆزى دەل ۋاڭغوجىنىڭ مۇددىئاسىدىن چىققان ئىدى.

— ئۆتمۈشتىكى پادىشا — ۋاڭلارنىڭ ھەممىسى يۇرتنى بىرخىل ئۇسۇلدا سوراپ كەلدى. مەسىلەن، گۇنا قىلغانلارنى زىندانغا تاشلاش، باغلاپ ئېسىش، ئۆلۈمگە بۇيرۇش، كالتەككە بېسىش... بۇلارنىڭ ھەممىسى بىر خىل چارە. ھېچقانداق پەرقى يوق. بىز بۇيەردە تۇقماق جازاسى دېسەك،

ئىنچىكە، پۇتلىرى نازۇك كېلىدىغان، پالازدا بوغۇز يەيدىغان ئاتلار ئىكەن، يەر تاللايدىغان بەكمۇ زىل دەيدۇ. بىزنىڭ لۈكچۈن زېمىنلىرىگە تۇزمەيدۇ دەيدۇ. ئىسسىققا چىدىمىسا كېرەك.

— ھىم... — ۋاڭ يەنە كوزىنى يۇمۇپ ئويغا كەتتى. موللازەيدىن ۋاڭنىڭ ھازىرقى ئىچ پۇشۇغىنى ۋە ھەسەتخورلۇق قىلمۋاتقانلىقىنى سېزىپ سوز باشلىدى:

— مېنىڭ بىلىشىمچە ئاقسۇ، كۇچار ۋاڭلىرى بىر - ئىككى خىل يېڭى نەرسىنى بىلەن ئوزلىرىدىن ئۈستۈن تۇرىمىز دەپ ئويلاۋاتسا كېرەك، لېكىن بىر - ئىككى يېڭى نەرسە بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ. مېنىڭچە بىر مۇھىم ئىش بار، بۇ ئىش ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كىرىپ باقمىغان ئىش. ئەگەر ئۇزلىرى ئادەم باللىرىنىڭ خىيالىغا كىرىپ باقمىغان، بەلكى ئۇلار ئويلاپ كورمىگەن شۇ ئىشنى قىلغان بولسىلا، ھەممىنى بېسىپ چۈشكەن بولاتتىلا.

— قايسى ئىشنى دىمەكچى سەن؟ — ۋاڭ موللازەيدىننىڭ سوزىگە قىزىقىپ ئالاھىدە كوڭۈل قويۇپ سورىدى.

— مەن بىر قۇلاق موللىسى. كىتاپلاردىن ئاڭلىشىمچە، ئالەم دىگەن تارىخ ئالىمىكەن، — دىدى موللازەيدىن ئالدىرىماستىن تەسىرلىك قىلىپ، — تارىختا پادىشالار، ۋاڭ غوجىلار ئارقىمۇ - ئارقا ئۇزۇلمەي ئوتۇپ تۇرىدىكەن. پادىشالار تارىخى، ۋاڭ غوجىلار تارىخى، ئەۋلىيالار تارىخى دەپ كىتاپلار يېزىلىدىكەن. ئۇلۇغ ئىش قىلغان بولسا،

— كۆك كەپتەر جازاسى دىگىنىڭ قانداق جازا؟ — تاقەتسىزلەنگەن ۋاڭ موللازەيدىنىڭ كۆزىگە تەلمۈرۈپ قارايتتى.

— كەپتەرنىڭ بوينىنى تولغاپ ئۈزگەندەك بوينىنى ئۈزۈپ تاشلايدىغان جازانى دەيدىغاندۇ؟! — دىدى غوجا كاھ سوزگە ئارىلىشىپ.

— ھەرگىز ئۇنداق گەپ ئەمەس، — دىدى موللازەيدىن چۈشەندۈرۈپ، — گۇناكارلارنىڭ بېشىنى كەپتەرنىڭ بوينىنى ئۈزگەندەك ئۈزۈپ تاشلايدىغان بولسا ۋەھشىلىك بولىدۇ. تارىخ تەزكىرىلەرگە ۋەھشىلىك قىلدى، دەپ يېزىلىش دانىشمەن ۋاڭلارغا نىسبەتەن نومۇس، كاتتا نومۇس بولىدۇ.

— قېنى سوراي، ۋەھشىلىكمۇ بولمايدىغان، ئاتىلىشقا سىلىق، ئەمما ئوخشاشلا ئالى جازا بەرگىلى بولىدىغان چارە بولسا ئېيت، دىگىنىڭنى قىلىمەن.

— مەسىلەن، ئۆلۈم جازاسى بەرمەكچى بولغان بىر گۇناكار ئېتىپ ئولتۇرۇلسىمۇ، دارغا ئېسىپ ئولتۇرۇلسىمۇ، بەرىبىر ئولتۇرۇلىدۇ، ئەمما بۇ، بىر خىللا چارە. ئەگەر ئۆلۈم جازاسى بېرىلىدىغان گۇناكارغا بەلگە قىلىنغان كۆك كەپتەرنى قويۇۋېتىپ، مۇشۇ كەپتەرنى تۇتۇپ كېلىسەن دەپ ئەمرى قىلساق، بۇ گۇناكار ئۆز جازاسىنى تاپىدۇ. كەپتەر دىگەن تاققا ياكى باشقا بىر چول جەزىرىگە قاچىدۇ. گۇناكار شۇ كەپتەرنى تۇتۇپ كېلىش ئۈچۈن، چول تاققا ياكى جەزىرىگە يۈگۈرۈشكە مەجبۇر. قاناتلىق جانىۋارنى قاناتسىز ئادەمنىڭ

كۆچار - ئاقسۇدا كالتەك جازاسى دەيدۇ. ئەمەلدە مۇنداق جازا چارىلىرى تارىخلارغا ھەرگىز يېزىلمايدۇ. ناۋادا ئۆزلىرى ھەرقانداق پادىشا - ۋاڭلار قىلمىغان، بەلكى ئۇلار قىلالمىغان ياكى ئۇلارنىڭ چارىلىرىگە تامامەن ئوخشىمايدىغان يېڭى ئۇسۇلنى تېپىپ ئىجرا قىلغان بولسىلا، تارىخلارغا ئالاھىدە يېزىلغان بولسىلا، نىمە دىگەن ياخشى بولاتتى!

— قېنى قانداق ئۇسۇلنى دەيسەن ؟ ئوچۇق ئېيت! — دىدى ۋاڭ تىت - تىت بولۇپ.

— مېنىڭچە توقماق جازاسى دىگەننى ئۆزگەرتكەن بولسىلا! — دىدى موللازەيدىن مۇلايىملىق بىلەن، — توقماق جازاسىنى ئۆزگەرتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا چىرايلىق ئاڭلىنىدىغان، ئەمىلىيەتتە توقماق بىلەن ئۇرغاندىنمۇ دەھشەتلىك بولىدىغان بىر چارىنى قوللىنىپ، پۈتۈن ئەقلىنى ھەيران قالدۇرغان بولسىلا ...

— چارەڭنى ئېيت. ئوچۇق سۆزلە!

— مېنىڭچە مەيلى زىنداندىكى، مەيلى يېڭىدىن تۇتۇلغان گۇناكارلارغا توقماق جازاسى قوللانماستىن «كوك كەپتەر» جازاسىنى قوللىنىپ نابۇت قىلساق، نىمە دىگەن دانىشمەنلىك چارە بولاتتى — ھە؟ توقماقتا ئۇرۇپ نابۇت قىلدى دىگەندىن كورە، كوك كەپتەر قوغلىتىپ چارە كوردى، دىگەننى سىلىق ئاڭلىنىدۇ. ئەمما ئەمىلىيەتتە توقماق بىلەن ئۇرغاندىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق ئۇنۇم بېرىدۇ ...

چۈشكۈن، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قانداقتۇ دەھشەتلىك تەقدىر ئورىۋالغان ئىدى.

بۈگۈن سوراق ئىشلىرىنى ۋاكىل غوجا ئۆز ئاغزى بىلەن موللازەيدىنگە تاپشۇرغان ئىدى. شۇڭا ئۇ، سوپىنىڭ ئالدىغا كېلىپ تەنتەنە بىلەن جاكا ئېلان قىلدى:

— دانالىقتا پەرى كامىل، ئادالەتتە نۇشىرىۋان ئادىل ۋاڭدىن بۇيرۇق، گۇناكارلارنىڭ قوللىرى يېشىپ تاشلانسۇن، كويزا - كىشەنلەر ئېلىپ تاشلانسۇن!...

گوندىپايلار بۇيرۇقنى دەرھال ئىجرا قىلدى.

موللازەيدىن يەنە جاكالاپ مۇنداق دېدى:

— ئەييۇھەنناس — ئىشتىڭلار ئامۇ — خاس، گۇنارىيا بولسىمۇ، جازا دېگەن راس. بۈگۈن توقماققا باسماس، بوغۇپ دارغىمۇ ئاسماس، ئىلتىپات دېگەن بۇنىڭدىن ئارتۇق بولماس، قېنى كامىل سەپرا ئالدىغا چىق. قولۇڭنى سال، پۈتۈڭنى يىغ، سېنىڭ گۇنايىڭ ھەممىدىن جىق. قىزىل لاتا بەلگە قىلىندى كەپتەرگە، تۇتۇپ كېلىش مۇھلىتى بولدى ئۈچ كۈنگە، تۇتۇپ كەلسەڭ كېچىرىم، تۇتۇپ كەلمىسەڭ لايىق خەنجەرگە.

موللازەيدىن پۇتىغا قىزىل لاتا چىگىلگەن كۆك كەپتەرنى سىۋەتتىن ئېلىپ ھاۋاغا قويۇپ بەردى. كەپتەر قانات قېقىپ چول تاغ تەرەپكە يول ئالدى. كامىل سەپرا ئۇنىڭ ئارقىسىدىن پايىپاسلاپ قوغلاپ كەتتى.

— قېنى سەن قوغۇنچى ئارىپ، سېنىڭمۇ شەيتىنىڭ

قوغلاپ تۇتۇشى مۇمكىن ئەمەس. دېمەك، گۇناكار كەپتەرنى تۇتۇش ئۈچۈن بىردەم ئۇ ياققا، بىردەم بۇ ياققا يۈگۈرۈپ، چول - جەزىرىلەردە بەربەر ئۆلۈم جازاسىنى ئۆزى تاپىدۇ، بەلكى ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەندە بىر ئاش پىشىم قىينالغان بولسا، كەپتەر جازاسىدا 2 - 3 كۈن جاپا تارتىپ، ھېرىپ، ئۇسساپ، چول - جەزىرىلەردە قاق بولۇپ قۇرۇلۇپ كېتەمدۇ؟ جازا بۇنىڭدىن قاتتىق بولامدۇ؟ ئەمما بۇ جازانىڭ ئىسمى چىرايلىق، جەبرىنى ھەممىدىن مۇشكۇل. ئەگەر ئۆزلىرى مۇشۇنداق ئاقىلانە چارىنى قوللىنىپ، ھوكۇمرانلار ئارزۇ قىلىدىغان ئەڭ دەھشەتلىك ئۈنۈمنى كۆرسىتىدىغان بولسىلا، ئاقسۇ، كۇچار ۋاڭلىرىنىڭ ھەيرانلىقتا ئاغزى ئېچىلىپ قالامدۇ؟ تارىخ تەزكىرىلەرگە لۈكچۈن ۋاڭلىرىنىڭ دانىشمەنلىكى، دەپ يېزىلماسمۇ؟ كەلگۈسى ئەۋلادلار ئاڭلىسىمۇ، ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئەقىل - پاراسەتلىرىگە ھەيران بولماسمۇ؟

— توغرا، بۇ چارە توغرا! — دېدى ۋاڭ بېشىنى لىڭشىتىپ.

ئەتىسى جازا مەيدانى تەييارلاندى، ئېگىز سۇپىدا ۋاڭ ئۆز ئادەملىرى بىلەن ئورۇن ئالدى. سۇپىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدە قورال تۇتقان يىگىرمىدىن ئارتۇق چېرىك سەپ تارتىپ، مۇداپىئە ۋەزىپىسىنى ئۆتەپ تۇراتتى. ئارىپ قوغۇنچى، سېيىتۋالدى ياقاق، كامىل سەپرا قاتارلىق ئۈچ نەپەر گۇناكار جازا مەيدانىغا كەلتۈرۈلدى. ئۇلارنىڭ روھى

غالىپ، قوغۇنۇڭنى يۇلغانغا، ۋاقىراپسەن كوزۇڭگە ياش ئا-
لىپ. گۇنانى تونۇپ باشىڭ ئېگەرسەن، بولمىسا بوينۇڭغا سىرت-
ماق چىگەرسەن. كۆك لاتا بەلگە قىلىنغان كەپتەر ساڭا
خاس. قېنى قوغلا، ئالغا باس!

شۇنداق قىلىپ سېتىۋالدى ياقاڭ، ئامۇر، سۇلتان
قاتارلىق ئون نەچچە گۇناكارنى ئايرىم بەلگە قىلىنغان
ئون نەچچە كەپتەرنىڭ كەينىدىن قوغلىتىپ، تەرەپ - تەرەپ-
كە يولغا سېلىۋەتتى.

بۈگۈنكى سوراقتىن مەمنۇن بولغان ۋاڭ ئۆز تەسە-
ۋۋۇرىدا، تىللىرى بىر غېرىچ ساڭگىلاپ قالغان، ھومۇدەپ ھال-
سىزلانغان ئادەملەرنىڭ كەپتەر قوغلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى،
بەزىلىرىنىڭ يىقىلىپ چۈشۈپ، جان تالىشىپ ئازاپلىنىۋات-
قانلىقىنى، ئاخىرىدا قىيىنىلىپ، ئۆلۈۋاتقانلىقىنى ئېنىق
كورمەكتە ئىدى...

(7)

موللازەيدىن بۈگۈن ئۇردىدىكى جىنازا نامىزىغا تەي-
يارلىق كورۇپ، ھويلىسىدا ئىشەك نوختىسىنى ئوڭلاۋاتاتتى.
بىر ئىشان كىرىپ كەلدى. ئىشان يېتەكلەپ كىرگەن ئىشەكنى
باغلاپ قويغاندىن كېيىن، موللازەيدىن ئولتۇرغان سۇپىغا
كېلىپ ئولتۇرۇپ سورە ئوقىدى. بېشىغا كولا، ئۇچىسىغا قۇراق
چاپان كىيگەن، چېچى ئوسۇپ گەژگىسىنى ياپقان ئىشان پاتى-
ھەدىن كېيىن ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ سوزلەشكە باشلىدى:

ئىجازەت قىلدى. ئەمما موللازەيدىن ئۇنىڭ دۈمبىسىدىن
چۈشمەي، ئۆزىنىڭ يەنە بىر تىلىكى بارلىقىنى ئېيتتى:

— خۇدايى تائالا بۈگۈن تىلىكىمنى ئىجاۋەت قىلىپ، سىلىدەك پىرى كامىل ئىشان غوجىنى ئىرادە قىلغىنىمغا ئاجايىپ خوشال بولدۇم. سورىغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى خۇدا يولىدا سەدىقە قىلىپ، ئۆز رازىلىقىم بىلەن سىلىگە بېرىۋەتتىم. مېنىڭ تىلىكىم شۇكى: ماڭىمۇ بىر دۇئا قىلسىلا، مەنمۇ سىلىنىڭ بولۇپ كېتەي. كىيىم - كېچەكلىرىم سىلىگە تەۋە بولغان يەردە، مېنىڭ بۇ يەردە قېلىشىم توغرا بولمىسا كېرەك. كىيىم - كېچەكلىرىم قەيەردە بولسا، مەنمۇ ئەلۋەتتە شۇ يەردە بولۇپ، ئۆزەم كەيگىنىم ياخشى ئەمەسمۇ؟

ئىشان گەپنىڭ ئىچىدە گەپ بارلىقىنى چۈشەندى - دە، قۇتۇلۇشقا ھەركەت قىلدى. ۋاڭنىڭ زەنگىسى بىلەن چېلىشقا چۈشۈپ، زەنجىنى چۇرۇپ تاشلىغان بۇ ئادەمدىن قۇتۇلۇش ئاسانغا چۈشمەيتتى — ئەلۋەتتە. موللازەيدىن كۆچلۈك بىلەكلىرى بىلەن ئىشاننىڭ گېلىنى قىسىپ، تېخىمۇ چىڭ چاپلاشتى. ئىشان ھاسىراشقا، تەرلەشكە باشلىدى. قۇراق چاپانىدىن، پەتلە بولۇپ كەتكەن گەدەن چاچلىرىدىن قانداقتۇر بىرخىل بەدبۇي پۇراق چىقىپ، كۆڭلىنى ئايىنىتىپ تۇرسىمۇ موللازەيدىن چىدىدى. ئۇ بەئەينى رودۇپايىنىڭ ئۆزى بولدى. بۇ رودۇپاينى كوتىرىپ يۈرۈپ ھېچ ھالى قالمىغان ئىشان يەرگە يىقىلدى. رودۇپا يەنە ئۈستىگە بېسىپلا چۈشتى، بەلكى تېخىمۇ ئېغىرىنى سالدى. يېلىنىپ - يالۋۇرۇپ كورسىمۇ قۇتۇلۇشقا كۆزى يەتمىگەن

— ئۇكام مەن، ئەسھابۇلكەھنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن بەركەندىن كەلدىم. ئۆزەم يەتتە ئەۋلات غوجىزادە. يولدىن ئوتۇپ كېتىۋېتىپ دىلىم تارتىپ كىردىم. قارىسام پىشانەڭ ئوچۇق، ئىمانىڭ كامىل، تەلىيىڭ روناق كورۇندۇڭ، قېنى ماڭا ھاپاچ بولغىن، دىيارىڭنى دەۋر قىلدۇراي، خۇدا تەلەۋىمنى ئىجاۋەت قىلسا، بەخت قۇشى بېشىڭغا قونسا ئەجەپ ئەمەس. قېنى ۋاقتى قىيام. چاپسانىراق ھاپاچ بولغىن!

— يا — ئاللا! — دىدى موللازەيدىن ئۇنىڭ ئالدىغا ئوتۇپ، — مەن ئۇزۇندىن بېرى سىلىگە ئوخشاش پىرى كامىل ئىشان غوجىنى سىغىنىپ يۇرەتتىم. تىلىگىم بوگون ئىجاۋەت بوپتۇ، — دىدى - دە، ئىشانغا ھاپاچ بولدى.

ئىشان موللازەيدىننى كوتىرىپ ئويگە ئېلىپ كىرىپ. ئوي ئىچىنى ئىككى قېتىم ئايلاندۇردى. 3 - قېتىم ئايلاندۇرۇشتا، ئىشان توختاپ:

— ئۇكام، قوزۇقتىكى چاپانغا دۇئا قىلدىم، - دىدى.

— بەردىم، — دىدى موللازەيدىن.

— تۇماققا دۇئا قىلدىم.

— بەردىم.

— جايناماز، كىگىزگە دۇئا قىلدىم.

— بەلۋاققا دۇئا قىلدىم.

— بىر جۇپ پىيالىغا دۇئا قىلدىم.

موللازەيدىن ئىشان سورىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئايىماستىن بەردىم، دىدى. ئىشان ئورە تۇرۇپ نورغۇن ئايەتلەرنى ئوقۇپ، ئۇزۇن دۇئا قىلدى. ئاندىن چوشۇشكە

ۋاڭنىڭ ھەللىقى ئوتتۇر مەجەز قىزى، كېچىسى ئۇيگىزىدە ئوخلاۋاتقان جايىدىن جويلۇپ تۇرۇپ كېتىپ، ئىگىز ئوگزىدىن يىقىلىپ ئۆلگەن ئىدى. سارالڭ بولسىمۇ ۋاڭنىڭ قىزى بولغىنى ئۈچۈن جىنازىنى ئېلىپ چىقىشقا چوڭ تەييارلىق قىلىندى. ۋاڭنىڭ ئۇرۇق ئەۋلادلىرى، شورپىسىنىڭ شورپىلىرى دېگۈدەك كېلىپ ھازا قىلغاننىڭ ئۈستىگە، بەزەنلەر پىكىر قىلىپ، ئوردىدىن چىققان جىنازا ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ جىنازىسىدىن پەرقلىنىشى كېرەك دەپ، يېقىن ئەتراپتىكى ئەل-جامائەتنى ۋە ۋاڭنىڭ يېرىنى تېرىيدىغان ئورتاقچىلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى مەجبۇرى قاتناشتۇرۇپ ھازا قىلدۇردى، ھەتتا جاڭگالدا بېقىلىۋاتقان ۋاڭغا تەۋە ھىنگان توگىلەرنى تايلاقلىرىدىن ئاجرىتىپ كېلىپ، ئوردا ئەتراپىدىكى قوتانغا سولاپ قويدى. بۇ توگىلەر تايلاقلىرىنى سېغىنىپ بوزلاشقا باشلىدى. توگىنىڭ بوزلىشى بىلەن ”ۋاڭ قىزىنىڭ ئۆلگىنىگە توگىلەرمۇ ھازا قىلدى“ دېگەن چۈشەنچىنى پەيدا قىلىپ، ھەرقانداق جىنازىدىن پەرق ئەتتى دەپ باھا بېرىشتى.

موللا زەيدىن ۋاڭنىڭ قىزى ئۆلگەنلىكىنى ئاڭلاپلا: ” قانداقلا بولسا بىر ئەسكى كېمەيىپتۇ“ دېگەن ئىدى. لېكىن توگىلەرنى ئالدۇرۇپ كېلىپ بوزلاتقانغا قاراپ، بويى تىكەنلەشكەندەك بولدى — دە، توگە بوزلاپ ھازا قىلغان يەردە، ئېشەكمۇ ھاڭراپ ھازا قىلسا بولمامدىكەن، دېگەن يەرگە كېلىپ، ئاتايىن ئېشەك مىنىپ جىنازا نامىزىغا قاتناشتى.

موللا زەيدىنىڭ ئېشىكى ” ھاررر “ دېسىلا ھاڭرايتتى. بۇراسا ئەپلىشىپ بەردى. ناماز چۈشۈرىدىغان مەيدان-

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئىشان ئاخىرى ھوكىرەپ يىغلاشقا باشلىدى. بۇ ئارىلىقتا خولۇم - خوشنىلاردىن بىر مۇنچە ئادەم توپلانغان ئىدى. بۇ ئىش ئۇششاق بالىلار ئۈچۈنمۇ كۈلكىلىك ئويۇن بولدى.

— توۋا قىلدىم، — دىدى ئىشان يىغلاپ تۇرۇپ، — ھەممە نەرسەڭنى قايتۇرۇپ بىرەي. جەۋرى سالمىغىن ئۇكام.

— ئۇزەڭ تاپقان بالاغا، نەگە بارسەن دەۋاغا؟...

موللازەيدىن تىخىمۇ كۈچەپ باستى.

— ئىككىنچى قىلمايمەن. يۈزمىڭ توۋا...

ئىشان يىغلاپ - قاخشاپ بەكرەك نالە قىلىۋىدى، بەزەن ئادەملەر ئوتتۇرىغا چۈشۈپ سالا - سۈلۈھ قىلىپ، ئىشاندىن قاتتىق ۋەدە ئالدى. ئىشان كىشىلەرنى ئالداپ ئالغان ھەممە نەرسىنى قايتۇرماقچى بولدى. شۇندىن كىيىن - موللازەيدىن ئىشاننى بوشىتىپ قويۇۋەتتى ۋە:

— ئەگەر بۇندىن كىيىن مۇشۇ تەۋەدە يەنە شۇنداق ئالدامچىلىق قىلغانلىغىڭنى ئاڭلاپ قالىدىغان بولسام، نەدە بولساڭ ئىزلەپ تىپىپ، كوكۇلاڭدىن تۇتۇپ، تومشۇغۇڭنى يەرگە سۈركەيمەن، مۇنداق ئالدامچىلىق قىلغىچە كەتمەن چاپساڭ بولمامدۇ؟ سەن ئەخمەق تاپىدىغان يۇرت بۇ ئەمەس، بىلدىڭمۇ؟ — دەپ تەنبىھ بەردى.

قۇتۇلغىنىغا خوش بولغان ئىشان "خوش، خوش" دەپ ئارقىچە مىڭىپ چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئارقىدىن كىشىلەر بىر مۇنچە مازاق قىلىپ كۈلكە قىلىشتى. موللازەيدىن ئىشىكىنى توقۇپ، ئوردىدىكى جىنازا نامىزىغا ئالدىراپ ماڭدى.

مولللازەيدىننىڭ ئىلگىرى - ئاخىر قىلغان ئاجايىپ ئىشلىرىنى ئەسلەپ، ئاللا كىملەرگە لەنەت ئوقۇيتتى ۋە مەسخىرە قىلاتتى. كىشىلەر ئۆزىدە مولللازەيدىنگە نىسبەتەن بىر خىل يېقىنلىق، مېھرى - مۇھەببەت قوزغىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشاتتى. لېكىن مولللازەيدىننىڭ ئىناۋىتى ئۆسكەنسېرى ئۇنى كۆرەلمەيدىغانلارمۇ چىقتى. بىر قېتىم ئوچۇق دۈشمەنلەشكەن قەۋزەت تەيجى ئۆز مەغلۇبىيىتىگە تەن بەرمەي، "كۆك كەپتەر جازاسى" مەسىلىسىنى تۇتقا قىلىپ، تۇرپان ھاكىمى ۋە ئۈرۈمچى دۇدۇسىغا ئەرز سۇنغانلىقىنىڭ ئۈستىگە، ۋاڭنىڭ بۇزلۇك چوڭ - چوڭ تۇققانلىرىنىڭ ئۆيلىرىدىگە بېرىپ، بىر مۇنچە قۇتراتقۇلۇقلارنى قىلدى.

غوجاكاھمۇ قاتتىق ھەسەت قىلىپ يۈرەتتى، ئۇ، يېقىندىن بۇيان ۋاڭ جەمەتلىرى ئوتتۇرىسىدا پەيدا بولغان غۇلغۇلا - شىكايەتلەرنى ئاڭلاپ، ۋاڭنىڭ خۇش كەيىپ ئولتۇرغان پەيتىنى تېپىپ ئۆز پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويدى:

— مەن قانچىلا ئويلانسام، بىز مولللازەيدىننىڭ قولىدا ئويناپ قېلىۋاتىمىز، — دېدى غوجاكاھ قايغۇلۇق كەيپىياتتا.

— ئانداق ئەمەستۇ؟ — دېدى ۋاڭ.

— يوقسۇ، بىزنى خۇددى كىچىك بالىنى ئويناتقاندەك ئويناتتىۋاتىدۇ. "كۆك كەپتەر جازاسى" دەپ بىر مۇنچە گۇناكارلارنى قولىمىزدىن چىقىرىۋەتتى. تۇققانلار، يۇرت خەلقى ھەممىسى بۇنىڭغا نارازى بوپتۇدەك. دېمىسىمۇ شۇنداق ئەمەسمۇ؟

غا يېقىن دەرەخلىققە باغلاپ قويۇلغان نەچچە يۈز ئات - ئېشەكنىڭ يېنىغا ئاپىرىپ ئېشىكىنى باغلىغان موللازەيدىن ئۆزى ئانچە يىراق كەتمەي، ئېشىكىنى ئاتايىن ھاڭرىتىپ ئول- تۇردى. بىر ئېشەك ھاڭرىغان يەردە قالغان ئېشەكلەرمۇ ھاڭ- راپ، ماتەم مەيدانىنى ئېشەكلەرنىڭ ھاڭرىشى قاپلاپ كەتتى.

جىنازىنى قەۋرىستانغا ئېلىپ بارغاندىمۇ، بولدا موللازەيدىن ئېشىكىنى ھاڭرىتىپ ماڭدى. موللازەيدىننىڭ قەستەن شۇنداق قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشەنگەن بەزىلەر ئۇنىڭ ئاغزىنى تاتلاپ :

— بۈگۈن ئېشەككە نېمە بوپتۇ، قولاقىمىزنى يەپلا كەتتىغۇ؟ — دېيىشتى.

— ئېشىكىمنىڭ نېمە بولغانلىقىغا مەنمۇ ھەيران، — دېدى موللازەيدىن كىشىلەرگە قاراپ، — ئاشقى ئۆلۈپ كەتكەندەك ھاڭراپ توختىمايۋاتىدۇ.

كىشىلەر موللازەيدىننىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشىنىپ، ئۇنىڭ جاسارىتىگە ھەيران قېلىشتى.

يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيان يۇرت خەلقى ئىچىدە، موللازەيدىننىڭ قالتىس شوھرىتى چىقىۋاتاتتى. ۋاڭ ئوردىسىدا ئېجرا قىلغان «كوك كەپتەر جازاسى»نىڭ پارىڭى تېخى بېسىلماستىنلا، ئېشانىنى توۋا قىلدۇرغانلىقى ۋە ئوردىدىكى تەزىيىگە قاتنىشىپ ئېشىكىنى ھاڭراتقانلىقى ئارقىمۇ - ئارقا خەلق ئىچىگە تارقالدى. خەلق ئۇز ئارا بۇ ھەقتىكى پاراڭلارنى قىلىشىپ، كۆڭۈل ئاچاتتى. يەنە بىر تەرەپتىن

ئالدىدا، يېڭىلا ئوردىدىن چىققان ئات باقار مەتگۈلىگە ئۇچراپ قالدى. مەتگۈلى موللازەيدىننى كورۇپلا قوشۇمىسىنى تۈرۈپ سالاملاشتى - دە، ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ:

— يۈر، ئازراق ئىشىڭ بار، — دېدى - دە، موللازەيدىننى ئەگەشتۈرۈپ ئاتخانا هويلىسىغا ئېلىپ كىردى ۋە بوغۇز ساقلايدىغان ئويگە باشلاپ باردى. موللا زەيدىن، بەلكىم ئاشلىق تاغارلىرىنى ئويان - بويان قىلىدىغان ئوخشايمەن، دەپ ئويلاپ تۇراتتى. مەتگۈلى ئۇنىڭغا:

— خاپا بولماستىن بىر ئاز ۋاقىت مۇشۇ ئويدە تۇرۇشۇڭ كېرەك، — دېدى ۋە ئىشىكنى قۇلۇپلاپ هويلىدا ئات تۇقۇشقا باشلىدى.

موللازەيدىن بىر ئاز هەيران بولۇپ ئوي ئىچىدە ئۇيان - بۇيان ماڭغاندىن كېيىن ئاشلىق تاغارلىرى ئۈستىگە ئولتۇرۇپ ئويغا چومدى. بىردەمدىن كېيىن هويلىدا ۋاراڭ-چۇرۇڭ پەيدا بولدى.

— مەتگۈلى، مەتگۈلى، قانداق بولدى. ئاتلار تەييار بولدىمۇ؟

— تەييار، — دېدى مەتگۈلى جاۋاپ بېرىپ.

موللازەيدىن دەرهال ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىكنىڭ يوچۇغىدىن قارىۋىدى، هويلىدا قىلىچ ئاسقان توت دوغا ئاتلىرىنىڭ چۇلۋۇرلىرىنى تۇتۇپ تۇرۇشاتتى. مەتگۈلى بىرا تونىچى ئاتىنىڭ تۇشلىگىنى چىڭىتىۋاتقان ئىدى.

— قانداق قىلىمىز دەۋاتىسىلەر؟

— كەپتەر قوغلىغانلاردىن بىر نەچچىسى چولدە ئۆلۈپتۇ، دىيىدىغۇ؟

— يوقسۇ. ئۆلدى دىگەننى يالغان. ھەممىسى موللازەيدىننىڭ يالغان گېپى. ئۇنىڭ ئۇستاتلىقىنى ئېيتىپ تۈگەتكىلى بولامدىغان؟ كۆك كەپتەرنى كىم تۇتالمايدۇ، ئاخشىمى كۆك كەپتەرنى تۇتۇپ، كۆك - قىزىل لاتىلارنى چىگىپ كىم بەلگە قىلالمايدۇ؟ بىز راستىن ئالدىنىپ قالدۇق...

- ۋاڭ «كۆك كەپتەر جازاسى» ۋە كېيىنكى تارىخ تەزكىرىلەرگە يېزىلىش نۇقتىسىدىن، غوجا كاھىننىڭ سۆزلىرىگە ئانچە پىسەنت قىلمىدى.

لېكىن تۇرپاندىن كەلگەن ئالاقە، ۋاڭنى خېلىلا ئالاقزادە قىلدى. تۇرپان ھاكىمى ۋاڭنى ئەيىبلەپ، زىندانىدىكى گۇناھكارلارغا كۆك كەپتەر قوغلىتىپ، ئۇلارنى زىنداندىن بوشىتىۋېتىش، تارىختا كۆرۈلمىگەن ئىش دەپ كۆرسەتكەندىن تاشقىرى، موللازەيدىننى دەرھال قولغا ئېلىپ قانۇنى جازا بېرىشنى تاپشۇرغان.

ۋاڭلار خەلق ئىچىدە ئۆزىنى ھەممىدىن يۇقۇرى دەپ ھېساپلىسىمۇ، ھاكىملاردىن قورقاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ۋاڭ غىڭ قىلالماستىن جىددى تەدبىر قوللىنىپ، موللازەيدىننى تۇتۇپ كېلىشكە بۇيرۇق بەردى.

موللازەيدىن ئىشتىن خەۋىرى يوق ئوردىغا كىرمەكچى بولۇپ كېلىۋاتاتتى. ئوردا ئاتخانىسىنىڭ دەرۋازىسى

تاشلايدۇ. كېيىن دارغا ئاسامدۇ ياكى بىر پاي ئوق بىلەن جازالامدۇ، بۇ ئىش ۋاڭلارنىڭ ئىنساۋىغا باغلىق. شۇڭلىغىچە سەن تاغارنىڭ ئۈستىدە قىمىر قىلماستىن يېتىپ تۇرۇشۇڭ كېرەك. ئەھۋال ئۆزگەردى... — دېدى مەتگۇلى ۋە نېمىلەرنىدۇ غۇدۇڭشۇپ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

دوغىلار ئاتخانىدىن چىقىپ توپ - توغرا موللازەيدىن-نىڭ ئۆيىگە باردى. موللازەيدىننىڭ ئايالى ئايىمخان قىزى سەترەمنىڭ چېچىنى يۇيۇپ - تاراپ ئولتۇراتتى. ئوغلى قاھارجان بولسا ئۆگزىدە ئويناۋاتاتتى. دوغىلار ئاتلىرىنى چاپقان پېتى ھويلىغا كىرىپ ھەيۋە بىلەن:

— موللازەيدىن، موللازەيدىن! — دەپ ۋاقىراشتى.

ئايىمخان چوچۇپ كەتتى. ھەتتا ھويلىدا دانلاۋاتقان توخۇلارمۇ ئۈركۈپ قېچىشتى.

— موللازەيدىن قېنى؟

— ۋاي تاڭ، مەن نېمە بىلەي، — دېدى ئايىمخان ھاڭ - تاڭ بولۇپ.

دوغىلاردىن ئىككىسى ئاتتىن چۈشۈپ ئۆي ئىچى، ئېغىل-ئارام، ئۆگزىلەرنى ئاقتۇردى. موللازەيدىننى تاپالمىغان-دىن كېيىن ئاچچىقىغا پايلىماي ئۆي ئىچىدىكى ئورۇن - كۆرپىلەرنى چۇۋۇپ، لىمتاقنى ئاغدۇرۇپ، تاۋاق-قاچىلارنى چېقىپ، ئىدىشنى تېپىپ يىقىتىپ، ھەممە نەرسىنى ئۆڭتەي - توڭتەي قىلىۋەتتى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ئايىمخان-نىڭ ئاچچىقى كەلگەن بولسىمۇ ئۆزىنى بېسىپ:

— نېمە بولدۇڭلار، ئاچچىقىڭلار ئەجەپ يامانغۇ!

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

— بۇيرۇق قولغا چىقتى. ئەمدى قولىمىزدىن كەلگەن ئىشنى قىلىمىز، دىسىنا! — دىدى دوغىلاردىن بىرسى بۇرۇتىنى تولغاپ تۇرۇپ.

— ئاغامچاڭلار يارىمايدۇ، — دىدى مەتگۈلى ئۇلارنىڭ قولىدىكى ئاغامچىغا قاراپ.

— ئالدىراشلىقتا قولغا چىققان ئاغامچىنى ئېلىپلا چىقتۇق، — دىدى يەنە بىر دوغا.

— توختاڭلار، سىلەرگە پۇختا ئاغامچا بېرەي. مۇنداق كونىراپ كەتكەن ئاغامچا بىلەن موللازەيدىننى باغلىغىلى بولمايدۇ.

مەتگۈلى بۇيانقى ئۆيگە كىرىپلا ئىككى تال ئىنچىكە چىگە ئاغامچىنى تاشلاپ بەردى. كونا ئاغامچىنى چۆرۈۋېتىپ، يېڭى ئاغامچىنى ئالغان دوغىلار، ئاتلىرىغا مىنىشىپ چىقىپ كېتىشتى.

— راۋرۇس كېلىشتۈرۈپ باغلاپ كېلىڭلار! — مەتگۈلى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن توۋلاپ قويدى.

موللازەيدىن ئىشىكنىڭ يوچۇغىدىن ئەھۋالنى كۆردى. بولۇنغان سوزلەرنى ئۆز قۇلىقى بىلەن ئاڭلىدى. مەتگۈلى قورادىكى ئىشلارنى ئانچە - مۇنچە يىغىشتۇرۇپ، بۇغۇزخانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ غۇدۇڭشۇپ:

— راسا پۇختا ئاغامچىدىن ئىككى تال تاشلاپ بەردىم. موللازەيدىننى چىڭ قېيىشتۇرۇپ باغلاپ ئېلىپ كېلىدۇ. ھەچبولمىغاندا ۋاڭ غوجام 50 توقماق ئۇرۇپ، زىندانغا

— سەن دۈگۈن كېچىلا يولغا چىقىپ كەت، — دېدى مەتگۈلى ئېغىر تىنىپ، — ھازىر بولار غالجىرلاشتى، كىمگىلا بولسا ئوزىنى ئۇرىدۇ. سەن بۇنداق ۋاقىتتا ئوزەڭنى چەتكە تارتىپ، بىر نەچچە ۋاق ئايلىنىپ كەلسەڭ. ئۇچاغدا بىر گەپ بولامدۇ، ئاڭغىچە جاھان نىمە بولىدۇ، بولغاننى كورمەيمىزمۇ؟

— بولىدۇ - ئاكا، — دېدى موللازەيدىن ئىچىۋاتقان چېيىنى يەرگە قويۇپ.

— ئۇرۇمچى تەرەپكە چىقامسەن ياكى ئالتەشەھەر تەرەپكە يارامسەن، ئىختىيار ئوزەڭدە.

— كوڭلۇم ئالتەشەھەر تەرەپنى تارتىپ تۇرىدۇ، — دېدى موللازەيدىن كۈلۈمسىرەپ.

— توغرا. بېرىپ كورۇپ كەل. لېكىن - زە، بالىلىرىڭدىن ۋاشەت قىلما. چاينى راستىن بولدى قىلدىڭما، ئەگەر بولدى قىلغان بولساڭ يولۇڭغا ماڭ. ئويۈڭگە بېرىپ تەييارلىق قىلىپ تۇرساڭ، ئارقاڭدىن مەنمۇ يېتىپ بارىمەن. يېرىم كېچىگىچە يولغا چىقىپ كەتسەڭ بولىدۇ.

موللازەيدىن مەتگۈلى بىلەن خەيرلىشىپ ئوزئويىگە كەلگەندە ئايىمخان تېخى ئۇخلىمىغان ئىدى:

— نەگە يوقاپ كەتتىڭىز؟ — دېدى ئايىمخان ئويۇقۇلۇق ئاۋاز بىلەن.

— تېخىچە ئۇخلىمىدىڭمۇ؟ — دېدى موللازەيدىن ئايىمخاننىڭ قولىنى تۇتۇپ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى www.uyghurkitap.com

بىزنىڭ ئادەم نىمە گۇنا قىلدى؟ — دىدى.

— چاشقاننىڭ ئۆلگىسى كەلسە، مۇشۈكنىڭ قۇيرۇغىغا ئېسىلىپتۇ، دىگەندەك بولادى. سىڭگەن ئاشنى يەپ يۈرگەن بولسا، بۇنداق بولمايتتى...

ئايىمخان دوغىلارنىڭ خۇي - پەيلى ۋە ئاچچىق سۆزلىرىدىگەقاراپ موللا زەيدىنىڭ بىرەر گۇناغا لايىق بولۇپ قالغانلىغىنى چۈشەندى - دە، ئۇلارغا ئارتۇق سۆز قىلىشنى ياقتۇرمىدى. دوغىلار يەنە بىر مۇنچە چالۋاقاپ، ھەيۋە كۆرسەتىۋېتىپ ھويلىدىن چىقىپ كېتىشتى...

خۇپتەن ۋاقتى، ئەل ئايىغى بېسىلغان چاغدا، مەتگۈلى بۇغۇزخانىنىڭ ئىشىگىنى ئېچىپ، مەللازەيدىنى ئۆزئۆيىگە باشلاپ كىردى. بۇچاغدا ئاتخانىنىڭ دەرۋازىسىغا قۇلۇپ سېلىپ قويۇلغان، سىرتتا ئەل ئايىغى بېسىلىپ تىمتاسلىق ھۆكۈم سۈرگەن ئىدى.

— ئىنىم، ئىچىڭ پۇشقاندۇ، قوسۇغۇڭمۇ ئاچقاندۇ؟ — دىدى مەتگۈلى ئۇي ئىچىگە كىرگەندىن كېيىن، — ئاچچىغىڭ كەلمىگەندۇ، ھەممە ئىشنى ئۆزەڭ كوردۇڭ. ئەھۋال مانا شۇنداق چاپسان ئۆزگەردى. ھازىرسېنى تۇتماقچى بولۇۋاتىدۇ. بۇغېتىم بۇلارنىڭ پەيلى بۇزۇق ... ھوي خوتۇن، تەييارلىغان بىر نىمەڭنى چاپسان ئەكەل!

مەتگۈلنىڭ ئايىلى داستىخان سېلىپ بىر تاۋاقتا قازان نېنى ۋە سۈتلۈك چاي ئېلىپ كەلدى. بۇلار تاماق يەپ ئولتۇرۇپ يەنە بىر مۇنچە ئەھۋاللاشتى:

بۇ ئارىلىقتا خۇلۇم - خوشنىلاردىن بىرمۇنچە ئادەم توپلانغان ئىدى. ئۇلارمۇ ئەھۋالنى بىلگەندىن كېيىن تە-رەپ - تەرەپتىن كۆڭۈل سوزلىرى قىلىشتى.

— بوپتۇ، بىر نەچچە ۋاق ئايلىنىپ كەل.

— كەتكەن كېلەر، كەتمەنلىگەن كەلمەس، دېگەندەك سالامەتلا بولساڭ قايتىپ كېلىسەن.

— بالىلىرىڭدىن غەم قىلما. تۈگمەن - تېپەكلىرىنى بىز ئۈستىمىزگە ئالىمىز.

— بولدى تۇققانلار! — دېدى مەتگۈلى ۋاراڭ - چۇ-رۇڭنى بېسىپ، — ۋاقتىنى كەينىگە تارتمايلى. يولغا چىقىپ كەتسۇن، قېنى ھەممىمىز دۇئا بېرەيلى،

— ئامىن...

قاراڭغۇ كېچىدە بىر توپ ئادەمنىڭ جاراڭلىق ساداسى جىمىرلاپ تۇرغان يۇلتۇزلارنىڭ گۇۋاچىلىقى ئاستىدا، تاڭ شامىلى ئارقىلىق پۈتۈن ۋادىغا تارقالغان ئىدى...

(8)

ئۈچ ئاتلىق يولۇچى خەلق توپى بىلەن خوشلىشىپ، سالقىن، ساپ ھاۋادىن ئەركىن نەپەس ئېلىپ، تۈن قاراڭ-غۇسىدا كېتىشىپ باراتتى، ئۇلار ئۆزلىرىگە تونۇش كوپلىگەن مەللىلەرنى، باغلارنى، پايانسىز تەكزارلىقلارنى، ئۆزۈندىن - ئۆزۈنغا سوزۇلغان بوك - باراقسانلىق يوللارنى بېسىپ ئوت-تى. بەزىدە شېغىل تاشلىق سايلارنى، بەزىدە توپىلاڭ يوللار-نى باستى، بەزىدە كارىز قۇدۇقلىرىنى ياقىلاپ ماڭدى. ئات-

— ئەنسىرەپچۇ !... بۈگۈن كەچ تەرەپتە دوغىلار كېلىپ، باشقىچىلا ئۇكتەملىك قىلىپ كەتتى. نىمە گۇناھ قىلغانىدۇ، دەپ ئەنسىرەپ كوزگە ئۇيقۇ كېلەمدىغان!

— باللار ئۇخلاۋاتامدىغاندۇ ؟ — دىدى مەۋللازەيدىن باللىرىنىڭ پىشانىسىنى سىلاپ تۇرۇپ، — مەن ئەمدى سىلەرگە بىردەملىك مېھمان بولۇپ قالدىم.

— بىر تەرەپكە ماڭماقچى بولۇۋاتامسىز ؟ — دىدى ئايىمخان موللازەيدىنىنىڭ كوزىگە قاراپ.

— كەتمىسەم بولمىغۇدەك.

موللازەيدىن ئايىمخاننى ئۇزىگە تارتتى. كوكسىگە چىڭ بېسىپ سويدى. پۇرىدى ۋە چاچلىرىنى سىلىدى. بۇلار خېلى ۋاقىتقىچە ئۈن - تىۋىنسىز چاپلاشقان ئىدى. كېيىن بۇلار بىرلىكتە ئويگە كىردى. چىراق يېقىپ يوللۇق نەرسىلەرنى جايلاپ تەق قىلغاندا، هويلىغا بىر نەچچە ئاتلىق ئادەملەر كىرىپ كەلدى.

— قانداق، تەييارلىق پۈتتىمۇ؟

ئاۋازىدىنلا مەتگۈلى ئاكا ئىكەنلىكىنى تونۇغان مەۋل-لازەيدىن ئويدىن چىقىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئاتىنىڭ تىزگىنىنى تۇتتى.

— ئىنىم ساڭا مۇشۇ ئاتنى تۇتتۇم. بۇنى تاپشۇ-رۇۋال، — مەتگۈلى ئاتتىن چۈشۈپ ئاتنى تاپشۇردى. ئۇلارنىڭ يېنىدا تۇرغان مۇتىلاقارى، لىقىپ زور دىگەنلەرمۇ ئاتتىن چۈشۈپ بىللە تۇردى.

— مەن تېخى بۇ تەرەپتە بۇخارا شىرىپنى، ئۇ تەرەپتە باغدات - يەمەننى ئايلىنىپ كېلەي دەۋاتىمەن، — دېدى مۇللازەيدىن.

بو سوزنى ئاڭلىغان ئىككى دوست تەڭلا كۈلۈشتى.

— كىچىكىمىزدىن بىللە ئويناپ، بىللە ئۆستۇق. بۇ قەدەر چوڭ پاراڭلارنىڭ بارلىغىنى بىلمەپتىكەنمىز، — دېدى لتىپ زور.

— ھازىرچە بەك يىراق جايلارغا كەتمەي تۇر، ئىزلەپ بارساق تاپالماي يۈرمەيلى، — دېدى مۇتىللاقارى.

بۇلار يەنە بىر مۇنچە پاراڭلارنى قىلىشىپ تاڭ يورۇپ قالغانلىغىنى سەزمەي قالدى. ئاسمان كۆمۈش رەڭگە كىردى. يۇلتۇزلار ئۆچۈش ئالدىدا گويا بۇلار بىلەن خوشلىشىۋاتقاندەك ئەڭ ئاخىرقى جىلۋىسىنى ئويىنىتىپ جىمىرلاۋاتقان بولسىمۇ، ئەپسۇسكى، كەڭ ئاسمان ئاقارغانسېرى، ئۇلارنىڭ ھەرقانداق جىلۋىسى ئاجىزلاپ كېتىپ باراتتى. مانا ئەمدى يولۇچىلارنىڭ كوزىگە تۇرپان مۇنارىسى ئېلىندى. يول ئىزىدىنىڭ سىزىغى بويىچە گايىدا ئاتىنىڭ بېشى شەرقىقە بۇرۇلۇپ ماڭسا، مۇنار كىشىلەرنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئوتۇۋالاتتى. ئاتىنىڭ بېشى غەرپكە ئوڭلانسا مۇنار سول تەرەپتىن كورۈنەتتى. مانا ئەمدى مۇنارنىڭ قۇببىسى قىزغۇچ تاۋلىنىپ، روشەنلەشتى. يىراقتىن تاغلارنىڭ ھوسنىمۇ ئېچىلىشقا باشلىدى. يولۇچىلار تاڭ سەھەرنىڭ بۇ غەنىمەت ۋە سېھىرلىك مەنزىرىسىنى تاماشا قىلىپ، سەپەرنىڭ تۇنجى قەدىمىد

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

لار بولسا، بىر بىرسىدىن قېلىشماي ئۇكىرەك تاشلاپ ئالغا باسماقتا. تاڭ ئالدىدىكى شىرىن ئۇيقۇنىڭ زوراۋانلىغىغا ئۇچرىغان يولۇچىلار بىر مەزگىل مۈگدەپ سوزسىز مېڭىشتى.

موللازەيدىن ئۇيقۇ مەسلىگىدە ئوزىنىڭ ياقا يۇرتلارغا كېتىۋاتقانلىغىنى ئەسلەپ، ئاللا قانداق تاغلار، دەريالار، چول - باياۋانلارنى كوز ئالدىغا كەلتۇرەتتى. ئەنە، يۇلتۇزلار جىمىرلىشىپ خوشلاشماقتا، ئەنە قۇتۇپ يۇلتۇزى يارقىن چاقناپ نىشان كورسەتمەكتە، ھەيۋەتلىك بوغدا تېغى ئاسمانغا تاقاشقان بەستى بىلەن بۇلارنى ئۇزاتماقتا ئىدى. ئەتراپ جىمجىت. پەقەت ئاتلارنىڭ ئاياق تاۋۇشلىرىلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

— ئاغىنەم، جىم - جىم كېتىۋەردۇققۇ؟ — دېدى لىتىپ زور مۈگدەپ كېتىۋاتقان موللازەيدىنگە خىتاپ قىلىپ.

— ئايرىلىش ئېغىر كېلىۋاتىدىغاندۇ؟ — دېدى مۇتىللا قارى لىتىپ زورنىڭ سوزىنى قۇۋۋەتلەپ.

— نىمىسى ئېغىر كەلمەكچى؟ — دېدى موللازەيدىن ئاغىنىلىرىگە قاراپ.

— ياقا يۇرتلارغا بېرىپ مۇساپىر بولماق ئوڭاي ئىش ئەمەس.

— مۇساپىرنىڭ قۇيرۇغى قىسقا دەيدۇ.

لىتىپزور بىلەن مۇتىللا قارى ئىككىسى بىر بىرىنىڭ سوزىنى قۇۋۋەتلەيتتى.

كۆتىرىپ كەلدى. قىزى داستىخان سېلىپ، نان كەلتۈردى. يولۇچىلار كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇپ ناشتا قىلىشتى.

يولۇچىلار چايدىن كېيىن بىر پەللە ئۇخلاپ ئويغانغاندا چۈش قايرىلغان ئىدى. تۈگمەنچىنىڭ ئايالى ئوخشىتىپ بىر قازان ئاش تەييارلىغان ئىكەن، يەنە داستىخان سېلىندى. تۈگمەنگە ئۇن تارتقىلى كەلگەن باشقا كىشىلەرمۇ داستىخانغا تەكلىپ قىلىندى. ئۇنىڭغا يېقىن ئادەم بىرلىكتە تاماق يېيىشتى. تۈگمەنچى ساھىپخان سۈپىتىدە مېھمانلارنى تاماققا تەكلىپ قىلغاچ سۆزلەشكە باشلىدى:

— سىلەر لۈكچۈن تەرەپتىن كەلدۈق دېدىڭلار. مەن ئەمدى دوستۇمنى سوراپ كورەي. مەن ئۇ دوستۇم بىلەن تېخى يۈز كۆرۈشمىگەن بولسامۇ، ئۇزەمچە دوستۇم دەپ يۈرۈيمەن. ئۇنىمە دەيدۇ، مەيلى نىمە دېسە دەۋەرسۇن. مەن ئۇنىڭغا يېقىن. ئۇ دوستۇمنىڭ ئېتى موللازەيدىن. لۈكچۈن تەرەپتە بار دەيدۇ. سىلەر تونۇيدىغانسىلەر، قانداقراق ئادەم، ماڭا بىر تونۇشتۇرۇڭلارچۇ!

— موللازەيدىن دىگەن ئادەم بارلىغى بار، لېكىن بىز تېخى كۆرمىدۇق. كۆپىنچە پارىڭىنى ئاڭلايمىز، — دېدى مۇتىللاقارى چاندۇرماستىن.

— تۈگمەندە ئادەم ئۈكسىمەيدۇ، — دېدى تۈگمەنچى ئەھۋالنى تونۇشتۇرۇپ، — ھەممە ئادەم موللازەيدىننىڭ گېپىنى قىلىشىدۇ. نەچچە كۈن بۇرۇن ئىككى ئادەم كېلىپ، كەپتەر قوغلاپ كېتىۋاتىمىز، دەپ توخسۇن تەرەپكە ئوتۇپ كەتتى. ئۇلارمۇ موللازەيدىننىڭ قىزىق پاراڭلىرىنى قىلىپ كۈلدۈرۈپ ئوتتى. ئۇنىڭ پاراڭلىرىنى تولا ئاڭلاپ، ئۇزەمچە

خۇشاللىق ھېس قىلىشتى. يولۇچىلار ۋاگوننىڭ دوغىلىرىنى ئېزىقتۇرۇش ئۈچۈن يىراق بولسىمۇ يولدىن ئاتايىن ئەگىپ، يارغول تەرەپ بىلەن ماڭغان ئىدى. ئۇلار بىر تۈگمەنگە چۈشتى، ۋاقىت ئاش ۋاقتى بولغان ئىدى. يولۇچىلار ئاتتىن چۈشۈپ، ئاتلىرىنى قاڭتىرىپ باغلاۋاتقاندا، ئىسرايىل تۈگمەنچى يېقىنلاپ كەلدى. بۇلار سالاملىشىپ تىنچلىق سوراشقاندىن كېيىن تۈگمەنچى:

— نەدىن كەلدىڭلار، مېھمانلار؟ — دېدى.

— لۈكچۈندىن چىقتۇق، — دېدى ئىمتىپ زور.

— ۋاھ. مېنىڭ دوستۇم بار يەردىن كەلگەن ئىكەنسىلەر . دە! باخشى. ھوي ئاپىسى، كىگىز ئېلىپ چىقىڭلار، چاپسان چاي تەييارلاڭلار! — تۈگمەنچى ۋارقىراپ يۈرۈپ ئورۇنلاشتۇردى.

تۈگمەنچىنىڭ ئوغلى ئىسمايىل يوغان بىر پارچە قارا كىگىزنى ئەپكېلىپ سايىغا سالدى ۋە مېھمانلارنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

— ئۈكۈلۈرۈم، نەگە كېتىۋاتقان بالىلار سىلەر؟ — دېدى ئىسرايىل.

— بىز كۈچار تەرەپكە كېتىۋاتىمىز، — دېدى مۇتىلاقارى.

— بوپتۇ، ھەممىڭلار ياش بالىلار ئىكەنسىلەر، بىرىپ كورۇپ كېلىڭلار. ياش ۋاقتىڭلاردا كورۇۋالغىنىڭلار قالىدۇ، — دېدى ئىسرايىل.

تۈگمەنچىنىڭ ئوغلى ئىسمايىل بىر چوگۇن چاي

مېڭىشقا تەق بولغان پەيتتە، تۇگمەنگە يەنە ئىككى ئاتلىق يولۇچى كەلدى. بۇلار ئاتلىرىدىن چۈشۈپلا:

— ئاداش موللازەيدىن، ئېيتماي كېتىپ قاپسەن، قانداق قىلغىنىڭ بۇ؟ — دېدى غوجاخەمەت تومۇرچى — ئەھۋالدىن قارىغاندا بۈگۈن باشقىچىلا، قىلىچىنىڭ بىسىدەك كەسكىن ئەھۋال. ھەممىلا يەردە دوغا، كاھلار سالجا تارقاپ كەتكەندەك يۈرۈشىدۇ. ئابدۇرېھىم قارى بىلەن ئىككىمىز ھېچكىمگە تۇيدۇرماي، ئىزىڭنى ئىزلەپ كەلدۇق.

— ئۇكۇلۇرۇم، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا موللازەيدىن بارمۇ؟ قېنى، قايسىڭلار شۇ؟

ئىسرايىل تۇگمەنچى كېلىپ موللازەيدىن بىلەن كۆ-رۈشتى ۋە بىر ھازاغىچە گەپ-سۆز قىلالماي:

— ئىنىم، موللازەيدىن دېگەن سەنمۇ؟ ئەتىگەندىن شۇنچە گېپىڭنى قىلسام جىم تۇرۇپسىنا! ھەي ئاپسى، ھەي ئاپىسى، چاپسان كەل، موللازەيدىننى كورۇۋال. ئىسمايىلغا ئېيت، باغدىن ھىلىقى بورداق قوينى ئېلىپ چىقسۇن.

— رەھمەت ئاكا، سىزنى جىق بىسەرەمجان قىلدۇق، دېدى — موللازەيدىن سەممى يېقىنلىق قىلىپ.

— ئەمدى ئىختىيار مەندە. سېنى قويۇۋەتمەيمەن. مەن سىلەرنى بىر كېچە قوندۇرىمەن.

— رەھمەت ئاكا، كۆڭلىڭىز تىگىل بولدى، — دېدى ئابدۇرېھىم قارى ئورنىدىن تۇرۇپ، — ھازىر سىز مېھمان قىلىدىغان ۋاقىت ئەمەس. ھازىرقى ۋاقىت قىلىچىنىڭ بىسىدىن ئىتتىك. بۈگۈن موللازەيدىننى تۇتىمىز دەپ لوكچۇن ۋاڭ 30

ئۇنى دوست تۇتۇۋالدىم. بىر كورسەم دەيدىغان ئارمىنىم بار. تۇگمەنگە كەلگەنلەردىن كوپ ئېيتىپ بەردىم. كېلىپ بىر نەچچە كۈن مېھمان بولۇپ كەتسۇن، دىسەم كەلمەيۋاتىدۇ. بۇيەر تۇگمەن بولغان بىلەن سۇيى بەلەن، دەل - دەرەخ قويۇق، تاغنىڭ ئېتىكى سورۇن جاي. باغدا ھەممە مىۋە بار. كېلىپ بىر نەچچە كۈن ئويناپ كەتسە نىمە زىيىنى؟

– تولا ئارزۇ قىلغۇدەكمۇ ئادەم ئەمەس، – دىدى لىتىپ زور.

– ياق، ياق. ئۇنى بەك پاراڭچى دەيدۇ. ئاياللار ئۇنى كورۇپ، موللازەيدىن گەپچى دىسە، ئىلىۋالمىسۇن تەيجى، دەپ ئوتۇپ كەتكۇدەك. ھا - ھا - ھا... ئۇنىڭدا گەپ دىگەن تەييار تۇرىدىكەن، – تۇگمەنچى قىزىشىپ سوزىنى داۋام قىلدى، – ئاڭلىسام ۋاڭلار بىلەن قاتتىق تۇتۇشىدىكەن. مېنىڭچە ۋاڭلارغا يېقىنلاشقىلى بولمايدۇ. ئۇلار بىلەن ئىتنىڭ نىمە پەرقى؟ "ئېيتىشمىغىن ئەرباپ بىلەن، چىشلەپ ئالۇر ھەرباپ بىلەن" دىگەن گەپ بار. موللازەيدىن دوستۇمنى چىشلەپ قويمىسۇن دەپ ئەنسىرەيمەن.

– موللازەيدىنمۇ ئۇزىنى ئۇڭايلا چىشلىتىپ قويماس! – دىدى موللازەيدىن كۇلۇمسىرەپ.

– شۇنداق بولسىمۇ ئېھتىيات قىلماي بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ خۇيى ئەسكى. بىز مانا شۇنداق يىراق يەردە تۇرساقمۇ، ۋاڭلارغا كوز ئالايتىپ قارىيالمايمىز.

غىزا ئىچىلىپ بولدى. كۈن قايرىلىپ كەچ پېشىن بولۇپ قالغان ئىدى. مۇتىللاقارى لىتىپزور ئىككىسى بېرىپ ئاتلارنى سۇغۇرۇپ، ئىگەرلىدى. خۇرجۇن - قاچىنى ئارتىپ

— مەن قورۇق كەلدىم، — دېدى ئابدۇرېھىم قارى، — لېكىن سوغات ئورنىدا بىر نەچچە كۆپلېت «مۇرەببە» يازغاچ كەلدىم، ئوقۇپ بېرىپ خوشلىشىمەن.

ئابدۇرېھىم قارى بىر پارچە سامان قەغەزگە يېزىلغان شېئىرنى ئوقۇشقا باشلىدى:

ياش قىران بوركۆت ئىدىڭ ئالەمنى ھەيران قىلغۇدەك،
كۆچلىرىڭ رۇستەم ئىدى، تاغلارنى تالقان قىلغۇدەك،
كەڭ زېمىن - ئاسمانىدا ئۇچساڭ ھاۋادا پەرقىېقىپ
گاڭ قانات لاچىن ئىدىڭ دۇنيانى سەيلان قىلغۇدەك،

سەيلە قىلساڭ بوزيېرىن ئاستىڭدا تاغلار ياتىدۇ،
چولگە چۈشكەن ئاينە ئوخشاش كول سۇيى كوزچاقىدۇ،
ياپ - يېشىل ئورمان ئارا، دەريا سىماپتەك ئاقىدۇ،
شۇقەدەر دەۋران ئىدىڭ، ئەركىڭدە جەۋلان قىلغۇدەك.

كوزلىرىڭ نۇرلۇق چىراق، چاقماق كەبى ئوتلۇق ئىدى،
چوڭ تەبىئەت باغرىدىن ئىزدەنگىنىڭ قۇتلۇق ئىدى،
شۇم نىيەت چىل يورىلەر سەندىن قۇتۇلغان يوق ئىدى.
جۇت ئىدىڭ ۋەھشى ۋە ياۋۇزلۇقنى قىرغىن قىلغۇدەك.

يۇرۇگۇڭ ئوتلۇق سىنىڭ تەمسالى بىر ۋىژدانى كان،
ھەق ئۇچۇن سوزلەر ئىدىڭ مىڭ مەرتىۋە كەتسە بۇ جان،
ھىچ ۋاقىتتا ۋاي دىمەستىڭ قانچە كوپ تارتساڭ زىيان،
مەرت ئىدىڭ، قەيسەر ئىدىڭ ياۋنى پەرىشان قىلغۇدەك.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئادەمنى ئات بىلەن پۈتۈن يۇرتقا چاپتۇردى. موللازەيدىننى تۇتۇپ بەرگەنگە بىر يامبۇ، خەۋەر قىلغانغا بەش سەرتەڭگە بېرىمىز دەپ جارسېلىشۋاتىدۇ. جارچىلارنىڭ ئالدى ھازىر تۇرپان بازىرىغا يېتىپ كەلدى. بىز ئەمدى بۇيەردە موللا زەيدىننى مېھمان قىلىمىز دەپ تۇتتۇۋالساق، ۋاڭغا تۇتۇپ بەرگەن بولامدۇق؟ مېنىڭچە ھەممىمىز بۇ ئادەمنى چاپسان ماڭدۇرۇۋەتكىنىمىز تۈزۈك، موللازەيدىننى توختۇنغا ماڭدۇرۇۋې-تىپ قالغانلىقىمىز تەرەپ - تەرەپكە تارقاپ كەتسەك، ھەممە-مىز ئېتىمىزنى موللازەيدىن دەپ ئاتاپ، ئۇچ-رىغانغا دەپ ماڭساق، ۋاڭ ئادەملىرىنىڭ بېشى گاڭگىراپ قايسى موللازەيدىننى تۇتىدىغانلىقىنى بىلەلمەي قالىدۇ. شۇن-داق قىلساق قانداق؟

ئابدۇرېھىم قارىنىڭ سۆزى ھەممىگە ماقۇل كەلدى.

— ۋاڭنىڭ ئادەملىرىنى قوغلاشمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ. بولىدۇ، چاپسان مېڭىپ كەتسۇن. لېكىن، يانغان ۋاقتىڭدا بىر قانچە كۈن مېھمان بولمىساڭ رازى بولمايمەن، — دېدى تۆگەنچى.

— بولىدۇ ئاكا، چوقۇم كېلىمەن، خاتىرجەم بولۇڭ، — دېدى موللازەيدىن.

غوجاخمەت تومۇرچى يېنىدىن بىر پىچاقنى چىقىرىپ موللازەيدىنگە يېقىنلاپ كەلدى ۋە:

— دوستۇم، ساڭا بۇ پىچاقنى يوللۇق تۇتىمەن. ئۆزەم سوققان پىچاق. يېنىڭغا ئېسىۋال يولدا ھەمرا بولىدۇ، - دېدى.

— ئىسمايىل، ئۆيدىكى قامچىنى ئېلىپ چىق، - دېدى تۆگەنچى ئوغلىغا بۇيرۇق قىلىپ.

ئككنچى قسم

لوقما گوش بەرگەيمۇ دەپ ئۇۋچىغا تايىغان بولمۇدۇڭ،
ياكى خوش - خوش ئېيتقىلى كەتش ئاستى پالقان بولمۇدۇڭ،
بى باھا ئۆمرىڭ سېنىڭ كەززابى يالغان بولمۇدۇڭ،
كوپ سېنىڭ خىسلەتلىرىڭ زالىمنى ۋەيران قىلغۇدەك.

ئەسلى زاتىڭدىن زېمىن مۈلكىدە مەۋجۇتتۇر تېنىڭ،
بۇ ۋەتەن تۇپراغىدا زەررە تورەلگەندۇر جېنىڭ،
پاك بۇلاق تاغ سۇلىرىدىن ھاسىلى بولغان قېنىڭ،
يۇرىگۈڭ بەكمۇ ئىسىل، ئالەمگە نۇران بولغۇدەك.

بورىلەر بەلكى يۇگۇردى سېنى تۇتماق قەستىدە،
شۇڭا بىز خوش ئېيتىمىز يىغلاپ تۇرۇپ يول ئۈستىدە،
نەگە بارساڭ ئەل سېنى كۇتكەي بازارۇ - رەستىدە،
سەن قەدىرلىك زاتىمىز، ھەرجايدا مېھمان قىلغۇدەك.

مەيلى دوستۇم بۇ ماكاندىن بىر مەھەلگە زادى كەت،
چول ئارا كارۋان بولۇپ خەلقىم بىلەن ئابادى كەت،
نائىلاج خوش ئېيتىمىز يول ئۈستىدە ئازادى كەت،
تەۋسىپىڭ بىتمەس رەھىمى قانچە داستان قىلغۇدەك.

— بارىكاللا!... — دىدى تۇگمەنچى كوزىگە ياش ئېلىپ، — باشقا سوزنىڭ لازىمى يوق. دۇئا بېرەيلى يولغا چىقىپ كەتسۇن. قېنى ھىلىقى قامچا، — ئۇ ئىسمايىلنىڭ قولىدىن قامچىنى ئېلىپ موللازەيدىنگە تۇتقازدى، — ئېلىۋال، ساڭا تۇتقان يوللۇغۇم بولسۇن. خوش قېنى ياخشىلار، ئامىن!...

دۇئادىن كېيىن موللازەيدىن ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ توخسۇن تەرەپكە يۇرۇپ كەتتى.

(1)

موللازەيدىن توخسۇن يولىدا بوراندا قالدى. تۇرپان بىلەن توخسۇن ئارىلىغىدىكى دادۇك دېگەن يەردە بوران ئاجايىپ قاتتىق چىقاتتى. بۈگۈنكى بورانمۇ بوش چىقمىدى. گويا موللازەيدىننى ئات بىلەن قوشۇپ ھاسا دەستىگە ئۇچۇ-رۇپ كېتىدىغاندەك كۈچ كۆرسىتەتتى. بوران ئۇچۇرتۇپ كەلگەن قۇم - توپىلار كۆزنى ئاچقىلى قويمايتتى. لېكىن ئات جانىۋار يولدىن چىقماي ئۆز ئىگىسىنى دادۇكقا يەتكۈزۈپ كەلدى.

بۇ يەردە ئاران بىر ئېغىزلا ئۆي بولۇپ، ئۇنىڭدا بىر يانتاقچى بوۋاي تۇراتتى. بۈگۈن بۇ يەرگە يېقىن ئارىدىكى بىر پادىچى كېلىپ بوۋاي بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغانىنىڭ ئۈستىگە موللازەيدىن كىرىپ كەلدى.

— كەل يولۇچى، — دېدى بوۋاي بېشىنى ياستۇقتىن كۆتىرىپ يولۇچىغا قاراپ، — بوران دەك قاتتىق چىقتى. قانداقمۇ يېتىپ كېلىۋالدىڭ؟ — دېدى.

— جېنىڭغا ئىچىڭ ئاغرىماي بوراندا يول ماڭغىنىڭ نېمىسى؟ — پادىچىمۇ ئىچى ئاغرىپ سوراپ قويدى.

— نېمە ئامال، كېلىۋاتسام بوران چىقتى، نېمىشقا چىقتىڭ دەپ سوراپمۇ قويماستىن كېلىۋەردىم، — موللازەيدىن بۇ جاڭگال ئادەملىرىگە جاۋاپ بېرىپ كۈكۈم قالاپ قويغان ئوچاق ئالدىغا ئولتۇردى.

گۆنلىرى يەمشىلىك بىر نەچچە كانتو ① بار. شۇلار كېلىپ پادىدىن كالا ئوغرىلايدۇ. شۇڭا سوراپ قويدۇم.

— بوراندا كەينىمگە قارىغۇدەك ھالىم قالمىدى، مېنىڭ ئارقامدىن كەلسە ۋاڭنىڭ دوغىلىرى كېلىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئادەم يوق، — دېدى موللازەيدىن.

— دوغادىگەن بوراندا يول ماڭمايدۇ، — دېدى بوۋاي، — ئۇلار بوران چىقسا بىرسىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ياتىدۇ.

چوققا قويغان چوگۈن قايناپ تاشتى. بوۋاي چوگۈننى ئوتتىن تارتىپ، تۇۋاق ئۈستىگە كۆمە-تۈرۈپ قويغان غېدىر ② قاچىلارنى ئۇڭدا قىلىپ قايناقسۇ قۇيۇپ دېدى:

— بىزنىڭ نانلار گاڭ قوناق. بىزنىڭ تۇخسۇننىڭ قوناق نانلىرى داستىخانغا قويساڭ كۈلۈپ تۇرىدۇ. كوڭلىدە ھېچقانچە يامانلىقى يوق. يەيمەن دېسەڭ ئەكىلىمەن.

— خۇرجۇندا نان بار، — موللازەيدىن ئورنىدىن تۇرۇپ ئات ئۈستىدىكى خۇرجۇننى ئېلىپ كىرىپ، توقاش نانلارنى ۋە بىر خالتا قۇرۇق ئۈزۈمنى توكتى. ئۈچ كىشى بىر چوگۈن چاي بىلەن ئولتۇرۇپ ئۈزۈم پارلاپ نان يېدى. نان بىلەن ئۈزۈم تەڭلا خورىدى. پادىچى سەل خىجىل بول-غاندەك ئارىلاپ سوزلەپ قوياتتى:

— ئاداش، بىز توخسۇنلۇقلاردا: ئاق نان بولسا، تو-

① كانتو — ئوغرى

② غېدىر — ھېجىر.

— سوراققا تارتىمىغىنىڭ ياخشى بوپتۇ، — دېدى
زېرىكىپ پاراڭ سېغىنىپ قالغان پادىچى ۋە ئالدىرىماي
ھىكايە سۆزلەشكە باشلىدى، — بىزنىڭ توخسۇن دېگەن
يۇرتتا بوران تولا چىقىدۇ ھەم قاتتىق چىقىدۇ. شۇڭا يۇرت-
تا بوران بىلەن ئۇرۇشۇپ كۆرگەن ئىشلارمۇ بولغان. ئۆتكەن
يىل ئەتىياز قاتتىق بوران چىقىپ كېتىپ، بىر دېھقاننىڭ
تېرىپ قويغان بۇغدىيىنى ئېلىپ كېتىپتۇ. ئۆسۈپ بىر غېرىچ
بولغان بۇغداينى ساپان ئىزىغا يەتكۈزۈپ توپىسى بىلەن
قوشۇپ ئېلىپ كەتكەندە، دېھقان بۇ زىيانغا چىداپ تۇرالماي،
بوراننى ئىللاپتۇ: «سەن نېمانچە رەھىمسىز، مەن بىچارىنىڭ
بۇغدىيىنى ئېلىپ كەتكىچە سايىنىڭ تېشىنى ئۇچۇرۇپ كەتسەڭ
بولمامدۇ؟» دەپ تۇرۇشىغا، بوران تېخىمۇ قاتتىق چىقىپ،
دېھقاننىمۇ ئۇچۇرتۇپ ئېتىزنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئاپىرىپ قويۇپتۇ.
«بۇغدايىمغۇ ئال، ئەمدى مېنى نەگە ئېلىپ بارماقچى؟»
دەپتۇ خاپا بولغان دېھقان ۋە بورانغا قارشى قولىدىكى
ھاسا تايىقىنى ئېتىپتۇ. قاتتىق بوران بۇ تاياقنى قايتۇرۇپ
كېلىپ دېھقاننىڭ پاقالچىقىغا ئۇرۇپتۇ. دېھقاننىڭ تېخىمۇ
ئاچچىقى كېلىپ: «مۇنداقمۇ يۈزۈڭ قېلىن بولامدۇ، تۇفى...
يۈزى يوق!» دەپ بورانغا قارشى تۈكۈرۈپتۇ. بوران
تۈكۈرۈكنى قايتۇرۇپ كېلىپ يەنە دېھقاننىڭ يۈزىگە ئۇرۇپتۇ.
ئەگەر سەنمۇ يولدا كېلىۋېتىپ بوراننى سوراق قىلغان بولساڭ،
سېنىڭمۇ كۆڭلۈڭ ئاغرىغان بولاتتى. تېچ ماڭغىنىڭ ياخشى
بوپتۇ. تۇرپاندىن كەلدىڭمۇ؟ نەگە كېتىپ بارىسەن ئاداش؟
كەينىڭدە ئادەم قارىسى كۆرۈنمىدىمۇ؟ مۇنداق بوران چىققان

— ئاخۇن - موللىلار ئۇشۇيلا باي بولۇپ كېتەمدۇ، ئۇلارنىڭ ئوقۇيدىغان دۇئاسى باشقا بولامدىكىن دەيمەن، — دېدى پادىچى كۈلۈپ تۇرۇپ، — بىزدەك قارا تۇرۇك ئادەملەرگە باي بولىدىغان دۇئانى ئۆگەتمەي، ئۆزلىرى باي بولىدىغان دۇئانى ئوقۇپلا ئۇشۇي باي بولۇپ كەتسە كېرەك!

— سىلەر ئۇلارنىڭ ئۆگەتكەن - ئۆگەتمىگەنلىكىگە قارىماي خۇدادىن تىلەڭلار، — دېدى موللازەيدىن ۋە بوۋاي بىلەن پادىچىغا دۇئا ئۆگىتىشكە باشلىدى، — خۇدادىن تىلىگەندە ئاغزىڭلارنى چوڭ ئېچىڭلار - دە: «ياخۇدا رەززاق، چىق بەرمىسەڭمۇ ئازراق، سۈيى ئۇلۇغ كارىزدىن توققۇز، چوڭ سۇ تۈگمىنىدىن ئوتتۇز، پارچە - پۇرات خەشلىگىلى بىرەر چازا ① تەڭگە» دەڭلار. مۇشۇنداق يوغان چىشلىسەڭلار، بىر گەپ بولامدۇ؟

ئۇلار بۇ دۇئانى ئاڭلاپ بىر ھازا كۈلۈشتى. كەچ بولغانسېرى بوران تېخىمۇ كۈچەيدى. گۈپۈلدەپ چىقىۋاتقان بوران تاملارنى تىترىتەتتى. موللازەيدىن قونۇپ قېلىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇلار كۆز يورۇغىدا ئاتنى جايلاپ قويۇپ، بالدۇرلا يېتىپ ئۇخلاپ قېلىشتى.

بوران تاڭغا يېقىن توختىدى. موللازەيدىن تاڭ ئ- قاندا ماڭماقچى بولغاندا، پادىچى موللازەيدىنگە بىر تاپشۇردى:

---

① چازا — ھارۋىغا ئورنىتىپ پاختا، سامان قاچۋىق توقۇلما.

يۇپ نىمىشقا، دەيدىغان بىر سۆز بار. سېنىڭ نېنىڭنى جىق يەپ قويدۇق.

— كېرەك يوق. يەڭلا. يېشىل ئۈزۈم بىلەن نان يەسە پەيغەمبىرىمىزنىڭ بىر سۈننىتى ئادا بولغۇدەك، تارتىنماي جىقراق يەپ، جىقراق ساۋاپ تاپماسىلەر!...

— ۋاھ. ئەجەپ ئوبدان ئىشكەن! ئۈزۈملا بولسا، راسا ئادا قىلىدىغان سۈننەت ئىكەن، — دىدى بوۋاي بىر سىقىم ئۈزۈمنى بەخۇدۇك ئاغزىغا ئېتىپ.

— بىزغۇ سۈننەتلەرنى ئادا قىلالماي جاڭگالدىلا ئوتكۈدەكمىز. چاپاننى پۈتۈن قىلالمىغان يەردە ئۈزۈمگە نەدىكى پۇل دەيسەن؟ خەقنىڭ كالىسىنى بېقىپ، ئولگەن، يۇتكەننى تولەپ بېشىمنى كوتىرەلمەيمەن. يۇرتتا خەقلەر ئوڭايلا باي بولۇپ يۈرىدۇ. خۇدايى تائالا ماڭا بۇ كەمبەغەللىكنى كوتىرە بەرگەندەك، زادىلا قۇتۇلۇپ كېتەلمىدىم.

— 30 يىل بولدى، مۇشۇ جاڭگالدا يانتاق چاپىمەن، خوتۇن - بالىلىرىممۇ يوق، ئوزەم يالغۇز تۇرىمەن، — بوۋاي ئوز ئەھۋالىنى تونۇشتۇرماقچى بولغاندەك سوزىنى داۋام قىلدى، — يۇرتقا بارغىم كەلمەيدۇ، يىلىغا نەچچە مىڭ ساپ يانتاق چېپىپ قويسام لازىم بولغانلار كېلىپ ھارۋىسىغا بېسىپ ئېلىپ كېتىدۇ. بىر ھارۋىسى بىر كۆرە قوناق. مۇشۇ قوناققا يولىنىپ كۈنلەر ئوتۈۋاتىدۇ. يۇرتتا بولغىنىم بىلەنمۇ كۈنۈم ئوخشاش. يەنىلا يوقسۇزلۇق. ئۈنىڭ ئۈستىگە بايلارنىڭ قوساق كوپۈكى بولۇپ تۇرىدۇ. ئاشۇ قوساق كوپۈكىنى كورمەي دەپلا جاڭگالغا چىقىۋالغان ئادەممەن.

— مەن كىشىنىڭ ئامانىتىنى ئەكىلىپ تاپشۇرغۇچى. مېنىڭچە بولغاندا پايدىنىڭ ھەممىسىنى ساڭا ئەۋەتىپ، ئۆلۈم-يېتىم، زىيانىنى باشقىلارغا ئەۋەتكەن بولسا بەك ياخشى بولاتتى. بىراق خۇدايىم بۇنى بىلمەي قاپتۇ، — دېدى موللازەيدىن مەسخىرىلىك كۈلۈپ.

— ئارتۇق گەپ قىلما، ماڭا قۇرۇق تېرىنىڭ لازىمى يوق، كالا ئالىمەن. ئەگەر ياق دىسەڭ قازىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىمەن!

— بارساق - بارايلى، قازى ئادەم يېمەيدىغۇ!...

شۇنداق قىلىپ تاجەڭ باي بىلەن موللازەيدىن قازىنىڭ ئالدىغا باردى. قازى بىر قۇر سوراپ ئەھۋالنى ئىگەللىگەندىن كېيىن ھۆكۈم چىقاردى:

— كالا پاتقاققا پېتىپ قېلىپ ئۆلدى دىگەن سۆز ئىناۋەتسىز. شەرىئەتتە ھەرقانداق ئىشقا توت مۇسۇلماننىڭ گۇۋالىقى بولۇشى شەرت. شۇ سەۋەپتىن پادىچى كالىنى تۆلىشى كېرەك!

— ھۆكۈملىرى توغرا ئەمەس، — دېدى موللازەيدىن قازىنى مەسخىرە قىلغان ھالدا، — شىرەم جاڭگاللىرىدا گۇۋالىقتىن ئۆتكۈدەك ئادەم نەدە تەييار تۇرۇپتۇ؟ كالا پاتقاققا پېتىپ قالغاندا توت مۇسۇلمان ئەمەس، بىر مۇسۇلمان بولسىلا ئۇنىڭغا ئۆزى قوشۇلسا، بىرسى باشتىن، بىرسى قۇيرۇقتىن تارتىپ كالىنى قۇتقۇزۇۋالغان بولاتتى. جاڭگالدا ياردەملىشىدىغان بىرەر ئادەمنىڭ يوقلۇقىدىن كالا ئۆلدى. بۇنى قازا دىمەي بولامدۇ؟

— بۇيىل ئەتىياز توخسۇندىكى تاجەك باينىڭ بىر كالىسى شىرەمدە ① پاتقاقتىقىلىپ قالغاندا يالغۇز ھېچ ئامال قىلالمىدىم. مەندىن باشقا ئادەم بولمىغاندىن كېيىن، كالا ئۆلۈپ قالدى. تېرىسىنى سويۇپ ئېلىپ قويدۇم. خاپا بولمىساڭ، شۇتېرىنى ئالغاچ كېتىپ، ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ بەرسەڭ بەك خوش بولاتتىم. ئۆزەم بارايدىسەم، بۇيەريالغۇز قالىدۇ.

— ئۇباي قانداقراق ئادەم، ئاپىرىپ بەرسەم ئالامدۇ؟

— ئۇباي راسا پىششىق، ئالقىنىنى يالايدىغان ئادەم. شۇنداق بولسىمۇ ئالماي ئىلاجى قانچە!

موللازەيدىن كالا تېرىسىنى بوكتەرلەپ، پادىچى ۋە بوۋاي بىلەن خوشلىشىپ يۈرۈپ كەتتى. توخسۇنغا بېرىپلا باينىڭ ئۆيىنى تېپىپ ئامانەتنى تاپشۇردى. لېكىن باي ۋۇنشقا قاتتىق خاپا بولدى:

— مەن تىرىك كالا قوشقان. تېرىنى نەدىن ئېلىپ كەلگەن بولساڭ شۇ يەرگە ئېلىپ كەت!

— جان بارىيەردە قازابار - دە، دېدى — موللازەيدىن تېرىنى تاشلاپ بېرىپ.

— قازانى مېنىڭ كالامغىلا ئەۋەتىپتىمۇ؟ ئەجەپ باشقىلارنىڭ كالىسى ئۆلمەي، مېنىڭ كالام ئۆلەمدىكەن!

---

① شىرەم — توخسۇندىكى پادا باقىدىغان جاڭگال.

مۇنداق دېدى: ئاداش، يېشىم چوڭلاپ قالدى. يىگىتلىك ۋاقتىم ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ. شۇڭا ئۆيلەنمەكچى بولدۇم. يەرتۆگمەننىڭ نېرىسى، دادۇڭنىڭ بېرىسىدىكى ئۆي تېمىنى ئالاي دەيمەن. ئۇمۇ تىگمەن دەپ رازى بوپتۇ. ھازىر ئۆتۈتۈردا ماڭىدىغان تۈزۈك ئەلچى يوق. خاپا بولماي تۇي ئىشىمغا ئەلچى بولۇپ مېڭىپ بەرسەڭ، خىزمىتىڭنى بىلىپ قالاتتىم. داپ تارالغان، ئىشەك ھاڭىرىغان يەردىن قالمايدىغان ئادەمگە ئەلچىلىك راسا خوشياقتى. ماقۇل دېدىم. تويغا تەييارلىق تىزاڭ بارمۇ؟ بولسا، تۈرپاندىن تويلۇق جابدۇپ كەسەم بولاتتى دېسەم، پۇل جىق، بۇ يىل تاشقىن كەلگەندە ئېقىپ كېلىپ سۈزۈلۈپ قالغان ئورغۇن لاۋا-لاتقام بار، چىگداپ بىر ھارۋا بېسىپ تۈرپاندا ساتساڭ پۇلىغا كەڭتاشا تويلۇق جابدۇپ كېلىسەن دېدى. ماقۇل دەپ ئۆيگە بېرىپ، كەسلەنچۈكنى ھارۋىنىڭ ئىچىگە قوشۇپ، ئىشەكنى يېنىمغا چېتىپ كېلىپ، تەتۈر تۇغاننىڭ تويلۇققا توپلىغان لاۋا-لاتقىسىدىن چىگداپ بىر ھارۋا باستىم - دە، قولاقچىنى چۈڭكۈرۈپ كىيىپ، ئۆزەمنى يەلپۈگۈچتە يەلپۈپ، ئاللا يارىمنى ئېيتىپ تۈرپانغا قاراپ ماڭدىم. يولدا كېتىۋاتسام ئۈچ كىيىك ئۇچرىدى. ئىككىسى ئورۇق، بىرسىنىڭ گوشى يوق ئورۇقلىرىنى قويۇۋېتىپ، گوشى يوقنى تۇتۇپ سويسام ئىككى پاتمان گوش، توت پاتمان ياغ چىقتى. قازاننى نە تاپاي دەپ بىر ئۆيگە كىرسەم ئۈچ قازان تۇرۇپتۇ، چېقىق، بىرسى سۇنۇق. چېقىق قازاننى ئالماي

قازى ئاچچىقلىنىپ:

— شەرىئەت ھوكمىگە پۈتمەيدىغان جاھىل مۇرتەد، يوقال كوزۈمدىن! ساڭا ئوخشاش مۇرتەد ئولەك نامىزىگىمۇ بارمايمەن. يوقال كوزۈمدىن! — دېدى.

— ئاخۇنۇم سەۋرى قىلسىلا، ئوزلىرى ئاز كەم 70 ياشقا بېرىپ قاپلا. مەن بولسام ئەمدى ئوتتۇزدىن ئوتتۇم. مېنىڭ جىنازامغا بارىمەن دېگەنلىرى يەتتە ئوخلاپ بىر چۈش كورگەن بىلەن باراۋەر. مەن ئولگەندە ئوزلىرى تۇپراققا ئايلىنىپ كېتىلا، شۇنى بىلىپ قويسىلاكى، ئوزلىرىدەك يالغان پەتىۋا چىقارغۇچى ئاخۇنۇم ئولسە، ئۇنداق ئادەمنىڭ جىنازىسىغا مانا مەنمۇ بارمايمەن، — موللازەيدىن سوزىنى تۈگىتىپ قازىخانىدىن چىقىپ كەتتى.

قازى بىلەن باي نىمە دېيىشىنى بىلمەي، يەردىكى كالا تېزىكىگە قاراپ تۇرۇپ قېلىشتى.

(2)

"مەن بىر ئەر ئىدىم، شۇنداق ئەر ئىدىم، كەسلەنچۈككە يۈگەن سالماي، دوڭگە تارتماي بىر سەكرەپلا مىنىۋالىدىغان ئەر ئىدىم. بىر كۈنى ئىشىگىمنى ھاڭگىرتىپ، تۇقىمىغىمنى تاڭگىرىتىپ، تۈمىغىمنى قىرلاپ، ناخشامنى توۋلاپ ئالدىراش كېتىۋاتسام، كەينىمدىن بىرسى قىچقارغاندەك قىلدى. كىم بۇ دەپ كەينىمگە قارىسام، ئېقىندىكى تەتۈر توغان قولىنى پۇلاڭلىتىپ، جىنىمنىڭ بىرىچە قىچقىرىۋاتقان ئىكەن. نىمە بولدۇڭ ئاداش دەپ يېنىغا بېرىپ سورىسام، سالام بېرىپ

www.uyghurkitap.com

چىدىغىلى بولمىدىغان! يامان بوپتۇ دەپ ئىچىم ئاغرىپ، يالاڭ چاپىنىمنىڭ يىرتىلغان يېرىدىن بىر پارچە پاختىنى سوغۇرۇۋېلىپ كويدۇرۇپ موزغا بېسىۋېدىم، رەھمەت ئاداش خېلى ئارام تېپىپ قالدىم، دەپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى. ئاندىن مەنمۇ ئۇيدە ئىككى پاتمان كىيىك گوشى يەپ ئۇسساپ قاپتىمەن، سۈيۈك بولسا ئىچىۋالاي دىسەم، خىيالىغان يېرىڭدىن ئىچىۋال، دىدى. پالتىنىڭ چۈلتىسى بىلەن موزنى ئۇرسام موز تېشىلمىدى، بىسى بىلەن چاپسامۇ بولمىدى. ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك دەپ ئويلىنىپ، كەينىمگە شوخشۇپ سەكرەپ كېلىپ بېشىم بىلەن بىر قويۇۋېدىم، موز تېشىلدى. دۈم يېتىپ راسا تويغىچە سۇ ئىچىۋېلىپ كېتىۋاتسام، گەدىنىمگە ئىسسىق شامال تەككەندەك قىلدى. سىلاپ كورسەم بېشىم يوق تۇرىدۇ. ئەستەغپۇرۇللا، بەگۋاش بېشىم نەگە كەتكەندۇ؟ دەپ ئىزلەنسەم، بېشىم ھىلىقى سۇ ئىچكەن يەردە موز تېيىلىپ ئوينىاپ يۈرۈپتۇ. ئاچچىغىم نەدىن كەلدى، يۈگۈرۈپ بېرىپ بېشىمنىڭ قۇلىغىدىن تۇتۇۋېلىپ ئۇ كاچىتىغا بىرنى بۇ كاچىتىغا بىرنى ئۇرۇپ، جايىغا ئورنىتىپ، خۇداغا شۈكرى دەپ يولۇمغا كەتتىم. بېرىپ ئىشەكنى ئەكىلىپ، ھارۋىنىڭ يېنىغا چېتىپ تۇرپانغا قاراپ ماڭدىم. يەمشىگە يېقىن كەلسەم موز كەۋرەپ كېتىپتۇ. ئىشەك تېيىلىپ مىڭ تەسلىكتە ئۆتتى. يەمشىنىڭ ئوزىگە كىرسەم ئۆژمە پىشىپ مەيۋاغلاپ كېتىپتۇ. تويغىچە بىر قوساق يەپ، تۇرپانغا يەتكىچە يولدا قاتتىق زۇكام تەگدى. باشلىرىم چىڭقىلىپ ئاغرىپ، دىماقلىرىم پۈتۈپ

قازاننى ئالدىم. يەنە بىر ئۆيگە كىرسەم ئۈچ چىلەك تۇرۇپتۇ.
ئىككىسى تۇشۇك، بىرسىنىڭ تۈۋى يوق. تۇشۇك چىلەكنى ئالماي تۈۋى
يوق چىلەكنى ئېلىپ، سۇ توشۇپ قازاننى توشقازدىم. گۆشنى
سېلىپ راسا بىر كېچە قايناتتىم. گۆش دېگەن مەر - مەر
پىشىپ كېتىپتۇ. يەسەم چىشىم ئۆتمەيدى. تۇت پاتمان ياغنى
كويدۇرۇپ ئۇتۇگۇمنى ياغلىسام بىر پايغا يېتىپ، بىر پايغا
يەتمەيدى. بۇ يامان بولدى دەپ يېتىپ ئۇخلاپ قاپتىمەن،
پالاق - پۇلۇق قىلغان بىر ئاۋاز ئاڭلاندى. چۆچۈپ ئويغان-
سام ئىككى پاي ئۇتۇك: ياخشى بولغىنىم ئۈچۈن مېنى ياغلى-
دى، سەن ئەسكى بولغىنىڭ ئۈچۈن ياغلىمىدى، دېيىشىپ مۇشت-
لاشقىلى تۇرۇپتۇ. ئاچچىغىمدا ئىككىسىنى ئىككى شاپىلاق ئۇرۇپ
ئاجرىتىپ قويۇپ يەنە يېتىۋالدىم. ئەتىسى قوپسام بىر پاي ئۇتۇك
يوق. ھېلىقى ياغلانمىغان ئۇتۇك باتناپ كېتىپ قاپتۇ. بۇنى
ئىزلەپ يۈگۈرە - يۈگۈرە نەچچە دۆڭ - نەچچە جاڭگاللىنى كېزىپ
ئۆينىڭ كەينىگە چىقسام، قاچقان ئۇتۇگۇم تامنىڭ بۇلۇڭىدا يىغ-
لاپ تۇرۇپتۇ. ئالداپ يۈرۈپ، كاپ قىلىپ تۇتۇۋالدىم - دە،
پاتاڭغا ئىككى شاپىلاق ئۇرۇپ پۇتۇمغا كىيىۋالدىم. ئەمدى
ماڭاي دەپ ھارۋىنىڭ يېنىغا بارسام كەسلەنچۈك تۇرۇپتۇ،
ئىشەك يوق. بۇ نەگە كەتكەندۇ دەپ ئۆگزىگە چىقىپ قارسام
كۆرۈنمەيدى. ئاندىن بىر كېسەكنى تىكلەپ قويۇپ، دەسسەپ
تۇرۇپ قارسام كۆز يەتمەس ئىككى تاغنىڭ نېرىسىدا، ھار-
ۋامنىڭ بېرىسىدا تۇرۇپتۇ. تۇتۇپ كېلەي دەپ كېتىۋاتسام،
يولۇمدا قۇرۇتلاپ كەتكەن مۇزلۇق ئۇچرىدى، ئۇنىڭ نالىسىغا

مۇللازەيدىن ئولتۇرۇشلاردا «41 يالغان» نى ئېيتىپ تۈگەتكەندە، ئاڭلىغۇچىلار قاقاقلاپ كۈلۈپ، ئۆيلىرىگە تارقاپ كېتىشەتتى.

مۇللازەيدىن توخسۇندا بىر قانچە كۈن ئويۇن - تاماشا قىلىپ ئالتىشەھەر تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى. ئارىدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندە «41 يالغان» ئېيتقۇچىنىڭ مۇللازەيدىن ئىكەنلىكى ئاشكارىلاندى. بۇچاغدا بەزىلەر قاتتىق پۇشايمان قىلىپ:

— ۋاي ئىست، ھەجەپ بىلمەپتىمىز! توخسۇنلۇقنىڭ بۇرنى يوق، دىگىنى راستكەپتە! — دېيىشىپ تىللىرىنى تامشىپ قالدى.

مۇللازەيدىن ئاغى بۇلاق تاغلىرى ئىچىدە ئاۋازىنى بولۇشىغا قويۇۋېتىپ «گۈليار» ناخشىسىنى ئېيتىپ كېتىۋاتاتتى. چۆلنىڭ چۆلچە، تاغنىڭ تاغچە گۈزەللىكى بولىدۇ. دۇنيادا كۆركەمسىز ھېچقانداق تەبىئەت يوق.

ئاغى بۇلاق داۋىنىغا يەتكەندە غول تارلاپ، خۇددى شەھەر كوچىسىدەك كىچىكلەيتتى. ئاشۇ - تار غولنىڭ غەربىي تېمىدىكى تىكىن تېغىنىڭ يەردىن تەخمىنەن ئون نەچچە مېتىر ئىگىزلىكتىكى بىر توشۇكتىن بىلەكتەك سۇ شاقىراپ چىقىپ يەرگە چۈشۈپ تۇراتتى. بۇ تەبىئى مەنزىرە يىراقتىن ناھايىتىمۇ چىرايلىق كۆرۈنەتتى.

ماڭغان دەريا، ياتقان بورىيا. مۇللازەيدىن دەريادەك يول يۈرۈپ، كۈمۈش، قارا قىزىل، ئۇششاقتال مەنزىللىرىنى

كەتتى. تۇرپان بازىرىغا كىرىپ ئۇششۇككە سالغان جۈجىلە
(كۆك ئامۇت) يەپ بېشىمنى ساقايتتىم. تۇرپان بازىرىدا دۇ-
كانلار تاقىلىپ قاپتۇ. نىمە ئىش دەپ سورىسام، كوتى يوغان-
نىڭ قوسىقى ئاغرىپ قالغان ئىكەن، شۇنىڭدىن قورقۇپ دۇ-
كان ئاچمىدۇق، تىۋىپلارنى ئاپىرىپ كورسەتسەك، چۈچۈك
كېسەللى بولۇپ قاپتۇ دەيدۇ، كوتى يوغاننى چۈچۈگدەشكە تۇر-
پان مۇنارىدىن باشقىسى باپ كەلمەيدۇ، تۇرپان مۇنا-
رىنى قانداق يەتكۈزۈش توغرىسىدا ئويلىشىپ بېشى-
مىز قېتىۋاتىدۇ، دىدى. قورقماڭلار، مەن ئىلاج قىلىمەن، مې-
نىڭ بىر هارۋام بار، تۇرپان مۇنارىدەك ئۇننى كوتىرەلەيدۇ،
دىدىم. دەررۇ هارۋامنى ئاپىرىپ مۇنارنى بېسىپ بارسام
ئەسلىدە لۈكچۈن ۋاڭنىڭ قوسىقى ئاغرىغان ئىكەن. نەچچە
مىڭ مو يەرنىڭ بۇغدىيىنى يالغۇز يەپ كاساپەتنىڭ قوساق-
لىرى كۆپتەك يوغىناپ كېتىپتۇ. راسا قەۋزىيەت تۇتۇپ كېتىپتۇ.
مۇنار بىلەن كېلىشتۈرۈپ چۈچۈگدىگەن ئىدىم، نەچچە يىلدىن
يىگەن - ئىچكەنلىرى شاقىراپ ئاققىلى باشلىدى. كەلكۈن
سۇدەك يوللارنى بېسىپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ بىر بالا -
قازا بولدى. مەن بۇ بالا - قازالاردىن قېچىپ،
تۇرپاندىن تويلۇق نەرسە - كېرەكلەرنى ئالماستىن
بۇ يەرگە يېتىپ كەلدىم. بۇ چاقىدا يەمشىدىن ئو-
تۈپ، دادۇگىغا يېقىنلىشىپ قالغاندۇ. مېنىڭ مەسلىھەتىم،
سىلەرمۇ ۋاقتىدا ئويلۇرۇڭلەرگە بېرىپ، ئىشىك - تۈڭلۈكنى
مەهكەم ئېتىپ، ئورەڭلارنى قوغدىماڭلار، ۋاڭنىڭ بالا-
قازاسى سىلەرنىمۇ ۋەيران قىلىدۇ...»

www.uyghurkitap.com

ناخشا ئېيتسام جاراڭلايدۇ
تاغنىڭ ئاراسى،
ماڭسام - ماڭسام كورۇنمەيدۇ،
يارنىڭ قاراسى — ئايارەي يارنىڭ قاراسى.

ئاي ئالدىمدا، كۆن كەينىمدە،
خىيالىم ئىچىمدە،
ئاتلار ئورۇق، يوللار يىراق،
دەردىم ئىچىمدە — ئايارەي دەردىم ئىچىمدە...

— ۋاھ ... قورۇلغا يېقىنلاپ قاپتىمەن، — دېدى مەۋلىزەيدىن ئۆز ئۆزىگە. تاشدەگدە قورۇلدا (چازىدا) شەيخۇل ئىسلامنىڭ ئادەملىرى بار، بەك زالىم دەپ ئاڭلىغان ئىدى. شۇڭا ئۇ، قورۇلغا قانداق بېرىش توغرىسىدا تۈزەپ قويغان پىلانى بويىچە "ھەر ئېھتىماللىغا قارشى" دەپ خۇرجۇندىن بىر يورۇش ئاپپاق ساقالنى ئېلىپ ئىڭىگىگە تاقاپ، بېشىغا سەللە، ئۈچىسىغا ئاق يەكتەك چاپان كەيدى...

قورۇلغا يېقىنلاپ بارغاندا، قاتتىق ۋاقىرىغان ئاۋاز ئاڭلاندى:

— توختا، نەگە بارىدىغان قېرىسەن؟

ئاۋاز بىلەن تەڭ ئىككى ئادەم يۈگۈرۈپ كېلىپ ئاتنىڭ چۇلۋۇرىنى تۇتتى. بۇ ئادەملەرنىڭ بىرسى چاشقان بۇرۇت، يەنە بىرسى كوسا، بېشىدا ئىككى يوگىمەش سەللە، ئۈشىنىسىدە دەرە بارئىدى.

تۈۋلىگى يولىدىكى پاتقاقلىقلارنى، قاراشەھەر دەرياسى، دەڭىزدىل چىغىلىقلىرىنى بېسىپ ئۆتۈپ، دەريائى باشە- گىمگە يەتتى. تاشدەگىدە راۋرۇس بىر كۈن ئارام ئالدى.

دەريا شاقىراپ ئاقاتتى. موللازەيدىن دەريا ياقىسىغا چۈشۈپ تاماشا قىلدى. سۇكېچىپ باش - كۆزلىرىنى يۇدى. ئۇچۇملاپ سۇ ئىچتى. ھەتتا بىرقۇر كۆڭلەك- تامبالىرىنى يۇيۇپ - تازىلاپ راۋرۇس ئارام ئالغاندىن كېيىن ئەتىسى ئەتىگەندە يەنە يولغا چىقتى.

ئېقىن بارغانچە تارىياتتى. سۇ بارغانچە ئىتتىكلەپ ئۇقتەك تېز ئاقاتتى. دەريانىڭ شەرق تەرىپىدىكى بولۇق قىرچىن تاللار، خۇددى دەريا قېشىغا قويغان ئۇسمىدەك كۆپ - كۆك بولۇپ كۆرۈنەتتى. ئېقىننىڭ شەرق تەرىپىدىكى ئېگىز تاغ ئۈستىدە «تاھىر - زوھرە» نىڭ قەۋرىسى، ئىشقى - مۇھەببەتنىڭ ئەڭ يۇقۇرى پەللىسىدە تۇرۇپ موللازەيدىننى كۆزەتمەكتە، ئاللىقانداق ھىس - تۇيغۇبەخش ئەتمەكتە ئىدى.

موللازەيدىن «تاھىر - زوھرە» قەۋرىسىگە قاراپ، قانداقتۇ بىر خىل شېرىن ھىسلارغا بېرىلىپ، ئىختىيارسىز ناخشا باشلىۋەتتى:

قارا ئاتىم قارا يايلى
قارا - ئالا ئارغامچى،
ئىگەر - توقۇم يولدا قالدى،
قولۇمدا قامچى — ئايارەي قولۇمدا قامچى.

قاراۋۇللار ئىككىلىك بىر بىرسىگە قاراشتى. موللازەيـ
دىن پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي يەنە سوزىنى داۋام قىلدى:

— خوش، بۇگەپ بۇيەردە تۇرسۇن. 2 - بىر مەسىلە، سىلەرنىڭ قولۇڭلاردىكى ھوكۈمنامىدە، 5 ئىمان، 7 كەلىمىنى تەرەتسىز ئوقۇسا بولىدۇ، دەيدىغان ئىبارە بارمۇ؟ قېنى كورسىتىڭلارچۇ؟

قاراۋۇللار يەنە بىر بىرسىگە قاراشتى.

— خوش، 3 - بىرمەسىلە، سىلەرنىڭ تەرتىڭلار بارمۇ؟

قاراۋۇللاردىن بىرسى تىلىنى چىقاردى.

— كەمىنە بەندە ئاللاغا قۇللۇق قىلىپ ئەسھابۇلكەھتە 17 يىل ئىتىكاپتا ئولتۇردۇم. تەرەتسىز يەر دەسسىمەيمەن. ئاشكارا بولدىلەركى، سىلەرقانچە يىللاردىن بۇيان يول توساپ، يولۇچىلارغا جەبرىزۇلۇم سېلىپ، بىتەرەت ئىمان ئىسلام ئوقۇتۇپ، ئوزەڭلارمۇ تەرەتسىز ئاڭلاپ، تاغدەك - تاغدەك زورگۇناھلارنى قىلغان ئىكەنسىلەر، پەيلىڭلاردىن يانىماي يەنە بىتەرەت ئاڭلايمەن دىسەڭلار بولىدۇ، مەن ئوقاي، شەيتان ۋەسۋەسە سېلىپ ناۋادا ئازدۇرسا، بۇنىڭدىن ھاسىل بولغان گۇناھلار يەنە سىلەرگە بولسۇن، ماقۇلمۇ؟ ئەلۋاكۈمۈت، تەككا سۇرۇت، بىرلىك كېسا، بىرلىك نىمە ئۈچۈن چاشقان بۇرۇت. مانا، مانا شەيتان ۋەسۋەسە سالغىنىغا قاراڭلار، نىمە دىگەن يامان، بۇنىڭ گۇناھى ئوزەڭلەرگە بولسۇن!... ئىبارا خۇدايا، بىلمەيتىمەن تۇۋا. بۇگۇن كېچە ئەسھابۇلكەھتە، ئىستىقامەت غارىدا دۇرۇدى مۇناجات، دۇرۇدى نىجات ۋە

— ئاتتىن چۈش، يەرگە چۈشۈپ يۈكۈنۈپ ئولتۇرەن، — دېدى ئۇلارنىڭ بىرى، — بەش ئىمان يەتتە كەلىمىنى زىرۇ - زەۋەرلىرى بىلەن، ساكىن - تەشتىتلىرى بىلەن ئوقۇيسەن. ئەگەر توغرا ئوقۇپ بېرەلىسەڭ، مېلىڭ ھالالىغا تايىن تاپىدۇ، باج - خىراج تۆلەپ يولۇڭغا كېتىۋېرىسەن، ئەگەر توغرا ئوقۇپ بېرەلمىسەڭ، ئەللىك دەررە ئۇرۇپ، مېلىڭنى ھارامغا تايىن قىلىپ بەيتۇل مالغا ئالىمىز. بىز شەيخۇل ئىسلامنىڭ ئادەملىرى، قولىمىزدا شەيخۇل ئىسلامنىڭ مۇبارەك مۆھۈرلىرى بېسىلغان خەت - ۋەسىقىلىرىمىز بار. مۇسۇلمان بولغىنىڭ ئۈچۈن بويسۇنۇشۇڭ شەرت. ئاتتىن چۈش، ۋاقىت غەنىمەتتۇر!

— ھە... شۇنداق گەپمۇ؟ — دېدى موللازەيدىن.

— تولا گەپ قىلماي ئاتتىن چۈش. سېنى قېرى دەپ يول قويدۇق. ياش بولساڭ ئالدى بىلەن 20 دەررە ئۇرۇپ، ئىمان - ئىسلام ئېيتقۇزاتتۇق!

— بولىدۇ. ئاتتىن چۈشتۈم... خوش، ئەمرى ۋاجىپ دەپتۇرلەر، مەن 5 ئىمان، 7 كەلىمىنى ئوقاي. زىرۇ - زەۋەرلىرى بىلەن، ساكىن - تەشتىتلىرى بىلەن ئوقۇغاندىن تاشقىرى تەجۋىت - قائىدىلىرى بىلەن، ئىدغام - مەدغۇنلىرى بىلەن ئوقۇۋېتىپ ئەيىن (ع) ھەرپىنى تولۇق تەلەپپۇز قىلىش ۋاقتىدا ناۋادا كېلىمىغا "ئەيىن - ع" تۇرۇپ قېلىپ، ھالاك بولسام سىلەر مەسئۇل بولامسىلەر؟ — دېدى موللازەيدىن ۋاقىراپ تۇرۇپ.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

— ھازىر غارلاردىكى يىلان - چايانلار دەل مۇشۇ تەرەپكە ھەملە قىلىپ، زەھەرلىك تىللىرىدىن ئوت چاچراپ تۇرۇپتۇ. يارەپ، خۇدا ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن!... مەن قارىسام سىلەردە نە شەيخۇل ئىسلامنىڭ ھوكمى يوق، نە موللىلىقنىڭ ۋەزنى يوق. ئەگەر موللا بىز، سەللىگە يارىشا بىر نەرسە بىلىمىز دەيدىغان بولساڭلار، قېنى "يارەممىتكە چاپلىشىپ كەل" ئايىتىنى ئوقۇپ بېرىڭلارچۇ؟ سىلەر موللا بولساڭلار، مۈشكات شىرىپ، سەھى بۇخارى، موللازەيدىن ھەدىسلىرى دىگەن كىتابلارنى ئوقۇپ كورگەنمۇ! "كەسپىدۇر ھالال، كوڭۇل بىمالال، كەسپىدۇر ھارام، كوڭۇل بىئارام" دەيدۇ موللازەيدىن ھەدىسلىرىدە. بۇ ھەدىسنى ئالدىڭلاردىن ئوتكۈزگەنمۇ؟

قاراۋۇللار يەرگە قاراپ باشلىرىنى چايقاشتى.

— سىلەرنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىڭلارنى، شەكلىڭلارنى، خۇي - پەيلىڭلارنى ئالىقاچان بىلگەن ئىدىم. پەيلىڭلار بۇزۇق. كەسپىڭلار قاراقچى. يولنى قاراقچى توسايدۇ، كارۋاننى قاراقچى بۇلايدۇ. سىلەر يول توساپ بۇلاڭچىلىق قىلساڭلار، ھالا بۇ پەيلىڭلاردىن يانمىساڭلار قانداق قىلماق كېرەك؟ جازا يۇرۇشى قىلغان يىلان - چايانلارنى مەيلى دەپ قويۇپ بېرىش كېرەكمۇ؟...

— ئەي پىرى ئۇستاز، بىلمەپتىمىز، توۋە قىلدۇق! — قاراۋۇللار تىترىگەن ھالدا يالۋۇرۇپ باش ئەگدى.

— مەن قاھار ئەمەسمەن، ئەگەر سىلەر بەدنىيەتلىكتىن قايتىپ توۋە قىلساڭلار، يول توسايدىغان قاراقچىلىق

قازىيەل ھاجات، ۋەرا پەشۆددە رىجاتلىرىمنى ئوقۇپ ئولتۇرسام، تويۇق ئۇخلامنىڭ شېيخى سۇلايمان پەدەر ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كىرىپ، نەرز قىلدىلەركى: غارلاردىكى يىلان - چايانلار قوزغىلىپ، ھاۋۇرى باغراش، دەريائىي باشەگىم تەرەپكە يول تۇتتى. ۋەللاھۇ ئالەم شۇ تەرەپلەردە ئېغىر شەرئىي خىلاپ گۇنالىق ئىشلار بولۇۋاتسا كېرەك. بۇيىلان - چايانلار شۇيەرلەرگە بېرىپ گۇناسادىر قىلغان بەندىلەرنى جازالاش ئۈچۈن كېتىۋاتىدۇ. ئۇزلىرىدىنىڭ ئىجاۋەتلىك دۇئالىرىنىڭ ھورمىتى بىلەن مەزكۇر يىلان - چايانلارنى ئۇزجايىغا قايتۇرۇپ، تېچلاندۇرغان بولسىلا، دىدى. شەيخنىڭ تەلىۋىنى قوبۇل كۆرۈپ دۇئاغا قول كوتەردىم. دۇئالىرىمنىڭ ئىجاۋىتىدىن يىلان - چايانلار ئوز جايلىرىغا ياندى. ھازىلىقىياس بۇ تەرەپلەردە بۇنچە ئېغىر گۇنالارنى سادىر قىلغۇچى ئاجىز بەندىلەرنى جازادىن قۇتۇلدۇرغان بولدۇم. ئەلھال ئوزەم كېلىپ كوردۇمكى، بۇگۇنالار سىلەرنىڭ پەيلىڭلاردىن جەزىم بولغان ئىكەن. ھالا مەن سىلەرنى زەھەرلىك يىلان - چايانلارنىڭ جازاسىدىن قۇتۇلدۇرغان ئىكەنمەن، ۋاپاغا جاپا بارمۇ دىسە بىرگە ئىككى دىگەندەك، بۇگۈن سىلەر مېنىڭ يولۇمنى توساپ بىھورمەتلىك قىلىۋاتىسىلەر، خەير، كېرەك يوق. مەن ئەمدى يىلان - چايانلارنى توسمايمەن. سىلەرمۇ ئورپىتانەڭلەرگە پۇتۇلگەننى كورۇڭلار!

موللازەيدىن قولىنى كوزىگە تۇتۇپ، ئەسەا بولكەپ تەرەپكە قارىغان بولدى . دە، سوزىنى داۋاملاشتۇردى:

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

مولازەيدىن قاراۋۇللار نەچچە توقايدىن ئۆتۈپ كەتكەنگە قەدەر قاراپ تۇردى. ئاندىن ساقالنى ئاجرىتىپ، خۇرجۇنغا سىلەپ كۈلۈمسىرىدى:

— ۋاھ، بۇ رودۇپايلارغا نان بېرىدىمەن دەپ خۇرجۇن قۇرۇغدۇلۇپ قاپتۇ! مەيلى كېرەك يوق. پوتامنى بىر چىگىشتىم يەنە نەچچە كۈنلۈك يولغا كېتەلەيمەن.

(3)

مولازەيدىن قورۇلدىن ئۆتۈپ سايغا چىققاندا، كورلىنىڭ بوستان تېرەكلىرى قارىيىپ كورۇندى.

مولازەيدىن ئالىمقاندەك خىياللارغا بېرىلىپ خۇرجۇننى چۈشۈرۈپ قويغىلى قىل قالغان ئىدى. خۇرجۇننىڭ بىر بېشى ئېغىر، بىر بېشى قۇرۇق بولغانلىقى ئۈچۈن، ئېغىر تەرىپى بېسىپ خۇرجۇننى بىر تەرەپكە ساڭگىلىتىپ قويغان ئىدى.

مولازەيدىن ئاتتىن چۈشۈپ خۇرجۇننى تۈزەتتى. ئىككى بېشىنى تەڭشەش ئۈچۈن يول ياقىسىدىن 5 - 6 دانە يۇمىلاق تاشلارنى ئېلىپ، خۇرجۇننىڭ قۇرۇق تەرىپىگە سالدى. «كېرەكلىك تاشنىڭ ئېغىرلىقى يوق»، لازىم بولۇپ قالار دەپ ئاتقا مىندى - دە، كورلىغا كىرمەستىن ساي يولى بىلەن تىمغا قاراپ يول سالدى.

ساي يولى يىلان باغرى بولۇپ، تىمغا كېتىدىغان ئۆستەڭنى ياقىلاپ گايى يېقىن - گايى يىراقلاپ كېتەتتى. كىشىنى زېرىكتۈرەرلىك ئۇزۇن يول ماڭسا - ماڭسا تۈگىمەيتتى.

ھەركەتلىرىدىن ۋازكېچىپ، ھالال كەسىپ قىلىدىغان بولساڭلار، ئۇ چاغدا خاسىيەتلىك دۇئالىرىمنى ھەرگىز ئايان-مايمەن.

— بى - بى - بىزنىڭ... ئۇ - ئۇششاق بالىلىرىمىز بار، رەھمە قىلىسىلا... — قاراۋۇللار تېخىمۇ ئىگىلىپ يالۋۇردى.

— ئۇنداق بولسا قاراقچىلىق ئورنىڭلارنى تاشلاپ، ئۆي - ماكانىڭلارغا ھازىرلا كېتىشنى خالامسىلەر؟

— خا - خالايمىز، ھازىرلا كېتىمىز....

قاراۋۇللار ئارقىغا چېكىنىپ ماڭدى.

— توختاڭلار! — دېدى موللازەيدىن قاتتىق ئاۋاز بىلەن، — بىلىسەم سىلەرنىڭ قارنىڭلار ئاچ. خۇرجۇنۇمدا دۇرۇدى نىجاتتا توييۇنغان توقاش نانلىرىم بار. بۇنىڭدىن سىلەرگە بىردىن سوغا قىلسام، قولۇڭلارغا ئالغاندىن كېيىن تاۋاپ قىلىپ، كەينىڭلارغا قارىماستىن، ساناپ تۇرۇپ يەتتە توقاي ماڭغاندىن كېيىن دەريا بويىدا ئولتۇرۇپ ناننى سۇغا چىلاپ يەپ يەتتە ئوچۇم سۇ ئىچىپ بولۇپ: «كەسپىڭدۇر ھالال، كوڭۇل بىمالال، كەسپىڭدۇر ھارام، كوڭۇل بىارام» ھەدىسىنى 41 مەرتىۋە ئوقۇپ دۇئا قىلغاندىن كېيىن يەنە ئارقاڭلارغا قارىماستىن ئۆيۈڭلەرگە كېتىڭلار، شۇنداق قىلالامسىلەر؟

— خوش، خوش. ئاداقىلىمىز!

قاراۋۇللار ئىگىلىپ كېلىپ بىردىن توقاچنى ئالغاندىن كېيىن، ناننى كوزلىرىگە سۈرتۈپ تاۋاپ قىلىپ يولغا راۋان بولدى.

گەۋدىلىك كەلگەن بۇ ئايال غەلىتىلا كۆرۈنەتتى. ئاپتاپتا كۆيگەن قارامتۇل يۈزلىرىدە مۇشت - ئىرناق ۋە قان ئىزلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مايمۇنلارنىڭكىدەك كىچىك كۆزلىرى پاقىراپ ئوتتەك چاقناپتتى. 50 ياشلار چامىسىدىكى بۇ ئايال چىشلىرىنىڭ ئىقىنى كۆرسىتىپ موللازەيدىنگە يېقىنلاپ كەلدى. موللازەيدىن ھەيران بولۇپ:

— كۆچار تەرەپكە كېتىۋاتىمەن، — دېدى.

— مەنمۇ كۆچارغا باراتتىم. بىللە ئىلىۋالامىلا؟

— يالغۇز ئايال. بۇ چۆلدە، پىيادە...

— يول دېگەندە سىلىگە ئوخشاش ئادەم ئۇچرايدۇ، ئالىمەن دېگەنگە تېگىپ كېتىۋېرىمەن.

— ئەرلىرى يوقمۇ؟

— ئېرىم يوق، ئۆلۈپ كەتكەن، — دېدى ئايال ھىجىيىپ، — باۋۇچچە خۇرجۇنغا جىق يامبۇ قاچىلاپ، يالغۇز مېڭىشتىن قورقامىلا؟ مېنى بىللە ھەمرا قىلىپ ئالغاچ كەتسىلە.

— ھە ھە خۇرجۇنغا جىق تاش يامبۇ قاچىلاپ ماڭدىم.

— مەندىن يوشۇرمىسىلا، تاشتىن يامبۇ بولامدىكەن؟

— بولىدۇ، بولىدۇ، — موللازەيدىن ئارتۇق سۆز قىلماي ئايالغا دىققەت قىلىپ جىم ماڭدى. ئايال رەنجىگەن ئاھاڭدا غۇدۇڭشۇپ:

— ئىنتايىن بېخىل ئادەمكەنلا، ئىلاھىم يامبۇلىرى تاشقا ئايلىنىپ كەتسۇن! — دېدى.

موللازەيدىن "ھا - ھا - ھا" قىلىپ كۈلدى.

موللازەيدىنىڭ ئىچى پۇشۇپ، ئېقىن ئىچىدە ئېيتقان ھېلىقى ناخشىسىنىڭ ئاخىرىنى داۋام قىلدى:

مەن ئاتىمنى چولگە سالدىم
چولگە يول چىقسۇن.
مېنىڭ ماڭغان يوللارىمدا
رەيھان گۈل ئۈنسۇن.
ئايارەي رەيھان گۈل ئۈنسۇن...

رەيھان گۈلۈم ئاق چېچەكلىك
بويلىرى تاتلىق،
ئۆيدە قالغان رەيھان گۈلۈم
ئايىمخان ئاتلىق.
ئايارەي ئايىمخان ئاتلىق...

ئايىمخانلار، ئايىمخانلار،
قالدى يىراقتا.
يۈرەك - جانلارىيالقۇنجايدۇ
ئوتى پىراقتا.
ئايارەي ئوتى پىراقتا...

— بىزمۇ رەيھانگۈلدىن قېلىشمايمىز!

بىر دۇگلۇكنىڭ ئارقىسىدىن تۇيۇقسىز بىر ئايال پەيدا بولۇپ موللازەيدىنگە قاراپ كۈلدى - دە، سورىدى:

— بايۇەچچە، ياغۇز نەگە ماڭلا؟

— تارتقانغا يىقىلىدىغان ئادەم بىر خورجۇن تاش يامبۇ بىلەن يول ماڭمايدۇ! — دېدى. ئوغرى باستۇرۇقتىن قوتۇلۇش ئۈچۈن ھە دەپ يۇلقۇناتتى.

— نېمە قىلىۋاتىدۇ — ماۋۇ ھەزىلەك! — ئايال ئوغرى پىچاقنى تەڭلەپ ھۇجۇم قىلدى. موللازەيدىن قولىدىكى تۆرغۇت قامچىسى بىلەن ئايالنىڭ پىچاق تۇتقان قولىغا بىرنى سالدى. پىچاق نەلەرگىدۇ ئۇچۇپ كەتتى.

— ماۋۇ ئىپلاس قولۇمغا ئەجەپ بەك ئۇرۇۋەتتى، — ئايال قامچا تەككەن قولىنى ئىختىيارسىز ھالدا ئاغزىغا ئېلىپ باردى. ئەمما يەنە بىر قولى بىلەن يەردىن تاش ئېلىپ موللازەيدىنگە ئاتتى. تاش توپ - توغرا ئاتنىڭ قوسىقىغا تەگدى. ئات ئۈركۈپ ئون نەچچە قەدەم ئالدىغا يۈرۈپ كەتتى. موللازەيدىن ئاتنى توختىتىپ، باستۇرۇۋالغان ئوغرىنى بوشىتىپ قويۇۋەتتى ۋە:

— سىلەرگە نېمە كېرەك؟ بار نەرسەمنى ئايىمايمەن، ئاتنى ئالىمەن دېسەڭلەرمۇ بېرىمەن. نېمىشقا قاراملىق قىلىسىلەر! مەنمۇ سىلەرگە ئوخشاش يۇرت كەزگۈچى مۇساپىر، — دېدى.

مىنۇت ئالدىدىكى قاراملىق ۋە جىددىيلىك بىر ئاز بوشاشتى.

— روزىخاچا، روزىخاچا، قولۇڭ قانداغراق؟ — ئەركەك ئوغرى روزىخاندىن ئەھۋال سورىدى.

ـ ھەمرا قىلىپ ئالغاچ كەتسىلە دىسەم، كوڭلۈمگە يارىشا ئىككى ئېغىز سۆزلەپمۇ قويمىدىلا!

ئايال بۇ سۆزلەرنى دەپ بولۇپ، يولدىن چەتنىدى-دە، دۆڭلۈكلەر ئىچىدە كۆزدىن غايىپ بولدى.

موللازەيدىن ئايال توغرىسىدا خېلى ئويلاندى. ئۇنىڭ تومتاق سۆزلىرىگە ھەيران بولدى، لېكىن ھېچنىمە چۈشەنمىدى. ئات بولسا ئۆز سوۋ تېغى بىلەن يول باسماقتا. ساي يولىدا يالغۇز ئاتنىڭ تۇياقلىرىدىن شاراقلىغان شېغىل تاشنىڭ ئاۋازىدىن باشقا ھېچقانداق سادا يوق ئىدى. ساي يولى تۈگەپ، توپىلىق يول باشلاندى. دۆڭلۈكلەر قويۇقلاشتى. يول ئەتراپىدىكى چۆل - كىچىك قۇم دۆڭلىرى ئۈستىدە كۆكلىگەن پۇپەكلىك قومۇشلار ۋە يانتاقلار ھەر خىل رەڭدە كىشىگە سۈرلۈك كۆرۈنەتتى.

دۆڭلۈكلەر ئارىسىدا غىل - پال ئىككى ئادەم كۆرۈنگەندەك قىلىپ يەنە كۆزدىن غايىپ بولدى. موللازەيدىن ئاتنى بىقىنداپ، دۆڭلۈكلەر ئوتتۇرىسىدىن تېزراق ئۆتۈپ كەتمەكچى بولدى، لېكىن بىر دۆڭنىڭ ئارقىسىدىن تويۇقسىز ئىككى ئادەم چىقىپ، بىرسى موللازەيدىنگە ئېسىلدى. يەنە بىرسى ھېلىقى ئايال ئىدى. ئەركەك ئوغرى موللازەيدىنگە ئېسىلغان بويى قاتتىق سىلكىپ تارتتى. لېكىن موللازەيدىن بىر تارتىش بىلەنلا ئاتتىن يىقىلىپ چۈشمىدى. قايتا ئېسىلغاندا موللازەيدىن ئوغرىنى ئالدىغا تارتىپ، ئوغلاقچىلارغا ئوخشاش چېۋىسىغا باستۇرۇۋالدى-دە:

مولللازەيدىن ئاتتىن چۈشۈپ، يىغىلا چورۇپ تاشلان-
غان تاشلارنى ئېلىپ پۈدىشۈپتىپ يەنە خۇرجۇنغا سالدى.
ئاندىن ئۇلارغا چۈشەندۈرۈپ مۇنداق دېدى:

— مەن بۇ موجىزە ئۈچۈن جىق ئەرەج تارتىپ،
ئەسۋابۇلكەپتە 17 يىل ئىستىقامەت قىلدىم. بىشارەت بولغان-
دىن كېيىن توپ ئاتار غوجام جەڭ قىلغان جەزىرىلەرگە بې-
رىپ، نەچچە كۈنلەر ئىزلەپ يۈرۈپ، بۇ تاشلارنى ئاران تاپ-
تىم. بۇ، تاش ئەمەس، خىسلەتلىك گوھەر. سىلەرگە تاش كۆ-
رۈنگەن بىلەن ماڭا گوھەر كۆرۈنىدۇ. بۇ گوھەرلەر، بۇرۇنقى
زاماندا پادىشا جەمشىت قىمار ئويناپ لەيلىۋەشتىن ھىندىس-
تان پادىشالىقىنى ئۇتتۇۋالغاندىن كېيىن نەپسى قانائەت
تاپماي، كەمەك ھەييار بىلەن بادىرەپتارنى بىزنىڭ زېمىنى-
مىزگە چارلاش ئۈچۈن ئەۋەتىدۇ. بۇ ھەييارلار توپ ئاتار غو-
جام تاغلىرىدىكى ساماۋى كۆلگە كېلىپ، بىزنىڭ نۇرغۇن ئۈن-
چە - مارجان، گوھەرلىرىمىزنى ئولجا قىلىپ، داخور كۆلباشى-
غا قاچىلاپ ماڭىدۇ. توپ ئاتار غوجام بۇ داغۇللارنىڭ ئاي-
دىڭ كۆل بويلىرىدا قېچىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرىدۇ — دە،
سالغىنىنى ئېلىپ قازاندەك چوڭ چۆيۈن تاشلارنى ئېتىپ ھەي-
يارلارنىڭ پايخانلىرىنى چېقىپ تاشلايدۇ. ھالاكەتكە مەھكۇم
بولغان ھەييارلار ئوغرىلاپ قاچقان گوھەرلەرنى تاشلاپ قېچىش-
قا مەجبۇر بولىدۇ. لېكىن ئۇلار بۇ گوھەرلەرنى تىلىسىم قىلىپ
جەزىرىلەرگە تاشلاپ قاچقان. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ جەزىرى-
لىرىمىزدىكى ھەر بىر تاش خىسلەتلىك گوھەر. مەن شۇ تىلى-
سىماتنى كەشپ قىلىپ بۇ گوھەرلەرنى تاپتىم. خۇرجۇنغا سال

— تولا گەپ قىلماي، يېنىڭدىكىنى سويۇپ تاش-
لىغىنا!...— روزىخان قولىنى ئۈزۈۋالغان ھالدا بۇيرۇق قىلدى.

— سىلەر قاراملىق قىلماڭلار! مەقسىدىڭلار نىمە، شۇنى ئېيتىڭلار، ھېچنەرسەمنى ئايىمايمەن.

— روزىخاچا، كېلىڭا، گەپ چىقىپ قالدى.

روزىخان قولىدىن ئۇچۇپ كەتكەن پىچاقنى ئىزدەپ تاپقاندىن كېيىن يېقىنلاپ كېلىپ زەردە بىلەن:

— ھە، نىمە گەپ؟— دىدى.

— بايۋەچچە نىمە لازىم بولسا بېرىمەن دەۋاتىدۇ، قانداق قىلىمىز؟

— ئوغۇل بالا بولسا، خۇرجۇندىكى يامبۇدىن ئىككىنى بېرىپ يولىغا كېتىۋەرسۇن،— دىدى روزىخان.

— ئېلىڭلار!— موللازەيدىن خۇرجۇنىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ تەڭلىدى. ئەركەك ئوغرى خۇرجۇنغا قول سېلىپ يامبۇنى ئال-
دى. لېكىن ئۇنىڭ قولىغا تاش چىققان ئىدى. ئۇنى - بۇنى ئېلىپ كورگەن ئوغرى:

— ھەممىسى تاشكەنغۇ!— دەپ چورۇۋەتتى.

— مەن تېخى بايمىكىن دەپتىمەن، بۇ پېتىلىقنى!— روزىخان نارازى بولغان ئاھاڭدا غودۇڭشىدى.

— توغرا ئېيتتىڭىز يەڭگەم،— دىدى موللازەيدىن يې-
قىملىق ئاھاڭدا،— مەنمۇ سىلەردەك كەمبەغەل، لېكىن گەپ-
نىڭ تېگىدە گەپ بار دىگەندەك ئازراق مۆجىزە - كارامەت بار. بۇنىڭدىن سىلە بىخەۋەر....

چاققان، كۆچلۈك ھەم قارام كورۈنەتتى. روزىخان بولسا، زورگەۋدىلىك، قارا ئۆڭلۈك، كوزلىرى ئوتتەك چاقناپ تۇرىدىغان سۇرلۇك ئايال بولۇپ، يەركەنلىك مەشھۇر ئوغرى داۋۇت توكۇرنىڭ خوتۇنى ئىكەن. ھازىر ئېرى ئولۇپ كېتىپ تۇل قالغان. بۇ خوتۇن ئۆز ئېرى بىلەن ئۆرۈمچى، قاراشەھەر، كۇچار ئارىلىقلىرىدا ئۇزۇن يىللاردىن بېرى سەييارە ئوغرىلىق قىلىش بىلەن داڭ چىقارغان. داۋۇت تولا ئوغرىلىق قىلىپ قاماقخانىلاردا كوپ ياتقان، نەچچە قېتىم پالانغان، سازايى قىلىنغان، كۇچار كوۋرۈكلىرىگە بىر قانچە قېتىم قۇلىقىدىن مىخلانغان. ئاخىرى ھوكۇمەت تەرەپ ئۇنىڭ پەيىنى كېسىۋەتكەنلىكتىن توكۇر بولۇپ قالغان، شۇ سەۋەپتىن داۋۇت توكۇر دەپ ئاتالغان. ئۇ، روزىخانى ياش ۋاقتىدا يەركەندە قولغا چۈشۈرۈۋېلىپ، بۇ تەرەپلەرگە ئەگەشتۈرۈپ چىقىپ تۇرمۇش ئۆتكۈزگەن. ئۇزۇن يىل بىللە تۇرمۇش كەچۈرۈش داۋامىدا روزىخانغا ئۆز ھۈنىرىنى ئۆگەتكەن بولغاچقا، كېيىنكى يىللاردا داۋۇت توكۇر پۈتۈنلەي ناكا بولۇپ قالغانلىقىنى بانا قىلىپ، تولاراق روزىخانى ئوغرىلىققا ماڭدۇرۇپ، ئۆزى تەييارنى يەپ ياتىدىغان بولىۋالغان ئىدى. ئەگەر روزىخان بىرەر نەرسە تېپىپ كېلەلمىسە، ئۇرۇپ، تىللاپ ئازاپلايتتى. بىر نەچچە يىل شۇ تەقلىتتە ياشىغان داۋۇت

دىن تۆت يىل بۇرۇن ئۆز ئەجىلى بىلەن ئالەمدىن

تۇل قالغان روزىخان تۇرمۇشتا باشقا چىقىش يول

ئۆگەنگەن خۇيى بويىچە يەنە ئوغرىلىق قىلغا

ئۇششاق ئوغرىلار بىلەن بىرلىشىپ يول تو

سام ئۆز كارامىتى بىلەن پۈتمەس - تۈگىمەس بايلىق. سىلەر بۇ گوھەرلەرنىڭ خىسلەتلىرىنى بۇندىن كېيىن كۆرۈپ بىلەرسىلەر. قاراملىق قىلماڭلار. نادانلىق قىلماڭلار. ئەگەر بۈگۈن مەن بوشاڭلىق قىلغان بولسام، مەندىن بۇ خۇرجۇننى بۇلاپ ئالاتتىڭلار، خۇرجۇندىكى گوھەر تاشلار سىلەرگە تاش بولۇپ كۆرۈنسە جوروپ تاشلايتتىڭلار. مېنىڭ چەككەن جاپالىرىم بىكار بولاتتى - دە، يا مەن پايدا كۆرەلمەيتتىم، يا سىلەر. بۇ خىسلەتلىك گوھەرلەر يەنە جەزىرىلەردە ئەسىرلەر بويى تاش بولۇپ قېلىۋېرەتتى. بۇ ئەلۋەتتە نادانلىق ۋە قاراملىقنىڭ ئاقىۋىتى، پۈتمەس - تۈگىمەس پۇشايمان بولاتتى.......

ئوغرىلار ھەيران بولۇپ، سوزلەرگە قۇلاق سېلىپ جىم تۇراتتى. موللازەيدىن سوزىنى داۋام قىلىپ:

— بولدى. بۈگۈن مەن يولۇمدىن قالدىم، سىلەر بىلەن بىللە بولاي. ئويۇڭلار بولسا مېنى باشلاپ بېرىڭلار. بىر كېچە ئەھۋاللىشىپ كورەيلى. ئەگەر سىلەرنىڭ كۆڭلۈڭلەرگە يېقىپ قالسام دوست بولايلى. خالىساڭلار كۇچارغا بىللە بارايلى، — دىدى.

— بىزنىڭ ئويىمىز جاڭگال. شۇنداق بولسىمۇ توت تېمى بار بىر يەرگە باشلاپ بېرىشىمىز مۇمكىن، - دىدى ئەزكەك ئوغرى.

— سىلەر گەرچە جاڭگال ئادەمى بولساڭلارمۇ، لېكىن مەرت كېلىسىلەر، گېپىڭلاردا تۇرۇسىلەر، مەن بۇنىڭغا ئىشىنىمەن. ئوكام سېنىڭ ئېتىڭ نىمە؟

— غۇلام.

غۇلامنىڭ جوغى كىچىك بولسىمۇ، چېۋەر،

— قورقۇنچلۇقتا قامچا قاتتىقراق تېگىپ كەتتى، — موللازەيدىن خورجۇندىن بىر پارچە ماتا خالتىنى ئېلىپ يىرتىپ روزىخاننىڭ قولىنى ئاۋايلاپ، ئاغرىتماستىن تاڭدى ۋە ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياسىدى، — خاپا بولماڭ. جاننى ساقلاش ئۈچۈن شۇنداق قىلىنغان بولسام، قىزىقچىلىقتا ماڭا پەچاق سېلىپ قوياتتىڭىز. ئۇنىڭ دەردى تېخىمۇ ئېغىر بولاتتى.

— كېرەك يوق. مۇنداق ئىشتىن كۆرمىگىنى كۆرگەنمەن!

... — دېدى روزىخان. ھەقىقەتەن بۇ ئايال ۋاقتى كەلسە ئەرلەر بىلەن تەڭ مۇشلىشىپ، تەڭ چېلىشىپ، پىچاقلىشىپ ھوددىسىدىن چىقاتتى. شۇڭا ئانچە - مۇنچە ئىشلارغا پىسەنت قىلمايتتى. لېكىن ئۇمۇر بويى كىشىلەردىن يۇمشاق مۇئامىلە كۆرمىگەن، ئېرى داۋۇت توكۇر ھايات ۋاقتىدىمۇ دائىم تاياق يەپ، تىل ئىشىتىپ، ئەزىيەت چەككەن، ئوغرىلىق قىلىپ ئەل - يۇرتىنىڭ قاغىشىغا ئۇچراپ كەلگەن بۇ ئايال بۈگۈن موللازەيدىننىڭ يېقىملىق مۇئامىلىسى ۋە يۇمشاق سۆزلىرىدىن تەسىرلەنگەن ئىدى. ئايال كىشىنىڭ كۆڭلى ھەر ھالدا يۇمشاغراق بولىدۇ- ئەلۋەتتە!

بۇلار شۇ ئاخشىمى قوي ساتقۇچى دېخاننىڭ ئۆيىگە ئورۇنلاشتى. غولام ئۆي ئىگىسى بىلەن بىرلىكتە قوي سويۇۋاتاتتى. بۇ چاغداكۈن ئولتۇرۇپ، كەچ كىرىپ قالغان بولۇپ، موللازەيدىن ئايۋاندا خورجۇننى بېشىغا قويۇپ مۈگدەپ، ئارام ئېلىپ ياتتى.

لەرنىڭ ماللىرىنى بۇلايتتى. ھارۋىكەشلەرنىڭ چوگۇن - قازانلىرىنى ئوغرىلايتتى. قولغا چۈشكەن ماللارنى سەھرالارغا ئېلىپ بېرىپ، ئاش - نانغا تېگىشىپ جان باقتى. ھازىر بۇلار دەل موللازەيدىننىڭ يولىنى توساپ بۇلىماقچى بولۇشقان ئىدى.

— غۇلامجان، — دېدى موللازەيدىن ئۇنىڭ مۈرىسىدىن تارتىپ، — ماۋۇ بىر سەرتەڭگە بىرەر پاخلان سېتىۋال. بۈگۈن كېچە ئۆزىمىزنى مېھمان قىلغاچ ئەھۋاللىشايلى.

غۇلام تەڭگىنى ئېلىپ، دېخان ئۆيلىرى تەرەپكە قاراپ ماڭماقچى بولدى. روزىخان ۋاقىراپ:

— توختا — تەڭگىنى ئەپكەل! شۇنداق بېرىپ بىرەر قوينى قولتۇقلاپ كەل، — دېدى.

— يەڭگە، پۇل لازىم بولسا مەن بېرەي. ماڭا ھارام مال ياراشمايدۇ. ئەگەر ھارام مال يەيدىغان بولسام، قىلغان ئەجرىم بىكار بولىدۇ. بۇ گوھەرلەر ئۆز خىسلىتىنى يوقىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن نەق پۇلغا ھالال باھا قىلىپ سېتىۋالسۇن. سىزمۇ ياشانغان، جىق ئىشنى كۆرگەن، ئاق - قارىنى پەرق ئېتىدىغان ئايال ئىكەنسىز!

روزىخان بۇ سۆزلەرگە ھېچقانداق جاۋاپ قايتۇرماستىن غۇلامغا قاراپ:

— بولدى، كېتىۋەر! — دېدى. غۇلام قوي سېتىۋېلىش ئۈچۈن يۈرۈپ كەتكەندىن كېيىن، روزىخان موللازەيدىنگە قاراپ، — خۇرجۇندا ياغلىقتەك بىر نىمەڭ يوقمۇ؟ قولۇم بەك ئاغرىۋاتىدۇ، تېڭىۋالسام بولاتتى، — دېدى.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئۇتتۇۋالدىم دېگىنىڭنى ئاڭلىمىدىم. ھەممىشەم ئۇتتۇرسەن. ساڭا تاغدەك ئالتۇن بولسىمۇ توشمايدۇ...

— تولا يامان گەپ قىلماي پۇل بولسا بەرگىنە، كېچە چۈشۈمدە يىلان مۈڭگۈزى كۆرۈپتىمەن. بۈگۈن ئۇتتۇۋالسام ئەجەپ ئەمەس.

— يىلان مۈڭگۈزى پېشانەڭدىن ئۆسۈپ چىققان ھالەتتىمۇ، سەن يەنە شۇ...

موللازەيدىن ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ، خۇرجۇنىدىن ئازراق پۇلنى ئالدى - دە:

— مانا بۇ ئىككى سەر تەڭگىنى ئال. خاسىيىتى بار پۇلدا ئۇتتۇپ كېلىپ بۈگۈن روزىخاچامنى بىر خوش قىلىۋەتكىنە! - دېدى.

يېلى چىقىپ كەتكەن توپتەك پۈسىدە بولۇپ قالغان غۇلام باشقىدىن جانلىنىپ چاچراپ ئورنىدىن تۇردى - دە، تاۋىكا تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

— توختا ئۇكا، - دېدى موللازەيدىن غۇلامنى توختىتىپ، - خۇرجۇندا يامبۇ بارلىغىنى بىلمەمسەنغۇ! شۇڭا قورقماي ئوينا. بىرنى ئۇتتۇرساڭ ئىككىنى تىك، ئىككىنى ئۇتتۇرساڭ تۆتنى تىك، بىلدىڭمۇ؟

غۇلام: «بىلدىم» دەپ قويۇپ، چوڭ يۈرەكلىك بىلەن تاۋىكا تەرەپكە ماڭدى. قىمارۋازلار ئۇنى قارشى ئېلىپ ئويۇنغا يېڭىۋاشتىن گىرە قىلىپ رەسمى ئويناشقا باشلىدى.

— يا - جەمشىت!

يېزا يېرىنىڭ قولىغى ئۇزۇن دېگەننى راست گەپ. غولام بۈگۈن بىر خۇرجۇن يامبۇسى بار بايۋەچچىنى باشلاپ كەپتۇ دېگەن خەۋەر پۈتۈن يېزىغا پۇر كەتكەن ئىدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان يېزا قىمارۋازلىرى بىر-بىرلەپ كېلىشكە باشلىدى. بۇ قىمارۋازلار ئادەتتىكى چاغلاردا غولامنى ئۇتۇپ ئۈگەنگەنلەر بولغاچقا، بۈگۈن يامبۇسى بار بايۋەچچىنىمۇ قوشۇپ ئۇتۇۋېلىش ئارزۇسىدا كېلىپ ئانچە ئۇتمەيلا ئايۋاننىڭ بىر بۇلۇڭىغا ساپال چىراقنى يېقىپ تاۋۇكا قۇردى.

غولام ئادەتتە قىمارغا ئامراق ئىدى. تەرەپ-تەرەپكە چېپىپ يۈرۈپ جاپا-مۇشەققەت، خەۋپ-خەتەرلەر ئىچىدە تاپقان پۇل-پۈچەك، نەرسە-كېرەكلىرىنى ھەممىشەم يېزا قىمارۋازلىرىغا ئۇتتۇرۇپ قويۇپ، تولا چاغلاردا گاڭگا-جىسا بولۇپ قالاتتى-دە، پۇشايمان قىلاتتى. لېكىن ئۈگەنگەن خۇيىدىن زادىلا ۋاز كېچەلمەيتتى. بۇلۇڭدا تاۋىكا قۇرۇلۇش بىلەنلا ئۇنىڭ خۇمارى تۇتۇپ، قىمار ئويۇناشقا ئالدىراپ، گوشنى چاپسان پارچىلايمەن دەپ قولىنى كېسىۋالغىلى قىل قالدى. گوشنى ئوي ئىگىسىنىڭ ئايالىغا پۇشۇرۇش ئۈچۈن تاپشۇرۇپ بېرىپ، موللازەيدىن مۆگدەۋاتقان يەرگە كەلدى ۋە روزىخانغا قاراپ:

— روزىخاچا، پول بولسا بەرگىنە! بىر ئاز ئىچپۇشۇغى قىلىۋالاي، - دېدى.

— مەندە ياماقمۇ يوق، - دېدى روزىخان تېرىكىپ، — ئويناپ نېمە قىلاتتىڭ؟ سېنىڭ قىمار ئويناپ بىر قېتىم

خوجاپەزبەگ بۇ ئەنزدنى پاش قىلىپ، قاتىلنى تاپمەن دەپ يۈرت چوڭلىردنى هويلىسىغا توپلاپ، ئۇلارنى ئىقرار قىلىشقا قىستاپ زۇلۇم قىلماقتا ئىدى. بۈگۈن 3 ـ كۈنى، خوجاپەزبەگ غەزەپ شالىنى چىچىپ، خەلققە دەهشەت سېلىپ سوزلىمەكتە:

ـ 20 يىلدىن بۇيان يېڭىسارداگبەگلىك قىلىپ مۇنداق ئېغىر ۋەقەنى كورمىگەن ئىدىم...

20 گە يېقىن كىشى بەگنىڭ تىل ـ هاقارىتى ئاستىدا قورقۇپ، باشلىردنى ساڭگىلىتىشىپ تۇراتتى. سۇپىغا سېلىنغان بىساتتا ئەلەم ئاخۇن، ئىمام ۋە مىرزاكېردم داخانلارمۇ بېشىنى تووەن ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇشاتتى. بەگ غەزەپ بىلەن سوزىنى داۋام قىلماقتا ئىدى:

ـ بۇ قېتىمقىدەك چىگىش ۋەقە هېچقاچان كورۈلمىگەن. يېڭىساردا مۇنداق ئىش پەيدا بوپتۇ، دىسە سەت ئەمەسمۇ؟ باشقا يۇرتنىڭ خەلقلىرى ئاڭلاپ قالسا بىز يېڭىسارلىق يۈزدىمىزنى قانداق كوتىرىپ يۈردىمىز؟ هەرقايسىڭغۇ ئىزاتارتىشنى بىلمەيدىغان، يۇرت ئىشىغا ئارىلاشمايدىغان خەق. بىزچۇ، هەمىشە يۇرت ئىشىغا ئارىلىشىپ يۈردىغان ئادەملەرگە سەت ئەمەسمۇ، ئاخۇنۇملارغا سەت ئەمەسمۇ؟ ئوز يۇرتىمىزدا تۇغۇلۇپ ئوسكەن، هەممىمىزنىڭ ئانىسىدەك بولۇپ قالغان ئاجىز ئايالنى، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ ياخشى نىيەت بىلەن هەرەمگە بېرىش ئۈچۈن تەييارلىغان پۇل ـ پۇچەكلىردنى يېڭىسارلىقلار ئوغرىلاپ، پۇل ئىگىسىنى بوغۇپ ئولتۇرۇپتۇ دىسە، نىمە دىگەن سەتچىلىك! يۈزدىمىزنى قانداق كوتىرىپ

— يا - پىرى كامىللار...

قىمارۋازلار مەيدىسىگە مۇشتلاپ قىمارغا كىرىشىپ كەتتى. قەغەز پۇل، تەڭگە پۇللار بىردەم ئۇنىڭ قولىغا، بىردەم بۇنىڭ قولىغا ئۆتەتتى. غۇلام يەنە ئولتۇراتتى.

— 5 مىسقال تىكتىم.

— بىر سەر تىكتىم.

— 2 سەر تىكتىم...

غۇلام يالپىتنى قولدىن بەرمەي ئۇدا بىر نەچچە قېتىم سىيانئاتتى. ئەتىگەندىن بېرى ئۇتتۇرۇۋەتكەن پۇللارنى قايتۇرۇۋالدىلا ئەمەس، بەلكى باشقا قىمارۋازلارنى ئۇتۇپ گاڭگىسا - جىسا قىلىۋەتتى، ھەتتا بەزىلىرىنى قەرزدار قىلدى.

غۇلام تاۋىكادىن دەس تۇرۇپ خوشال قايتىپ كەلگەندە روزىخانمۇ خوشال بولۇپ، غۇلامنىڭ ئالدىغا تەڭكىدىكى پىشۇرۇلغان گوشنى ئەكىتىپ:

— بۈگۈن بىر ئۇتقىنىڭنى كورۇپتىمەن! — دىدى.

قىمارۋازلار ئولاش - چولاش كىلىپ، بىرەر پارچىدىن گوش يەپ، بىر چىنىدىن شورپا ئىچىپ، بىردەم پاراڭ سېلىشقاندىن كېيىن تارقاپ كېتىشتى. موللازەيدىن، روزىخانلارمۇ راۋرۇس ئارام ئالغاندىن كېيىن ئەتىسى بىرلىكتە كۇچار تەرەپكە يۇرۇپ كەتتى.

(4)

شۇكۈنلەردە بۈگۈر، يېڭىسارلاردا دەھشەتلىك «قاتىللىق ۋە ئوغرىلىق ۋەقەسى» پەيدا بولغان ئىدى. يېڭىسارنىڭ بېگى

قىشى لازىم. كىمنىڭكى مەرھۇمگە قەست قىلغان بولسا، ئۇنىڭ پۇل - مېلىنى ئالغان بولسا، شۇ كىشىنىڭ قولى قارا بولۇپ چىققاي. ئەگەر قەست قىلمىغان بولسا، ئۇنداق كىشىنىڭ قولىغا قارا يۇقمىغاي. ئىنشائاللا تائالا رەببىلئالەمىن! قېنى، مۆمىن مۇسۇلمانلار، ھەممىڭلار تەرەت يېڭىلاپ پاك بولۇپ كېلىڭلار!

يۇرت خەلقى بەگنىڭ زۇلمى، داخاننىڭ زورى بىلەن ئېرىق بويىغا تەرەت ئېلىشقا ماڭدى. قورقۇپ كەتكەن خەلق ھەرقانداق بۇيرۇققا مالدەك ئىتائەت قىلىپ بېشىنى كوتىرەلمەي، ھەتتا ئۆزئارا بىر بىرسىگە بەخۇدۇك قارىيالماي قالغان ئىدى.

خوجاپىز بەگ 20 يىلدىن بۇيان يېڭىساردا بەگلىك قىلىپ، يىلتىز تارتقان، زالىملىقتا ئۇچىغا چىققان، قاراكۆڭۈل، بەدنىيەت، رەڭۋاز ئادەم ئىدى. بۇ بەگنىڭ زۇلمىدىن يېڭىسار خەلقى زار - زار قاخشايتتى. ھېچكىم ئۇنىڭغا قارشى چىقالمايتتى. كىمكى ئازراق قارشىلىق كۆرسىتىدىغان بولسا، ئۇنداق ئادەملەرنى بەگ ئۆز مەيلىچە ئۇرۇپ - سوقۇپ، باغلاپ-ئېسىپ خانىۋەيران قىلىۋېتەتتى. گۇناسىز كىشىلەرنى باغلاپ، بۇگۇر ئامبىلى ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ زىندانغا تاشلايتتى. قىسقىسى، يېڭىسارنىڭ تەقدىرى خوجاپىز بەگنىڭ قولىدا ئىدى. بەزىدە ئامبال ياكى يامۇل بەگلىرى، تەكشۈرۈش بانىسى بىلەن يېڭىسارغا كەلسە، ئۇلار توپ - توغرا بەگنىڭ ئۆيىگە چۈشەتتى - دە، ئۇنىڭ باغلىرىدا، مېھمانخانىلىرىدا مېھمان بولاتتى.

بىر قانچە قوينىڭ گۆشىنى كاۋاپ قىلىپ يەپ، نۇرغۇن -

يۇرتىمىزا! مەن بۇ ئوغرىنى تاپىمەن. بۇ قارا يۈز قاتىلنى، بۇ كاززاپ ئوغرىنى تاپماي قويمايمەن! ئوغرى چەتتىن كەلگىنى يوق، ئۆز ئىچىمىزدە بار. مانا مەن خوجاپىز بەگ، ناۋادا بۇ قاتىلنى تېپىپ چىقمايدىغان بولسام بەگلىك ئېتىمنى يوتكەپ تاشلايمەن!

خوجاپىز بەگ نەشتەردەك كوزلىرى بىلەن خەلق توپىغا بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن داخان مىرزا كېرىمگە قاراپ:

— خوش، قېنى مەرھەمەت! — دىدى.

مىرزا كېرىم ئورنىدىن تۇرۇپ، كىكىرتەكلىرىنى قىرىپ ئوتتۇرىغا چىقتى ۋە بۇگۈن پەيدا قىلغان پەردىشەپكە يېقىنلاپ سوزلەشكە باشلىدى:

— ئەي مومىنلەر، مۇسۇلمانلار، يۇرتىمىزدا پەيدا بولغان ۋەقە بەكمۇ خۇنلۇق ۋە سۇرلۇكتۇر. ئۇنىڭ خۇنخورىنى تاپمىغىچە ئىمانىمىز كامال تاپماس. مۇسۇلمانچىلىغىمىز روناق تاپماس، خۇداۋەندە كېرىم ئالدىدا يۈزىمىز قارا بولغۇسىدۇر. مۇسۇلمانلار، مانا بۇ ئوتتۇرىدا تۇرغان پەردىشەپ ئىككى مىڭ بىر يۈز دۇرۇت بىلەن، پەردىشەپ ئىچىدىكى موزاي يەتتە مىڭ دۇرۇت بىلەن دىمىدە قىلىندى. ئۇشبۇ مەيداندا ھازىر بولغۇچى ھەر بىر مۇسۇلمان تەرەت ئېلىپ ئىمان يىغىلغاندىن كېيىن ئاللانىڭ بىرلىگى ۋە بەرھەقلىغىغە يۈتۈپ، پەردىشەپ ئاستىدىن بىر بىرلەپ ئوتتۇشى، ھەر بىر كىشى، ئۇشبۇ موزاينىڭ دۇمبىسىنى بىسمىللا دەپ سىلاپ چە-

ھوپ ئۆلتۈردى ـ دە، كۆمۈش پۇللىرىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى، مەرەمخاننىڭ تىلسىز قىزى تاڭ ئاتقاندىن كېيىنلا ۋەقەنى بىلىپ ۋار ـ ۋۇر يىغلىغاندىن كېيىنلا ئەلە ـ مەلە، خولۇم-خوشنىلار خەۋەر تېپىپ بۇ پاجىئەگە ھەيران بولۇشتى. لېكىن ۋەقەگە ھېچكىمنىڭ ئەقلى يەتمەيتتى. ئاخىرى خەقلەر قازاغا رىزا قىلىشىپ مەرەمخاننى يۇيۇپ ـ تاراپ يەرلىككە قويدى...

لېكىن خوجاپىز بەگ قاتىل ــ ئوغرىنى تاپماقچى بولدى. ئۇ، يۇرت چوڭلىرىنى توپلاپ: «ئوغرى چەتتىن كەلمىدى، بۇنى تاپماي بولمايدۇ» دەپ قىيىن ـ قىستاققا ئالدى. لېكىن ئوغرى تېپىلمىغانلىقتىن، مىرزا كېرىم داخان بىلەن مەسلىھەتلىشىپ پەردىشەپ ئىچىگە بىر موزاينى باغلاپ، خەلقنى پەردىشەپ ئاستىدىن ئۆتكۈزۈش، موزاينىڭ دۈمبىسىنى سىلىتىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، خەلقنى قىستاۋاتقانلىقىغا بۈگۈن 3 كۈن بولغان ئىدى.

ۋەقە يۈز بەرگەندىن كېيىن، خەلق ھەر خىل گۇمانلاردا بولدى. لېكىن ئىش مۈرەككەپ بولغاچقا، ھېچقانداق كىشى يېشەلمەيتتى، گۇمانلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا تېخىمۇ جۈرئەت قىلالمايتتى.

خوجاپىز بەگ دەۋانى ئۇلغايتىپ: ئوغرى مۇشۇ يەردە بار، تاپماي قويمايمەن، دەپ پۈتۈن يۇرت خەلقىگە دەھشەت سېلىۋەرگەچكە، تېچ ئۆتۈشنى خالايدىغان، «قۇرۇق سۆز، قۇرۇق توھمەتتىن خۇدا ساقلىسۇن» دەيدىغان دىخانلار، تاغار-تاغار بۇغداي ـ قوناقلارنى ئەپكېلىپ بەگنىڭ ھويلىسىغا

سالاملارنى ئېلىپ: يېڭىسار ياشىغان، خوجاپىز بەگ ياخشى سوراۋېتىپتۇ، دەپ كېتىشەتتى. سۇ كېتىپ تاش قالغاندەك يېڭىسار يەنىلا خوجاپىز بەككە قالاتتى.

يېڭىسارنىڭ شۇ دەۋردىكى كاللا بازىرىنىڭ ئىككى بې-شىدا چاخسا بار ئىدى. بازار ئىچىدە بىر نەچچە دۇكان، ئاشخانا، ناۋايخانىلار، بوغۇز - سامان ساتىدىغان دۇكانلار بولۇپ خېلى ئاۋات بازار ئىدى. يولۇچى، سودىگەرلەرمۇ كۆپ ئىدى. بازارنىڭ ئېقىن تەرەپ چاخسىسى ئەتراپىدىكى ناۋاي-خانىلارنىڭ بىرسىدە ھوشۇر ناۋاي ئاتلىق كاسىپ ئۇزۇندىن بۇيان ناۋايچىلىق قىلاتتى. ئۇنىڭ ئايالى مەرەمخانمۇ ئېرىگە ھەمكارلىشىپ كۆيۈپ - پىشىپ پۇل مەستانىسى بولىۋاتقان چاغلاردا ھوشۇر ناۋاي تەسادىپى ئاغرىپ ئۆلۈپ كەتتى. تۇل قالغان مەرەمخان قىيىلىق يەتكەنسېرى شەرىئەت - تەرىقەت يوللىرىغا مېڭىپ، ئاخىرقى ئۆمرىدە بىر قېتىم ھەج تاۋاپ قىلىشنى مەقسەت قىلىپ، ئۆزىگە تەۋە ئۇن چارەكلىك تېرىلى-غۇ يېرىنى ساتماقچى بولغاندا، خوجاپىز بەگ شىپەتلىك تالى-شىپ، يا ئۆزى ئالماي، ياكى باشقىسىنىڭ ئېلىشىغا يول قويماي، بىر - ئىككى يىل كېچىكتۈرۈپ ئاخىرى بىر چارەك-لىك يەرنى 40 سەر تەڭگىگە باھا قىلىپ ئۆزى سېتىۋالدى. ئۇن چارەكلىك يەرنىڭ جەمى 400 سەر پۇلىنى خوجاپىز بەگ مەرتلىك قىلىپ نەق تاپشۇردى. مەرەمخان بۇ پۇلغا ئۆزىنىڭ يەنە بىر مۇنچە پۇلىنى قوشۇپ، ئۆز ئۆيىنىڭ ئوچاق ئاستى-غا كۆمۈپ قويۇپ ھەرەمگە مېڭىش تەرەددۇتىنى قىلىۋاتاتتى، لېكىن بىر كېچىسى تۇيۇقسىز ئوغرى كىرىپ مەرەمخانىنى بو-

www.uyghurkitap.com

شاراپەتلىرى ــ ياخشى ئەمەللەر بىلەن ھاسىلدۇر. خۇداۋەندە كېرىم ئۇلۇغ قۇرئانى كېرىمدە نازىل قىلۇرلەركى، ياخشى ئەمەللەر ئىمان بولماي مەنپەئەت بەرمەس، ياخشى ئەمەللەر سىز ئىمان كامال تاپماس، بۇ ئەسراردىن غاپىل بولماي ۋاقىپ بولۇپ، ئىمانىڭلارنى كامىل قىلماق بولساڭلار، ناۋادا شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىلىرىگە ئالدىنىپ، مەرھۇمە ئاجىزەنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ دۇنيا ـ دەپنىلىرىنى ئالغان بولساڭلار، دەرھال تۆۋە قىلىپ ئىقرار قىلىڭلار. بۇ ۋەجىدىن پۈتۈن يۇرت خىجالەت ئىچىدە قالدى. يۇرت خەلقىنى ئار ـ نومۇس ۋە خىجالەت ـ مۈشكۈلاتقا سالماق ياخشى ئىش ئەمەس. قاتىل بىردۇر، ئۇ پۈتۈن يۇرتنى نومۇس ۋە خىجالەتكە سالغاندۇر. تۆۋە قىلماق ئۇلۇغ ھىممەت. ھەر قانداق ئاسى گۇناكار ئۆز گۇنايىنى تونۇپ، تۆۋە قىلىپ مەغپىرەت تىلىسە، ئاللا تائالا كەچۈرگۈسىدۇر. ئەي ... ياخشىلار، جاھىللىق قىلماڭلار، ھىممەت قىلىڭلار ... ئامىن ... ئاللاھۇ ئەكبەر! ...

نەسىھەت ئاخىرلاشقاندىن كېيىن كىشىلەر رەت بويىچە پەردىشەپ ئاستىدىن ئۆتۈشكە باشلىدى. موزاينىڭ دۈمبىسىنى سىلاش ۋەزىپە قىلىنغان بولسىمۇ، كىشىلەر موزاينىڭ دۈمبىسىگە قارا كۈيە سۈرتۈلگەنلىكىنى بىلگەچكە، قولىنى تەككۈزمەي چىقاتتى. ھەتتا ئېھتىيات قىلىپ چاپا پەشلىرىنىمۇ تەگدۈرمەي ئۆتەتتى. ھېچكىم قولى قارا بولماي چىققانغا خاپا بولغان بەگ ئا

تۆكمەكتە، چارۋىچىلار قوي - كالا ئەپكېلىپ بەگنىڭ قوتىنى-
ىغا سولاپ قويماقتا ئىدى. بەگنىڭ نەپسى بۇنىڭ بىلەن
قانائەت تاپقىنى يوق. شۇڭا بۈگۈن خەلقنى ھەيدەپ كېلىپ
پەردىشەپ ئاستىدىن ئۆتۈشكە مەجبۇرلىماقتا ئىدى.

تەرەت ئېلىپ پاكلانغان خەلق بىر بىرلەپ كېلىشكە
باشلىدى. ھەممە ئادەمنىڭ بېشى سېلىنغان، قوشۇمىسى تۈرۈل-
گەن، ۋۇجۇدىنى ئېغىر غەم تاغلىرى باسقان ئىدى. خوجاپىز
بەگ خەلقنى بىر بىرلەپ غەزەپلىك كۆز ئاستىدىن ئۆتكۈ-
زەتتى. ئاخۇنۇملار ۋە مىرزا كېرىم داخان قاتارلىقلار بولسا
باشلىرىنى تۆۋەن سېلىپ، گويا چوڭقۇر مۇھاكىمىگە چۆككەن-
دەك جىمجىت ئولتۇراتتى. خوجاپىز بەگ ئاخۇنۇمنى سۆز باش-
لىسۇن، دەپ:

— خوش ئاخۇنۇم، — دېدى.

بەگنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان موللىلار بىردىن بېشىنى
كۆتىرىپ بەككە قاراشتى. ئاندىن ئۆز ئارا كۆز ئۇچراشتۇرۇ-
ۋالغاندىن كېيىن ئەلەم ئاخۇنۇم بۇيرۇق قىلىپ:

— خوش، ئىمام ئاخۇنۇم، كىشىلەرنىڭ ئىنساپ - تۆۋ-
بىسى ئۈچۈن شاھادەت ئۆگىتىپ ئىمان يېڭىلاڭ، — دېدى.

ئىمام دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، كىمكىرتەكلىرىنى قى-
رىشتۇرۇپ جامائەتكە شاھادەت ئۆگەتتى. ئىمام بىر ئېغىز
ئوقۇسا، جامائەت ئەگىشىپ ئوقۇپ ئىمان يېڭىلاپ بولغاندىن
كېيىن ئەلەم ئاخۇنۇم ئورنىدىن تۇرۇپ نەسىھەتكە چۈشتى:

— ئىسلام ئالىمى، دىيانەت جاھانىنىڭ ئىخلاسمەن بەن-
دىلىرى ۋاقىپ بولسۇنلەركى: دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ سائادەت -

گەن ئامازدىن يېنىپلا يەنە كېلىپ پەردىشەپتىن ئۇتتىلەر، ئەتە يەنە خوشپەرلىك قىلىدىغان بولساڭلار، موزايىنىڭ ئۆزى زوۋانغا كېلىپ سوزلەيدۇ، شۇنداقمۇ - ئاخۇنۇم!

— شۇنداق، شۇنداق، — دىدى مىرزاكېرىم داخان تەتىقلاپ، — بۈگۈن كېچە خۇدايىم بۇيرىسا قەسىدە ئەدەتكە يېتىدۇ. ئۇ چاغدا موزايىنىڭ ئۆزى زوۋانغا كېلىپ گوۋالىقتىن ئۆتكىسىدۇر. ئۇ چاغدا قاتىل - ئوغرىنىڭ شەرمەندە بولغىنىنى، جەمشىتنىڭ يۈزىدەك قارا يۈز بولغىنىنى تاماشا قىلغايمىز. ئىنشائاللا... بۇ ھەممىسى ئاللانىڭ ئىلكىدىكى ئىش.

— مەندە يەنە باشقا چارىلارمۇ بار، — دىدى خوجاپەز بەگ كىشىلەرگە دەھشەت سېلىپ، — ئەگەر ئەتە يەنە كاژلىق قىلىدىغان بولساڭلار، ئۇ چاغدا ھەممىڭنى باغلاپ ئېقىندىكى سوگەتلەرگە ئېسىپ تاشلايمەن. قامچامدىن قان تامىمغاننى مەن بىر كورەي! ئەلقىسا سۇمىنەلھەق، شەرىئەتتە قاتىلنى تېپىش ئۈچۈن ھەرقانداق چارىلارنى قوللىنىشقا يول بار. شۇنداقمۇ ئاخۇنۇم؟

— شۇنداق، شۇنداق، ئەلۋەتتە يول بار! — ئاخۇنۇملار بىر ئېغىزدىن تەستىقلاشتى.

خەلق ئۆز بېشىغا چۈشكەن تاغدىن ئېغىر، تاشتىن قاتتىق زۇلۇمنىڭ زورىدىن مۈكچەيگەن گەۋدىلىرىنى تەسلىكتە سورەپ ئۆي - ئۆيلىرىگە تارقىلىشتى.

شۇ كۈنى بىر ئاتلىق، ئىككى پىيادە يولۇچى كورلا تەرەپتىن يېڭىسارنىڭ قارا چاچ مازىرىم دەيدىغان يېرىگە

بۇزۇپ تاشلايتتى. خەلق بولسا خوش - خوش دەپلا جىم تۇراتتى. قايتا ئۆتۈڭلار دىسە يەنە ئۆتەتتى، يەنىلا قولغا قارا يوقمايتتى. تىللىغۇچىنى «مەن ھەم شۇ» دەپ يەڭگەنگە ئوخشاش، خەلقنىڭ چارچاڭلىق قىلماستىن، ئۈچۈق - ئاشكارا قارشى چىقماستىن، خوش - خوش دەپ بەگنىڭ دىگەن يېرىدىن چىقمىغانلىقى خوجاپىز بەگكە قاتتىق ئەلەم قىلدى. شۇڭا ئۇ يەنە بېسىم ئىشلىتىپ، خەلقنى ئارقىمۇ - ئارقا پەردىشەپ ئاستىدىن ئۆتۈشكە مەجبۇر قىلدى. ئەگەر چارچاڭراق بىرەر كىشىنىڭ قولى ناۋادا قارا بولۇپ چىقسا ئىدى، ئۇ چاغدا ھەممە بالا - بەتتەرنى شۇ ئادەمگە يۈكلەپ، ھەممە پۇلنى تولىتىۋالغاندىن تاشقىرى ئەڭ ئاخىرىدا قاتىل دەپ ئالى جازاغا مەھكۇم قىلىپ، بۇ ئەنزىنى ئاياقلاشتۇرماقچى ئىدى. ئەپسۇسكى، خەلق ئۇنىڭ دىگەن يېرىدىن چىقمىدى.

— بورىسى يوق جاڭگال، ئوغرىسى يوق يۇرت نەدە بار؟ — دىدى بەگ غەزەپ بىلەن شالىنى چىچىپ، — بىزنىڭ يېڭىسارىدا ئوغرى يوقمۇ؟ مەن بىلىمەن. بىزنىڭ يۇرتتا ھۆپۈپنى يۈگدىماي يەپ تاشلايدىغان ئوغرىلار بار. يوق دىسەڭ، شۇنچە نۇرغۇن پۇل نەگە كەتتى؟ قانات چىقىرىپ ئۇچۇپ كەتتىمۇ؟ نەچچە كۈندىن ھەرقايسىڭغا يول قويسام بىلمىدىڭلار! ئەمدى يول قويمايمەن، قېنى سەنلەر يامانمۇ - مەن يامانمۇ؟ ئەگەر يەنە جاھىللىق قىلىدىغان بولساڭلار، ھەممىڭنى چەمبەرچەس باغلاپ يامۇلغا ئاپىرىپ كۈندىغا تاشلايمەن. شۇ يەردە سېسىپ يېتىڭلار، ئۆلۈكىڭلارنى ئىت يىسۇن! بۈگۈن كەچ بولۇپ قالدى، ئۆيۈڭلەرگە كېتىپ تۇرۇڭلار، ئەتە ئەتى-

توختىدى. دېخان خوجاپېز بەگدىن كۆرۈۋاتقان زۇلۇم ـ ھاقارەتلەرنى سۆزلەپ دەرت توكۇشكە باشلىدى:

— 20 يىلدىن بۇيان خوجاھاپىز بەگنىڭ دەردىنى يەتـ كىچە تارتتۇق، — دېدى دېخان ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، — چىداپ تۇرغىدەك ھالىمىز قالمىدى. يېقىندا بىزنىڭ يۇرتتا بىر تۇل ئايالنىڭ ئۆيىگە ئوغرى تېگىپ، ئايالنى بوغۇپ ئۆلـ تۇرۇپ، ئۇنىڭ ھەرەمگە ئاتاپ قويغان پۇل ـ ماللىرىنى بۇ. لاپ كەتكەن بىر ۋەقە چىقىپتىدى، خوجاپىز بەگ يۇرت خەلقىنى يىغىپ قىيىن ـ قىستاققا ئېلىۋاتىدۇ. ئەتىگەندە با. رىمىز، كەچ كىرگىچە بەگنىڭ ئالدىدا قول قوشتۇرۇپ تۇرىمىز، ئاق دېمەمۇ، قارا دېمەمۇ، شۇنىڭ راست. نىمە دېسە خوش ـ خوش دەيمىز. يا ئوغرى چىقمىدى ياكى يو. قالغان پۇل تېپىلمىدى. بۈگۈن 3 ـ كۈنى، خوجاپىز بەگ داخان بىلەن بىرلىشىپ پەردىشەپ ئىچىگە بىر موزاينى توخـ تىتىپ، بىزنى موزاي سىلاشقا مەجبۇر قىلىۋاتىدۇ. كىم ئوغرى بولسا شۇنىڭ قولى قارا بولۇپ چىقىدۇ، دەۋاتىدۇ. لېكىن بىرمۇ ئادەم موزايغا قول تەككۈزگىنى يوق. مەككار داخان موزاينىڭ دۇمبىسىگە كۈيە سۈرتۈپ قويغان. بۇنى بىلىمىز. شۇڭا موزايغا قولىمىزنىڭ يېقىن ئاپارمايمىز، چاپىنىمىزنىڭ پېشىنىمۇ تەككۈزمەيمىز. بۇ ئىشنىڭ ئاخىرى نەگە بارار كىن؟ خۇدا ئۆزى ئاسان قىلمىسا، بەندىنىڭ قولىدىن نىمە كېلىدۇ، ئوغرى كىم؟ پۈتۈن يۇرتقا ئوچۇق ـ ئاشكارا. لېكىن ئېغىز- دىن چىقارغىلى بولمايدۇ. بۇ بەگنىڭ يېنىدا ئوچىغا چىققان بىر يامان ئوغرى بار. شۇ ئارقىلىق ئوغرىلىقنى بەگنىڭ ئو-

يېتىپ كەلدى. پىيادىلەردىن بىرسى ئايال ئىدى.

قارا چاچ مازىرىم يېڭىسارنىڭ شەرق تەرىپىدىكى قۇم
دۆڭلىرى ئوتتۇرىسىدا، چوڭ يولنىڭ بويىدا جايلاشقان بولۇپ،
بىر ئېغىز ئۆيى، ئالدى تەرەپتە ئاددى ياغاچ تاغاق ۋە
تام تۇساقلىرى بار، ئۆگزە ۋە تام ئۈستىلىرىگە ئارقار ۋە
قوشقار مۈڭگۈزلىرى قويۇلغان، بىر ھاساپتا ئانچە سۈرلۈك
كۆرۈنمەيدىغان مازار ئىدى. مازار ئىچىدىن بىلەكتەك بولاق
سۈيى ئېقىپ تۇراتتى. بۇ سۇدىن ئوزۇقلانغان نەچچە تۈپ قا-
پاق تېرەك ئېگىز ئۆسكەن. ئەتراپىغا سايە تاشلىغان، يوپۇر-
ماقلىرى شامالدا شىلدىرلاپ تۇرغاندىن باشقا ھېيۋەتلىك كۆ-
رۈنۈشى يوق ئىدى. لېكىن كىشىلەردە بۇ مازارنىڭ سۈيىنى
ئىچىپ، چاچ - ساقاللىرىنى يۇيۇپ تارىسا ساقالغا مەڭگۈ ئاق
كىرمەيدۇ، دەيدىغان بىر خىل ئېتىقات بار ئىدى. شۇ-
نىڭ ئۈچۈنمۇ ياكى چۆل - قۇملۇق يوللارنى كېزىپ
ئۇسسىغانلىقتىنمۇ، ھەر قانداق يولۇچى بۇ يەردە ئاتايىن توخ-
تاپ يۈرەكنى ياشارتىدىغان بولاق سۈيىدىن ئىچىپ، چاچ -
ساقاللىرىنى يۇيۇپ ئۆتەتتى.

بۈگۈن چۆلدىن چىققان ئۈچ يولۇچىمۇ شۇ يەردە توخ-
تاپ، سۇ ئىچىپ، سەكدەپ ئولتۇراتتى. دەل شۇ چاغدا خوجا-
پىز بەگنىڭ ھويلىسىدا موزاي سىلاشقا قاتناشقان بىر دى-
خان ئۆيىگە قايتىپ كېتىۋېتىپ بۇلار بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى.
دىخان يولۇچىلارغا سالام بەردى، ئاندىن قولىنى پاكىز يۇ-
يۇپ ئوچۇملاپ سۇ ئىچتى ۋە بىر ئاز ئولتۇرۇپ، ئۆيەر بۇ-
يەردىن سۆزلىشىپ، گەپ خوجاپىز بەگ ئۈستىگە كېلىپ

ئازدىن كېيىن مۇللازەيدىنمۇ ئاتقا مىنىپ يۈرۈپ كەتتى. قاراچاش مازار ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى قوم دۆڭلىرى ئۆلۈكتەك جىم - جىتلىق ئىچىدە قالدى.

(5)

مۇزاي سىلاشنىڭ 6 - كۈنى كىشىلەر توپلىنىپ بولغان بىر ۋاقىتتا بەگنىڭ ھويلىسىغا ئاتلىق بىر بوۋاي كىرىپ كەلدى. بوۋاينىڭ ئېتىنى ياشقىنا، جۇغى كىچىك بىر ئادەم يېتەكلىگەن ئىدى. بۇ چاكار بوۋاينى قولتۇغىدىن يۆلەپ ئاتتىن چۈشۈردى. بوۋاي ئاتتىن چۈشۈپ خالايىق تەرەپكە ماڭدى. بوۋاينىڭ بېشىدىكى يوغان سەللە، ئۇچىسىدىكى ئاق يەكتەك چاپانلىرىغا قاراپ خالايىق سالام قىلىپ ئېھتىرام بىلدۈردى ۋە ئاخۇنۇملار ئولتۇرغان سۇرۇندىن جاي كۆرسىتىپ ئولتۇرغۇزدى. بوۋاي پاتىھە قىلغاندىن كېيىن كۆپ ئەھۋاللاشماستىنلا بېشىنى تۆۋەن سېلىپ جىم - جىت ئولتۇردى. ئەمما ئۆزىچە ئىلتىپات قىلىپ: ئىسمى - شەرىپلىرى كىم؟ قەيەردىن كەلدىلە؟ دىگەن بولسىمۇ، بوۋاي جاۋاپ بەرمەي جىم ئولتۇردى. خوجاپىز بەگ بوۋايغا بىر - ئىككى قېتىم كۆز يۈگۈرتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپ، ئېقىپ يۈرگەن ئىشان ياكى تىلەمچى بولسا كېرەك، دەپ كۆزىگە ئىلماستىن ئۆز ئىشىنى داۋاملاشتۇردى. پوپوزا قىلىپ خەلقنى پەردىشەپ ئاستىدىن بىر بىرلەپ ئۆتكۈزدى. خەلقنىڭ قولىغا يەنىلا قارا يوقىمىغاندىن كېيىن خوجاپىز بەگنىڭ ئاچچىقى كېلىپ ئاغزىنى بۇزۇشقا باشلىدى:

زى قىلىدۇ. ھالۋىنى ھېچكىم يېسە تاياقنى يېتىم دېگەندەك،
ھەممە بالايى - بەتتەر خەلقنىڭ بېشىغا چۈشۈۋاتىدۇ. بۇن-
داق ئىشلارنى كۆرمىك قېتىم كوز ئالدىمىزدىن ئۆتكۈزدۇق.
بۇ بەگنىڭ دەردىنى 20 يىلدىن ئارتۇق تارتتۇق. بىز يېگ-
سارلىقنىڭ دەردىمىز ئېغىر. دات - پەريادىمىز ھېچنەگە يەت-
مەيدۇ. بېيجىڭ خانىغىمۇ نەچچە پارچە ئەرزىمىز كەتكەن. ئۇ
يەردىنمۇ ھېچقانداق جاۋاپ يوق...

دىخان ئۆز دەردىنى توكۈپ بولۇپ، بىر ئاز يەڭگىل-
لەشكەندەك ئورنىدىن تۇردى ۋە بۇلار بىلەن خوشلىشىپ ئۆيىگە كەت-
تى. يولۇچىلار بۇ ئەھۋالغا قىزىقتى. دىخان كەتكەندىن كېيىن
موللا زەيدىن غۇلامغا قاراپ:

— ئۇكام، بۇ يەردە ئېغىر ۋەقە بار ئىكەن. شۇڭا بىز
ئىككىمىز بىر ھەپتە تۇرۇپ ئەھۋالنى بىلىپ ئاندىن...

— بىلمەمەن دەيدىغان بولسام، بىر كېچىدە ھەممە ئىشنى
بىلىپ كېلەلەيمەن، — دىدى غۇلام سوزنى كېسىپ.

— قانداق قىلىپ؟

— خوجايىز بەگنىڭ يېنىدىكى ئىمىن ئوغرى مېنىڭ
يېقىن ئاغىنەم، بىر كېچە ئەھۋاللاشسام ھەممە گەپنى ئېيتىپ
بېرىدۇ.

— روزىخاچامنى قانداق قىلىمىز؟ — دىدى موللا
زەيدىن.

— مەن ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىمەن، — دىدى غۇلام رو-
زىخاننى باشلاپ. قوم دوڭلىرى ئىچىدە كوزدىن يوقالدى. بىر

مەن. چۈشۈمدە بىر يۇرتتا بىر توپ خەلق قوللىرى باغلىنىپ، يۈرەك باغرى داغلىنىپ ئەزىيەت ئىچىدە قاپتۇ. بىشارەتتە ئۇلارنى قۇتقۇزماق كەمىنىگە نېسىپ بوپتۇ. چوچۇپ ئويغانسام چۈشۈم. بۇنىڭ شۈكرانىسىغا ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇپ دۇئا قىلدىم. غايىپتىن بىر ئاۋاز كېلىپ، كوزۈڭنى يۇم، دېدى. يۇمدۇم. يەرنىڭ تاناۋى تارتىلىپتۇ. كوزۈڭنى ئاچ، دېدى. ئاچتىم. ئوزەمنى قارا چاش مازارىدا كوردۈم. كۆن قىزىل ۋاقىت بولغان ئىكەن. بۇنىڭ شۈكرانىسىغا ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇپ دۇئا قىلغاندىن كېيىن، ئۈشبۇ يەرگە كەلدىمكى، چۈشۈمدە ئايان بولغان خالايىقنىڭ ئەينەن ئوزىنى كوردۈم. بولۇنغان ئىشلارمۇ ئەينەن ئوزىدۇر. كەششابۇل قۇلۇپ، بۇ قۇلۇپنى ئېچىش ماڭا نەسىپتۇر. ئىنشائاللا تائالا رەببۇلئالەمىن!...

بوۋاي بىر ئاز توختاپ كىشىلەرگە نەزەر تاشلىدى. بەگ، موللىلارغىمۇ كوز يۈگۈرتتى. ئىڭىشىپ تۇرغان خەلق بەزەنلىرى بېشىنى لىڭشىتاتتى، بەزەنلىرى ياقىسىنى تۇتۇپ بىر بىرىسىگە قارىشاتتى. بەگنىڭ چىرايى سەل بۇزۇلغان، موللىلارنىڭ قوشۇمىسى تۈرۈلگەن ئىدى. بوۋاي ئومۇمى ئەھۋالنى كۈزەتكەندىن كېيىن يەنە سوزىنى داۋام قىلدى:

— چۈشۈمدە ئايان بولۇشىچە، پەردىشەپنىڭ ئاستىدىكى موزاي قارادۇر. ئۇنىڭ دۇمبىسى قارا كويەدۇر. ئەگەر يالغان دەپ شەك كەلتۈرسە، قېنى ئوغلۇم، ئوز قولۇڭ بىلەن پەردىنى ئاچ، خالايىق كورسۇن.

— خوش.

— نائەھلى، ئىنساپسىز ئوغرىلار! كۈچۈكۈم - كۈچۈكۈم دىسە... ھەددىڭلاردىن ئېشىپ كېتىۋاتىسىلەر! بۈگۈن 6 كۈن بولدى. نىمە دىگەن ئاۋارىچىلىق — بۇ! سىلەردەك ئىمانى كويۇپ كەتكەنلەرگە ئەمدى كۆرسىتىمەن! باغلا، بۇ خۇمپەرلەرنى! ئامبالنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ شۇ يەردە سوزلىشىمەن...

بەگنىڭ يالاقچىلىرى كېلىپ ئادەملەرنى باغلاشقا باشلىدى. ئەھۋال بۇ يەرگە يەتكەندە بوۋاي ئورنىدىن تۇرۇپ ئەتراپقا بىر قۇر نەزەر تاشلاپ ئوتتۇرىغا چىقتى ۋە:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم... ئەي ئەھلى مۇسۇلمانلار! ھەممىڭلار خۇدانىڭ بىرلىگى ۋە بەرھەقلىگىگە شەك كەلتۈرمەستىن ئىمان كەلتۈرۈڭلار، ئاللا ئوزى مۇشكۇللىرىڭىزنى ئاسان قىلغاي، — دىدى ۋە ئاۋازىنى غەلىتى تىترىتىپ داۋام قىلدى، — كەمىنە ئاجىز بەندە خۇدايى تائالاغا قۇللۇق قىلىپ، ئەسھابۇلكەھفتە 17 يىل ئىستىقامەتتە ئولتۇردۇم. ئاللانىڭ كارامەتلىرىنى، نۇرغۇن - نۇرغۇن موجىزىلىرىنى، ئاجايىپ - غارايىپ ھېكمەتلىرىنى كوردۇم. ئېتىكاپ غارىدا دۇنيا كارىدىن تەرك بولۇپ، مۇستەجەپ بولغان دۇئا تەكبىرلىرىمنىڭ خاسىيەتلىرى بىرلە شۇنى بىلدىمكى، يارىتقۇچى ئاللا ھەرقانداق ئىشقا سەۋرى قىلغۇچىدۇر. لېكىن بىرلا ئىشقا تاقەتسىزدۇر. يەنى خەلققە جەۋرى - زۇلۇم بولىدىكەن، بۇنىڭغا بىتاقەت بولغۇسىدۇر. بۈگۈن كېچە ئىستىقامەت غارىدا ئىبادەت قىلىپ ئولتۇرۇپ، سۇبھى يورۇغان ۋاقىتتا، غەپلەت بېسىپ كوزۇم ئۇيقىغا كېتىپتۇ، بىر چۈش كورۇپتىمەن

— ھاسىل كالام، دەۋانىڭ ئىگىسى خوجاپىز بەگ قولىنى بەردى. موزاينى سىلىغان ئىدى، ئۇنىڭ قولى قارا بوادى. ئەمدى ئۇغرى كىم بولدى؟ بۇ تېخى مۆجىزە. سىر ئاللانىڭ ئىلكىدە. يەنە ئاللانىڭ ئىرادىسى بىلەن ئېچىلغۇسىدۇر.

كىشىلەر ياقا تۇتۇپ تووۋە دېيىشمەكتە. خوجاپىز بەگ تاتىرىپ كەتكەن ئىدى. بوۋاي يانچۇغىدىن ئىستىرلاپنى① چىقىرىپ ئالقىنىدا ئۇينىتىپ، موزاينىڭ دۈمبىسىگە قاتتىق تاشلىدى، مىستىن ئىشلەنگەن بۇ ئەسۋاپ موزايغا قاتتىق تېگىۋېدى، موزاي غال - غال تىترىدى. بوۋاي سوزلەپ:

— ھىلىتىن نىمە تىترەيسەن؟ ئىچىڭ - تېشىڭ قارىداپ كەتكەن قارا موزاي. تىترەيدىغان ۋاقتىڭ تېخى ئالدىڭدا. جامائەت، ئاخۇنۇم، موللىلار ھەممىمىز بىرلىكتە كارامەتنى ئەمدى كورەيلى، يوقالغان ئالتۇن - كۈمۈش ئەينى بويىچە ئاسمان - زېمىن ئوتتۇرىسىدا چەرخ - مۇئەللەق تۇرۇپتۇ. قېنى غۇلام!...

نەچچە كۈندىن خەلققە ئازار بېرىۋاتقان جاينىڭ-خوجاپىز بەگنىڭ ھويلىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر تۈپ قاپاق تېرەك بار ئىدى. تېرەكنىڭ ئۈچىدا قاراقۇشقاچ ئۇۋىسى قىلىپ ئېسىلغان بىر قاپاق تۇراتتى. غۇلام ئىشارەت ئالغاندىن كېيىن ئاغىمخاندەك يامىشىپ مەزكۇر تېرەككە چىقتى. پۈتۈن خالايىق قارىشىپ تۇرغاندا غۇلام تېرەكنىڭ ئەڭ ئۈچىغا چىقىپ، قاپاقنى يېشىپ يەرگە تاش-

---

① ئىستىرلاپ— پال باقىدىغان چېكىتلىك مىس چوكا.

غۇلام چەپدەسلىك بىلەن پەردىنى كوتەردى. ئۇنىڭ ئىچىدىكى، قارا موزاي شۇمشۇيۇپ تۇراتتى.

— بۇ كارامەتنى كورۇڭلار!

بوۋاي ھەممىگە بىر قۇر نەزەر تاشلاپ خوجاپىز بەككە كەلگەندە ئاتەش كوزلىرى بىلەن قادالغان ئىدى. بەگ كوزنى قاچۇردى ۋە پۈتۈن ۋۇجۇدىنى تىترەك باستى. بوۋاي سوزىنى داۋام قىلدى:

— موزاينىڭ زاتى قارا، ئۇستى كوكيە. ھەرگىز ئالا ئەمەستۇر. شۇنىڭ ئۇچۇندۇركى: موزاينىڭ بوۋىلىرى ئەييۇپ ئەلەيسالامنىڭ پادىسىدىن قاچقاندا قاغىش ئىلىپ دۇئايى بەنت قىلىنغاندۇر. شۇڭا ئۇزى قارا، دۇمبىسى كوكيەدۇر، بەلكى قاتىل - ئوغرى ئۇشبۇ موزاينىڭ ئوزىدۇر...

بوۋاي بىر ئاز توختاپ داخان مىرزا كىرىمگە قاراپ داۋام قىلدى:

— قەسىدە ئەدەتكە يەتكەندە موزاي زۇۋانغا كەلمەكچى، بىشارەت بولۇشىچە قەسىدە - دۇرۇت ئەدەتكە يەتكەن تەقدىردىمۇ، موزاينىڭ قارىلىغى، دۇمبىسىنىڭ كويىلىگى، قاغىشقا ئۇچراپ دۇئايى بەنت قىلىنغانلىغى زۇۋانغا كەلمەسكە چوك سەۋەپتۇر. چۇشۇمدە ئايان بولۇشىچە، بۇ دەۋانىڭ ئىگىسى خوجاپىز بەگ بىننى ئابدۇراخمان بەگدۇر. قېنى بەگ بالام، قولۇڭنى بەرگىنە!

تىترەك باسقان خوجاپىز بەگ ئىختىيارسىز ھالدا قولىنى بوۋايغا سۇندى. بوۋاي ئۇنىڭ قولىنى تارتىپ موزاينىڭ دۇمبىسىگە سۇركىدى ۋە:

ئەينەن ئۆزى تېپىلدى. خەلق گۇناسىزدۇر. خوجا پىز بەگ بۇ شۇملۇقنى ئاجايىپ ئۇستىلىق بىلەن ئىشلەپ، بىر قانچە كۈندىن بۇيان گۇناسىز خەلققە زۇلۇم سېلىپ، قىيىن-قىستاق-قا ئېلىپ، خەلققە تۆھمەت چاپلىماقچى بولسىمۇ، ئاخىرى سىرى پاش بولۇپ، ئۆزى ئوغرى بولۇپ چىقتى. خالايىق، ھەقىقەت ھەممىدىن ئۈستۈن. سىر ئاشكارا بولدى. ئەمدى لەنەت ۋە نەپرەت كۆزلىرىڭىز بىلەن ئوغرىنىڭ شەرمەندە يۈزىگە قاراڭلار، ئۇنىڭ ھالى قانداق بولغانلىقىنى تاماشا قىلىڭلار!

«توشقاننى قومۇش ئۆلتۈرەر، ئادەمنى نومۇس» دېگەن-گەندەك، خوجا پىز بەگ ھەرقانچە نومۇسسىز، قېلىن ئادەم بول-سىمۇ، بۇ قېتىمقى رەسۋاچىلىقى تەسىر كۆرسەتمەي قالمىدى. شۇنچە كۈندىن خەلققە زۇلۇم سېلىپ، قارا چاپلاپ، ئۆزىنى بولسا گوھەردەك پاك كۆرسىتىپ كەلگەن بەگ بۈگۈنكى رەس-ۋاچىلىق ئالدىدا غال - غال تىترىمەي تۇرالمىدى. ھەممە ئا-دەم نەپرەتلىك كۆزلىرى بىلەن قارىغاندا خوجا پىز بەگ ئۆرە تۇرۇشقىمۇ ھالى قالماي، ھوشىنى يوقىتىپ تىرىڭگىدە ئارقىغا ئۈچۈپ چۈشۈپ، خىقىراپ ياتتى. ئاغزىدىن كۆپۈك ئۇرلەيتتى....

20 يىلدىن بۇيان خوجا پىز بەگنىڭ زۇلمىغا ئۇچراپ، ئۇنىڭ قانلىق قامچىسى ئاستىدا قان يىغلىغان يېڭىسار خەلقى بۈگۈنكى ئاشكارا بولغان ھەقىقەتتىن ئاجايىپ تەسىراتلارغا ئىگە بولۇپ، ھەممە يەلەن ياقا تۇتۇپ «تووۋا - تووۋا» دېيىشى-

لىدى. قاپاق كۆكۈم ـ تالقان بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدىن بىر
كالىلەك نەرسە ئاشكارا بولدى. بوۋاي دەرھال سۆز باشلاپ:

— قېنى ئاخۇنۇم، ئۇزلىرى يۇرتىنىڭ چوڭى. مۇبارەك قوللىرى بىلەن تۇگۇچنى يېشىپ كۆرسىلە، — دېدى. ئەلەم ئاخۇن تۇگۇچنى يەشتى. ئۇنىڭ ئىچىدىن 400 سەر كۈمۈش، يەنە بىر مۇنچە ئالتۇن جابدۇق چىقتى.... بوۋاي ئەتراپقا كوز يۈگۈرتتى. بەگنىڭ ھەيۋىسى ئالىقاچان سۇنغان، چىرايى تاتىرىپ نەچچە تال چاشقان بۇرۇتى تىتىرىمەكتە ئىدى.

بوۋاي سوزىنى داۋام قىلدى:

— خالايىق، ئاللانىڭ كارامەتلىرىگە قايىل بولدۇڭلار، كىمكى گۇنا قىلغان بولسا دەرھال تەۋبە قىلسۇن. مەغپىرەت قىلغۇچى ئاللا... كىمكى قاتىللىق قىلغان بولسا دەرھال تۆۋە قىلسۇن، بولمىسا قىساس بوققۇسىدۇر ... خوجاپىز بەگ مەرھۇمەنىڭ ئۇن چارەكلىك يېرىنى سېتىۋېلىپ 400 سەر كۈمۈش بەرگىنى چىندۇر. مەرھۇمە بۇ پۇلغا ئالتۇن جابدۇقلىرىنى قوشۇپ ئوچاقنىڭ كۈلخانىسىغا كومگەنلىكى تېخىمۇ چىندۇر. لېكىن خوجاپىز بەگنىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپ، يەنە بىر نامىسىز ئوغرى بىلەن كېچىسى باستۇرۇپ كېلىپ مەرھۇمەنى بوغۇپ ئولتۇرۇپ، بۇ ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى بۇلاپ، ئۇشبۇ ئاسمان پەلەككە، — سۆز بۇ يەرگە كەلگەندە بوۋاي بېشىنى كوتىرىپ تېرەكنىڭ ئۇچىغا قاراپ قوللىرى بىلەن كورسىتىپ داۋام قىلدى، — يەنى بۇ تېرەكنىڭ ئۇچىغا يوشۇرغانلىقى تېخىمۇ راستۇر. كارامەت شۇ بولدىكى، ئالتۇن ـ كۈمۈش

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى www.uyghurkitap.com

— مۇردىنىڭ ئېگىگىنى قوشتۇرۇپ قويۇڭلار، بۇ مۇسۇل-
مانچىلىق. شۇنداقمۇ ئاخۇنۇم!

— شۇنداق، شۇنداق،— دېدى ئەلەم ئاخۇن تەمتىرەپ.

— خوش... ئاخۇنۇم، ئۆزەڭ بۇ بىلىمنى قايسى جاي-
لاردا، قانچىلىك تەھسىل قىلدىڭ؟

— خوش تەقسىر، ئاۋال كۇچارلاردا، كېيىن قەشقەر،
ك - ك - كېيىن بۇخارادا ئوقۇغان.

— كاتتا جايلاردا ئوقۇغان، باشقا يوغان سەللە قون-
غان، ئاخۇنلۇق دەرىجە قوشۇلغان، ھاسىل كالام، بىرەر ھە-
قىقەت سۆزلەش ئۈچۈن يارىمىغان ئوقۇش بىلەن يوغان
دەستۇرنىڭ نىمە خاسىيىتى؟ باشتىكى دەستۇر سولەت
ئۈچۈنمۇ؟

ئەلەم ئاخۇن دۇدۇقلاپ جاۋاپ بېرەلمىدى. ئۇنىڭ
ۋۇجۇدىنى قارا تەر باسماقتا ئىدى.

— ئەجەبا، ھازىر مېنىڭ سوئالىمغا جاۋاپ قىلمىغىڭ
بۇ قەدەر مۇشكۇل بولغان يەردە، تاڭلا مەھشەردە قانداق
جاۋاپ قىلماق كېرەك؟ خۇدانىڭ ئالدىدا جاۋاپ بېرىش بۇ-
نىڭدىن يۈز ھەسسە قىيىن. ئۆزەڭ ئاخۇنلۇق قىلىۋاتقان يۇرت-
تا، بۇ قەدەر زور ناھەقلىق، زۇلۇم - ھاقارەت بولىۋاتسا،
خەلق زار - زار يىغلاۋاتسا، سەن ئاشۇ سەللەڭنىڭ ھورمىتى-
دىن بولسىمۇ، بىر كەلىمە ھەق سۆز قىلماسلىغىڭنىڭ سەۋەۋى
نىمە؟ ھەقىقەتنى سۆزلىمىگەن ئوقۇشىنىڭ نىمە پايدىسى؟ ئۆ-
زەڭ تەپەككۇر قىلغىنىكى، سەن ئوقۇغان مۇشكات شېرىپلەر ھە-
شەمەتلىك سەللە ئوراپ، خەلقنىڭ پۇل - مېلىغا دۇئا قىلىش،

ھەيران بولۇشقان ئىدى. ھەممەيلەننىڭ دىلى يورۇپ، خوشاللىق ۋە تەئەججۇپ بىلەن كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ يىغلاشقان ھالدا ئەۋلىيا بوۋاينى تاۋاپ قىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ پەشلىرىنى كۆزلىرىگە سۈرتۈشتى.

خوجاپىزبەگ ھوشىنى يوقىتىپ يىقىلغاندىن كېيىن بىر ئاز خىقىراپ ئۇززۇن-قىسقا تىنىپ، ئاخىرى بېسىلىپ قالدى. كىمدۇر بىرسى:

— ئۆلدى، ئۆلدى،— دېدى.

— مەيلى ئۆلسۈۋەرسۇن،— دېدى بوۋاي خالايىققا قاراپ،— ئەلقىساسۇممەنەلھەق. بۇ ئادەمنى قىساسلار بوغدى. خەلقنىڭ زارى تۇتتى. خەلقنىڭ كۆز ياشلىرى ئۇنى غەرق قىلدى. ھېچكىم بۇ ئادەمنى بىر چەككىنى يوق. خوجاپىزبەگ ھايات ۋاقتىدا ئەگەر ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ، ئۇنداق قىلماڭ، خەلققە زۇلۇم سالماڭ، ئالدى-كەينىڭىزگە قاراپ ئىش قىلىڭ، بەگلىك كېتىدۇ، يۇرت قالىدۇ، دەيدىغان بولساق قۇلىقىغا تاش بىلەن ئۇرغاندەك ئاڭلىماتتى. شۇڭا ئۇ ئۆمرى بويى خەلققە زۇلۇم سالدى. خەلقنى ئەزدى، ئۇردى-سوقتى، بۇلىدى، ئۆلتۈردى، خەلقنى خانىۋەيران قىلدى. خەلقنى قاخشاتتى، زارلاتتى، قان يىغلاتتى. بۇنىڭ ھەممىسى قىساس. ئاخىرى بۇ قىساسلار جەم بولۇپ كېلىپ بۈگۈنكى پەيتتە ئۇنى بىر بوغۇۋەندى، بەرداشلىق بېرەلمەي، خەلق ئالدىدا رەسۋا بولۇپ ئۆلدى-خالاس. جاھان شۇنچىلىك، خەلققە يامانلىق قىلغۇچىلىكى يوق. ۋەسسالام!

بوۋاي بىر ئازدىن كېيىن مۇردىغا قاراپ:

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

تېپىلدى، دېدى دېخانلاردىن بىرسى، — ئەگەر بۇ ئاتىمىز ھايات بولسا ئىدى، بۇ ھەقىقەتلەرنى كورگەن بولسا، 5 قېتىم ھەرەمگە بارغاندەك خۇشال بولاتتى. ئەمدى بۇ مەرھۇمەنىڭ پول - مېلىغا ئىگە بولغۇدەك ئادەمى يوق. تىلىمىز بىر قىزى بار. ئۇ قىز ئۇز كۆڭنىنى ئۇزى ئالالايدۇ. مېنىڭچە بۇ پۇلنى خۇدا يولىدا ئەۋلىيا ئاتىمىزغا دۇئا قىلدۇرۇۋېتەيلى، قانداق دەيسىلەر؟

— شۇنداق بولسۇن، بىزگە دۇئا قىلىپ قويسۇن!

كوپچىلىك بىردەك ۋاقىراشتى. بۇ چاغدا بوۋاي غۇلام يەتكۈزۈپ كەلگەن ئاتقا مىنىپ كېتىشكە تەييارلانغان ئىدى. جامائەت بىرسى ئاتنىڭ چۇلۋۇرىدىن، بىرسى يۈگەندىن تۇتۇپ ماڭدۇرغىلى قويمايتتى. بەزەنلىرى ئەۋلىيانىڭ پېشىگە ئېسىلىپ تاۋاپ قىلاتتى.

بوۋاي ئات ئۇستىدە ئولتۇرۇپ، ساقىلىنى ئېلىپ تاشلاپ خەلققە قاراپ كۈلدى. خەلق ھەيران بولۇشتى.

— خالايىق، ئەگەر سىلەرنىڭ بېشىڭلارغا چۈشكەن زۇلۇم تاغلىرى كۆمۈپەيكۇم بولۇپ، بەدەن - بېشىڭلار يېنىكلەشكەن بولسا، كوڭلۇڭلارنى قاپلاپ تۇرغان قاراڭغۇلۇق تۇگەپ، كوڭلۇڭلار ھەقىقەت چىرىغى بىلەن يورۇغان بولسا، سىزلەرمۇ ماڭا ئوخشاش كۈلۈڭلار... مەن ئەسلىدە دۇئاگوي ئەمەسمەن، ئەۋلىيامۇ ئەمەسمەن. مۇشۇنداق بىر جاھان كەزگۈچى. قارىسام، ئېقىنىدا كوۋرۇك يوق ئىكەن. مەرھۇمنىڭ پۇل - مېلىنى سەرپ قىلىپ ياخشىلاپ بىر كوۋرۇك سېلىڭلار.

ياغلىق پولۇلىرىنى ئىشتىھا قىلىش، پوشكال - قويماق يېيىش ئۈچۈنلا بولغانمۇ؟

ئەلەم ئاخۇن بېشىنى يەردىن كۆتەرمەي جىم تۇراتتى. بوۋاي سوراشنى يەنە داۋام قىلدى:

— قېنى ئىمام، ئۆزەڭچۇ؟

ئىمام جاۋاپ بەرمەي جىم تۇردى.

— بەلكى ئوقۇغىنىڭ ئازدۇر،— دېدى بوۋاي ئۇنىڭغا قاراپ،— لېكىن بىر جامائەت خەلققە ئىمامدۇرسەن. نەچچە كۈندىن ئۆز جامائەتلىرىڭ زار - زار قاخشاپ، نالە-پەريات قىلىۋاتسا، ئەجەبا جامائەت تەرەپتە تۇرماي، ناھەق تەرەپتە تۇرۇپ، خەلققە زۇلۇم قىلىشقا شېرىك بولغىنىڭ نېمىسى؟

— قېنى سەن، مىرزا كېرىم. شەددات لەئىن. سېنىڭ ھەممە ئىشىڭ ئالدامچىلىق، موزاي زۇۋانغا كېلىدۇ، دەپ پەتىۋا بېرىۋاتىسەن، قاچان سۆزلەيدۇ؟ ئەلمىساقتىن تارتىپ موزاي زۇۋانغا كېلىپ سۆزلىگەن نەدە بار؟ سەن داخىنلاردا ئىمان، ۋىژدان، نومۇس بولامدۇ؟ ھەي ھازازۇل كاززاپ! سېنىڭ خەلقنىڭ نادانلىقىدىن پايدىلىنىپ ئالدامچىلىق قىلىشتىن باشقا يولۇڭ يوقمۇ؟ ئەي خالايىق، ئەمدى ئىشەنەڭلار، بۇ كاززاپلار شەيتان يولىدا ماڭغان ئالدامچىلاردۇر. بۇ كاززاپلار بىلەن بىز بىر يولدا ماڭمايمىز، بۇنداق شەقىقى كاززاپلارغا لەنەت - نەپرەت ياغدۇرايلى!

— مەرھۇمەنىڭ قاتىلى تېپىلدى، دۇنيا - دەپسىنىمۇ

ئۇيغۇر كىتاب تورىيىتى www.uyghurkitap.com

ئۆتكەن - كەچكەن يولۇچىلار مەرھۇمنىڭ روھىغا دۇئا قىلىپ ئۆتسە، ساۋاپلىق بولار، قانداق دەيسىلەر؟

— توغرا، — دېدى خەلق بىردىن ۋاقىراپ.

— ئۇزەڭ كىم؟ بىزگە مېھمان بول. ئۆيلىرىمىزگە ئاپىرىمىز، — دېيىشتى خەلق.

— رەھمەت، كۈچاردىن يانغاندا بىرقانچە كۈن تۇرۇپ ئۆتەي. ھازىر ئالدىراش، — دېدى موللا زەيدىن ۋە خەلق توپى ئىچىدىن ئۈزۈلۈپ چىقتى. ئۇنى مېھمان قىلىشقا ئامالسىز قالغان خەلق ۋاقىراپ:

— ئۇزەڭ كىم؟ ئىسمىڭنى ئېيتىپ كەت، — دېدى.

— ئىسمىم موللا زەيدىن، خەير - خوش! — موللا زەيدىن قولىنى پۇلاڭلاتتى.

— موللا زەيدىن...

— موللا زەيدىن...

— خەلق ئۈزۈنغىچە ئۇنىڭدىن كۆز ئۈزمەي قارىشىپ قالدى.

(6)

بىزنىڭ يولۇچىلىرىمىز يېڭىسار خەلقى بىلەن خوشلىشىپ، بۇگۇر، چومپاق، چول ئاۋات، ياقا مەنزىللىرىنى — كىشىنى زېرىكتۈرۈۋېتىدىغان ئۇزۇن چولنى بېسىپ ئۆتتى. بۇ مۇساپە پىيادە يۈرۈشكە بەش كۈنلۈك يول ئىدى. روزىخان گەرچە باشلىغان ئايال بولسىمۇ، يەنىلا تېتىك قەدەم تاشلاپ، ئەرلەردىن قالماي يول باساتتى. غۇلام بولسا خۇددى شاتۇردەك چىۋەر، يېنىك ئىدى. موللا زەيدىن گايى ئاتلىق،

تەرەپتە چەكسىز جاڭگال ساغۇچ بوزۇرۇپ ياتاتتى. شىمال تەرەپتە تاغ تىزمىلىرى بارغانچە بىر تالىيىپ بولۇپ ئاخىرى ئۇپۇقتا چوكۇپ كېتەتتى. موللازەيدىن بۇچەكسىز چوللەرگە قاراپ ئىختىيارسىز ھالدا ئۇھ تارتىپ قويدى ۋە ئاۋازىنىڭ بېرىچە ناخشا ئېيتقۇسى كەلدى.

«قىزىق ئىش - ھە! ئەسھا بۇلكەپنىڭ بازىرى نىمە ئانچە ئىتتىك؟ كىشىلەر نىمە ئۈچۈن ئۇنىڭدىن قاتتىق تەسىرلىنىدۇ؟ نادانلىق - خۇراپاتلىق دىگەن شۇنداق بولامدۇ - يە؟ بۇخۇراپاتلىق نەدىن كەلدى، ئۇنى كىم ئۆگەتتى؟ مىرزاكېرىم داخان ئۆگەتتىمۇ؟ خۇراپاتقا شۇلار باشلاۋاتامدۇ؟ مەنمۇ داخانلىق قىلدىممۇ؟ ياق. بەلكى خۇراپات - جاھالەت قۇلۇپلىرىنى ئۆز ئاچقۇچى بىلەن ئاچقاندەك قىلدىم. زەھەرنى زەھەر بىلەن ياندۇرۇش، دىگىنى بەلكىم مۇشۇ بولۇش كېرەك...».

كوزئالدىغا كېلىۋاتقان بۇئىشلار بىلەن ئۆز ئۆزىگە قويۇلغان سوئاللار بىر بىرىگە ئۇلۇنۇپ، موللازەيدىننىڭ كاللىسىنى بىردەممۇ ئارامىدا قويمىدى. ئاخىرى ئۇ ئايىغى چىقمايدىغان بۇخىيالارنى تاشلاپ ھەمراللىرى بىلەن سۆزلىشىشكە كىرىشتى.

- روزىخاچا، سىز بىلەن سىردىشىپ، خۇددى ئاكا - ئۇكىدەك بولۇپ قالدۇق. بۇقېتىم كۇچارغا بارغىنىڭىزدا بىز - بىلەن بىللە تۇرۇڭ. ئەپلىشىپ قالسا يەرلىشىپ قېلىڭ، - دىدى موللازەيدىن.

تولاراق ئاتتىن چۈشۈپ ھەمرالىرى بىلەن پىيادە يول باستى. بۇ ئۇزۇن يولدا زېرىكىشتىن ياكى باشقا سەۋەپلەردىنمۇ، موللا زەيدىن ھەر خىل خىياللارغا بېرىلەتتى...

«ئىشلار قانداق بولۇۋاتىدۇ؟ — دەيتتى ئۇ ئۆز-ئۆزىگە، — ئۇخلاپ چۈشۈمگە كىرمىگەن ئىشلارنى كۆرۈۋاتىمەنغۇ! مەن نەدىمۇ ئەسلا بۇلكەپكە بارىمەن. ئەسلا بۇلكەپنى كۆرگۈنۈممۇ يوق. تەسەللىسىغىلا بازارغا سالسام ئەجەپ ئېقىپ كەتتى؟ بۇنى ماڭا كىم ئۆگەتتى؟ خىزىر ئەلەيھىسسالام كېلىپ بىر كېچىدە دىلىمغا سالدىمۇ؟ ياق خىزىر ئۆگەتكىنى يوق. بۇنى ماڭا ئۇچراۋاتقان ئىشلار ئۆگەتتى. ئەمەلىيەتتە شۇ ئىشلار بولمىغان بولسا، مەنمۇ بۇ ئاماللارنى تاپمىغان بولاتتىم. خەير، بولمىدىغان ئىش بولدى، مېنى يەنە قانداق ئىشلار كۈتۈۋاتىدىكىن، بۇنى كىم بىلسۇن؟ مەيلى قانداق بولمىسۇن، خەلقنىڭ دەردىگە دەرمان بولالىسام، خەلقنىڭ بېشىدىكى ئازاپ-ئوقۇبەت، دەردۇ-بالالارنى تەڭ تارتىشىپ بېرەلىسەم بولىدىغۇ! بۇنىڭ ئۆزى بىر ھالاۋەت. ماڭا بۇنىڭدىن باشقا ھالاۋەتنىڭمۇ لازىمى يوق. ئۆزەم شۇنداق ئۆسۈپ چوڭ بولۇپ قاپتىمەن. ئاتا-ئانام كىچىكىمدە ئۆلۈپ تۈگەپتۇ. ھازىر مەن ئىككى بالىنىڭ ئاتىسى بولۇپ قالدىم...»

خىيال بۇيەرگە كەلگەندە ئىككى بالىسى بىلەن ئايالى ئايىمخان كۆز ئالدىغا كەلدى. بۇچاغدا موللا زەيدىن ئىختىيارسىز ھالدا ئارقىغا بۇرۇلۇپ تورپان تەرەپكە قاراپ قويدى. تورپان يىراقتا قالغان ئىدى. ئۇنىڭغا كۆز يەتمەيتتى. چول

يۇمشاپ قالدى، خوجايىمىز بەگنى كوردۇقمۇ، ياماندىلىقنىڭ جا-
زاسىنى تاپتى. مەن ھەر قېتىم يېگىلاردىن ئۆتكەندە ئانچە-
مۇنچە يوقلاپ، تاپقان - تەرگىنىمدىن ئاز - تولا بېرىپ كې-
لىمنى ياغلاپ ئۆتەتتىم. بەزىدە بەرگەن نەرسەم ئازراق بو-
لۇپ قالسا تىللاپ - خارلايتتى، ھەتتا قامچا بىلەن ئۇرغان
چاغلىرىمۇ بولغان. بەگ بولغانلار ئوغرىنىڭ قاراقچىسى.
بەگلەر شۇنداق ئەسكى ئىشلارنى قىلغان يەردە، مەن قىلسام
نېمە بوپتۇ دەپ، ئەسكى ئىشلارنى قىلىپ يۈرۈۋەردىم. مەنمۇ
ئادەمغۇ! ياخشى گەپ، ئىللىق چىرايمۇ لازىمغۇ!
مېنىڭ تەكتىم يەركەنلىك. كىگىزچى ئەھەت قارىم
دىگەننىڭ ئارزۇلاپ باققان قىزى ئىدىم. قىز ۋاقتىمدا رەھ-
مەتلىك داۋۇت مېنى ئېلىپ تاغ ئارقىسىغا سۈرەپ كەلدى.
بىر نەچچە ۋاق ئوقەت قىلىپ يامان ئەمەس جان باقتۇق.
كېيىن داۋۇتنى ئەسكەرلىككە تۇتتۇۋالدى. 5 - 6 يىل ئەسكەر
بولۇپ راسا ئوچىغا چىققان قىمارۋاز بولۇپ چىقتى. شۇنىڭ-
دىن كېيىن خەقنىڭ مال - مۈلكىنى ئوغرىلاپ ئەسكى ئېتىمىز
چىقتى. كېيىنچە ئۈرۈمچىگە سىغماي قاراشەر تەرەپكە كەل-
دۇق. ئۇدۇلكەتەك ھەممە يەرنى سېسىتىپ، ئاخىرى كورلا بىلەن
كۇچار ئارلىغىدا جاڭگال ئوغرىسى بولۇپ كەتتۇق. رەھمەت-
لىك ئېرىممۇ ئۆلۈپ كەتتى. ئۆزەممۇ چوڭ بولۇپ قالدىم.
يەنە بوردەك ئەتىدىن كەچكىچە جاڭگال
كېزىپ يۈرۈش بۈگۈنكى كۈندە راستىنى ئېيتسام
ئۆزەمگىمۇ خوشياقمايدىغان بولۇپ قالدى.
بۇ قېتىم ھەر قايسىڭلار بىلەن بىر سەپەردە كې-

— لايىقى چىقىپ قالسا ئەرگە بەرسەكلا جايلاشامدۇ؟ — دېدى غولام چاخچاق قىلىپ.

— قېرىغاندا ئەر ئالامدۇ؟ ئالىمەن دېسىمۇ تەگمەسمەن، — دېدى روزىخان ئوچۇق چىراي بىلەن، — ئىككىڭىزلار نەدە بولساڭلار، مەنمۇ شۇ يەردە بولاي، قانداق دەيسىلەر؟

— بولىدۇ. بىزنى ئوكام دەپ يۈرۈۋېرىڭ. بىزمۇ سىزنى تاشلىۋەتمەيمىز. ئامال بولسا بۇرۇنقىدەك سەرسان بولۇپ يۈرمەي، بىر يەردە مۇقىملىشىپ قالسىڭىز ياخشى بولاتتى.

— مەنمۇ زېرىكتىم. پۈتۈن ئۆمرۈمدە كەربالانىڭ ئىتىدەك سوكۇلداپ شەمۇ - شە يۈرۈپتىمەن. يا ئەر خولىغى، يا ئۆي خولىغى كۆرمەي شۇنچە ياشقا كەپقاپتىمەن. — روزىخان ئۆزلۈكىدىن تەسىرلىنىپ سۆزلەشكە باشلىدى، — بۇ قېتىم موللا ئوكامغا يولۇقۇپ دىلىم خېلى يورۇپ قالدى. ياخشى گەپ تاشنى ئېرىتىدۇ، دېگەندەك خېلى تەسىرلەندىم. ئۆمرۈمدە ياخشى گەپ ئاڭلاپ كۆرگەن خوتۇن ئەمەسمەن. ئۆزەمنىڭمۇ خۇيۇم ئەسكى، ماڭغان يولۇم ئاندىن ئەسكى. قەيەرگىلا بارسام ئوغرى خوتۇن، لۈكچەك خوتۇن، دەپ ھەممىسى قاغايدۇ. تازىنى تاز دېسە ئۆلگىسى كەلگەندەك مېنىمۇ ئوغرى، لۈكچەك دېسە ئاچچىغىم كېلىپ بىئارام بولىمەن، ھەر قايسىڭ ئەسكى دېيىشسەڭ مەنمۇ ئۆلگىچە ئەسكىلىك قىلىمەن، دەپ خەق بىلەن قېرىشىپ، ئۆلۈكۈم چۆلدە قالسىمۇ مەيلى دەپ يامانلىقتىن قول تارتمىدىم. بۇ قېتىم دىلىم سەل - پەل

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

قوساق كۆپىكى مېنى شۇنداق بۇزۇۋەتتى. ئەگەر مېنى ھىلى-
باي دىگەن خۇمسا بوزەك تاپمىغان بولسا، مەن بۇنچىلىك
ئەسكى يولغا كىرىپ قالمايتتىم. ئاتامدىن ئىككى چارەكلىك
باغ بىلەن بىرقانچە ئېغىز ئۆي - جاي قالغان ئىدى. باغ
ئۆزى كىچىك بولسىمۇ، ئىنتايىن كېلىشكەن نەشپۈتلۈك باغ
ئىدى. ھىلىمبايىنىڭ بۇ باققا كۆزى چۈشۈپ ئۇنى دەپ - بۇنى
دەپ يۈرۈپ ئاخىرى باغ - ھويلامنى تارتىۋالدى. قازىغا
ئەرز قىلسام بايغا يان باستى. بەگلەرمۇ باينىڭ سوزىنى
ئۆك قىلىدىكەن. جاھاننىڭ ھەممىسى كېلىپ مېنى بوزەك
قىلغانلىقىغا قاراپ مۇشۇ يولغا كىرىۋالدىم. ھىلىمبايىنىڭ
ئىشلىرى قىزىق بولدى. مەن يەتتىم بالا بولغاچقا، بىر كۈن-
لىرى ئۆزىچە ماڭا ئاتىدارچىلىق قىلغۇسى كېلىپ ئۆيلەندۈ-
رۈپ قويماقچى بولدى. يىراق سەھرادىن بىر كىشىنىڭ قىزىنى
كوچۇرۈپ كېلىپ ماڭا نىكالاپ قويدى. تويلۇق بەرگەن
نەرسىسى: بىرسەگەز كوينەك، بىرپار قىرىم ئۆتۈك، بىر قىزىل
شەلپەر جىلىتكە، بىردانە چاياغلىق، بىردانە تۇماق، بىر
چارەك گۆرۈچ، 5 جىڭ ياغ، بىردانە ئوغلاق. جۇغى جەمى
5 - 6 سەر يارچەن خەشلەپ توينى قىلدى. مەنمۇ بوپتۇ دەپ
يۈرۈۋەردىم. بىر كۈنلىرى ھىساپ - كىتاپ قىلىشىپ قويايلى
دىسەم، ۋاي ئۆكام ئۇتۇپ تۇرمامسەن دىدى. باي ماڭا رەھىم
قىلىۋاتىدۇ دەپ يۈرۈۋەردىم. ئارىدىن 2 - 3 يىل ئۆتكەندىن
كېيىن، باي مەلىمىزدىكى ئىمام - مەزىنلەرنى كىشى قويۇپ،
غۇلامنى ئويلەپ قويسام قولىمنى يوپۇرۇپ جىم يۈرىدۇ،

تۇۋاتىمەن. ئەمدى سىلەر نەدە تۇرساڭلار مەنمۇ شۇ يەردە بولاي. ئىككىڭلارنىڭ ئىسمىنى قايتىپ بەرسەڭمۇ بىرئىش: قانداق دەيسىلەر؟

— ياخشى دىدىڭىز. بىزنى ئۆز ئۆكىڭىز دەپ بىلىڭ. بىزمۇ سىزنى تاشلىۋەتمەيمىز. ھەر قانداق ئىشىڭىزغا مانا بىز تەييار، — دىدى موللازەيدىن. ئاندىن غۇلامغا قاراپ:

— سەنچۇ غۇلامجان؟

— ساڭا ئوخشاش ئاز - تولا كارامىتى بار ئادەمگە بالدۇرراق ئۇچرىغان بولسام، ھەرگىز ئوغرىلىق قىلمايتتىم-جۇما! — دىدى غۇلام كۈلۈمسىرەپ، — بۇقېتىم كۇچاردا ئوزەمنى بىر تونىتمىدىغان بولدۇمدە. ئىلگىر - كېيىن ھەممىنى جايلاپ، گاڭگا - جىسا قىلىپ يىغىشتۇرۇپ...

— نىمە دەۋاتىسەن؟

— نىمە دەيتتىم، خۇرجۇندا يامبۇ بار. كوڭۇل توق. قىمارنى چوڭ ئويناپ، قاتلاپ تىكىپ، كۇچارنىڭ ھەممە قىمارۋازلىرىنى گاڭگا - جىسا قىلىۋېتەي دەيمەن.

— توخۇ داڭگال، ئۆچكە جاڭگال چۈشەپتۇ دەپ، خىيالىڭ قىمار ئويناشتىمۇ؟

— كۇچارلىق قىمارۋازلارغا تولا ئۇتتۇرۇپ، نۇرغۇن پۇلنى سەپ بەرگەن ئوغرىمەن. دەردىم تولا. بۇ قېتىم شۇ دەردىمنى چىقىرىۋالاي دەپ خىيالىم شۇ يەرگە كېتىپتۇ، — دىدى غۇلام كۈلۈمسىرەپ، — مەن ئەسلىدە قىمارۋازمۇ ئەمەس-تىم. كورلىداخېلى ياخشى ئادەمنىڭ بالىسى ئىدىم. لېكىن

لام ئۇزىنىڭ قىلغان سۆزلىرىگە ئۆزى كۈلۈپ بىردىنلا ۋاقىرىۋەتتى، — ۋاي - ۋۇي ماۋۇ تاشلار خۇرجۇننى تېشىپ قويۇپتىغۇ!

دەرۋەقە تاشلار يول بويى تولا دومىلاپ خۇرجۇننىڭ بىر بۇرجىسىنى تۇخۇم پاتقىدەك تېشىپ قويغان ئىدى.

— قانداق قىلىمىز، تاشلىۋېتەمىزمۇ- يە؟

— تاشلىۋەتكىلى بولمايدۇ، ماتاغا يۆگەپ قويساق تۇرۇۋېرەمەمدۇ، — دېدى موللا زەيدىن ۋە خۇرجۇندىن بىر نەچچە قۇرۇق خالتىلارنى ئېلىپ تاشلارنى يۆگەپ قويدى.

— يامان يەرگە كېلىپ قالدۇق، — دېدى غۇلام يىراقتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان خانىقا تامىنىڭ دەرەخلىرىگە قاراپ، — ئۇ يەردە چازا بار. شورىخانىنىڭ ئاچ بۆرىلەردەك جاسالىرى يول توساپ ياتىدۇ. خۇددى يولۇچىلارنى تىرىك تۇرغۇزۇپ شىلىۋالىدىغاندەك پۈتۈن نەرسە-كېرەكلەرنى ئاقتۇرۇپ ئاۋارە قىلىدۇ. مەنىڭ ھەرقېتىم كەلگەندە ماڭىدىغان بىر يولۇم بار. شۇ يول بىلەن جاسالارنىڭ كۆزىگە توپا چېچىپ ئۆتۈپ كېتەتتىم.

— ئۇنداق بولسا، ئىككىڭلار ئۆز يولۇڭلار بىلەن كېتىۋېرىڭلار، مەن تەۋەككۇل دەپ چوڭ يول بىلەن ماڭاي، بولامدۇ؟

— بولىدۇ. بۈگۈن ئاخشام كۆۋرۈك بېشىدا تېپىشايلى، — دېدى غۇلام ۋە روزىخاننى ئەگەشتۈرۈپ دەرەخلەر ئارىسىدا كۆزدىن غايىپ بولدى.

www.uyghurkitap.com

ئۇنىڭ تويى ئەرزانغا چۈشمىگەن دىگەن گەپلەرنى قىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ، بوپتۇ بىرەي ھىساپلاپ كورسەتسۇن دىسەم، 70 - 80 سەر تەڭگىنىڭ ھىساۋىنى كىرگۈزۈپتۇ. ئۇنداق ئەمەس دىسەم، بىر كۈنى قازىخانىغا، بىر كۈنى بەگنىڭ ئالدىغا قىچقارتىپ ئاۋارە قىلغىلى تۇردى. ئاخىرى باغنى بەرسۇن، قالغان پۇلنى ئاستا - ئاستا تولىسۇن دىگەن گەپ چىقتى. شۇ يول بىلەن ئاۋال باغنى تارتىۋالدى. يەنە بىر نەچچە ۋاق ئوتكەندە ھىلىمباينىڭ بىر نەچچە ئادىمى كىلىپ، كۆدە - كۇرپەمنى ئويدىن تالاغا تاشلاپ، ئويىنى تارتىۋالدى. بىز كوچىدا قالدۇق. يىغلىسام يىغام، داتلىسام دادىم يەتمىدى. نەگىلا بارسام باينىڭ سوزى ئوتۈك. شۇ ئاچچىغىمدا ئوي - ماكانىمنى تاشلاپ، خوتۇننى ئۈچ تالاق دەپ قويۇۋىتىپ سەرگەردان بولدۇم. ئاستا - ئاستا ئوغرىلىق قىلىدىغان بولدۇم. زىرىكسەم كوچارغا كەلدىم. ئىش قىلىپ مۇشۇ ئوتتۇرىدا جاننى ئوغرىغا بەرمەي كىلىۋاتىمەن.

بولار مۇڭدىشىپ خىلى يول باستى، لەڭگەردىن ئوتكەندە غۇلام گەپنى ئوزگەرتىپ:

— مانا بۇ، ئامبال - غوجاملا سەگىدەپ ئوتىدىغان جاي. ئۇرۇمچىدىن بۇ تەرەپكە ئوتكىچە بىر بوپىسىنى قوڭىغا قويۇپ سەگىدەيدۇ، 2 يىل ئوتكەندە ئۇرۇمچىگە يانغىچە تۇتھارۋىدا كىلىپ سەگىدەپ ئوتىدۇ. ئۇ چاغدا يەلپۈپ تۇرىدىغان ئىككى ئادىمى، چاي كوتىرىدىغان بىر ئادىمى، 3 - 4 دوغىسى، تاش توقۇملۇق يورغىسى بولىدۇ. ھا، ھا، ھا، — غو-

خورجۇنلارنى تەكشۈرگەن ئادەم، سېنىڭ ئەسكى خورجۇنۇڭنى تەكشۈرەلمەيمىزما؟

— جىما بىكىم، ئەسكى چاپانىڭ ئىچىدىمۇ ئادەم بار دېگەندەك مېنىڭ بۇ ئەسكى خورجۇنۇمنىڭ بىر بېشىدا ئەسكى تامبال بىلەن يامبۇ، يەنە بىر بېشىدا ئامبال بىلەن دېيەنباۋ بار، قانداق گەپلىرى بارمۇ؟ بىزمۇ شەھەر - شەھەردە باش كوتىرىپ، ئەسكى خورجۇندا تاش كوتىرىپ، مەن - مەن دېگەن نوچىلارنىڭ زۇۋانىنى دارغا تارتىپ كەلگەن بىز!

باجگىر سەل ھەيران بولۇپ:

— گەپىڭ ئۇرانىدىن قارىغاندا گوڭسى① ئېلىپ كەلگەن ئوخشايلا، بىزگە ئازراق چاي پۇلى بېرىپ يولىرىغا ماڭسىلا غوجام! — دېدى.

— سورىساڭ راۋۇرۇس سورا! يامبۇ سورىساڭمۇ بەرگۈچىلىكىم بار، — دېدى موللازەيدىن ھوكىرەپ.

— ئېلىتىپاتلىرى، غوجام.

موللازەيدىن خورجۇنغا قول سېلىپ، ماتاغا ئورالغان يامبۇدىن بىرنى چىقىرىپ باجگىرنىڭ قويىنىغا تىقتى. دەل شۇ چاغدا ئۆي ئىچىدىن يەنە بىر باجگىر چىقىپ قالدى. موللازەيدىن شۇ ئانلا ئاۋازىنى پەسلىتىپ:

— ھېچكىمگە تۇيدۇرماي ئويۇڭگە ئاپىرىپ خەشلە! — دېدى - دە ئاتنى بېقىنداپ يۇرۇپكەتتى.

ئۆيدىن چىققان باجگىر ئۇچقاندەك يېتىپ كېلىپ:

— سودىگەر نېمە بەردى؟ — دېدى.

① گوڭسى — ھوكۇمەت ئالاقىسى.

ساقساققا يېقىن يەردە چازا بولۇپ، ئۈچ نەپەر باجگىر جىسا ئۆتكەن - كەچكەن سودىگەرلەرنى تەكشۈرۈپ، چاتاق تېپىپ قاقتى - سوقتى قىلاتتى. بۇلارنىڭ ئەسكىلىگىدىن ھەممە ئادەم قاخشايتتى. كۈن ئولتۇرۇپ كوز باغلىناي دىگەن چاغدا موللا زەيدىن بۇ يەرگە يېتىپ كەلدى. باجگىرلاردىن بىرسى ئۆيدىن چىقىپ ۋاقىردى:

— توختا، كېچىدە نىمە قىلىدىغان ئادەمسەن، نەدىن كەلدىڭ؟

— ئەتىگەن چىققان يەردىن، — دىدى موللازەيدىن.

— تولا دامخورلۇق قىلما، ھازىر نەگە كەتقالدىڭ، نەدە تۇرۇۋاتىسەن، بىلەمسەن؟

— بىلىمەن، ئاسماننىڭ ئاستىدا، ئاتنىڭ ئۈستىدە، بوكۆمنىڭ ئاستىدا، كەشىمنىڭ ئۈستىدە تۇرۇۋاتىمەن.

— غەلىتى گەپ قىلىسىنا، ھىلى بىكار زۇۋانىڭنى دارغا تارتىپ قويىمەن! — دىدى باجگىر ئاچچىغى كېلىپ.

— بۇ شەھەردە زۇۋاننى دارغا تارتامدۇ؟

— ھەئە، زۇۋانىڭنى دارغا تارتىپ، كوزۇڭنىڭ ئالا - قارىسىنى ئېلىپ، خامىرىڭنى يېرىپ، جېنىڭنى چىقىرىپ ئالقىنىڭغا قويىدىغان شەھەر بۇ. بۇ دىگەن كوچار، مەن دىگەن شورىخانىنىڭ (باجخانىنىڭ) جىساسى. داخۇگەيلىك قىلماي ئاتتىن چۈش، خۇرجۇندىكى نىمە، تەكشۈرىمىز!

— خۇرجۇننى تەكشۈرۈشكە چىشىڭلار پاتامۇ؟

— تولا گەپ قىلماي چۈشكىنە! نى - نى زىلچا

مەھەللىسى قاتارلىق چوڭ كوچا ئېغىزلىرىدا چوڭچاخسا، كوۋرۈكنىڭ ئىككى بېقىنىدىكى تار كوچىلارغا كىچىك چاخسا ئورنىتىلغان بولۇپ، يامۇلدىن 2 جىڭغا ① دۈمباق چېلىنغان ياكى زەمبىرەك ئېتىلغاندىن كېيىن شەھەر چاخسىلىرى ئېتىلىپ، يوغان قۇلۇپ سېلىناتتى. شۇنىڭدىن كېيىن شەھەر كوچىلىرىنىڭ ھوقۇقى جىسەكچى - تاكتاكچىلارنىڭ قولىغا ئۆتەتتى. ھەرقانداق كىشى ئۇچرىسا، شۇلار سوراق قىلاتتى. يامۇل ۋە ھەربى گازارما بولسا شەھەر ئىچىدە ئىدى.

موللازەيدىن باجگىرلەردىن ئاجراپ توپ - توغرا چوڭ كوچا بىلەن كوۋرۈكنىڭ بېقىنىغا كەلدى. روزىخان بىلەن غۇلام ئىككىسى كوۋرۈكتىكى نامازشام بازىرىدا ساما يەپ، دوغاپ ئىچىپ ئولتۇرغان ئىكەن. بۇلار شۇيەردە تېپىشتى. موللا زەيدىن ئاتتىن چۈشۈپ، ئىسسىق ساما يەپ ئىككى ھىجىر دوغاپ ئىچتى. ئاندىن ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ قايماق بازىرى بىلەن ئاستىنقى ساي بويىدىكى سارايلاردىن بىرسىگە كەتتى.

ئەتىسى جۈمە كۈنى ئىدى. موللازەيدىن ساي بويىدىكى سارايدىن چىقتى. ساينىڭ ئىچى يۈزلىگەن ئوتۇن ھارۋىلىرى بىلەن تولغان ئىدى. «نىمە دىگەن تولا ھارۋا، نىمە دىگەن تولا ئوتۇن؟» دەۋەتتى ئۇ ئىچىدە. ھارۋىلاردا سوكسوك، قاخشال، توغراق، قىزما (يۇلغۇن) ئوتۇنلارنىڭ ئۇستىلىق بىلەن بېسىلغانلىقىغا قاراپ ھەيران بولدى. شەھەر چوڭ بولغاچقا،

---

① 2 جىڭ — كەچ سائەت 10 لار بولسا كېرەك.

— ھېچنېمە بەرگىنى يوق، — دېدى باجگىر ئۆزىنى قاچۇرۇپ.

— مۇنداق قىلە، قوينۇڭدىكىنى كۆرۈپ باقاي!

شۇنداق قىلىپ بىرسى ئۆزىنى قاچۇردى، يەنە بىرسىنىڭ گۇمانى تېخىمۇ كۈچىيىپ قېرىشتى. بۇ ئىككىسى جاڭجاللىشىپ تۇرغاننىڭ ئۈستىگە 3 - بىرسىمۇ ئۆيدىن چىقىپ جېدەلگە ئارىلاشتى. ئۈچ باجگىر بىرسى بىرسىگە كۈچ ئىشلىتىپ! 1 - باجگىرنىڭ قوينىدىكى نەرسىنى تالاشتى. بۇلار بىرسى بىرسىنى يەرگە يېقىشتى، پومىداقلىشىپ چېلىشتى. لاتىغا ئورالغان يامبۇ ئاخىر ئۇنىڭ قوينىدىن چىقىپ ھىلى ئۇنىڭ، ھىلى بۇنىڭ قولىغا ئۆتۈپ تالاش ئىچىدە قالدى. بۇلار بىر بىرىنى مۇشتلاشتى، توپىغا يېقىشتى. تومشۇقلىرى قان بولدى. شۇ ئەسنادا يامبۇ ئورالغان لاتا چۇۋۇلۇپ، مۇشتۇمدەك قارا تاش ئوتتۇرىغا چىقتى. باجگىرلەر ھەيران بولۇپ ئىنچىكىلەپ قاراشتى. ئاخىرى ئۈچىسى تەڭلا ئۆيگە كىرىپ چىراق يورۇقىدا تەكشۈرۈپ، ئۇنىڭ ھەقىقەتەن بىر پارچە تاش ئىكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن روجەكتىن سىرتقا تاشلىۋەتتى. بۇلار گەپ - سۆز قىلىشماستىن ئاغزى - بۇرنىدىكى قانلارنى، يۈز - كۆزىدىكى توپا - توزاڭنى تازىلاپ، دېمى ئىچىگە چۈشكەن ھالدا:

— خۇمسا، بىزنى قالتىس بوردا قىپتۇ! — دەپ غۇڭشۇشتى.

(7)

كوچارنىڭ شۇ دەۋردىكى شەھەر مۇداپىئەسى مۇنداق ئىدى: ساقساق، سوقۇۋۇلغى، گەيشياڭ، پاختا بازىرى، كوكچى

ئۈرۈك - شاپتۇل سودىسى كەچكىچە بولاتتى. دوقمۇش - دوقمۇشتا قوغۇنلار دۆۋىلىنىپ تۇرۇپ كېتەتتى. خەلق بارغانسېرى كۆپىيىپ كوچىلارغا لىق تولدى. 8 - 10 ياشلاردىكى بالىلار "پوش - پوش، چاپان ياغلاشتى" دەپ يالغان ئېيتىپ پول تاپاتتى. "چاقماق، چاقماق، قاراڭغۇدا ياقماق، ئالمىغانلار ئاخماق" دەپ سەرەڭگە ساتقۇچى بالىلار ئىنتايىن تولا بولاتتى. قەيەرگىلا بارسا شۇ بالىلارنىڭ تۈۋلىغان ئاۋازلىرى قولاقنى ياراتتى. كۆچار بازىردا يەنە 5 تال ياڭاق، بىر دوپپا جىگدە تىزىپ ئولتۇرغۇچى مومايلار، ئىك-كى يىلىك يىپنى ئالدىغا قويۇپ ساتىمەن دەپ ئولتۇرغان كەمبەغەل ئاياللار خېلى جىق سانىنى ئىگەللەيتتى.

موللا زەيدىن زېرىكمەستىن بازارنىڭ ھەممە يېرىنى ئارىلاپ، كۆچاردىكى بايلىق - كەمبەغەللىكنىڭ سۈرەتلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ چىقتى.

موللا زەيدىن تولا چۆگىلەپ ھارغىنلىق ھېس قىلدى. گويا بازاردىكى چاڭ - توزاڭدىن بوغۇلغاندەك دىمى سىقىلغاندەك بولدى. شۇڭا ئۇ، كوكچى مەھەللىسىنىڭ ئاغزىغا كېلىپ يەنە قايسى تەرەپكە مېڭىشنى تاپالماي ئارسالدا بولۇپ تۇراتتى. قىغدوك تەرەپتىن بىر توپ خەلق دۇكۇرۇشۇپ كەلدى. توپنىڭ ئىچىدە ئىشەككە تەتۈر مىندۈرۈپ، يۈزىگە قارا سۈرتۈلگەن ئىككى ئادەم كېلەتتى. ئۇلار ئوغرىلىق قىلغانلىقنىڭ سازايى دەپ توۋلايتتى. موللا زەيدىن بۇنىڭغا قىزىقىپ ئەگەشتى. سازايى قىلىنغۇچىلارنى رەستىدىن ئۆتكۈزۈپ،

هەر جۇمە كۈنى نەچچە يۈز ھارۋا ئوتۇن سېتىلىپ تۈگەيدىغان-
لىقىنى چۈشەنمىگەن ئادەم بۇ ئوتۇننىڭ كۆپلىكىگە قاراپ
قالاپ تۈگەتكىلى بولامدۇ؟ دەيتتى.

كۆچىلاردا ھەر جۇمە كۈنى بازار بولاتتى. كۆچىلارنىڭ
جۇمە بازىرىنى ئازنا بازار دەپ ئاتايتتى. ئاس-
تىنقى سايدا ئوتۇن بازىرى، ئۈستۈنكى سايدا (كۆۋرۈكنىڭ
جەنۇب تەرىپى، ئاستىنقى ساي، شىمال تەرىپى ئۈستۈنكى ساي
دەپ ئاتىلاتتى) توخۇ، ئۆدەك، كەپتەر، توخۇم، تۇزغاق
بازىرى بولاتتى، ئۇنىڭدىن سەل يۇقۇرىدا شورىخانا بار ئىدى.
ئۇنىڭ بېقىنىدىكى سايدا ئات، كالا، قوي بازىرى بولاتتى.
موڭغۇللار يۇلتۇزدىن يۈزلەپ - يۈزلەپ ئات، كالا، قوي
ھەيدەپ كېلىپ كۆچار بازىرىدا ساتاتتى. چوڭ رەستىدە
گەزمال، ماتا - چەكمەن دۇكانلىرى جايلاشقان. كوچىنىڭ
ئىككى قاسنىقىدا ھەر خىل يايمىچىلار، دورا پۇرۇچلار ئورۇن
ئالاتتى. بولۇك - پۇشقاقلاردا سامساخانا، ناۋايخانا، دوغاپچى،
كاۋاپچى ۋە بېلىق پوشۇرۇپ ساتقۇچىلار، سېرىق پولو، سېرىق
لەگمەن ساتقۇچىلار بەكمۇ تولا ئىدى. پاختا بازىرىدا
باشتىن - ئاياق پاختا دۇكانلىرى، ئاتقۇچىلار جايلاشقان
ئىدى. ۋاڭنىڭ ئوردىسى تەرەپكە ماڭغانسېرى دوپپا، تۇماق،
ئۆتۈك بازىرىغا باراتتى. ئاندىن يىپ بازىرى، يىڭ بازىرى
بولاتتى. ئاشلىق بازىرى قۇتلۇق ئوردىنىڭ قومىغا تۇتىشاي
دەپ قالاتتى. قايماق بازىرىدىكى ئەتىگەنلىك سۈت - قاي-
ماق سودىسى، بىجاق نان سودىسى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بۇيەردىكى تاماشا يەنە باشقىچە ئىدى. ئادەملەر توپ - توپ دۈگىلەك بولۇپ ئولتۇرۇپ تورت ئوشۇق ئاتاتتى. شىشخال ۋە جۇپ - تاق ئوينايتتى. سەل چەتتە ئازادىرەك جايلاردا، ئاپپاق ساقال ئادەملەر تورتتىن - تورتتىن كىگىز ئۈستىدە ئولتۇرۇپ بەشلەك قەغەز ئويناياتتى. بۇلار قىمارۋازلار توپى ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە بىرنەچچە توپ كىشىلەر چەمبىرەك بولۇپ ئولتۇرۇشۇپ چىلىمدا نەشە چېكەتتى. چىرايلىرى سارغايغان، كوزلىرى خۇمالاشقان بۇ بەڭگىلەر تولىمۇ سورۇن كورۇنەتتى. ئۇلارنىڭ ئوزايىدىن كىچىك بالىلار قورقۇپ يېنىغا بارالمايتتى. موللازەيدىن ھەممىنى بىرقۇر كوزدىن كەچۇرۇپ بىرتاۋكادىن غولامنى تاپتى. ھەممىنى ئۇتتۇرۇپ تىزىنى قۇچاقلاپ ئولتۇرغان غولام موللازەيدىننى كورۇپ ئورنىدىن تۇردى ۋە خىجالەت بولغان ھالدا:

— بۈگۈن يەنە يىلان مۆڭگۈزى بارقىمارۋازغا يولۇقۇپ ھەممىنى ئۇتتۇرۇپ قويدۇم، — دىدى.

— يىلان مۆڭگۈزىدىن ساقىمۇ بىرنى تېپىپ بەرسەم بوپتىكەن، نەدە بار ئىكەن؟

— ئەپراسىياپنىڭ شەرىدە تولا دەيدۇ.

— ئۇشەھەر نەدىكەن؟

غولام جاۋاپ بېرەلمەي شوك بولۇپ قالدى. موللازەيدىن سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپ:

— گەپ يىلان مۆڭگۈزدە ئەمەس. قىمارنىڭ ئوزىدە. قىمار ئوينىساڭ راۋرۇس قىمارۋاز بولۇپ، كېچە - كۈندۈز

ساقساقچە ئېلىپ بارغاندىن كېيىن ئارقىغا قايتۇرۇپ كېلىپ
كۆرۈككە كەلگەندە ئىشەكتىن چۈشۈرۈپ كۆرۈكتىكى تۆۋرۈككە
قۇلىغىدىن مىخلاپ قويدى. خەلق توپى ئولىشىپ ئوغرىلارغا
لەنەت - نەپرەت ياغدۇراتتى. بەزەنلەر ئوغرىنىڭ يۈزىگە
تۈكۈرۈپ ئۆتەتتى...

بۇنىڭ ئارقىدىن يەنە بىر ۋەقە يۈز بەردى. كوچىدا
ئاياللار قېچىشقا باشلىدى. يۈزىگە چۈمبەل تارتقان ئاياللار
ياكى پۈتۈن باش قىسمىنى ئوراپ، يالغۇز سىڭا كوزىنى ئوچۇق
قويۇپ بازار قىلىۋاتقان چوكانلار تەرەپ - تەرەپكە قاچاتتى.
بۇنىڭ ئارقىدىنلا يولنىڭ ئىككى قاسنىغىدا ئىككىدىن تۆت
نەپەر جازاچى رەئىسلەر دەررىلىرىنى كوتىرىشىپ پەيدا بولدى.
بۇ رەئىسلەر بازارنى ئېتىساپ قىلىپ، ئاياللارنى قوغلاش
ئۈچۈن قازىخانىدىن چىققان. شۇڭا ئاياللار ئۇلارنىڭ
جازاسىدىن قاچقان ئىدى. موللازەيدىن بۇ كارامەتلەرنى
كورگەچ راستىن ئارام ئېلىش ئۈچۈن كۆۋرۈكنىڭ يۇقۇرى
تەرىپىدىكى سايغا چۈشتى. بۇ يەردە مەدداھلار سورۇن
تۈزەپ ئاجايىپ ناتىقلىقى بىلەن توپ - توپ خەلقنى
ئەتراپىغا جەملەپ، ھەر خىل جەڭنامە، ئىشقى - مۇھەببەت
داستانلىرى ۋە ھىكايىلەرنى سوزلەيتتى. بۇ ئەتراپتا يەنە
راۋاپچىلار، ئوغلاقنى ئۇسسۇل ئويناتقۇچىلارمۇبار ئىدى. ھەرقايسى
ئوز ماھارەتلىرىنى كورسىتىپ، خەلقنى رازى قىلغاندىن كې-
يىن ئاخىرىدا دۇئا قىلىپ پۇل تىلەيتتى.

موللازەيدىن ئايلىنىپ سىياھچىنىڭ تەرەپكە باردى.

موللازەيدىن بۇ سۆزنى يىگىلمەستىن تەكرارلاۋەردى. كىشىلەر بىر قېتىم ئاڭلاپ، قانائەت ھاسىل قىلمىسا يەنە بىر قېتىم ئاڭلاپ، بەزەنلەر ھەيران بولۇشۇپ. كوڭلىدە" ئوڭ-گىلا سوزلەيدىكەن» دىسە، بەزەنلەر بوز قاپىيىسى، مەناسىنىڭ دۇرۇسلىغىغا قاراپ، "ئەۋلىيامۇ نىمە؟" دىيىشەتتى. ھەر ھالدا موللازەيدىنىڭ بۇسوزى كىشىلەرنىڭ يۈرەك تارىنى چىكەتتى...

بىر ئادەم كېلىپ پال باقتۇرماقچى بولدى:

— ئاخۇنۇم، ئىشىكىم يوقاپ كەتكەن، پال كورۇپ بەر-گەن بولسىلا!

موللازەيدىن ئىستىرلاپنى داستىخانغا تاشلاپ، ئاندىن قولىغا ئېلىپ چىكىتلەرگە قاراپ تەبىر ئېيتتى:

— ئىشەكنى ئوغرى ئالماپتۇ، ئالغان بولسىمۇ كوچىدا مىنمەپتۇ، تىۋىپتىن سۆرگە دورىسى ئېلىپ ئىچۈىلىك. ۋەللاھۇ ئەلەم بىسساۋاپ...

پال باقتۇرغۇچى بۇ تەبىرگە خاپا بولۇپ ئىچىدە يۈز مىڭنى تىللىدى، ئاچچىغى بىلەن 10 داچەنلىك تىيىن (مىس-پۇل) دىن بىرنى تاشلاپ كېتىپ قالدى.

بىر ئايال پال باقتۇردى. پالچى ئىستىرلاپنىڭ چىكىتى-لىرىگە قاراپ:

— سىلىگە بۇۋى پاتىمەم مەدەت قىپتۇ. ئەرلىرىنىڭ گېپى-گە ھە دىسىلە، ھەرگىز ئۇرالمايدۇ، — دىدى.

يەنە بىر خىرىدارغا:

— خوتۇنۇڭ بولسا ئوغۇل تۇققىدەك، ئەگەر بولمىسا يېڭى ئالىدىغان خوتۇنۇڭ ئوغۇل تۇغۇپ بېرىدۇ، — دىدى.

شۇنىڭ كويىدا بول. بىر يەردە ئولتۇرساڭ ئىككىنچى مەيداندا ئولتۇرسەن. ساڭا ئوخشاش نەچچە ئاي پۇل توپلاپ كېلىپ ئاندىن ئوينىغان بىلەن بولمايدۇ. ئۇتۇش نوۋىتىڭ كېلىپ قالىدۇ. گەرداۋىغا چوكۇپ يۈرۈپ ئوينىمىغان قىمارنى ئوينىمىغان ياخشى. مېنىڭچە ساڭا ھازىر قىماردىنمۇ قىزىق ئىشلار بار. شۇ ئىشنى قىلمىدىڭغان بولساڭ كۆڭلۈڭ ئېچىلىپ قالىدۇ. بۈگۈن كوۋرۈككە ئىككى گۇناكارنى قولىغىدىن مىخلاپ قويىدى. سەن بۈگۈن شۇلارنى قۇتقۇزىسەن، بولامدۇ؟

— قانداق بولار، كۆپ - كۆندۈزدە.

— تونۇش ئاغىنىلىرىڭدىن 2نى تاپ. ئاشخانىدا مېھمان قىل. ئۇلار بىلەن مەسلىھەتنى پۈتۈشۈرۈپ، تەييار قىل. كوۋرۈككە كەلسەڭ مەن شۇ يەردە بار. ساقىلىمدىن سورەپ ئويۇن قىلسەن، ھەممە ئادەمنىڭ دىققىتى بىزگە جەم بولغاندا گۇناكارلار ئۆز يولىغا كېتىۋېرىدۇ، بىلدىڭمۇ؟

مۇللازەيدىن غۇلامدىن ئايرىلىپ سارايغا كەتتى. بىر ئاز ئارام ئېلىپ تەۋەرۈك ساقىلىنى تاقىغاندىن كېيىن يەكتىگىنى كىيدى - دە، يەنە كوۋرۈك بېشىغا باردى ۋە ئەپچىل بىر جايدا ئالدىغا داستىخان سېلىپ پالچى سۈپىتىدە ئولتۇردى، ئاغزىغا تۆۋەندىكى سۆزلەر كەلدى:

— ئاتاڭ بازا، ئاناڭ بازا، كۆچارلىقىنىڭ ھەممىسى مازا. كورۈنۈپ كەلمەس بالا - قازا، قازاغا رىزا، ماڭا ھەممىدىن ياخشىسى غىزا..

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

كوچىلاردا ساتىراچخانا كۆپ، لېكىن ئادەممۇ كۆپ بولـ
غاچقا، بەزىدە ساتىراچخانىغا كىرىپ نۆۋەت كۈتۈشكە توغرا
كېلەتتى. موللازەيدىن كوۋرۇكنىڭ كۈن چىقىش تەرىپىدىكى
ئابلا ساتىراچنىڭ دۇكىنىغا چاچ ئالدۇرغىلى كىرگەندە دۇكانـ
دا 3 ئادەم بار ئىكەن. موللازەيدىن 4 ـ خېرىدار بولۇپ
ئولتۇردى.

ئابلا قارى ئۆزى ئۇستا، خېرىدارى كۆپ كاسىپ
ئىدى. چۈنكى ئۇنىڭ قولى ئىتتىك بولغانلىقى ئۈستىگە قولـ
غى ئۇزۇن بولغاچقا خېرىدارلارنى تۈرلۈك خەۋەرلەر بىلەن
تەمىنلەپ ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالاتتى. ئابلا قارى چەبدەس
قوللىرى بىلەن چاچ ئېلىۋېتىپ سۆز باشلىۋەتتى:

ـ خۇدايا توۋا قىلدىم... ـ دېدى ئۇ كېيىن كىرگەن
خېرىدارغا قاراپ قويۇپ، ـ مۇندىن ئىككى ھەپتە بۇرۇن
كورلا تەرەپتىن بىر خۇرجۇن يامبۇسى بار باي سودىگەر كېلىپ
ساقسا قتىكى جىسالارغا تۇتۇلۇپ قاپتۇ. سودىگەر چاقچاقلىق
قىلىپ بىر تاشنى ئېلىپ ماتاغا يوگەپلا جىساغا بېرىپ
ئۆزى كېتىپ قاپتۇ. بۇ ئىشنى ئۇيدىكى يەنە ئىككى جىسا
كورۇپ قېلىپ، سودىگەر نىمە بەردى دەپ سورىسا، ھېلىقى
جىسانىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپ ھېچنىمە بەرمىدى دەپ يوشۇرۇپتۇ،
شۇنىڭ بىلەن قىيامەتنىڭ جېڭى باشلىنىپتۇ. يامبۇنى تالىشىپ
ئۈچ جىسا بىرسى بىرسىنى ئۇرۇپ، پومىداقلىشىپ رەسۋايى
ئەزىم بوپتۇ، ئاغزى ـ بۇرنى قان، جىدەللىشىۋاتقاندا ھېلىقى

پالچى بوۋاي يېرىم سائەتكە قالماي ئون نەچچە كىشىگە پال ئېچىپ بېرىپ، ھەر قىسما سوزلەر بىلەن يولغا سالدى. چۈشكەن پۇلنى چونتەككە سېلىپ، خېرىدارى يوق چاغدا يۇقۇرقى سوزنى تەكرارلاپ ئولتۇردى.

غۇلام كېلىپ پال ئاچقۇزدى. بوۋاي ئۇنىڭغا:

— ئومرۈڭدە بىر قېتىم داداڭنىڭ ساقىلىنى يۇلغۇدەك-سەن، ئەگەر داداڭنىڭ ساقىلىغا قول سالماي دىسەڭ، باشقا بىرسىنىڭ ساقىلىنى يۇلىشىڭمۇ شەرت ئادا بولىدۇ، — دىدى.

— مېنىڭ دادام ئولۇپ كەتكەن، نەدىكى يوق گەپنى قىلىپ يۈرسەن؟ ئادەمنى ساراڭ تاپقان سېنىڭ ساقىلىڭنى يۇلسام شەرت ئادا بولىۋېرىدۇ، — دىدى غۇلام ۋە پالچىنىڭ ساقىلىغا ئېسىلدى. پالچى ساقىلىنى تۇۋىدىن تۇتۇۋېلىپ، غۇ-لام قەيەرگە تارتسا شۇ يەرگە بويۇن سۇنۇپ قىزىق تاماشا چىقىرىپ بەردى. كوزنى يۇمۇپ ئاچقىچە خەلق ئولاشتى. كوۋ-رۈككە مىخلانغان ئوغرىلارنى بېقىۋاتقان پايلاقچىمۇ بۇ تاما-شىغا قاراپ قالغاندا غۇلامنىڭ يەنە بىر دوستى كېلىپ ئام-بۇر بىلەن مىقنى يۇلۇپ ئوغرىلارنى قاچۇرۇۋەتتى.

— ۋاي ئوغرى قاچتى! — دەپ قاتتىق ۋاقىرىۋىدى، خەلقنىڭ دىققىتى ئۇ تەرەپكە قايرىلدى. پايلاقچى ئالاق-جالاق بولۇپ ئۇ تەرەپكە قارىغاندا، قومدەك ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا ئوغرىنىڭ سايىسىمۇ كورۈنمىدى. خەلق قايرىلىپ بۇ تەرەپكە قارىغاندا، پالچىمۇ كورۈنمىدى. موللازەيدىن سا-قىلىنى غۇلامغا بېرىۋېتىپ ئوزى كوۋرۈك بېشىدا خەلق بىلەن بىللە تاماشا كورۇپ ئۇزۇنغىچە تۇردى.

تاڭغا يېقىن قوسىقىم غولدۇرلاپ كېتىپتۇ. ئالدىراش ھاجەت-
خانىغا چىققام ئىشەك شۇ يەردە تۇرىدۇ. خۇدايا تۇۋا دەپ
قالدىم. بۇ قانداق كارامەتتۇ؟ دەپ پالچىنى راستىن ئەۋلى-
يا ئىكەن، دۇئاسىنى ئالاي دەپ شۇنچە ئىزلەسەم تاپالمىدىم.
سۈرۈشتە قىلسام، شۇكۈنى مەندىن كېيىن يەنە بىر ئادەم
پال باقتۇرۇپ، پالچى بوۋاي بىلەن سوقۇشۇپ قاپتۇ-دە،
ئۇنىڭ ساقىلىدىن تۇتۇپ سورەپتۇ. نۇرغۇن ئادەم توپلانغان
چاغدا ھىلىقى توۋرۇككە ئىخلاپ قويۇلغان گۇناكارلار قولىغىنى
يۇلۇۋېلىپ قېچىپ كېتىپتۇ. خەق ئوغرى قاچتى دەپ ئۇتەرەپ-
كە بىرقاراپ، ئاندىن بۇ تەرەپكە قاراپسا ھىلىقى پالچى
غايىپ بوپتۇدەك، شۇندىن كېيىن ھېچكىم كورمەپتۇ.

— خۇدايا تۇۋا قىلدىم. جاھان دىگەندە ھەرخىل كارا-
مەتلەر بولىدىكەن، — دىدى ئابلا قارى.

— ئەسلىدە بىزنىڭ كوچار ئۇلۇغ يەر، پات-پات
ئەۋلىيالار پەيدا بولۇپ كارامەت كورسىتىپ تۇرىدۇ، — دىدى
خېرىدارلاردىن بىرسى.

بازار كۈنلىرىدىن باشقا كۈنلىرى كوچارنىڭ كوچى-
لىرى خېلى ئازادە بولۇپ قالاتتى. ئابلا قارىنىڭ
دۇكىنىنى چايلاشقان يەرلەردە ئادەم شالاڭراق ئىدى.
شۇڭا ئۇ كوچىدا ئولتۇرۇشلۇق تۇماقچى ئەھەت قارىنىڭ
قىزى ئىشىك ئالدىدىكى سۇپۇرۇپ تازىلانغان پاكىز يەردە قوشاق
ئېيتىپ توپ ئوينىماقتا ئىدى:

يۇگەن ماتا يېشىلىپ كېتىپ، ئۇچىدىن بىردانە تاش چىقىپتۇ. ئاغزى - بۇرنى قان بولغان جىسالار هاك - تاك بولۇپ، بىر بىرىگە قارىشىپلا قاپتۇ......، يائاللادىدىم، زەپمۇ يامان سودىگەر ئىكەن! جىساغا تاشنى تۇتقۇزۇپ جىك يامبۇسىنى شەھەرگەساق - سالامەت كىرگۈزۈۋالغان سودىگەر بوش سودىگەر ئەمەس.

— يەپ تويماس باجگىرلەرنى راسا باپلاپتۇ - دە! — دىدى خېرىدارلاردىن بىرسى.

— ئالدىنقى ئازنا كۇنى كوۋرۇكتە بىرقېرى پالچى ئولتۇرۇپتۇ، — دەپ سوز باشلىدى 2 - بىر خېرىدار، — خەقلەر ئولۇشۇپ قاپتىكەن، مەنمۇ بېرىپ قارىسام، كوزىنى يۇمۇۋېلىپ: «ئاتاڭ بازا، ئاناڭ بازا، كوچالىقنىڭ ھەممىسى مازا، كورۇنۇپ كەلمەس بالا - قازا، قازاغا رىزا، ماڭا ھەممىدىن ياخشىسى غىزا» دەپ ئولتۇرۇپتۇ. يەنە قانداق سوز قىلىدىكىن دەپ قۇلاق سالسام، باشقا سوزقىلمىدى. ئىڭىشىسام گەپنىڭ تېگى باردەك تۇيۇلدى. ئەۋلىيا ئوخشايدۇ، دەپ پال باقتۇردۇم. ئىشىكىمنى ئوغرى ئېلىپ كەتتى دىسەم، پال چوكىسىنى غىلدىرلىتىپ تاشلاپ «ئىشىكىڭنى ئوغرى ئالماپتۇ، ئالغان بولسىمۇ كوچىدا مىنمەپتۇ، تىۋىپتىن سۇرگە دورىسى ئېلىپ ئىچىۋەت» دەپ ئولتۇرىدۇ. ئاچچىغىم نەدىن كەلدى، شۇنداق بولسىمۇ ئازراق پۇل بېرىپ كېتىپ قالدىم، تۇرۇپ ئاچچىغىم كەلدى، تۇرۇپ ئىشەنگىم كەلدى. كەچقۇرۇنلۇغى نىمە بولسا مەيلى دەپ دورىگەردىن سۇرگە ئېلىپ ئىچىپ يېتىپ قالدىم.

كارلىق قىيابىنتى بىلەن، — بۇ پەرى ئاسماندىن چۈشكەنمىدۇ؟

— بەلكى، بەلكى. جاناپلىرىنىڭ رىسىغى بەلكى ئاسماندىن چۈشكەندۇ — ئىنشائاللا!

— خۇداۋەندە كېرىم ئۆز كارامەتلىرى بىلەن ئاسماندىن پەرىزات ئەۋەتكەن بولسا..... ئەگەر بۇ پەرىزات ماڭا نېسىپ بولسا، بۇنى قوبۇل قىلماسلىق چوڭ گۇنا — دىسىلە تەخسىر!....

— شۇنداق، شۇنداق، ئەگەر ئۆزلىرىگە نېسىپ بولمىسا، ئالدىلىرىغا توغرا چۈشمىگەن بولاتتى.

— شۇنى دىسىلە، قېنى ئەمدى تاۋاققا ئېلىپ ئالدىمىزغا قويۇش ئىشى ئۆزلىرىنىڭ ھىممەتلىرىگە باغلىق.

— جانابى ئىشانىم، ئۆزلىرىنىڭ خىزمەتلىرى ئۈچۈن جېنىمىز پىدا. ئەگەر كىيىك بولۇپ قاچسا كويىقاپتىن، قىرغاۋۇل بولۇپ ئۇچسا مازاندارانىدىن① تۇتۇپ كەلگۈچىلىگىمىز بار، ھا - ھا - ھا.....

— بارىكاللا! ئەمىسە ھىممەت كەمەرلىرىنى باغلاپ، تۇلپارى دۇلدۇللىرىنى ئىگەرلەپ، بىزنىڭ ئارزۇيىمىز ئۈچۈن بۈگۈن كەچكە، ھېچبولمىغاندا تاڭلا كەچكە تەييارلاشلىرىنى تاپشۇرسام قانداق دەيلا كىن - تەخسىر؟

— ئەجرەن ئەزىما..... ئەجرەن ئەزىما. جاناپلىرىنىڭ يولىدا ھىممەت كەمەرلىرىمىزنى چىڭ باغلاپ مېڭىپ كورسەك، خۇداۋەندە كېرىم ئاق يول ئاتا قىلسا ھېچگەپ ئەمەس! ھېچگەپ ئەمەس! ھا - ھا - ھا......

① ھىندىستاندىكى تروپىك جاڭگاللىرىدىن بىرى.

قولۇم كويدى پا پا،
پۇتۇم كويدى پا پا،
توپۇم قاچتى نەلەرگە–
قانداق قىلاي جان ئاپا!

توپۇم گەپكە كىرمەيدۇ،
قىچقارسامۇ كەلمەيدۇ،
يا كوڭلۇمنى بىلمەيدۇ
قانداق قىلاي جان ئاپا!

نەگىلا قاچسالڭ قويمايمەن،
مەن چورگۈلۈپ ئوينايمەن.
ئويناپ - ئويناپ تويمايمەن،
قانداق قىلاي جان ئاپا!

قىز توپنى ئويناپ ھەر بىر چوگىلىگەندە ئۇنىڭ ئۇششاق ئورۇلگەن بوستان چاچلىرى يەلپۈلىنىپ، ئاجايىپ كوركەم سىما كورسەتتى. دەل شۇ چاغدا ئىشان داموللا بىننى قود-دۇس مەۋلىۋى بىلەن ئۇنىڭ ئارقىسىدا يۇرگۇچىسى بەھدى رەئىس ساقساق تەرەپتىن كېلىپ قالدى. بالا كەلگەن كىشىلەر-دىن بىخەۋەر ئوز ئويۇنىنى داۋام قىلىۋەردى.

– ھاي - ھاي - سوپى، ئەتراپى جاھانغا نەزەر تاشلاپ-ھە! – دېدى ئىشان داموللا نارىسىدە قىزنى شەرەتلەپ.

– يا ئاللا داموللام .... بەلەن بالىكىنا! ئۇنىڭ بوستان چاچلىرى نىمە دېگەن چىرايلىق؟ – دېدى بەھدى رەئىس چا-

دىن ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتمەيلا سۈپۈرۈلگەن يەرنى ئۆزى مەينەت قىلدى. يۇرت - جامائەت ئىچىدە قىلچىمۇ ئىناۋىتى قالمىدى... نىمە قىلدى دىسەڭلار، مانا ھازىر كېلىپ 3 - 4 يىل ئىچىدە 30 دەك خوتۇن ئېلىپ بولدى. توخسۇ - شايار تەرەپتە قانچىنى ئالدى بۇنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ. مۇشۇنداق جايلىرىغا قاراپ قىلچە ھۆرمەت قىلغۇم كەلمەيدۇ.

— بەش قول ئوخشاش بولمىغاندەك بەزى موللىلارمۇ شۇنداق شەۋەتپەرەس چىقىپ قالىدىكەن! — دىدى بىرسى.

— بولۇپمۇ بۇ ئادەم بەكمۇ سەۋرىسىز. يېنىدا كېتىۋاتقان بەھدى رەئىس ئەتىدىن - كەچكىچە دەللاللىق قىلىدۇ. بەزەن نادان ئادەملەر تېخى قىزىمىزنى دۇئا قىلدۇرىمىز دەپ ئابروي قىلىشىدىكەن. ئۇنىڭدىن قانچىلىك ئابروي تاپسۇن! قىزىنى ئەرگە بەرگىسى كەلگەن ئادەم ھەقىقى ئابروي تاپىمەن دىسە، تەگتۈش بىرسىگە جىق چىقىم قىلدۇرمايلا نىكالاپ قويسۇن ياكى ئۆيلىنەلمەي يۈرگەن يىتىم بالىلارغا جۈپلەپ قويسۇن، ھەم ساۋاپ تاپىدۇ، ھەم ئابروي تاپىدۇ. شۇنداق قىلغان ئادەمگە پۈتۈن يۇرت رەھمەت ئېيتماسمۇ؟

ئابلا قارى سوزلىگەچ چەبدەسلىك بىلەن چاچ - ساقال ئالاتتى. نۆۋەت موللا زەيدىنگە كەلگەن ئىدى. ئابلا قارى ئۇنىڭ بېشىنى ئۇۋىلاۋاتقاندا موللازەيدىن خىيال سۈرۈپ، ئۆزىنىڭ كوچارغا بارغانچە چوڭقۇر چوكۇۋاتقانلىقىنى ھىس قىلدى. دەسلەپكى كۈنلەردە ۋاژ - ۋاژ بازاردىن كوچارنىڭ سىرتقى قىياپىتىنىلا كورگەن بولسا، ئەمدى چوڭقۇرلىشىپ،

بەھدى رەئىس قىزغا يېقىنلاپ كېلىپ:

— قىزىم، ئاتىلىرى ئۇيدە بارمۇ؟ — دەپ سورىدى.

ناتونۇش ئادەمنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان قىز ئۇيگە قېچىپ كىرىپ كەتتى. بەھدى رەئىس قايتىپ كېلىپ ئىشانىم بىلەن ئۆز سالاپىتىنى بۇزماستىن رەستە بويىلاپ يولغا كېتىپ قالدى.

كوچىدا ئۇچرىغان خەلق ئىشانىمغا ئېگىلىپ سالام بېرەتتى. دۇكاندا ئولتۇرغانلار ئورنىدىن تۇراتتى. ساتراچ ئابلا قارىنىڭ دۇكىنى ئالدىدىن ئۆتكەندە ئابلا قارى غۇدۇڭشۇپ:

— بۇ ئادەمنىڭ رەڭگىگىمۇ قارىغىم كەلمەيدۇ. كىشىلەر ئۇنى ئىشان داموللا دىسە، مەن بۇ ئادەمنى ئىشەك داموللا دەيمەن، — دىدى.

— نېمىشقا ئۇنداق دەيلا قارىم؟ ئولىمانىڭ غەيۋىتىنى قىلسا يامان بولىدۇ، — دىدى بىرسى.

— باشقا ئولىمالارنىڭ كەينىدىن گەپ قىلمايمەن، — دىدى. ئابلا قارى چۈشەندۈرۈپ، — لېكىن بۇ ئادەمنىڭ قىلىقلىرىغا قويقا چاچلىرىم تىك تۇرىدۇ. بولمىسا بۇ ئادەم كاتتا كىشىنىڭ بالىسى، ئۇنىڭ ئاتىسى قۇددۇس مەۋلىۋى كۆچاردا بىر ئادەم ئىدى. بۇ ئاتىسىنى دورىماپتۇ، بۇخارادا ئوقۇپ كەلدىم دىگىنى بىلەن ئۇ ئەخلاقسىز بىر ئىشەك. شۇڭا مەن ئۇنى ئىشەك داموللا دەيمەن. دەسلىۋىدە كۈچار خەلقى بۇ ئادەمنى مەۋلىۋىنىڭ ئوغلى دەپ بېشىغا ئېلىپ كوتەرگىدەك قىلدى، ئالاھىدە ئىززەت - ئابروينى قىلدى. لېكىن ئارى-

ئېنىق چۈشىنەتتى. لېكىن موللىلار خەلقنىڭ چۈشەنچىسىنى مۇجمەللەشتۈرۈش ئۈچۈن تەقدىر ئىلاھى لەۋھۇلمەھپۇزدا پىشانىگە شۇنداق پۈتۈلگەن دەيتتى. ھەتتا باش سۆڭىكىنى مىسال كەلتۈرۈپ، باش سۆڭەك قاپقىسىنىڭ بىرىكمىدىغان يېرىدىكى ھەرە چىشى سىزىقلارنى ھامىلە بولغاندىلا پۈتۈلگەن خەت دەپ چۈشەندۈرەتتى. خەلق بۇنىڭغا ئىشىنىپ، ئۆزلىرىنىڭ ھالال ئەمگەك قىلىپمۇ، ناچار ئۆتۈۋاتقان كۈنىگە شۈكرى - قانائەت قىلاتتى. لېكىن ئانچە تەر تۆكمەي باي بولۇۋاتقانلار شۈكرى - قانائەت قىلمايتتى. ئۇلار پۇل، مال كويىدا كېچىلىرىمۇ تۈزۈك ئۇخلىمايتتى. ئىشان داموللىغا ئوخشاشلار پۇل-مالنى كۆپەيتىۋالغاندىن كېيىن ئۆزى بىلگىنىنى قىلاتتى.

بۇنىڭدىن قالسا، كوچىلارنى ۋاڭ - غوجىلار ۋە ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى، شورپىسىنىڭ شورپىلىرى قاپلاپ تۇراتتى. بۇ تەبىقە تولاراق مەنسەپكە يۆلىنىپ كۆكلەيتتى. چوڭ غوجىلار ھېساپسىز باي، كىچىكرەكلىرى ئوتتۇرا ھال تۇرمۇشتا ئۆتسىمۇ، ئومۇمەن ئۇلارنىڭ غوجىلىق دېمىغى ئېگىزكېلەتتى. ئۇلار كىيىم - كېچەك، دادى - مۇئامىلىدە خەلقتىن ئۆزىنى قاتتىق ئاجرىتاتتى. بازار جىسالىرى، چازىدا تۇرىدىغانلىرىمۇ تولاراق غوجا ئەۋلادلىرى ئىدى. ئەھۋال شۇنچىلىك بولسىمۇ، ئۇلارنى غوجام، غوجام دېيىشىدىغان بولسا كىشىلەرگە كۆتەك ھارۋىنىڭ بولى غىچىرلىغاندىنمۇ سەت ئاڭلىناتتى.

بۇلاردىن قالسا، كوچىلاردا سودىگەرلەر تەبىقىسى كەڭ ئىدى.

شەھەرنى دىنى - ئۇلىمالار قاپلاپ كەتكەنلىكىنى چۈشەندى، بۇ شەھەردە قازى، قۇززات، قازى كالان، مەۋلىۋى، مۇپتى - ئەلەم، داموللا ئىشان، خاتىپ، رەئىس ئاخۇنۇم دېگەندەك ئۇلۇغ ئىسىملار تولا ئىدى. بۇ ئىسىملارغا يارىشا تولىسى ئۇز سۈپىتىنى ساقلايتتى. لېكىن بەزىلىرى بۇ ئىسىملارنى سۈيى- ئىستېمال قىلىپ، بولمىغۇر ئىشلار بىلەن شۇغۇللىناتتى. مۇنداق كىشىلەرنىڭ قىلمىشلىرى خەلقى ئالەمنىڭ كۆزىدىن ھېچ ۋا- قىتتا قېچىپ قۇتۇلغىنى يوق. دىنىي زاتلارنىڭ تولىسى تائەت- ئىبادەت بىلەن كۆپرەك شۇغۇللىنىپ، كىشىلەرگە دۇنيانى دوست تۇتماسلىقنى، ساخاۋەتلىك بولۇشنى تەۋسىيە قىلاتتى. ئەمەلىيەتتە دىنىي زاتلارنىڭ ھەر قاندىغى يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن تەدرىجى بېيىپ، ھەممە كاسىپلاردىن ئۆتۈپ كېتەتتى. ئۇزاق زاماندىن بېرى بىر يۇرت، بىر مەھەللىدە ياشاپ كې- لىۋاتقان خەلق ئۇلارنىڭ ئاشۇنداق تەدرىجى باي بولۇپ كەت- كەنلىكىنى، ئۇلار گەرچە باشقىلارغا پۇلنى دوست تۇتماسلىق- نى تەۋسىيە قىلسىمۇ، ئۆزلىرى پۇلنى بوش تۇتمايدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى. موللا ئۇلىمالارنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇلارنىڭ رىسقى پۈتۈن يۇرتقا چېچىلغانمىش. ئابلا قارىغا ئوخشاش ئەمگەك- چى خەلقنىڭ رىسقىچۇ؟ ئۇلار خېرىدارلارغا تازىلىق خىزمىتى ئىشلەش بىلەن تاپىدۇ. ئىشلىگەن چىشلەيدۇ دەيدىغان بول- ساق، ئابلا ساتىراچىنىڭ قىلغان ئەمگىكىگە يارىشا، ئۇستۇرىسى ئىككى، كاپىلغۇچى يېڭى، بىلەي تېشى پۈتۈن بولۇشى لازىم ئىدى. بۇنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنداق بولىدىغانلىقىنى خەلق

ئۇلار ئۇنچە - مارجاندەك چىرايلىق سوزلەر بىلەن بىر كۈنى ھەرەمنىسا خېنىم، يەنە بىر كۈنى سىيىتنىسا خېنىمنىڭ ئويىگە چىللاپ كەلدىم دىسە، بەزەن كۈنلىرى پالانچى قارىمنىڭ زەپمۇ چىرايلىق چاچلىق قىزى بار دىسە، بەزەن كۈنلىرى سۇ ئىچسە كىكىرتىكىدىن كورۇنىدىغان چوكان بار دەپ كېلەتتى. ئۇنىڭدىن كوچارنىڭ بەزەن بولۇك - پۇشقاقلىرىدا يامبۇسى بار بايلارغا تېگىدىغان كەسپىي خېنىملارنىڭ بارلىقىنى چۈشەنگەن موللازەيدىن ئۇ قېرى ئايالارغا مۇۋاپىق چاۋاپ قايتۇرۇش جەريانىدا بىكاردىن - بىكار خىجالەت چېكىشۋاتقانلىقىنى، بۇ ئورۇنسىز خىجالەتچىلىكنىڭ خورجۇندىكى تاش يامبۇ كاساپىتى ئىكەنلىكىنى ھىس قىلىپ، يامبۇدىن بىزار بولدى.

يەنە بىر مۇنچە ياش سودىگەرلەر، شەيتاندەك قويۇۋالغان بۇرۇتلىرىنى ئوينىتىپ، قوڭغۇراقتەك جاراڭلىق سوزلىرى بىلەن موللازەيدىننى كوچارنىڭ داڭدار ئاشخانىلىرىدا مېھمان قىلدى، باغ - باراۋەتلەرگە، ياسىداق ئويلەرگە تەكلىپ قىلدى. موللازەيدىن بۇ جەھەتتىمۇ بىرمۇنچە خىجالەت چېكەتتى، بۇنى ئۇ پۇتۇنلەي تاش يامبۇنىڭ كاساپىتى دەپ سوغاققىنا كۈلۈپ قوياتتى.

(9)

موللازەيدىن ئەتىگەندە ساي بويىدا تۇراتتى. ياش تۇرامى 30دىن ھالقىغان، چاققانغىنە بىر ئادەم كېلىپ سالام بەردى:

موللازەيدىن سودىگەرچىلىكنى: بىر يانچۇقتا پۇل، بىر يان-
چۇقتا يالغان، مەيدە يانچۇقتا قەسەم بولسا بولىدۇ، دەپ
چۈشىنەتتى. دەرۋەقە كۆچار سودىگەرلىرى بىر قىسىم پۇلنى
دومىلىتىپ، بىر بىردىنى ساختا قىلىپ پۇل تاپسا، يەنە بىر
تەرەپتىن ھەممىسى توپلىشىپ كېلىپ دىخانلارنى، ئۇششاق
قول ھۈنەرۋەنلەرنى ئالداپ پايدا تاپاتتى.

بايلىق ئەنە شۇنداق سەۋەپلەر بىلەن ئاز سانلىق كى-
شىلەرنىڭ قولىغا توپلانغانلىقى، ئۇلار بۇ بايلىق ئارقىلىق
تېرىسىگە سىغماي، ھەرخىل رەزىل ئىشلارنى قىلىدىغانلىقى،
ئۇلار قانچىكى پەسكەشلىك قىلغانسېرى، خەلق ئۇلارغا لەنەت-
نەپرەت ياغدۇرغانلىقى تۈپەيلىدىن ئىجتىمائى ھايات شۇ
قەدەر چىگگىلىماچ بولۇپ كېتەتتى.

موللازەيدىننىڭ چۈشەنچىسى ئويلانغانسېرى تولۇقلان-
ماقتا ئىدى. ئەمدى ئۇنىڭ ئۆزىدىكى يامبۇ مەسىلىسىگە كې-
لىپ تاقالدى. ئۇنىڭدىكى يامبۇ كۆچاردىكى باجگىرلار ئارقى-
لىق شايە بولدى. بەلكى روزىخان بىلەن غۇلام موردىتى كەل-
گەن ئورۇنلاردا سوزلەپ قويغان بولۇشىمۇ ئېھتىمال، ھەرھالدا
كۆچارنىڭ توۋەن تەبىقىدىكى سودىگەرلىرى بىلەن ساي بويى-
دىكى ئاھالىلار ئوتتۇرىسىدا بۇ گەپ كەڭ تارقالغان بولغاچ-
قا، كوپنىڭ كوزى كوپ دىگەندەك، بىر خۇرجۇن يامبۇنىڭ
ئىگىسىگە قارا چېكىشۋالغان ئىدى.

موللازەيدىن چۈشكەن سارايغا پات - پاتلا قېرى ئا-
ياللار موللا قارىم بارمۇ دەپ ئىزلەپ كېلىدىغان بولدى.

شەمشى قارى بەكمۇ تەكەللۇپچى، خۇشخۇي، چاقماقتەك سۆزلەيدىغان، چىرايى سېرىققا مايىل، ئازراق چېچەك ئىزلىق، سىم بۇرۇت ئادەم ئىدى. ئاشخانىدىكى پۈتۈن قائىدىلەرنى چاقماقتەك ئورۇنلاپ بولغاندىن كېيىن، موللازەيدىنگە گويا قەدىناس دوستلارچە خۇشخۇي سۆزلەپ، چاقچاق قىلىپ، ئىككى گەپنىڭ بىرىدە «موللا قارى» دەپ ئىززەت ئىكرام كۆرسەتتى.

ئەتىگەنلىك تاماق ئۆز رېتى بىلەن تارتىلدى. ئاچچىق - چۈچۈك سۇيۇق ئاش، ئىككىدىن مانتا، ئىككىدىن يوتازا، ئىككىدىن شېكەر مانتا، خېرىدارلار ئەتىگەنلىك نەغمە - ناۋا، ناخشا - ئۇسۇل سادالىرى ئىچىدە ھوزۇرلىنىپ تاماق يېدى. شەمشى قارى ئۆز مېھمىنىنى كۆڭۈللۈك كۈتۈۋالغاندىن كېيىن پۇلىنى تۆلەپ ئۇزىتىپ قويدى. ئاشخانىدىن چىققاندا قايتا - قايتا تاپىلاپ:

— بۈگۈن ئاخشام بىزنىڭ ئۆيگە ئىلتىپات قىلالا! — دېدى.

موللازەيدىن تۇساتتىن پەيدا بولغان بۇ ئادەمنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنچە جان كۆيدۈرۈۋاتقانلىقى، قانداق مۇددىئاسى بارلىقى توغرىسىدا ھېچنېمە چۈشەنمەيتتى. پەقەتلا كۆڭۈلچەك، مېھماندوست بولۇشى كېرەك دەپلا تەخمىن قىلدى. بۈگۈن ئاخشامقى ئولتۇرۇشقا بېرىش - بارماسلىق توغرىسىدا بىرەر ئېنىق جاۋابمۇ بەرمەستىن ئايرىلىپ كەتتى......

كەچ نامازدىگەر بولغاندا شەمشى قارى ئۆزى ئىزلەپ كېلىپ، موللازەيدىننى قىپقىزىل گىلەملەر بىلەن پۈركەلگەن

— ئەسسالام موللا قارىم. سىلەرنى ئىزلەپ قانچە ئوۋەت كېلىپ تاپالماي كېتىۋېدىم. بۈگۈن ئىرادە قىپتۇ.

موللازەيدىن بۇ ناتونۇش كىشىگە قول بېرىپ كۆرۈشۈپ، تىنچ - ئامانلىق سوراشتى.

— مېنى تونۇماسلىقلىرى مۇمكىن، مېنىڭ ئىسمىم شەمشى قارى. شەمشى قارى دېسە كۇچار شەھەردە تونۇمايدىغان ئادەم يوق، بوشۇكتىن - تۆشۈككىچە ھەممىسى تونۇيدۇ. نەچچە ۋاقىتتىن ئۇقۇشماي سىلەرنى ئىزلىيەلمىدىم. بۈگۈنايىم ئۇچ-ۇن مەن ناماقۇل، يۇرسىلە، ئاشخانىغا، بىرپىيالە چاي تۇتاي...

شەمشى قارى زومۇ - زو موللازەيدىننى باشلاپ كۇچاردا شۇ دەۋردە ئەڭ مەشھۇر بولغان توقى جىسانىڭ بالىخانىلىق ئاشخانىسىغا ئېلىپ كىردى. قائىدە بويىچە ياپقۇچلۇق پىيالىغا چاي دەملىنىپ، مۇشتۇمدەك ناۋات تاشلاندى.

— تولىمۇ سەت بوپتۇ، — دېدى شەمشى قارى ئۆزرەخاھلىق قىلىپ، — ئۆزەم مۇشۇ شەھەرلىك بولۇپ تۇرۇقلۇق، ئۆزلىرىدەك ئەزىز مېھماندىن خەۋەر ئالالمىغانلىقىمغا بەكمۇ خىجالەتمەن.

ئاشخانىدا خېرىدار كۆپ. ئەلنەغمە چېلىنىپ، ناخشا ئېيتىلماقتا، ئۇسسۇل ئوينالماقتا. كۇچار قائىدىسى بويىچە ئاشخانىغا كېيىن كىرگەنلەر ئالدىدا كىرگەنلەرگە تونۇش بولسىلا ئالاھىدە تۆزۆت قىلىپ چاي يۆتكەپ قوياي دەپ قوياتتى. ئاندىن بوش ئورۇنغا جايلىشىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن ئاشخانىغا بۇرۇن كىرگەنلەر ئۆزىنىڭ چېينى كوتىرىپ كېلىپ چاي تۇتاتتى. كېيىن بۇلارمۇ ياندۇرىقى قىلىپ چاي تۇتاتتى.

چوكاننىڭ دوپپىسىنىمۇ پۇل قىستۇرۇلدى. نەغمىكەشلەر ئاردىلاپ - ئارىلاپ ئولتۇرۇشقا پەيزى قوشۇپ: «يا - پەلەك، تىنگى دەريا - باغۇ شامال، ئويناپ تۇرار، ساھىپجامال...» دەپ توۋلاپ قوياتتى...

ئولتۇرۇش بىر پەللە قىزىغاندىن كېيىن شەمشى قارى ئازراق «بەشلەك» ① تارتىپ ئىچى پۇشۇغى قىلمايلىمۇ دەپ ئوتتۇرىغا قەغەز ② تاشلىدى. ھېلىقى ئىككى مېھمان بىلەن شەمشى قارى ئۈچىسى قەغەزنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ، بىر ئادەم كېمىپ قالدى دېيىشىپ، موللا قارىمنى تەكلىپ قىلدى. موللا زەيدىن قەغەز ئويناشنى بىلمەيمەن دەپ زىنھار ئۇنىمىدى. شەمشى قارى ئۇشۇق چىقاردى. ئۇنى ھەم رەت قىلدى، بۇ سەۋەپتىن پەيزىسىز ئولتۇرۇش ھىساپلاندى. ئاخىرقى تاماقتىن كېيىن مېھمانلار تارقاشتى.

شەمشى قارى موللا قارىنى قونۇشقا جىق زورلىدى ۋە:

— ھېلىقى چوكان كۆزلىرىگە ئىسسىق كۆرۈنمىدىمۇ؟ ئەگەر يارىغان بولسا ئىمام تەييار، قىچقارتىپ نىكا ئوقۇساقلا بولىدۇ، ئويمۇ تەييار! — دېدى.

موللا زەيدىن ئۈستى - ئۈستىگە رەھمەت ئېيتىپ ئۆزاپ چىقتى.

شەمشى قارى بۇنىڭ بىلەن توختاپ قالغىنى يوق.

---

① بەشلەك — قىمارنىڭ بىر تۈرى.

② قەغەز — قارتىنىڭ بىر خىلى.

مېھمانخانىغا باشلاپ باردى ۋە ئۈنىمغانىغا قويۇلاي بەقەسەم كورپە ئۈستىگە ئولتۇرغۇزۇپ داستىخان سېلىپ چاي كەلتۈردى.

— نەچچە ۋاقىتتىن سىلىنى تونىماي خەۋەرسىز بولغىنىمغا قالتىس پۇشمىنىم بار. ئىسىت، ئىسىت ... — شەمشى قارى قايتا - قايتا ھەسرەت چېكىپ سۆزلەيتتى، — بۇ ھويلا ئۈزەمگە تەۋە. ئۇن نەچچە ئېغىز ئۆي بار، قايسىسىدا ئولتۇرىمەن دېسىلە ئىختىيار ئۆزلىرىدە كوڭۇل تاۋىغا.

— رەھمەت، رەھمەت، — دېدى موللازەيدىن سەممىيلىك بىلەن، — ھەمرالىرىم، باقىدىغان ئات - ئۇلاقلىرىم بار، ھازىرچە سارايدا تۇرغىنىم تۈزۈك.

— ھەرگىز قورۇنمىسىلا، 4 - 5 ئادەم بولسىمۇ، ئات - ئۇلاقلىرى بىلەن قوشۇپ باققۇچىلىكىم بار. ھويلىمدا ئېغىلمۇ تەييار.

— رەھمەت، رەھمەت، — دېدى موللازەيدىن.

موللازەيدىن شەمشى قارىنىڭ يېپەكتەك يۇمشاق سۆزلىرىدىن توقۇلغان تورىغا ئېلىنىپ قالغاچقا، ھەر قانچە قىلىپمۇ يۇلقۇنۇپ چىقىپ كېتەلمىدى.

بۈگۈنكى كەچكى ئولتۇرۇشقا، زورىخان سەتەڭنى داپەندىسى بىلەن قوشۇپ تەكلىپ قىلىنغان ئىدى. يەنە ئىككى مېھمانىمۇ بار ئىدى. نەغمىچىلەر دۇتتار بىلەن داپنى تەڭكەش قىلىپ ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى. ئىچكەركى ئۆيدىن ياشىقىنا بىر چوكان چىقىپ، مېھمانلارغا چاي قۇيۇپ كۆتكەندىن تاشقىرى ئۇسسۇلمۇ ئوينايتتى. ئۇسسۇلچىنىڭ بېشىدىن پەتنۇس بىلەن پۇل ئورۇلدى. نەغمىكەشلەرنىڭ ئالدىغا پۇل دۆۋىلەندى،

— جىنىم بۇرادەر مەندەيامبۇيوق، بىرخۇرجۇن تاش بار.

— تاش دىگەنلىرى نىمىسى؟ ھىچنەرسە چۈشەنمىدىم.

— خۇرجۇندا بارنى دىدىم.

شەمشى قارىنىڭ ئاچچىغى كېلىپ كوزلىرىدىن ئوت چاقناپ كەتتى.

— راستما؟ بەرمەيلا؟

— تاشنى سىلە ئالمايلا - دە!

— ماڭغىنا ماز پايىنەك، لاتىدەك گەپ قىلىدىكەنسەن! ئاغىنىدا رچىلىققا يارامدىكىن دەپتىمەن، تۇرپاندىن سەندەك ماز چىقامدۇ! — بىردىنلا 90 گىرادۇس ئۆزگەرگەن شەمشى قارى قېيداپ كېتىپ قالدى.

— تۇرپاندىنچۇ، ماڭا ئوخشاش جىلك ئادەم چىقىدۇ، — دىدى موللازەيدىن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن.

شەمشى قارىنىڭ قاتتىق خاپا بولۇپ كېتىپ قالغانلىقىغا موللازەيدىن ئانچە رەنجىمىدى، پەقەتلا خۇرجۇندىكى تاش يامبۇغا ئاچچىغى كەلدى، - دە، ئۇنى قانداق قىلىش توغرىسىدا ئويلىنىپ ساراي تەرەپكە كەتتى.

(10)

ئەھەت قارى ئۆز ھويلىسىدا تۇماق تىكىش ۋەكورپىگە پەدەز بىرىش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانىنىڭ ئۈستىگە بەھدى رەئىس كىرىپ كەلدى:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، قارىم ئۆيدە بارىكەنلا؟

— كەلسىلە، كەلسىلە، يۇقۇرى ئۆتسىلە رەئىس ئاخۇنۇم—

موللا قارىمنى سايىۋاغ، چىنىۋاغ تەرەپلەردىكى باراۋەتلەرگە چىللاپ مېھمان قىلدى، ئىززەت ھورمەت ـ كورسەتتى....

بىر كۈنى شەمشى قارىنىڭ باش كوزى سېلىنغان، خاپا ھالدا كېلىپ موللا قارىنىڭ بەلۋىغىدىن تۇتۇپ:

ـ ئاداش، بۈگۈن ماڭا بىر خاپىلىق كەلدى، ـ دىدى ئۇ قاپىغىنى سېلىپ، ـ قانداق قىلىشىمنى بىلمەي سىلىگە كەلدىم، كوڭلىمىز يېقىن بولغاچقا ياق دىمەيدۇ دەپ ئىشىنىپ تۇرۇۋاتىمەن. ماڭا ھازىر زورۇر بولۇپ قالدى، ئىككى-ئۈچ كۈنلۈك قەرز قىلىپ ئىككى دانە يامبۇ ئۈتنە قىلىڭلار! خوتەن قېپىيا يولىدا مېلىم كېلىۋاتىدۇ، كەلسە چىرايلىق ئورنىغا سېلىپ قوياي! ـ دىدى.

ـ يامبۇ بولسىلا سىلىدىن ئايلانسۇن! ـ دىدى موللا زەيدىن.

ـ رەھمەت، رەھمەت، خاپىلىقتىن قۇتۇلۇپ كەتسەملا بولىدىغۇ، سىلىنىڭ قىلغانلىرىنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇمايتتىم، ـ دىدى شەمشى قارى ئېچىلىپ،

ـ ھىلىغۇ ئىككى يامبۇكەن ئون بولسىمۇ ئايىمايمەن. بىراق مەندە يامبۇ يوق!

ـ ئادەمنى ئەخمەق قىلمىسىلا، نىمە دىگەنلىرى ئۇ، مەندىن يوشۇرۇپ نىمە قىلاتتىلا! ـ شەمشى قارى كوزلىرىنى ئويىنىتىپ قىپىدىغاندەك سوزىنى داۋام قىلدى، ـ سىلىنىڭ كۇ-چارغا لىق بىر خۇرجۇن يامبۇ بىلەن كەلگەنلىكلىرىنى ئاللا-قاچان بىلىپ بولغان. بۈگۈن ئاغىنىدارچىلىق يۈزىسىدىن ئىك-كى دانە يامبۇ سورىسام يوق دىسىلە توغرا كېلەرمۇ؟

چىقىپ كەتتى. ئۈزۈلۈپ قالغان گەپنى ئۇلاش ئۈچۈن ئەھەت قارى ئېغىزلىنىپ:

— شۇنداق، شۇنداق، خۇدانىڭ تەقدىرىسىز قىل تەۋرىمەيدۇ، — دېدى.

— بۈگۈن مېنى، — رەئىس ئۇيان - بۇيان قاراپ قويۇپ، ئېھتىياتچانلىق بىلەن سۆزلەشكە باشلىدى، — ئىشان داموللام ئۆزلىرىنىڭ ئالدىغا ئاتايىن ئەۋەتتى، ئىشان داموللام ئۆزلىرىگە ئوغۇل بولسام دەيدۇ، بۇ ھەقتە ئۆزلىرىنىڭ پىكرىنى ئالماق ئۈچۈن ئالدىراپ كېلىپ قالدىم، — رەئىس دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ قول قوشتۇرۇپ، سەل - پەل ئېگىلىپ تازىم قىلدى.

— ئولتۇرسىلا، ئولتۇرسىلا، ئورۇنلىرىدىن قوپقىدەك بىر ئىش ئەمەس.... ئىشان دامولامدەك ئۇلۇغزات ئوغۇل بولاي دېگەن يەردە، مېنىڭ سۆز بەرمەيدىغان نە ھەددىم. دامولامغا ھېلىغۇ بىر قىز، ئەگەر ئون قىز بولسىمۇ ئايىماستىن دۇئا قىلدۇرىمەن، بىزنىڭ يۇرتىمىزدا ئىشان دامولامدەك ئادەم تېپىلغۇسىز دە!

— بارىكاللا. ھەشقاللا، ھىممەتلىرىگە رەھمەت! ئۆزلىرىدەك ھالال كاسىپدار، تەقۋادار ئادەمگە خۇدانىڭ ئىلتىپاتى نىسىلە. ئەھەت قارىم ئىشان دامولامغا ئاتا بوپتۇ دېسە، پۈتۈن يۇرتتا نىمە دېگەن چوڭ ئابروي. ھىندىستاندا 10 يىل ئوقۇپ كەلگەن ئادەممۇ بۇنچىلىك ئابروينى تاپمىغى تەس. يەنە كېلىپ ئىشان دامولامنىڭ دۇئاسىنى ئېلىش، ئۇ كىشىنى رازى قى-

ئەھەت قارى قولىدىكى ئىشنى تاشلاپ بەھدى رەئىسنى ئىززەت ئىكرام بىلەن يۇقۇرى ئولتۇرغۇزۇپ ئەھۋال سوراشتى. بەھدى رەئىس پاتىھە قىلغاندىن كېيىن ئامانلىق سوراشتى:

— قارىم ھۇنەر قىلىۋېتىپتىلا؟

— خوش، بىكار ياتقاندىن بىكار ئىشلە دەپ ئانچە-مۇنچە ئىش تىكىپ ياتتۇق، — دىدى ئەھەت قارى كەمتەرلىك بىلەن.

— ھى-ھى... ھەركەتتە بەرىكەت، ئەلۋەتتە قىلىش كېرەك. خۇداۋەندەكېرىم ھەركەت قىلغان بەندەمنى ھەرگىز خار قىلمايمەن دەپ ۋەدە بەرگەن. ئىنشائاللا، قارىم مەن ئۆزلىرىگە مۇھىم بىر ئىش بىلەن كېلىۋېدىم! — رەئىس سىنچى كوزلىرى بىلەن قارىمنىڭ كوزىگە قاراپ تۇراتتى.

— قۇللۇق، قۇللۇق.

— ئۆزلىرى بولسىلا شەھەر بويىچە ھالال كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان تەقۋادار ئادەم. ئۆزلىرىنىڭ ھەممە ئىشتىن خەۋەرلىرى بار. قانداق ئىشلارنى قىلسا ساۋاپ بولىدۇ، قانداق ئىشلارنى قىلسا گۇنا بولىدۇ، بۇنىڭ ھەممىسىنى بىلىلا. خۇدالىق ئالەمدە ھەممە ئىش خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن...

دەل شۇ چاغدا ئەھەت قارىمنىڭ قىزى روزىخان مەزە ئېلىپ كىرىپ ئاتىسىنىڭ ئالدىغا قويدى ۋە دەرھال چاي ئې-لىپ چىقىشقا ياندى. رەئىس كوزىنىڭ قۇيرۇغى بىلەن روزى-خانغا نەزەر سالاتتى. روزىخان ئىككى پىيالە بىلەن بىر چەي-نەك چاي كوتىرىپ كىرىپ ئاتىسىنىڭ يېنىغا قويغاندىن كېيىن

— ئىشان داموللام بىزگە بالا بولسام دەپ بەھدى رە-
ئىسنى ئەۋەتىپتۇ!

— ۋاي خۇدايىم! — تۇراخاننىڭ چىرايى بىردىن ئوزگە-
رىپ كەتتى.

— ئىشان داموللا بىزنىڭ بالىنى ئاتايىن سوروتۇپ
ئەۋەتىپتۇ.

— نىمە دىگەنلىرى ئۇ؟!

— مەن ماقۇل دەپ بولدۇم، ئەتە ئاخشام....

— نىمە؟ — تۇراخان قاتتىق چوچىدى، — كەپتەرنىڭ
باچكىسىدەك تۇرغان بالىنى نىمە قىلاي دەيلا؟

— بولدى، بولدى. تولا گەپ قىلماي تەييارلىق قى-
لىڭلار، ئەتە ئاخشاملىققا دەپ جاۋاپ بىرىۋەتتىم.

— نىمىگە تەييارلىق قىلىمىز، بالا كىچىك، بولمايدۇ!

— تولا ۋالاقشىماي، ئاغزىڭلارنى يۇمۇڭلار!

— نىمىشقا؟! بالا ئەمدى 11 ياشقا كىردى، بولمايدۇ
دىدىمغۇ، بولمايدۇ!

— ھەي ئاغىچا، — دىدى ئەھەت قارى مۇلايىملىق
بىلەن چۈشەندۇرمەكچى بولۇپ، — ئىشان داموللامدەك ئۇلۇغ
زات، بىزگە بالا بولىمەن دىسە، ياق دەيدىغان قەيىرىمىز
بار؟

— نىمىشقا خىيال قىلمايلا، بالا كىچىك، چۈجىدەك
تۇرسا!

— بالا كىچىك، بالا كىچىك دەۋىرىدىكەن! — دىدى

لىش قانچە يىل ئېتىكاپتا ئولتۇرۇپمۇ تاپقىلى بولمايدىغان ساۋاپ دېسىلە!

— شۇنداق، شۇنداق، — ئەھەت قارى بېشىنى لىڭشى-تىپ ئولتۇردى.

— ئۆزلىرىنىڭ ھەممەتلىرىدىن چىن رازى بولدۇم، ئۇنداق بولغاندا بۇ ئىشنى قاچانغا توختام قىلىمىز؟

— بۇ ئىش ھەر قايسىلىرىغا باغلىق. بولسىغۇ بالىنى ئۆزەم يېتىلەپ ئاپىرىپ، داموللامنىڭ دۇئاسىنى ئېلىپ كەلسەم ياخشى بولاتتى.

— رەھمەت، رەھمەت. ئۇنداق بولسا بۇ مەرىكىنى ئەتە ئاخشامغا توختاتساق قانداق بولار؟

— مېنىڭ ياق دەيدىغان يېرىم يوق. ئۆلگۈرسە بۈگۈن كەچتە دېسىلىمۇ ياق دېمەيمەن.

— رەھمەت، رەھمەت. ئۇنداق بولسا، مەن كېتەي، — رەئىس ئورنىدىن تۇرۇپ، خۇشلىشىپ چىقتى. ئەھەت قارى رەئىسنى ئىشىك ئالدىغىچە ئۇزۇتۇپ قايتىپ كىرىپ خۇشال ھالدا ۋاقىرىدى.

— ھەي ئاغىچا، ھەي ئاغىچا. قېنى سىلە، چاپسان چىقىڭلار!

— ھە.... نىمە گەپ؟ تۇراخان ئىچكىرىكى سەينادىن چىقتى.

— چاپسان بولۇڭلار، سىلىگە خوشخەۋەر!

— قانداق خوشخەۋەر؟—تۇراخان كۈلۈمسىرەپ سورىدى.

دى. ئەھەت قارى بۇغۇلغان ھالدا ئۆزىنىڭ سوزىنى ئۆتكۈ قى-
لىپ ۋاقىراپ - جاقىرايتتى. بۇ چاغدا موللازەيدىن ئىچكىرى
ئۆي تەرەپكە قاراپ تۇراخانىغا نىمىلەرنىدۇ دىدى، ئاندىن
ئەھەت قارىغا تەسەللى بىرىپ، توينى ئەھەت قارىنىڭ ئىرا-
دىسى بويىچە ئەتە ئاخشام قىلماقچى بولدى ......

(11)

شەنبە ئاخشىمى ئەھەت قارىنىڭ ئۆيى توي مەرىكىسى بىلەن جانلانغان ئىدى. خۇلۇم - خوشنىلار كىرىپ - چىقىپ ئالدىراش يۈرەتتى. مەھەللە جامائەتلىرى، ئىمام - مەزىنلەر بىر بىرلەپ، ئەھەت قارىنىڭ ئايۋانچىسىدىكى بىساتقا قاتار ئولتۇرۇشتى. جامائەت تولۇپ بولغاندىن كىيىن نىكا ئوقۇلماقچى بولدى. ئوغۇل تەرەپ ۋە قىز تەرەپ ۋەكىللىرى ئوتتۇرىغا چۈشتى. ئىمام نىكا ئوقۇشقا باشلىدى:

— ئە ئۇزۇبىللاھى .... — ئىمام مۇقەددىمە ئايەتلەرنى ئوقۇپ بولغاندىن كىيىن گۇۋاچىلاردىن گۇۋالىق سوراشقا باشلىدى، — ئۆزلىرىكى موللا قارى، تورت مۇسۇلماننىڭ ئالدىدا چاھار شەرئى ئومۇر بىرلە ئەھەت قارىنىڭ سۇلبىيە قىزى روزىخاننى ۋاكالەتەن ئىشان داموللا بىننى قۇددۇس مەۋلۇۋىگە ئىككى دۇنيالىق ھالال خوتۇنلۇققا بەر-دىلەمۇ؟

— ئەئۇزۇ بىللا...... — مەنكى موللا قارى، تورت مۇسۇلماننىڭ ئالدىدا چاھار شەرئى ئومۇر بىرلە ۋاكالەتەن

ئەھەت قارى غەزەپ بىلەن، — قىز بالا توققۇز ياشقا بالا-
غەتكە يېتىدۇ. تولا خاپامنى ئۇرۇلەتمەي تەييارلىق قىلىڭلار!

— مەن بۇ ئىشقا تەييارلىق قىلمايمەن، — تۇراخان
مىشىلداپ يىغلاشقا باشلىدى. ئەھەت قارىنىڭ ئەرۋايى
ئۇچۇپ:

— بالىنىڭ ئاتىسى مەن. ئۆزەم ئىگە. مەن ھەدىگەندىن
كېيىن، باشقىلارنىڭ توسالىشقا ھەددى يوق!

— مەنمۇ بالىنىڭ ئانىسى. مېنىڭمۇ ئىگىدارچىلىق ھەق-
قىم بار!

— نىمە دېدىڭ؟ جانمۇ ئېغىزدىن چىقىدۇ، گەپمۇ ئې-
غىزدىن، يەنە بىر دەپباققىنا! — ئەھەت قارى ئورنىدىن تۇ-
رۇپ تۇراخان تەرەپكە سىلجىپ كېلەتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى
چاچراپ كېتىدىغاندەك چەكچەيگەن ئىدى.

— يەنە دېسەم يەنە شۇ. بالا كىچىك بولمايدۇ!

— يەنە بىر دەپباققىنا؟

— بولمايدۇ!

— ئاپلاھۇ ئەكبەر .... — ئەھەت قارى قولىغا تېرە
كېسىدىغان بۆرەندىنى ئېلىپ قوشتەك ئېتىلىپ بېرىپ تۇراخان-
نىڭ چېچىدىن ئېلىپ يەرگە باستى، — ئاپلاھۇ ئەك-
بەر، ھىلى بىكار، بوغۇزلىۋېتىپ كورگۇلۇگۈمنى كورىمەن!

تۇراخان ھۇ تارتىپ يىغلاشقا باشلىدى. غەۋغانىڭ
ئۈستىگە كىرىپ قالغان ئابلا ساتراچ ۋە موللازەيدىن ئۇلارنى
ئاجراتتى. تۇراخان دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئىچكىرى ئۆيگە
كىرىپ كەتتى. بۇلار ئەھەت قارىغا بىرمۇنچە نەسىھەت قىل-

ئىشىك ئالدىدا توختىغاندىن كېيىن بىر قىز ئىككى يەڭگە مەپىدىن چۈشۈپ بىلىنەر - بىلىنمەس يىغا بىلەن ھويلىغا كىرىپ، قىپقىزىل بېزەلگەن مېھمانخانىغا كىرىپ كېتىشتى. بىتاقەت بولۇۋاتقان ئىشان داموللا بىلەن بەھدى رەئىس ئىككىسى ھويلىغا كىرىپ مېھمانخانىغا بىسمىللا ئېيتىپ ئوڭ پۇتى بىلەن قەدەم بېسىپ كىرگەندە يەڭگە خوتۇنلار ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆينى بىكار قىلىپ بېرىشتى. يەڭگىلەر بەھدى رەئىس بىلەن تاشقىرى چىقتى. ئۆيدە ئىشان داموللا قالدى. ئۇ سالامنى ئېلىپ، تونىنى يېشىپ قوزۇققا ئېلىشقىمۇ سەۋرە قىلالماي، بىسمىللا دەپ بېرىپ قىزنىڭ جامالىنى كورمەكچى بولدى. چۈنكى توپ ئوينىغاندا كورگەن قىزنىڭ جىلۋىسى ئىشان داموللىنى شۇنچە بىتاقەت قىلغان ئىدى. داموللا قول ئۇزىتىپ چۈمبەلنى قايرىدى، لېكىن ئۇنىڭ كوزىگە كۆتۈلمىگەن باشقىچىلا بىر سۈرەت كورۇندى. داموللا ئىختىيارسىز چوچۇپ، سەسكەنگەندەك بولدى - دە، ئارقىغا ئىككى قەدەم داجىپ، گويا ئۇزكوزىگە ئىشەنمىگەندەك تۇرۇپ قالدى. كوزىنى ئۇۋۇلاپ ئاستا كېلىپ چۈمبەلنى قايتا قايرىماقچى بولغاندا، "قىز" ئوزى چۈمبەلنى قايرىپ دەس ئورنىدىن تۇردى. داموللا مۇزلاپ قېتىپ قالغاندەك سەسكىنىپ، ئارقىغا سەنتۈرۈلۈپ بېرىپ، تامغا تاقىلىپ قالدى ۋە:

— يائاللا، نېمە كارامەت بۇ؟! — دەپ ۋاقىرىۋەتتى.

روزىخان چۈمبەلنى تولۇق ئېچىپ داموللامنىڭ ئالدىغا ئىلگىرىلەپ كېلەتتى. ئۇ بۈگۈن ئوزىگە ئانچە - مۇنچە پەداز قىلىپ، چاچلىرىنى يۇيۇپ - تاراپ، خېلىلا ئەپچىل ئايال

ئەھەت قارىمىنىڭ سۇلبىيە قىزى روزىخاننى ئىشان داموللا بىننى قۇددۇس مەۋلىۋىگە ئىككى دۇنيالىق ھالال خوتۇنلۇققا بەردىم.

— ئۇزلىرىنىكى بەھدى رەئىس تورت مۇسۇلماننىڭ ئالدىدا چاھار شەرئى ئۇمۇر بىرلە ئىشان داموللا بىننى قۇددۇس مەۋلىۋىگە ۋاكالىتەن، ئەھەت قارىمىنىڭ سۇلبىيەقىزى روزىخاننى ئىككى دۇنيالىق خوتۇنلۇققا قوبۇل قىلىپ ئالدىلىمۇ؟

بەھدى رەئىس ئىمامنىڭ سورىغان سوزلىرىنى تەكرارلاپ ئەڭ ئاخىرىدا قوبۇل قىلىپ ئالدىم دىدى. ئاندىن ئىمام نىكا ئوقۇپ دۇئاغا قول كوتەردى. دۇئادىن كېيىن تۇزغا چىلانغانناننىڭ بىرسىنى ئىشان داموللام ئولتۇرغان ھوجرىغا، بىرسىنى ئىچكەركى ئويگە ئېلىپ كىرىپ يىگۈزدى. ئاندىن كېيىن توي نەزىرىسى تارتىلدى.

جاماەت تائامدىن كېيىن دۇئا قىلىپ قوزغىلىپ، ئىشان داموللام ئولتۇرغان ھوجرىغا بېرىپ مۇبارەكلەشتى. ئانچە ھايال بولمايلا قىزنى مەپىگە سېلىپ ئىشان داموللامنىڭ بازاردىكى بىر ھويلىسىغا ئېلىپ كەتتى. مەپىنىڭ جاراڭلىغان قوڭغۇراق ساداسى بىلەن بىللە قانداقتۇر ئىنچىكە ئاۋازلىق قىزنىڭ يىغىسى ئاڭلىنىپ كوچىغا توي خوشاللىغى چاچقان ئىدى.

ئىشان داموللامنىڭ رەستىدىكى ئويى بۇگۈن ئالاھىدە يۇغۇشتۇرۇلۇپ، زىلچە - گىلەم تاشلىنىپ، قەۋەت - قەۋەت زەدىۋال ۋە ئىشىك پەردىلەر تارتىلغان ئىدى. مەپە كېلىپ

بولۇپ قالغان، گەرچە يېشى 50 كە بېرىپ قالغان بولسىمۇ، بەر بىر ئايال ئىدى.

— ئەسسالام داموللام، ئىنكا غايىپ دەپ، خۇدايىم بۈگۈن ئىككىمىزنىڭ يۇلتۇزىنى بىر قىپتۇ، بۇمۇ خۇدانىڭ ئىرادىسى. تەقدىرگە تەن بەرمەي بولامدۇ، كەلسىلە، سەللىرىنى ئېلىپ قوياي!

— سەن كىم؟ يىراق تۇر، يېقىن كەلگۈچى بولما! — كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتكەن داموللا تامغا تىرىلىپ تۇراتتى.

— نېمىشقا؟ كەلسىلە يەڭلىرىنى تارتىپ قوياي.

— ياق، ياق، يىراق تۇر! ئۆزەڭ زادى كىم؟

— نېمە بولماقچى؟ مەنمۇ ئادەم. بۇمۇ خۇدانىڭ ئىرادىسى. ھەر ئىش خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن بولىدۇ. كەلسىلە مەسىلىرىنى تارتىپ قوياي.

— ياق، ياق، يېقىن كەلمە! جىنمۇ سەن، شايتۇنمىسەن! يىراق تۇر...

— ئو - ئۇش...... تولا سەتلەشمىسىلە! ئۆمرۈمدە 40 يىل ئوغرىغا خوتۇن بولۇپ ھېچقانچە ساۋاپلىق ئىش قىلالمىدىم. بۈگۈن ئىرادە بولۇپ ئۆزلىرىنىڭ ئىنكالىرىغا چۈشتۈم. قالغان ئۆمرۈمدە بولسىمۇ تاھارەتلىرىگە سۇ بېرىپ دۇئالىرىنى ئالاي دەيمەن كەلسىلە. قالغان گەپنى يېتىپ گەپلىشەيلى!

— ياق، ياق، ھاي سوپى، ھاي سوپى! — داموللا بار ئاۋازى بىلەن بەھدى رەئىسنى چاقىراتتى.

— ئۇنداق ۋاقىرىمىسىلا، سەت بولىدۇ، سىلە كاتتا ئادەم. ئۆزلىرىنى ئايىسىلا.

بەھدى رەئىس ھولۇققان ھالدا يېتىپ كەلدى. داموللام ئۇنى كورۇپ يىغلىغۇەتكىلى قىل قالدى:

— بۇ قانداق ئىش؟ ھېچنىمىگە چۈشەنمىدىم!

— مەنمۇ ھەيران! — دېدى رەئىس روزىخان ۋە غۇلامغا قاراپ ھەيران قالغان ھالدا، — يۇرسىلە داموللام، تاڭ ئاتسۇن. قالغان ئىشنى ئەتە ئۇقشايمىز.

— ئەتە دىگەن نىمىكەن! مەن ئىشەك سودىسى قىلمىدىم. بۇ ئىشنى راۋرۇس بىر تەرەپ قىلىش كېرەك. بولمىسا ھېچكىم ھېچيەرگە بارمايدۇ. قالغان ئىشنى ئەتە قازىخانىدا سوزلىشىمىز! — غۇلام چىڭ تۇرۇپ ئۇلارنى توستى.

رەئىس ئەھۋالنى بىلگەندىن كېيىن تولكىلىك قىلىپ غۇلامنىڭ يېنىغا كېلىپ دولىسىنى قاقتى ۋە:

— ئۇكام بۇ ئىش قانداق بولغان؟ بىز ئەھەت قارىنىڭ سۇلىيە قىزى روزىخاننى كوچۇرۇپ كەلگەنغۇ؟ بۇ قېرى نەدىن پەيدا بولدى؟ — دەپ سورىدى.

— ھەببارىكاللا. ئەھەت قارىنىڭ قىزى روزىخان دىگەن ئايال مۇشۇ ئايال شۇ. يەركەنلىك كىگىزچى ئەھەت قارى دىسە تونۇمايدىغىنى يوق. روزىخاچامنىمۇ ھەممە ئادەم تونۇيدۇ. يەنە قانداق گەپلىرى بار رەئىس ئاخۇنۇم!

بەھدى رەئىس ئوڭايسىزلىنىپ، بىر مەھەل سوز قىلالماي توتۇتلەپ قالدى. ھويلىغا توپلانغان يۇزدەك ئاھالە ئىچىدە شاۋ - شۇۋ كوتىرىلدى:

— چىڭ تۇرۇڭلار، خوپ بوپتۇ!

— يۇزىگە قارا سۇركەپ سازايى قىلىساق بولىدۇ!

— ياق، ياق. هاي سوپى، هاي سوپى!

ئىشان داموللا ئۆيدىن چىقىپ كەتمەكچى بولدى.

— سەتلەشمىسىلە دەيمەن! — روزىخان ئىشىكنى توساپ تۇراتتى، تاشقىرىدىن غۇلامنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— روزىخاچا، نىمە بولدۇڭلار؟

— ھېچگەپ يوق، ئۆيگە كىرگىنە! — دىدى روزىخان ۋە ئىشىكنى غۇلامغا ئېچىپ بەردى. ئىشىك ئېچىلغان پۇرسەتتە داموللام سىرتقا چىقىپ كەتمەكچى بولدى، لېكىن غۇلام توساپ:

— نەگە، داموللام؟ — دىدى.

— سەن كىمسەن، نىمىشقا ئىشىكنى توسايسەن. قېنى سوپى، قېنى ئەھەت، بۇ قانداق ئىش؟

— تولا چالۋاقىمىسىلا داموللام. سەت بولىدۇ. روزىخاچامنى زورلاپ تاڭمىدۇق، ئۆز رازىلىقلىرى بىلەن ھەق نىكالاپ ئالدىلا، يەنە نىمە گەپ؟

زىچ ئولتۇراقلاشقان شەھەر ئاھالىسى بۇ ۋاڭ - چۇڭنى ئاڭلاپ داموللامنىڭ ھويلىسىغا توپلىنىشقا باشلىدى. ئاھالە كوپەيگەنسېرى داموللامنىڭ چىقىپ كېتىشى قىيىنلاشقان ئىدى. داموللام ھويلىدا تۇرغان ئاھالىگە قاراپ يالۋۇراتتى:

— مۇسۇلمانلار، مەن ھېچنەرسىگە چۈشەنمىدىم. مەن ئاستا كېتىۋالاي!

— چۈشەنمىگەن بولسىلا، ئاستا چۈشىنىۋالىلا، — دىدى غۇلام قوللىرىنى شىلتىپ، — روزىخاچامنى بىر تەرەپ قىلماي نەگە كېتىدىلا!

ئۇيغۇر كىتاب تورپىكتى www.uyghurkitap.com

— ئەتىدىن كەچكىچە دەلاللىق قىلىپ ھەممە بالانى مۇشۇ تاپقان. ئالدى بىلەن مۇشۇ ئوغرىنى جازالايلى! پىچىپ تاشلىساق قانداق دەيسىلەر؟

— توغرا!

ئاما بىردەك ۋاقىراپ دولقۇن قوزغىغان ئىدى. رەئىس بىلەن ئىشان داموللا قورقىنىدىن غال - غال تىتىرەپ يىلىنىشقا باشلىدى.

بۇ چاغدا ئوتتۇرىغا نەچچە ئادەم چۈشۈپ سالا - سۇلۇ قىلىشقا كىرىشتى. نەتىجىدە تۆۋەندىكىچە خەت توختام قىلىپ، سەھرا قازىلىرىدىن غاپپار قازىنىڭ موھرىنى باستۇرۇپ، بۇ ئىشنى كېچىچە تۈگىتىپ بېسىپ تاشلىماقچى بولۇشتى.

بىرىنچى خەت

تارىخى بىر مىڭ ئۈچ يۈز ئىككىنچى يىلى ماھى رەجەپنىڭ 12 - كۈنى سەيشەنبە. مەنكى ئىشان داموللا بىننى قۇددۇس مەۋلىۋىدۇرمەن. خوتۇنۇم روزىخان بىننى ئەھەت قارى قىزى بىلەن ئارىمىزغا سوغاقچىلىق چۈشۈپ ئۈچ تالاققا تەيەن قىلدىم. ئۇنىڭ مېھرانىغا كۆچار ساي بويىدىكى ئىككى ئېغىز ئۆي، بىر ئېغىز دۇكان ئۆيى ۋە بىر كىچىك سەينىاسى بىلەن قوشۇپ بەردىم. مەشرىق پاسىلى ئاۋۇدۇن باينىڭ سارىيى، مەغرىپ پاسىلى تۇردىشا قارىنىڭ ئۆيى، ئوڭ - سول پاسىلى

— بولمىسا ئەتە قازىخانىدا تۈگەشسە بولىدۇ!

خەلقتىن ھەر خىل پىكىرلەر ياغدى، چوڭ غەۋغا كۆتىرىلگەن ئىدى. رەئىس ئەھۋالنى بايقاپ:

— جىنىم ئۇكام، سەت بولىدۇ. ئۇنداق قىلمايلى! — دېدى غۇلامغا يالۋۇرۇپ.

— ھەرگىز سەت بولمايدۇ، — دەپ ۋاقىرىدى ھويلىدىكىلەردىن بىرسى، — پەيغەمبىرىمىزمۇ ئۆزى ياش تۇرۇپ، 40 ياشلىق ئايشە رەزىيەللاھۇنى ئۆز نىكاھىغا ئالغان، ھەجەپ سەت بولماپتىكەنغۇ؟ بۇ ئايالمۇ بولسا شۇنچىلىك ياشانغاندۇ! داموللامنىڭمۇ سەت بولىدىغان ھېچيېرى يوق. بەلكى ساۋاپ بولىدۇ.

— توغرا! — دېدى كۆپچىلىك بىردىن چۇقان كۆتىرىپ.

— ياق، ياق، ئۇنداق دېمەڭلار، سەت بولىدۇ. داموللامنى ئايايلى!

— ھېلىمۇ ئاياپ مۇشۇ كۈنگە كەلدۇق. بىشىمىزدا كوتەردۇق دېسەكمۇ بولىدۇ.

— شۇنداق بولسىمۇ، داموللام كاتتا ئادەم، سەت بولىدۇ، — دەيتتى رەئىس.

— ھەممە كۈنا مۇشۇ رەئىس ئاخۇنۇمدا، — دېدى بىرسى قاراڭغۇدا ۋاقىراپ، — غۇلام بىلەن روزىخان بۇ ئاۋازدىن موللا زەيدىن ئىكەنلىكىنى تونۇپ تۇراتتى. موللا زەيدىن ئاۋازىنى چىقىرىپ سوزلىمەكتە ئىدى:

راستلىقى ئۈچۈن ئۆز مۆھۈرۈمنى بېسىپ تىل-خەت بەرگىنىمنىڭ ئۈستىگە، غاپپار قازىنىڭ مۆھۈرىنى باستۇردۇم. خىلاپ كەلسەم مالىم ھارام، خوتۇنۇم تالاق بولسۇن!

ھىجرىيە × × يىل ماھى رەجەپنىڭ × كۈنى

يۇقۇرقى ئىككى نۇسخا خەت يېزىلىپ، موھۇر بېسىلغاندىن كېيىن جامائەتكە ئوقۇپ بېرىلدى. شۇندىن كېيىن ئىشان داموللىغا قايتىپ كېتىشكە يول بېرىلدى. بەھدى رەئىسنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا ئىشان دامولla گەرچە تۈن بولسىمۇ، ھىچكىمنىڭ يۈزىگە قارىيالماي غىپپىدە كوزدىن يوقالدى.

(12)

روزىخاننىڭ ئىشلىرى ئەپچىللىكىنە ئاخىرلاشقاندىن كېيىن موللا زەيدىننىڭ كوڭلى گويا شام يورۇتۇلغاندەك يورۇپ كەتتى. ئەتىسى غۇلام بىلەن مۇڭدىشىپ ئولتۇرغان يەرگە بەگنىڭ ئادەملىرىدىن بىرسى كېلىپ: ”بېگىم قىچقىرىدۇ“ دەپ خەۋەر قىلدى. بىر خوشلۇقنىڭ كەينىدىن بىر كوڭۈلسىزلىكنىڭ تىكلىنىپ تۇرىدىغانلىقىنى چۈشەنمىدىغان موللا زەيدىن دەرھاللا بەگنىڭ ھوزۇرىغا ماڭدى. مۇزەپپەر دوبېگى ئۆز ھويلىسىدا كۈتۈپ ئولتۇرغان ئىدى.

— ھە، تۇرپانلىق، — دېدى دوبېگى موللا زەيدىننى كورۈپ، — كۈچار — پۇل بولسا ئۈچار، قارىسام خېلى ئۈچۈۋاتىسەن، قاناتلىرىڭ تەڭشىلىپ قالغاندەك تۇرىدۇ، قېنى، ئەھۋالىڭ قانداقراق كېتىۋاتىدۇ، سوزلەپباققىنە!

چوڭ يول. ئۇشبۇ خەتنىڭ راستلىقىغا غاپپار قازىنىڭ
موھرىنى باستۇرۇپ بەردىم.

تامغا

ھىجرىيە × يىل ماھى رەجەپنىڭ × كۈنى

ئىككىنچى خەت

تارىخى بىر مىڭ ئۈچ يۈز ئىككىنچى يىلى ماھى رەجەپنىڭ 12 - كۈنى سەيشەنبە. مەنكى ئىشان داموللا بىننى قۇددۇس مەۋلىۋىدۇرمەن. ئۆز رازىلىقىم بىرلەن شول توغرىدا خەت ئىنشا قىلدىمكى، ناسازا ئىشلارنى تولىدىن - تولا قىلىپ، سەۋەنلىكلىرىمىز، شەھۋانى ھەۋەسلىرىمىز زىيادە بولغانلىقى ۋەجىدىن ئاللانىڭ غەزىۋىنى، يۇرت - جامائەتنىڭ لەنەت - نەپرىتىنى قوزغىغانلىقى ئۈچۈن ئۆزەم ھەم تۇۋە قىلىش ئىختىيارىغا كەلدىمكى، مۇندىن كېيىن نادانلار قىزدەمزنى دۇئا قىلدۇرىمىز دەپ كەلسە ھەرگىز دۇئا قىلمايدۇرمەن، نادان يارەنلىرىم كېلىپ: پالانچىنىڭ ئوبدان قىزى بار، ئۆيلەندۇرۇپ قويايلى دىسىمۇ، بۇ ۋەسۋەسىگە ھەرگىز ماقۇل كەلمەيمەن، قىلغان ناسازا ئىشلىرىمغا تۇۋە قىلىمەن. بۇ خىل بەت ئەخلاق، يامان خۇيلاردىن ئۆزەمنى پاك ساقلاپ، گۇنالىرىمغا تۇۋە قىلىمەن. ئاللادىن، يۇرت خەلقىدىن ئەپۇ سورايمەن. شۇبۇ سوزۇمنىڭ

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ھويلىغا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ چىرايى بىر سارغىيىپ، بىر تاتىرىپ كەمدە ئۇخلاپ چىققان كىشى ئاپتاپقا بېقىپ قارىيالمىغاندەك، موللا زەيدىنگە تىك بېقىپ قارىيالماي يەرگە بېقىپ سوزلەشكە باشلىدى:

— موللا قارىم دەپ ئوز ئاكامدىن ئارتۇق كورۇپتىمەن، ئاخىرى كېلىپ مېنى جايلاپ كەتتى.

— ئوچۇق قوي، — بەگ يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن ئەمىر قىلدى.

— بۇ تۇرپانلىق ئويۇمدە قونغان ئاخشىمى ساندۇقتىن ئىككى يامبۇ يوقالدى، — دىدى شەمشى قارى سارغىيىپ - تاتىرىپ.

— سارغايمىسىلا شەمشى قارى، كوزلىگەن نەرسىلىرىنى مەن بېرەي، — دىدى موللازەيدىن. بەگدىن سارايدىكى خورجۇننى ئېلىپ كېلىشكە ئىجازەت سورىدى. بەگ دەرھال ئادەم قوشتى. ئانچە ھايال بولمايلا موللا زەيدىن خورجۇننى غولىغا كوتەرتىپ بەگنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى.

— مەن بۇ يامبۇلارنى باش ئەگىم سايلىرىدىن تېرىۋالغان. ئەگەر شۇ چاغدا خورجۇننىڭ بىر بېشى ئېغىر، بىر بېشى يېنىك بولۇپ يەڭدەپ كەتمىگەن بولسا، بۇ يامبۇلارنى تېرىۋالمىغان بولاتتىم..... — موللا زەيدىن سوزلىمەكتە. بەگ، شەمشى قارى يەنە بىرقانچە تەئەججۇپلىنىپ ئاڭلىماقتا ئىدى، — بۇ يامبۇ خورجۇنغا قاچىلاندى، لېكىن شۇ ھامان بېشىمغا بالا بولدى. ئارىدىن بىرەر سائەت ئوتمەيلا ئىككى

— كۆچار دىگەن مېھماندوست شەھەركەن. يامان ئەمەس يۈرۈۋاتىمەن، — دىدى موللا زەيدىن.

— توغرا، توغرا، — دىدى بەگ قوشۇمىسىنى تۈرۈپ، — كۆچار دىگەن بەلەن شەھەر، مېھماندوست شەھەر. قانچە ئوينىساڭ كوتىرىدۇ. قانچە ئىگىز ئۇچساڭمۇ ھىچكىمنىڭ كارى يوق. ئېكىن تۈزىنى يەپ كوزىسىنى سۇندۇرساڭ ئۇنىڭ سورىقى بار. سېنىڭ ئۈستۈڭدە ئەرز كەلدى. راستىڭنى ئېيتساڭ قۇتۇلىسەن، يالغان ئېيتساڭ تۇتۇلىسەن، بىلدىڭمۇ؟ قېنى سوزلە، شەمشى قارىنىڭ ئۆيىدە قونغانمىدىڭ؟

— قونغان، مېھمان بولغان.

— ھەببەللى، توغرا ئېيتتىڭ، مېھمان بولدۇڭ، نەغمە-ناۋا ئاڭلىدىڭ، ئۆيىدە قوندۇڭ. ئەجەبا شۇنچە كوپ تۈزىنى يەپسەن-نۇ، ئاخىرىدا كوزىنى سۇندۇرۇپ قويۇپسەن. بۇ نىمە قىلغىنىڭ؟

— قېرى خوتۇننىڭ ئولگىسى كەلسە ياشقا تىگەر، ئىدىش-قاچىنىڭ سۇنغۇسى كەلسە تاشقا تىگەر دىگەندەك، شەمشى قارىنىڭ كوزىسى تاشقا تەككەن بولۇشى مۇمكىن.

— توغرا دىدىڭ. خېلى گەپچىكەنسەن. كوزا تاشقا تەككەن بولسا، مەيلى چاخچاق قىلىپ ئالغان بولساڭمۇ ياكى راستىن ئالغان بولساڭمۇ ياندۇرۇپ بەرسەڭ ھىچگەپ يوق. قېنى سوزلە!

— دەۋاگەر بىلەن يۈزلىشەي، قېنى ئۇ كىشى، — موللا زەيدىن ئۇيان-بۇيان قارىدى، شەمشى قارى بۇ تەرەپتىن

بىر كۈنى كوچاردا قاتتىق يامغۇر ياغدى. ئارقىدىنلا سايغا كەلگۈن كەلدى. سۇ ئۇلۇغ، سايدىكى كوۋرۈكنى بۇزۇپ كېتىش خەۋپى تۇغۇلغان ئىدى. كەلگۈن كەلسە كوچار خەلقى ساي بويىغا توپلىنىپ كەلگۈن تاماشاسى قىلاتتى. موللا زەيدىنمۇ كەلگۈن تاماشاسى كورۇش ئۈچۈن كوكچى مەھەللىسىدىن كېلىۋاتقاندا، ئۇنىڭ ئالدىغا سامىلاق جىسا ئۇچرىدى. بۇ جىسا ئۇزاقتىن بىرى موللازەيدىنگە چىقىلىپ، چازىدىكى جىسالارنى ئالدام خالتىغا چۈشۈرۈپسەن، لېكىن مېنى ئالدىيالمايسەن، ئەگەر مېنى بىر ئىشتا ئالداپ چۈمپۈتتۈرەلسەڭ، مىنىپ يۈرگەن قاراخېچىرنى ئىگەر توقۇمى بىلەن مىندۈرۈپ قويىمەن! دەپ يۈرەتتى. بۈگۈن ئۇچراپ يەنە شۇ سوزنى تەكرارلىدى.

— هە ...... يالغانچى، يالغان ئېيتىپ، خېچىرنى مىنسەڭ بولاتتى، — دىدى.

— ئۇزلىرىگە يالغان ئېيتىشقا قانداقمۇ تىل بارسۇن، — دىدى موللازەيدىن، — ئۇزلىرى كوچار بويىچە ھەممە جىسالارنىڭ ئۈستىدە تۇرىدىغان ئۇلۇغ كىشى. ئۇزلىرىگە ئۇنداق سەت ئىشلارنى قىلمايمىز.

— ياق، ياق. بۈگۈن بىر يالغان ئېيتىپ باق.

— بۈگۈن مېنى يامان ۋاقىتتا توسىۋاللا، هازىر ئىش ئالدىراش.

— نىمىشقا ئالدىرايسەن؟

— هازىر دىگەن كەلگۈن كېلىپ كوۋرۈكنى كوتىرىپ ماڭدى. خەقلەر سۇدىن ياغاچ تۇتۇۋاتىدۇ. مەنمۇ 4 - 5 تال

ئوغرى بىر خۇرجۇن يامبۇسى بار باينى بۇلايمىز دەپ يولۇمنى توستى. پىچاق سېلىپ ئولتۇرۇپ قويغىلى قىل قالدى. ئاشۇ ئوغرىلاردىن بىرسى مانا بۇ غۇلام. خوش بىز بۇ يامبۇلارنى يولبويىخەشلەپ كۆچارغا كەلگەندە، يول توسقان باجگىرلەرنىڭ قويىنىغا بىردانە يامبۇ تىقتىم، بۇ ۋەقە كۆچارغا مەشھۇر. ھەر ھالدا بىر خۇرجۇن يامبۇسى بار باي دىگەن ئاتاق چىقتى. كۆچاردا ئاغىنەم كوپەيدى، مېھمان بولدۇم. شەمشى قارىمۇ بەلكى مەن بىلەن بىر خۇرجۇن يامبۇسى بار دەپ دوست بولدى. خېرىدارلىق قىلىپ مېھمان قىلدى، باغ - باراۋەتلەردە ئويناتتى، ھەتتا ئويلەندۇرۇپ قويماقچىمۇ بولدى. ئەڭ ئاخىرىدا مەندىن 2 دانە يامبۇ قەرز سورىدى. مەندە تاش يامبۇ بار. ھاجەتلىرىدىن چىقالمايدۇ دىدىم، قارىم شۇنىڭ بىلەن مەندىن خاپا بولدى. خاپىلىققا چىدىماي دوبېگىمگە ئەرز قىلدى. بېگىمۇ شۇ سەۋەپتىن سوراق قىلىمەن دەپ ئاۋارە بولماقتا. قىسقىسى بۇ يامبۇ بېشىمغا بالا بولدى. ئوغرىلار جېنىمغا قەست قىلدى. بىرمۇنچە خېنىملار تېگىمەن دەپ خىجالەت قىلدى. شەمشى قارىمۇ يامبۇ ئۈچۈن دوست بولدى، ئاخىرى كېلىپ مېنى ئوغرى قىلماقچى بولدى. مەن بۇ يامبۇلاردىن ئاللىقاچان تويغانىدىم. ماڭا تېگى - تېگىدىن بايلىق ياراشمايدۇ. شۇڭا بۈگۈن ھەممىنى تاپشۇرۇۋېتەي. شەمشى قارىم بىر جۈپ يامبۇ سوراپتۇ. مەيلى بىر جۈپ يامبۇنى ئۇ ئالسۇن، قالغىنىنى بېگىم بىر تەرەپ قىلىۋەتسۇن.

موللازەيدىن خۇرجۇننى ئۆڭتۈرۈپ توكۇۋېتىپ ئۆزى چىقىپ كەتتى. يەردە 5 - 6 دانە قارا تاش قالغان ئىدى....

ساپتىمەن. ئەمدى چاپسان بولسىلا! سىلىنىڭ ئوغۇللىرى مەھەللىدىكى ئۆستەڭگە چۈشۈپ كېتىپ سۇدا ئېقىپ كېتىپتۇ. بۇ راست گەپ، چاخچاق ئەمەس!

— نىمە دەيسەن؟ — جىسانىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ ئىشەنگۈسى كەلمىدى.

— يۈرسىلە بېگىم بىللە بارايلى، — دىدى موللازەيدىن جىددى قىياپەتتە.

جىسا خالار - خالىماس ماڭدى. جىگدە كوچىسىنىڭ ئاغزىغا بېرىپ كوچىنىڭ ئۇ بېشىدىن كېلىۋاتقان ئايىلى بىلەن قىزىنى كۆردى - دە، بىرەر ۋەقە چىققانلىقىغا ئىشىنىپ ئۇندەرەپ ماڭدى. بۇلار يېقىنلاشقانسېرى ئاياللارنىڭ يىغا ئاۋازى ئاڭلىنىشقا باشلىدى.

— بالا قانداق بولدى؟ — جىسا يىراقتىنلا توۋلىدى.

— ھەرنىمە بولسا، بارىكەنلا! — دىدى ئايال.

بۇلار يېقىنلىشىپ كېلىپ ئۆزئارا سۆزلەشكەندىلا مەسىلە ئايدىڭلاشقان ئىدى. جىسا راستىن خاپا بولۇپ:

— شۇنداقمۇ يالغان ئېيتامسەن، ئادەمنىڭ جېنى بىلەن ئوينىشىپ نىمە قىلاتتىڭ؟ — دىدى.

— ۋەدەڭگە ئەمەل قىلىپ خېچىرنى بېرەرسەن! — دىدى موللازەيدىن تەرىنى بۇزۇپ.

— مۇنداق ئەسكى يالغانغا خېچىر بېرەتتىمۇ؟

— يالغاننىڭ ئەسكىسىنى ئۆزەڭ ئېيتتىڭ. دۇنيادا ۋەدىسىگە تۇرمىغاندىن ئارتۇق ئەسكىلىك بارمۇ؟ — دىدى موللازەيدىن مەسخىرە قىلىپ كېتىپ قالدى.

ياغاچ تۇتۇۋالاي دەپ ئالدىراۋاتىمەن، — دىدى - دە، موللا-
زەيدىن جىگدە كوچىسى تەرەپكە ئالدىراپ ماڭدى. جىسادىن
سەل ئۆزاپ دوخمۇشتىن قايرىلىپ كوزدىن يوقالدى.

سامىلاق جىسامۇ كەلكۈن كەلگەننى بىلەتتى. ئەگەر كوۋ-
رۈكنى كەلكۈن بۇزغان بولسا، جىگدە كوچىسى تەرەپلەردىن
ياغاچ تۇتۇۋېلىشقا بولمىدىغانلىقىنى، ئەگەر ئۇزى تۇتمىسىمۇ،
باشقىلار تۇتقان ياغاچنى ئەرزان باھادا سېتىۋالغىلى بولمىدى-
غانلىقىغا كوزى يېتىپ، جىگدە كوچىسى بىلەن ساي بويىغا
قاراپ ماڭدى.

موللازەيدىن بۇ چاغدا يەنە بىر كوچىدىن ئايلىنىپ
سامىلاق جىسانىڭ ئۇيىگە كېلىپ، ئىشىكنىڭ ھالقىسىنى قاتتىق
قاققاندا، سەينا ئىچىدىن كىم دىگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. موللا
زەيدىن ئۇندەرگەن ھالدا:

— چاپسان بولسىلا، خېنىم، جىسا بېگىم كەلكۈندىن
ياغاچ تۇتىمەن دەپ سۇدا ئېقىپ كەتتى. چاپسان بولسىلا!
خەق جىسا بېگىمنى جىگدە كوچىسىنىڭ ئايىغىدا سۇدىن سۇزۇپ
ياتقۇزۇپ قويدى! — دىدى - دە ئالدىراپ ساي بويىغا كەتتى.

سامىلاق جىسانىڭ خوتۇنى پايپاسلاپ چوڭ قىزىنى
ئەگەشتۇرگەن پېتى يىغلاپ ساي بويىغا قاراپ ماڭدى.

موللازەيدىن ساي بويىدا تۇرغان سامىلاق جىسانىڭ
يېنىغا كەلدى. جىسا ئۇنى كورۇپ:

— سەن ماڭا يالغان ئېيتىپسەن، كوۋرۈك ساق تۇرۇپ-
تۇ! ياغاچ تۇتۇۋاتقان بىرمۇ ئادەم يوقمۇ؟ — دىدى.

— بۈگۈن راسا قاملاشمىغان ۋاقىتتا، شۇنداق دەپ

ئۈچىنچى قسىم

جىما بۇگۇن موللازەيدىندىن قاتتىق رەنجىپ ئۆيىگە قايتقاندىن كېيىن كۇچارنىڭ مەشھۇر گەپچىسى يۇنۇس باڭگازىنى قىچقارتىپ كېلىپ، موللازەيدىندىن ئۆچ ئېلىشنى پىلانلىدى.

يۇنۇس باڭگازا، جىمانىڭ خاپىلىقىنى ئاڭلاپ:

— ئۇنداق تۇرپانلىقنى بىر دەمدە چايلايمەن! — دېدى.

ئەتىسى بۇ ئىككىسى موللازەيدىننى ئىزلەپ سورۇشتۇرگەندە، موللازەيدىن بىلەن غۇلام ئىككىسى قەشقەرگە قاراپ يولغا چىققان ئىدى. سامىلاقجىما بىلەن يۇنۇس ئىككىسى ئۇلارغا شامال باغدا يېتىشتى. يۇنۇس يىراقتىنلا ۋاقىراپ:

— ۋا - مەللەگوي، ۋا - مەللەگوي! ئاكاڭدىن قورقۇپ قاچتىڭمۇ؟ نوچى بولساڭ ئاتتىن چۈش! — دېدى.

— بوپتۇ سەنلا گوي بولساڭ! مەن تېخى كەينىمدىن ئەگىشىپ كەلگەن سامىلاق جىمانىمۇ گويمىكىن دەپتىمەن! — دېدى موللازەيدىن.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان بىر توپ كىشىلەر پاراققىدە كۈلۈشتى. يۇنۇس ھە دېگەندىلا يېڭىلىپ قالغانلىقىنى چۈشىنىپ، نىمە دېيىشىنى بىلەلمەي، تىلىنى چىقىرىپ جىماغا قارىدى.

كىشىلەر يۇنۇسنىڭ گەپتە يېڭىلىپ تىلىنى چىقارغانلىقىغا قاراپ تېخىمۇ كۈلدى. خەلقنىڭ كۈلكىسى بېسىلغىچە موللازەيدىن شالدىراڭ قورۇلنىڭ قارىسىنى ئالغان ئىدى.

(1)

گۈزەل قەشقەر!

قەشقەرنى — ھۈنەر - سەنئەتتە، ئىلىم - مەرىپەتتە، سودا - تىجارەتتە داڭدار، ھەرقانداق كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدىغان بۇ ئۇلۇغ شەھەرنى ئۇزاقتىن كۆرۈش ئارزۇسىدا بولۇپ كەلگەن موللا زەيدىن كۆچاردىن چىقىپ يولبويى باينىڭ قىرغاۋۇل گۆشلىرىنى، ئاقسۇ گۈرۈچىدە ئوخشىتىپ ئەتكەن پولولارنى يەپ مېڭىشقىمۇ كۆزى قىيماي، مارالۋېشى، پەيزىۋاتنىڭ قوغۇنلۇقلىرىدىمۇ توختىماي، ئاجايىپ ئالدىراشلىق بىلەن قەشقەر تەۋەسىگە يېتىپ كەلدى.

پەيزىۋات - شاپتۇلدىن ئوتۇپ غەرپكە سىلجىغانسېرى قەشقەر، سىماسىغا خاس باغۇ - بوستانلار، ئېتىز - ئېرىقلار، ئۆي - ئىمارەتلەر - پىشايۋانلار، ئىگىز - ئىگىز ئەنجان تاملىرى بىلەن ئىھاتە قىلىنغان مېۋىلىك باغلار ئۆز گۈزەللىكى، ئالاھىدە يارىشىملىقى بىلەن كىشىنى مەپتۇن قىلاتتى. يولوچىلار بۇ گۈزەل مەنزىرىلەرنى تويۇنماستىن تاماشا قىلىپ، نەزەر باغ تەۋەسىگە كېلىپ قالغانلىقىنى سەزمەيلا قالدى. ئۇلار تار بوغۇزدىن تۈمەن دەرياسى بويىغا چۈشۈپ، تۈمەن دەرياسىنىڭ قۇياش نۇرىدا پاقىراپ كۆزلەرنى قاماشتۇرىدىغان تىنىق ۋە سۈزۈك ئېقىمىنى ياقىلاپ تۈشۈك دەرۋازىسى تەرەپكە قاراپ ماڭدى. كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ تۈشۈك دەرۋازىسى

شۇ دەۋرلەردە ئوتتۇز ئۈچ مىڭ قەشقەر دەپ ئاتىلاتتى. بۇ سان بەلكى شۇ ۋاقىتلاردىكى قەشقەر ئىچى ئاھالىسىنىڭ سانى بولۇشى كېرەك. شەھەر ئىچىدە ئۆي - ئىمارەت قويۇق، كوچىلار بەك تولا ئىدى. چوڭ - چوڭ رەستە كوچىلاردىن تاشقىرى، كىشىنى ئازغاشتۇرىدىغان تار ئېزىتقۇ كوچىلار تېخىمۇ كوپ ئىدى. مىچىت، مەدرىسلەرمۇ تولا ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، تەرەپ - تەرەپتىن تالىپلار كېلىپ قەشقەر مەدرىسلىرىدە ئىلىم تەھسىل قىلاتتى. ئومۇمەن، قەشقەردە ئوقۇغان ئادەم كوپ بولغاچقا، سەۋىيە ئۈستۈن ئىدى. شەھەر ئاھالىلىرى ئادەتتە سىپايى كىيىنىپ، چاچ - ساقاللىرىنى ئالدۇرۇپ، پاكىز يۈرەتتى. مۇئامىلىدە سىلىق، قائىدىلىك، ئۇزئارا سوزلىشىشلىرى ئاھاڭلىق ۋە جاراڭلىق ئىدى. ئادەتتە بىرنى «بىژ» دەيتتى.

مۇللازەيدىن ھېيتكارغا كەلدى. ھېيتكار دەرۋازىسىنىڭ گۈمبەزلىرى ۋە پەشتاقلىرىغا ھەيران قالغان ھالدا ئۇزاققىچە تويۇنماي تاماشا قىلدى. ھېيتكار ئالدىدىكى كەڭ مەيدانغا مەددالار بىرقانچە ئورۇندا مەرىكە قۇرغان، ئارىدىن بىر مەرىكىدە ئادەم جىق ۋە قاتتىق كۈلكە كوتىرىلگەن ئىدى. مۇللازەيدىن ئىختىيارسىز ھالدا مەرىكىگە يېقىنلاپ بېرىپ قولاق سالدى:

— ئوغلۇم!... — دېدى مەددا مەرىكە مەيدانىنىڭ ئۇ بېشىدا تۇرغان بالىسىنى چوچىتىپ،

— لەببەي! — دېدى بالا

— سەن ئەمدى چوڭ بولۇپ قالدىڭ، ئەقلىڭمۇ توشتى،

ئالدىدىكى كالتە بازارغا كەلگەندە كوچىنىڭ ئىككى قاسنىغى-
دىكى ناۋايخانىلار، ئاشپۇزۇللار، سامسا ۋە پەرمۇدە، گوش
گىردە دۇكانلىرىدىن پۇرقۇپ چىققان مېزىلىك پۇراقلار يو-
لۇچىلارنىڭ دىماقلىرىنى غىدىقلاشقا باشلىدى.

قەشقەر، هۈنەرۋەنلىرى ئۆزلىرىنىڭ كەسپىي رىسالىلىرى-
دە كۆرسىتىلگەن قائىدىلەرگە ئەمەل قىلىپ هۈنەر قىلىدۇ.
شۇڭا ئۇلارنىڭ گىردە نانلىرى ئاناردەك قىزىرىپ تۇرىدۇ،
ياققان سامسا، پەرمۇدىلىرى خۇددى ياغدا چاچراپ تۇرغان-
دەك كۆرۈنىدۇ، تەممۇ شۇنداق مېزىلىك....

ئىككى يولۇچىنى كۆرگەن دۇكانلارغا جان كىردى.
ناۋايلار ئۆز نېنىغا، مانتىپەزلەر ئۆز مانتىسىغا، سامسا، گوش
گىردە ياققانلارمۇ ئۆز مېلىغا خېرىدار چىللاشقا باشلىدى:
«پىيازنىڭ ئورۇقتىممەن، كاۋاپنىڭ بورۇقتىممەن، باغلاپ
ياققان پاخلاننىڭ، ناۋاتتەك قويرۇقتىممەن، ياغ يەپ كەت،
ياغ يەپ كەت، ماۋۇ گوش گىردەگنى يەپ كەت!....»

يىراق يولدىن كەلگەن يولۇچىلار، دىماقلارنى يېرىپ
تۇرغان مېزىلىك پۇراقلار بىلەن هۈنەرۋەنلەرنىڭ قولاققا
يېقىملىق ئاۋازلىرى ئىچىدىن قانداق بوسۇپ ئۆتۈپ كېتەلە-
سۇن؟ شۇڭا، ئۇلار توشۇك دەرۋازىسىدىكى سارايغا چۈشۈشكە
مەجبۇر بولدى، ئات - ئۇلاقلىرىنى جايلاشتۇرۇپ، باش-
كوزلىرىنى تۆمەن بويىدا يۇيۇپ كېلىپ، تويۇنۇپ تاماق يەپ،
هاردۇق ئالدى.

ئەتىسىدىن باشلاپ موللا زەيدىن قەشقەر شەھرىنىڭ نا-
زاكەتلىك كوچىلىرىنى، رەستىلىرىنى كېزىپ تاماشا قىلدى.

— دادا! — دېدى بالا ۋاقىراپ، — يادىلىرىدا باردۇر؟ ئۈچ ياشقا كىرگەن ۋاقتىمدا بىر كۈنى ئۆزلىرى مېنى قۇچاقلىرىغا ئېلىپ ئەكىلىپ ئولتۇرغانلىرىدا ئويۇن قىلىپ ئىڭەكلىرىگە بىر مۇشت ئۇرۇپ سالدىم. «ۋاي جان!» دەپ ئىڭەكلىرىنى تۇتۇپ قالدىلا. قان دېگەن ئېقىپ تۇرىدۇ، چىشلىرىدىن ئىككىسى توكۇلۇپتۇ. بىر ھەپتە قىيمىر قىلماي يېتىپ، ئاران ساقايلا. شۇ ۋاقىتتا مېنىڭ بەدبەخ مۇشتۇم ھەممىدىن قاتتىقكەن دەپ تونىغان ئىدىم. شۇڭا چوڭ بولغانىنىڭ بويانىدا سېلىنگە بىخەستە مۇشت ئاتماي كېلىۋاتىمەن.

— مېنى- زە - - - كوتىرەلمەي ئولۇپ كېتىمدۇ، دەپ مۇشت ئاتماي كېلىۋېتىپسەن-دە! ھەي بەدبەخ، مانا مۇشۇنداق ئەقىلسىز چوڭ بولدۇڭ، ئاغزىڭغا كەلگەننى بوغۇزۇڭغا يۇتماي جۆيلۈيسەن، توغرا جاۋاپ بېرەلمەي ھەر مۇقامدا يورغىلايسەن! شۇنى بىلگىنكى، ئەي بالام، دۇنيادا تاش قاتتىق ئەمەس، تومۇر قاتتىق ئەمەس، ھەممىدىن يوقسۇزلۇق قاتتىق!... ئەيىۋھەنناس، ئەگەر قولۇڭدا بولمىسا ئاش، بالىلىرىڭ ئاچلىقتىن يىغلاپ، يالىڭاچلىقتىن زارلاپ تۇرسا، سەن شۇ بىچارە بالىلىرىڭغا بېرەلمىسەڭ ئاش، دۇنيادا بۇنىڭدىن ئېغىر قاتتىق كۈن بارمۇ؟

تۇپلانغان خالايىقنىڭ ھەممىسى بېشىنى لىڭشىتىپ، ھاياجانلانغان ھالدا مەددانىڭ سۆزىنى تەستىقلايتتى. مەددا يەنە داۋام قىلدى:

— يەنە بىر سوئالىم بار، بۇ قېتىمغۇ توغرا جاۋاپ بېرەرسەن؟

سەندىن ئىككى ئېغىز سوئال سورىسام جاۋاپ بېرەلەرسەنمۇ؟

— سورىسىلا دادا. مۇشكاتىشېرىپتىن سورامىلا، مۇختە-سەر ۋاقايى، قىسسەسۇل ئەنبىيادىن سورامىلا، نەدىن سورىسىلا شۇ يەردىن جاۋاپ بېرەي!

— ما گەپنىڭ چوڭلۇغىنى كورۇڭ. بۇنچىلىك يوغان سوزلەشنى نەدىن ئۆگەندىڭ؟

— مەن سىلىنىڭ بالىلىرى بولغاندىكىن سىلىدىن ئۆ-گەندىم.

— ما ھارىمىنى كورۇڭ، مەن يوغان سوز قىلىدىغان ئادەممۇ؟ ئاغزىمىدىن چىققى، ساقىلىمغا ياماشتى دېگەندەك، داداڭنىڭ ساقىلىغا تولا ئېسىلما! قېنى، ماڭا جاۋاپ بەر، دۇنيادا نىمە قاتتىق؟

— تاش قاتتىق!

— ياق...

— تومۇر قاتتىق!

— ياق، تاپالمىدىڭ.

بالا بېشىنى قاشلاپ ئويلاندى. بىر ئازدىن كېيىن ئە-قىل تاپقاندەك ۋاقىرىدى:

— تاپتىم - تاپتىم، ھەممىدىن مېنىڭ ماۋۇ بەدبەخ مۇشتۇمۇم قاتتىق!

كىشىلەر پاراققىدە كۈلۈشتى.

— ما ھارىمىنى كوردۇڭلىمۇ! سېنىڭ ئۇ خېمىر تۇرۇچتەك مۇشتۇڭ قانچىلىك بولماقچى؟ شۇمۇ گەپ بولادىمۇ؟! — مەددا مەسخىرە قىلىپ كۈلدى.

غىرىچ ساڭگىلاپ كەتتى، قارىسام سىلە بەكرەك بىمارام بولۇپ، ئۆلۈپ قالغىلى قىل قالدىلا. سىلىگە ئىچىم ئاغرىدى. دادام مېنى بېقىپ چوڭ قىلدى، مەنمۇ بىر ياخشىلىق قىلاي. ۋاپاغا جاپا قىلماسىمەن، ۋاپاغا ۋاپا قىلاي دەپ يانچۇقۇمنى سىلىسام بىر تال قاغا جىگدىسى چىقتى، نەپسىمنى يىغىپ، ئۆزۈم يەۋالماستىن سىلىگە ئۇتتۇنۇپ بەردىم. بۇ قىلغان ياخشىلىقىم ھازىرغىچە يادىمدىن چىقمايدۇ. ئەگەر...

— ئەستەغپۇرۇللا... شۇمۇ ياخشىلىق بولامدىكەن؟ سەنزە مېنى ئۆلتۈرۈشكە قەستلەپتىكەنسەن — دە، چۆلدە ئۇسساپ كەتكەن ئادەمگە جىگدە بەرسەڭ ئۆلمەمدۇ؟ مۇشۇ ھارىمىنى قانداق قىلىۋېتەي!

مەددا قولىدىكى تاياقنى پولاڭلىتىپ بالىنى قوغلىدى. مەيداننى ئىككى ئايلاندۇرۇپ يېتىشەلمىگەندىن كېيىن يەنە تەگەپ:

— بۇ ھارىمى مانا مۇشۇنداق كەپسىز چوڭ بولدى، بۇنى مەن زادى ئادەم قىلالمىدىم. بۈگۈن شۇنچە خالايىق ئاڭلىدى، ھەممىسى گۇۋا. بۇنىڭ پاچىقىنى چاقمىسام زادى بولمايدۇ، — دېدى.

— ياق، ياقدادا، سىلىنى زادى خاپا قىلماي.

— خاپا قىلماسىچۇ؟ پاچىقىڭنى چاقامدىمەن؟

— دادا، پاچىقىمنى چاقمىسىلا، لازىم بولارمىكەن؟

— نېمىگە لازىم بولىدۇ!

— بۇرۇت ياغلايدىغان پىلىكلىرىنى يەنە مۈشۈك ئەپقاچسا، مەن خەۋەر قىلمىسام، كىم خەۋەر قىلىدۇ؟

— سورىسىلا دادا، جاۋاپ بېرەي.

— ئەگەر بۇ قېتىم توغرا جاۋاپ بېرەلمىسەڭ، ياپچە-ڭنى چاقىمەن، بىلدىڭمۇ؟

— خوش دادا، بىلدىم.

— ئۇنداق بولسا، سېنىڭ دۇنيادا بىرەر كىشىگە بىرەر ياخشى ئىش قىلغان يېرىڭمۇ بارمۇ؟

— بولامدىغان!

— قېنى سوزلە.

— بىر كۈنى كوچىدا نەچچە ئاغىنىلىرى بىلەن مۈڭ-دىشىپ ئولتۇرغانلىرىدا مەن يۈگۈرۈپ چىقىپ: دادا، دادا، بۇرۇتلىرىنى ياغلايدىغان پىلىكلىرىنى مۈشۈك ئېلىپ قاچتى دەپ خەۋەر يەتكۈزدۇم، مۈشۈ ئىشىم ياخشىلىققا كىرمەسمۇ؟

كىشىلەر پاراقىدە كۈلۈشتى. مەددا بالىنى قوغلاپ مەيداننى ئىككى ئايلاندۇرۇپ چىقتى، ئاندىن كايىپ:

— مەنزە، بۇرۇتۇمنى پىلىكتە مايلايدىغان ئادەممۇ؟ ئۇي دىگەندە قاپاق — قاپاقتا ياغ، يىگىلى ئېغىز يوق، قويماقنى تولا يەپ زېرىكىپ كەتتىم. ئادەمنىڭ ئوغىسىنى قايىمىلدىغان گەپنى قىلماي تۈزۈك جاۋاپ قىل! — دەپ ۋاقىرىدى.

— ۋاي دادا ئەمدى يادىمغا كەلدى!

— قېنى سوزلە.

— بىر يىلى ئىككىمىز تومۇزدا ھىمىتنىڭ سېيىدا كېتىۋېتىپ، سىلە بىخەستەلىك قىلىپ قاپاقنى چېقىپ قويدىلا. ھەر ئىككىمىز ئاپلا دەپ پۇشايمان قىلدۇق. ئىسسىق دىگەن قايناپ كەتتى. ئۇسسۇزلۇقتا ئاغزىمىز قۇرۇپ، تىللىرىمىز بىر

ھېيتكارغا كىرگەن - چىققان ئادەملەر ئۈكسىمەيتتى. قازىلار ئالدىداقول قوشتۇرۇپ تۇرغان دەۋاگەرلەرمۇ نۇۋەت كۈتۈپ تۇرۇشاتتى. قازىلار ھەر بىر دەۋانى سوراپ ھەل قىلغاندىن كېيىن توختام خەت يازدۇرۇشقا بۇيرۇيتتى. خەت يېزىلغاندىن كېيىن قازىلار موھۇر باساتتى. بەزەن خەتلەرگە موھۇر بېسىش ئالدىدا دەۋاگەر بىلەن قازى ئوتتۇرىسىدا سودىلىشىدىغان ئەھۋاللارمۇ بولۇپ تۇراتتى.

— بۇ دەۋالىرى قىممەت پۇللۇق دەۋا. موھرانىسىغا ئون سەر تەڭگە بولمىسا موھۇر باسالمايمىز، — دەيتتى قازى.

— ئىلتىپات قىلىڭلا، — دەيتتى دىخان قوللىرى تىترىگەن ھالدا بەلۋېغىدىن بەش مىسقال تەڭگە ئاجرىتىپ قازىغا تەڭلەپ.

— بىز ئون سەر دەۋاتىمىز.

— ئاز كۆرمەي ئىلتىپات قىلىشسىلا، ئورۇقچە ئەت ئادەممەن، ئۇششاق باللىرىم تولا.

— ياق، ياق، خەتنى ئېلىۋالسىلا، بىز موھۇر باسالمايمىز، — دەيتتى قازى ۋە خەتنى پىچىرىتىپ تاشلىۋېتەتتى.

دىخان تىترىگەن قوللىرى بىلەن يەنە بەش مىسقال تەڭگە چىقىرىپ ئۇزۇتاتتى. قازىلار قارىمۇ قويمايتتى. دىخان ئىلاجسىزلىقتا يەنە بەش مىسقال تەڭگە چىقىرىپ جەمى بىر يېرىم سەر تەڭگە ئۇزاتقاندا، خەتكە موھۇر بېسىلاتتى.

موللا زەيدىن بۇ تەقلىتتىكى سودىلىشىشتىن بىر قانچىسىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، ھېيتكاردىن چىقىپ كېتەي دەپ تۇرۇشىغا

كىشىلەر يەنە كۈلۈشتى. مەددا ئۆزىمۇ كۈلۈپ كېتىپ،

— ئاپلا ھۇئەكبەر، بۇ ھارۋىنىڭ ئاغزى قاپتەك يوغىناپتۇ. خەپ سېنىڭ ئاغزىڭنى بىر ئەتمىسەم!

— دادا، دادا، ئۈستەك بويىدىكى نۇراچىم ئاشپەزنىڭ مانتۇسىدىن بىرنى ئېلىپ كېلىپ ئاغزىمغا كەپلەپ قويسىلا!

كۈلكە يەنە كۆتىرىلدى.

— ئاپلا ھۇئەكبەر، خەپ، سېنىڭ جاجاڭنى بەرمىسەم!— دېدى-دە، بالىنى قوغلاپ ئىككى ئايلاندۇردى. توپلانغان ئادەمنىڭ كوپلۈگىدىن مەمنۇن بولغان مەددا ئۆز ھېكايىسىنى: "ئەلقىسسە پەرى- پەيكەر..." دەپ باشلىۋەتتى........

موللازەيدىن بىلەن غۇلام ئىككىسى مەددالار مەرىكىسىدىن يېنىپ ھېيتكار جامەسىگە كىردى. ھېيتكار جامەسى تۆرپان مۇنارى تۈۋىدىكى جامەگە قارىغاندا جىق ھەشەمەتلىك ئىدى. تۈۋرۈكلىرىنىڭ كوپلۈگى ھەر قانداق كىشىنى ھەيران قالدۇراتتى. نەقىشلەر، خۇشخەتلەر كوزنى قاماشتۇراتتى. بۇلار جامە ئىچىنى ئالدىرىماستىن ئايلىنىپ ھېيتكارنىڭ جەنۇبىي دەرۋازىسى- تەرەپتىكى قازىخانىغا كەلدى. قازىخانىنىڭ پېشايۋانلىق سۇپىسىنىڭ چورىسىگە تاغاق (رەشاتكا) ئورنىتىلغان بولۇپ، سۇپىدىكى ئاق كىگىز ئۈستىگە تاشلانغان نېپىز كورپە ئۈستىدە ئۈچ ياكى تۆرت نەپەر قازى دائىم ئولتۇرۇپ خەلقنىڭ دەۋالىرىنى سورايتتى، خەت - چەكلەرگە موھۇر باساتتى. قازىخانىنى چۆرىدەپ كىچىك كۆرسىلاردا ئولتۇرغان خەتتاتلار قۇمۇش قەلەم بىلەن دەۋاگەرلەرنىڭ خەت - چەكلىرىنى يازاتتى. ئاھالە قويۇق شەھەر بولغاچقا

قويغاندىن كېيىن باشقا قازىلارغا كوز يۈگۈرتىپ قايتا ھۆ-
كۈم قىلدى:

— ئىم - ئىم. ھەر بەندىكى قىلغان گۇناھىغا توۋە قى-
لىپ مەغپىرەت تىلىسە، بۇ ياخشى ئىش، — دېدى باش قازى
ئاۋازىنى تىترىتىپ، — ئەگەر ئېيىپكار توۋە قىلىپ ئىشتىراپ
تولەش يولى بىلەن ئەپۇ ئۆتۈنگەن بولسا، ئىلگىرىكى ھۆكۈم
بىكار قىلىنىپ، تەن جازاسىدىن خالاس قىلىنسۇن. قالغان
ئىككى گۇناكارغا رىئايە قىلىنمىسۇن!

موتىسىپلار سودىگەرنى بىر چەتكە چىقىرىپ، ئاياللارنى
ئۇرۇش تەييارلىقىنى كوردى. ئاياللار يىغلاپ سايراپ
تۇراتتى:

— ھېچ گۇنايىمىز يوق، نامەھرەم بولغىنىدەك ھېچ ئىش
ئۆتمىدى. قىزىمىنى ھاممامچامنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ كېتىۋاتسام،
بۇ سودىگەر ئۇچراشتى. بىز يولنىڭ بۇ چېتىدە ماڭدۇق، ھېچ-
قانداق گەپ - سوز قىلىشمىدۇق.

— ئاغزىڭنى يۇم قېرى دەللە!

موتىسىپلار ئاياللارنى سىلكىپ سوزلىگىلى قويمىدى.

موللا زەيدىن ئەھۋالنى چۈشەنگەندىن كېيىن،
موتىسىپلاردىن بىرسىنى يېنىغا تارتىپ قولىغا ئىككى سەر تەڭ-
گە تۇتقازدى، موتىسىپ دەرھال قازىلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ،
ئىككى سەر تەڭگىنى تاپشۇرۇپ شىۋىرلىدى. قازىلار ئۆز ئارا
يەنە كوز ئۇچراشتۇرغاندىن كېيىن باش قازى ھۆكۈمنى
ئۆزگەرتتى:

دەرە كوتەرگەن بىر قانچە موتىسىپلار بىر ئەركەك، 2 لەپەر چۈمبەل ئارتقان ئايالنى ھەيدەپ كىرىپ قازىلارغا توغرا قىلدى. بۇلار بىلەن تەڭ تاماشاكورگۈچى بىر توپ ئادەملەردۈكىرىشىپ كىرىپ قازىخانا ئەتراپىغا لىق تولدى. موللازەيدىن بۇ تاماشانى كورۈش ئۈچۈن توختاپ قالدى.

— بۇ ھاياسىزلارنى تۇرۇمتاي كول بېشىدىن تۇتۇپ كەلدۇق — دېدى موتىسىپلاردىن بىرسى ئەرز قىلىپ.

قازىلار بۇلارغا قاراپ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، باشقازىغا قارىدى. باش قازى ھوكۇم چىقاردى:

— شەرىئەتكە خىلاپ ئىشلار قاتتىق جازالىنىشى كېرەك، چالما - كېسەك قىلىنىشى لازىم.

— دەلىللەرتۇلوق بولمىغىنى ئۈچۈن دەرىگە بۇيرىساق! — دېدى قازىلاردىن بىرسى پىكىر قىلىپ.

— بۇ ھاياسىزلاردىن ئەركەككە ئوتتۇز، ئاياللارغا يىگىرمىدىن دەرە ئۇرۇلسۇن!

موتىسىپلار چاقماقتەك تېز ھەركەتتە ئېيىپكارلارغا جازا بەرمەكچى بولۇشتى. ئەركەك ئەيىپكار، موتىسىپلاردىن بىرسىگە شىۋىرلاپ، يانچۇغىدىن بىرسەرتەڭگە چىقىرىپ ئۇزاتتى. موتىسىپ تەڭگىنى شۇ ئانلا قازىغا ئېلىپ بېرىپ ئالدىغا قويۇپ:

— بۇ سودىگەر يولپويى يالغۇزۇپ، ئوز گۇناھىغا توۋە قىلىپ كەلدى. ئەلھال كاپارەت بەرسەم دەيدىغان تەلىۋى بار، — دېدى.

قازى تەڭگىنى قوبۇل قىلىپ كورپە ئاستىغا باستۇرۇپ

سەۋر قىلمىغان ئىدى، شۇڭا ئۇ بۈگۈن كۆرگەزمىلىرى بويىچە قەشقەر قازىلىرىغا ھەيران بولۇپ، تاتلىق ئۇيقۇ تاپالماي خېلى ئاۋارە بولدى.

(2)

شۇ كۈنى كەچتە موللازەيدىن بىلەن غۇلام دەردىن قۇتقۇزۇلغان ئايالنىڭ ئۆيىگە باردى.

— ئەسسالام ئاچا، پۇلىمىزنى ئالغىلى كەلدۇق، — دېدى موللازەيدىن چاقچاق قىلىپ.

— پۇل ئايلانسۇن، — دېدى ئايال مېھمانلارنى يۇقۇرى ئۆتۈشكە تەكلىپ قىلىپ ۋە ئالدىراپ كۆرپە سېلىشقا باشلىدى، — بۈگۈن چوڭ بىر بالا - قازادىن قۇتۇلۇپ، ئۆيۈمگە كېلىپ ھەمسايىلىرىمغا بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بەرسەم ھەممىسى ھەيران بولۇشتى. رەھىمدىل بايۋەچچە قانداقراق ئادەمدۇ، بىر كۆرسەك بولاتتى دەپ ئارزۇ قىلىشتى. ھازىر ئاڭلايدىغان بولسا، ھەممىسى كۆرگىلى كىرىدۇ.

— كۆرگۈچىلىگىمىز بار ئادەممۇ ئەمەسمىز، — دېدى موللازەيدىن.

— ھەرگىز ئۇنداق دېمىسىلە، ھەر قايسىلىرىنىڭ قىلغان ھىممەتلىرى كىچىك ئىش ئەمەس، — دېدى ئايال مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، — پۈتۈن قەشقەرگە پۇركەتكۈدەك ئىش بولدى. ئەگەر بىز بۈگۈن شۇ جازاغا ئۇچرىغان بولساق، بۇنچىلىك ئۆرە تۇرالىشىمىزغا كۆز يەتمەيتتى. قازىخانىنىڭ دەرىسى بىزدەك ئۇرۇق ئەت تۈل خوتۇن كەمبەغەللەرگە قاتتىقراق تېگىدۇ.

— ئىم - ئىم، ئېيىپكار ئاياللار، ئۈچۈن بىر رەھىمدىل مۇسۇلمان خالىس ئىشتىراپ تولەپ گۇناھىنى تىلىدى. ئەمەلدە ھەم خىلاپ شەرئى ئىشلارنىڭ بولغىنىغا دەلىل - ئىسپاتتولۇق بولغىنىنى ئۈچۈن ئىلىگىرىكى ھوكۇم بىكار قىلىنىپ تەنبىھ بېرىپ ھايدالسۇن!

جازادىن قۇتۇلغان ئاياللار مىڭ قەترە شۈكرى قىلىپ رەھمەت دېيىشىپ ھېيتكاردىن چىقىپ كېتىشتى. غۇلام بولار-نىڭ كەينىدىن قارا كۆرۈپ ئۆيىنى پىششىق كورۇۋالغان ئىدى.

ياتكىشىلەر ئۈچۈن خالىسانە ئىككىسەر تەڭگە چىقىرىپ جازادىن قۇتقۇزغان رەھىمدىل مۇسۇلمان توغرىسىدا ھەممە ئادەم غۇلغۇلا قىلىشىپ، كىم ئۇ؟ نەدىن كەلگەن ئادەم ئۇ؟ دېيىشىپ تارقاپ كەتتى.

موللازەيدىن ھېيتكاردىن چىقىپ، شەھەرنىڭ باشقا مەنزىرىلىرىنى تاماشا قىلىپ ئاخىرى چۈشكۈن قىلغان سارى-يىغا قايتىپ، ئاتنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالدى. ئۆزىمۇ ئارام ئالماقچى بولدى.

بۈگۈنكى ۋەقەلەر ئىچىدە ئۇنىڭغا قازىخانا ۋە قازىلار-نىڭ ئىشلىرى قاتتىق تەسىر قىلغان ئىدى. ھۇجرىغا كىرىپ تەكىيگە بېشىنى قويغان ھامان، قازىلارنىڭ ھەركەتلىرى، ئۆز ئارا قىلىشقان ئىشارەتلىرى، پۇل ئالغان ۋاقىتتىكى ئاچكۆز-لۈكلىرى بىر بىرلەپ كۆز ئالدىدىن ئۆتۈشكە باشلىدى. ئۇ-لاردىن يىرگەندى. موللازەيدىن كېچىكىدىن تارتىپ ھازىرقى يېشىغا قەدەر قازىخانىدا قازىلارنىڭ مۇندادق بولۇشىنى تە-

ئاشقانتى. بۈگۈن ئۆيىگە ئاپىرىپ كېلەي دەپ كېتىۋاتساق كوچىدا ھېلىقى سودىگەر ئۇچرىدى. بىز بۇ قاناتتا ماڭدۇق، سودىگەر ئۇ قاناتتا ماڭدى. گەپ - سوز قىلىشقىنىمىزمۇ يوق. ئۇ تەرەپتىن موتسىپ ئاخۇنۇملار چىقىپ كەلدى. قوسۇغىمىزدا ئاغرىغىنىڭ بولمىسا تاۋۇز يېيىشتىن قورقما دىگەندەك، بىزدە ھېچ ئىش بولمىغاچقا خىراماى مېڭىۋەردۇق. ئۇ خەقنىڭ بىزنى تۇتۇپ قازىخانىغا ئاپىرىدىغانلىقى ئۇخلاپ چۈشىمىزگىمۇ كىرمەيتتى......

ئايال مېھمانلارنىڭ پىيالىسىگە چاي ئىسسىقلاپ، تەكلىپ قىلغاچ سوزىنى داۋاملاشتۇردى:

- بۇ مۇسۇلمانىنىڭ شەھىرىدە بىز ئايال خەقنىڭ كۈنىمىز بەك تەس بولۇۋاتىدۇ، ئۆيدىن تالاغا چىقماي ئولتۇرۇۋېرەي دىسەك يەنە بولمىغان. ئانچە - مۇنچە بازارلىق قىلماساق تۇرمۇش دىگەندە يەنە بولمايدۇ. كوچىغا چىقساق ياكى ئۇرۇق - تۇققانلىرىمىزنى يوقلايمىز دەپ بىرەر يەرگە ماڭساق، بىزگە كوچا - كوچىدا بالا - قازا مارىشىپ تۇرغان. خوتۇن خەقنىڭ پېشى ئوتلۇق دەپ، ئوت تۇتىشىپ بالا - قازا ياماشقىلى ئارانلا تۇرىدۇ. شۇڭا بەخۇدۇك يول ماڭالمايدىغان بولدۇق. مەھەللىلەردىكى ئىمام - مەزىنلەرمۇ ئەسكى بولۇپ كەتتى، ۋاي نامەھرەم بولدى، كوچىدا ئۆزىنى بازارغا سېلىپ ماڭدى دەپلا تۇتۇۋېلىپ، قازىخانىغا ھەيدەيدۇ. قازىخانىمۇ خۇددى بىزدەك تۇل خوتۇن، يېتىم ئوغۇللارنى جازالىساق دىنىي ئىسلام روناق تاپىدۇ دەمدىكىن، بىزنى جازالاشقا

پۇلى بار يۈزلۈك ئادەملەرگە ئاسانلىقچە ئەگمەيدۇ. ئەگسەمۇ بوشراق ئېگىدۇ. باي خەق دىگەن ھەممە ئىشنى پۇل بىلەن ئوڭلايدۇ. بىزدە نىمە ئامال بار؟ كەلگەن بالا - قازاغا ئەلھەمدۇلىللا دىمەستىن باشقا چارىمىز يوق. ئەگەر بۇ قېتىم قازاغا ئۇچراپ كەتكەن بولسام چوقۇم كوتىرەلمەيتتىم. ئىنچىمگە قان چۈشۈپ ئولۇپ كېتەرمىدىمىكىن، ھېلىمۇ ياخشى، ئاۋال خۇدا، ئاندىن قالسا ھەربىرلىرىنىڭ ھىممەتلىرىدە بالا-قازادىن قۇتۇلۇپ، ئامان تېپىپ قالدۇق. بىر ئادەمنى ئەجەلنىڭ بالا - قازادىن قۇتۇلدۇرۇپ قويۇش كىچىك ئىش ئەمەس!

قازناق ئويدىن بىرسى:

— چاي تەييار بولدى، — دىدى.

— بالام چاينى ئوزلىرى ئېلىپچىقىپ مېھمانلار بىلەن كورۈشسىلە، بۈگۈن بىزنى بالا - قازادىن قۇتۇلدۇرغان ياخشى ئادەملىرىمىز شۇ. ئوزلىرىنىڭ تاغىسىغا ئوخشاش، — دىدى ئايال.

قازناقتىن 20 ياشلار چامىسىدىكى بىر چوكان چىقىپ كورۈشتى. ئاندىن دەستىخان سېلىپ، چاي قۇيۇپ، پەتنۇس بىلەن مېھمانلارغا چاي تۇتتى. ئايال چايغا تەكلىپ قىلىپ سوزىنى داۋام قىلدى:

— بۇ ھامماچامنىڭ قىزى بولىدۇ. ئېتى خەيرىنىساخان. ئويى قوغاندا، پات - پات كېلىپ ماڭا ھەمرا بولۇپ ھەپتەئون كۈن تۇرۇپ كېتىدۇ. بۇ قېتىم كەلگەلى ئون كۈندىن

بۇيان، ئۇزاقتىن تۇل ئولتۇرۇپ ھايات كۆچۈرۈپ كېلىۋاتقان. ھازىر ياش قورامى 50 تىن ئاشقان ئاجىز ئايال ئىدى. غۇلامغا ھامماچىسىنىڭ قىزى خەبىرنىساخاننى بەرمەكچى بولۇپ، ئۆزى ئىگىدارچىلىق قىلىپ، ئاددى - ساددا بولسىمۇ رەسمىيەت بويىچە توينى قىلدى ۋە ئۆز ئۆيىنى تۇتۇپ بېرىپ، غۇلامنى ئۆزىگە كۆيئوغۇل قىلىۋالدى.

ئەمدى غۇلامنىڭ ئىشىمۇ بىر تەرەپقىلىق جايلاشقاندىن كېيىن، موللازەيدىن بۇ ئۆيگە دائىم كېلىپ غىزا - تاماق يەپ تۇردى، كەچتە سارايغا قايتىپ كېتەتتى. بىر ئاخشىمى ھەجەرخان موللازەيدىننىمۇ ئۆيلەپ قويۇش توغرىسىدا سۆز ئاچتى. قىزىقارلىق خەۋەرلەرنى يەتكۈزدى:

— ھەقەمسايىمىزنىڭ تىماقىتا توختىغىدەك چىرايلىق ساھىپجامال بىر قىزى بار ئىدى. يېشى 20 لەردە بار. تېخى بىر ئەرگە چىقىپ ئاجراشتى. شۇ قىزنى سىلىگە ئەپ بېرەيلى. بۇ چوكاننىڭمۇ سىلىگە كۆڭلى چۈشۈپ قاپتىكەن، بىر تەگمىسەم بولمايدۇ، دەپ كۆيۈپ - پىشىپ يۈرۈيدۇ، — دېدى.

موللازەيدىن كۈلۈپ قويۇپ، گەپ قىلماي كېتىپ قالدى.

موللازەيدىن ئۆز ھۇجرىسىغا كىرىپ تەكىگە بېشىنى قويغاندا، قاھارجان بىلەن سەتىرە قىز ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كېلىپ بويىنىغا ئېسىلدى. ھەدەپ سوئال - سوراق قىلىپ، نەگە باردىڭ؟ نىمانچە ئۇزاق يوقاپ كەتتىڭ؟ بىزنى كۆرگۈڭ كەلمىدىمۇ؟ دەيتتى. موللازەيدىن بۇ سوئال - سوراقلار ئاستىدا ئۇزاققىچە ئۇخلىيالمىدى. ئايىمخان بىلەن دەسلەپ ئۇچراشقان

بەك خۇشتار. راستىنى ئېيتساق دىنىي ئىسلامنى روناق تاپتۇرماي، شەربەتنى بۇزۇۋاتقانلار بايلار بىلەن موللىلارنىڭ ئۆزى. ئۇلارنىڭ نىمە قىلىۋاتقانلىقىنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ. مانا شۇ ھەسەن قازىنىڭ ئۆزى قانداق ئىشلارنى قىلمىغان، ھازىر بايلار نىمە قىلىۋاتىدۇ، بەگلەر نىمە قىلىۋاتىدۇ، بىزگە بەش قولدەك ئايان. بۇلۇڭدا خوتۇن ئېلىپ، خوتۇن چىقىرىپ يۈرگەنلەرنىڭ ھەممىسى شۇ خەق. ھەسەن قازىنىڭ ئۆزىمۇ بىر چاغلاردا ئوغرىلىقچە نەچچە قىز ئالدى. ئاخىرىدا بىر كىشىنىڭ قىزىنى نىكاسىز قوينىغا سېلىپ يېتىپ، ئەتىسى يىغىشتۇرالماي، قىزنى ساندۇققا قاچىلاپ ئىككى ئادەمگە كوتەرتىپ ھويلىدىن چىقىرىۋەتكەن. ھەممە گۇنا مەندە تۇرۇپ قاپ كوتىرىپ نەگە باراي دىگەندەك، بۇخەق ئۆزىنى تاختىۋىشىغا ئېلىپ قويۇپ، جازانىڭ ھەممىسىنى بىزگە راۋا كورىدۇ. بىزگىلا جازا بەرسە ئىسلام روناق تاپارمىش!

ئىككى پىيالە چاي ئىچىلىش ئارىلىقىدا بۇ ئايالگويا پۈتۈن بىر تارىخىي شىكايەتنامىنى ئوقۇغاندەك سوزلەپ كەتتى. مېھمانلارمۇ دىققەت قىلىپ ئاڭلىدى. بۇلار يەنە بىر مۇنچە ئۇششاق - چۈششەك سوزلەرنى قىلىشىپ، ئەڭ ئاخىرىدا غۇلامنى ئويلەندۇرۇش توغرىسىدا ئەھۋاللاشتى. ئايال ماقۇل كورۇپ غۇلامنى ئويلەندۇرۇش ئىشىنى پۈتۈنلەي ئوز ئۈستىگە ئالدى.

بۇ ئايالنىڭ ئىسمى بۈۋى ھەجەرخان. كويۇسى ئەسكەر بولۇپ تاغ ئارقىسى (ئۈرۈمچى تەرەپ)غا چىقىپ كەتكەندىن

لۇق بالا بولۇپ، بەرىدىن مەخسۇمنىڭ كۆيمىگى ئىدى. مەخسۇم بۇ قىز بىلەن توي قىلىشنى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئارزۇ قىلىپ، ئۆزىنى خوش قىلىپ يۈرگەن كۈنلەردە شەھەر ئىچىدىكى مەشھۇر سودىگەر، ئوبۇل ھاجىم پۇلىنىڭ كۈچى بىلەن كىشىلەرگە تۆيدۆرمايلا تۇتىنگۈلنى 3 - خوتۇنلۇققا ئەمرىگە ئېلىۋالدى. بۇ ئىش بەرىدىن مەخسۇمگە قاتتىق زەربە بولدى. بۇ ۋەجىدىن ئۆزىنى تۆمەن دەرياسىغا تاشلىۋەتمەكچى بولدى. لېكىن بۇ خىل تەۋەككۈلچىلىكتىن كورە ھايات يۈرۈپ، تۇتىنگۈل بىلەن ئۇچرىشىپ تۇرۇش ئارزۇسى ياخشىراق ئىدى، شۇڭا مەخسۇم ئۇچرىشىپ تۇرۇش ئارزۇسى بويىچە يول ئىزلەپ ئاخىرى زۇمرەتخانىنى تېپىپ، يالۋۇرۇپ يۈرەتتى. بۇ ئەھۋالنى زۇمرەتخان شۇ كۈنلەردە ھەجەرخان ۋە خەيرىنىساخانلارغا سۆزلەپ بەرگەن ئىدى. بۈگۈن موللازەيدىن چۈشلۈك تاماققا كەلگەندە ھەجەرخان بۇ ئەھۋالنى ئۇنىڭغىمۇ سۆزلەپ بەردى.

موللازەيدىن ئەھۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بۇۋى ھەجەرخانغا بىرمۇنچە مەسلىھەت - ئەقىل كورسەتتى. كېيىنكى ئىشلار شۇ تەخلىتتە يۈرگۈزۈلدى.

مەخسۇم بۇ قېتىم كېلىپ ئەھۋال ئېيتقاندا، زۇمرەتخان ئۆز پىكىرىنى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويۇپ:

— بىردىن - بىر چارە — سېلىنى ئاياللىقا كىيىندۈرۈپ باشلاپ بېرىشىم كېرەك. ئۇنداق بولمىسا، ئوبۇل ھاجىمنىڭ ھويلىسىغا كىرگىلى بولمايدۇ، — دېدى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

چاغلىرى، توي ئاخشىمى، ھەممىسى تەسۋىيدەك تىزىلىپ كـوز ئالدىدىن ئۆتتى. بۇ خىياللاردىن ئۇنىڭ يۈرىكى يالقۇنجاپ، ھازىرلا ئۇيىگە كەتكۈسى، بالىلىرىنى قۇچىقىغا ئېلىپ ئەركىلەتكىسى كەلدى. قولىنى ئۇزارتىپ كوردى. لېكىن ئۇيدە ئۇنىڭ يالغۇز ئىدى. بۇ ئاخشىمى ئۇ بەكمۇ ئۇزۇندا ــ تاڭ ئاتارغا يېقىن ئۇخلاپ قالدى.

(3)

ھەسەن قازىنىڭ ئوغلى بەدرىدىن مەخسۇم ھەجەرخانىنىڭ يەنە بىر ھەقەمسايىسى زۇمرەتخانىنىڭ ئۇيىگە ئەھۋال ئېيىتىپ يىغلاپ كۈندە كېلىۋالىدىغان بولدى. بۈگۈن يەنە كېلىپ زۇمرەتخانىنىڭ ئۇيىگە سالام بېرىپ كىردى. موماي مەخسۇمنى ياخشى قارشى ئېلىپ، كورپە ئۈستىگە ئولتۇرغۇزدى. مەخسۇم پاتىھە قىلىپ، ئازراق ھال ـ ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن، ئۆز مۇددىئاسىنى سوزلەشكە باشلىدى.

ــ قانچىلىك پۇل كەتسىمۇ مەيلى، مېنى بىر كورۇشتۇرۇپ قويمىسلا چىداپ تۇرغىدەك ھالىم قالمىدى،ــ دىدى مەخسۇم يېلىنىپ.

ــ بۇنىڭغا قانداق ئامال قىلارمىز، ئوبۇل ھاجىمنىڭ ئۇيى بەك چىڭ. ئەركەك چىۋىنمۇ كىرەلمەيدۇ، ــ دىدى زۇمرەتخان بېشىنى چايقاپ.

ــ جىنىم ئاچا، خوش بولاي.

شۇ كوچىدا ئولتۇرۇشلۇق ئەيسىراخۇن دۇپپىچىنىڭ تۇتىكۈل ئاتلىق بىر قىزى بار ئىدى. ئۆزى ساھىپجامال، چۈغ-

— ئاچا، بۇخېنىم كىم بولىدۇ؟ نەگە باشلاپ كېتىۋاتىدىلا؟ — دەپ سورىدى.

ئىككىنچى بىرسى مەخسۇمگە يېقىنلاپ:

— كىم بۇ؟ بىز بىركورەيلى، — دەپ پەرەنجىنى ئاچماقچى بولدى.

مەخسۇم ئۇزىنى ئاشكارىلاپ قويماسلىق ئۇچۇن بېشىنى قاچۇردى. ئۇ قاچقانسېرى يىگىتلەر تېخىمۇ قىزىقتى. شۇنداق قىلىپ تار كوچىدا بۇلار ئاز - پاز ئىگىز - پەس بولدى. شۇ پەيتتە بۇ تەرەپتىن مەھەللە جاماەتلىرىدىن بىر قانچىسى پەيدا بولۇپ، ھاياسىزلارنى تۇتماقچى بولدى. يىگىتلەر ئامال قىلىپ قېچىپ قۇتۇلدى. ئاياللار تۇتۇلدى. جاماەت ئەمدى بۇلارنى ھېيتكار قازىخانىسىغا ھەيدەپ ماڭدى.

ھەسەن قازى باشلىق تورت نەپەر قازى قازىخانىدا ئولتۇراتتى. بۇگۇن جۇمە كۇنى بولغاچقا ھېيتكاردا ئادەم ئادەتتىكىدىن كوپ ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئېيىپكار ئىككى ئايالنىڭ ئارقىسىغا ئەگىشىپ كەلگەن نەچچە يۇزلىگەن ئاھالىلار ھېيتكار قازىخانىسىنىڭ ئالدىغا لىق تولغان ئىدى. ئاياللارنى ھەيدەپ كەلگەن جاماەت قاتتىق شىكايەت قىلىپ، بۇ بىھايا نومۇسسىزلارغا قاتتىق جازا بېرىشنى تەلەپ قىلدى. قازىلارمۇ دەرغەزەپ بولۇپ:

— ئۇلۇغ جۇمە كۇنى. ناسازا ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغان بىھايا شەرمەندىلەرگە 40 دىن دەره ئۇرۇلسۇن! — دىدى ھەسەن قازى غەزەپ بىلەن ۋاقىراپ.

— ئاچا، بۇ ئىش قانداق بولار؟ — دېدى مەخسۇمسەل ئىككىلىنىپ.

— جاندىن كەچمىگىچە جانانغا يەتكىلى بولمايدۇ — تەقسىر، شۇنداق قىلمىسىلا، بۇنىڭدىن باشقا يەنە قانداق ئوبدان چارىلىرى بار؟

— ساقال - بۇرۇتۇم بىلەن ئەپلىشەرمۇ؟

— سېلىنىڭ ساقال - بۇرۇتلىرى تېخى مەخسۇم ساقىلىغۇ؟ ئانچە پەلەز تارتقان ساقالمۇ ئەمەس. پەرەنجىنىڭ ئىچىدە قېلىۋېرىدۇ، ئوزبېك ئايىمىلىرىنىڭ پەرەنجىسىدىن كەيدۇرسەم قىلچە چاتمايدۇ، - دېدى زۇمرەتخان.

مەخسۇم ماقۇل بولدى. بىر پەستە مەخسۇمنى كىيىندۇرۇپ، راۋرۇس بىر چوكان قىلىپ ياسىدى. مەخسۇمنىڭ پۇتىدىكى سىپتا تىكىلگەن مەسە ئوز ئەينى قالدى. ئاندىن هويلا ئىچىدە مېڭىش - تۇرۇشنى ئانچە - مۇنچە مەشق قىلدۇردى. قوپاللىراق ماڭسا، پىكىر سىلىقراق مېڭىشنى ئۆگەتتى. شۇنداق قىلىپ، مەخسۇمنىڭ تۇرقى غىلدىرلاپ مېڭىشلىرى سىناقتىن ئۆتكەندىن كېيىن، بەلگىلەنگەن ۋاقىت بويىچە مەخسۇمنى باشلاپ كوچىغا چىقىپ، ئۇبۇل هاجىمنىڭ ئۆيى تەرەپكە يول ئالدى. بۇلار چوڭ كوچىنى توغرا كېسىپ، ئىككىنچى بىر كوچىغا كىرگەندە، تاركوچىنىڭ ئۇ بېشىدىن ئىككى نەپەر شەھەر يىگىتى چىقىپ كەلدى. بۇ يىگىتلەر زۇمرەتخاننى پىششىق تونۇيتتى. شۇڭا يېقىنلاپ كەلگەندە يىگىتلەر زۇمرەتخاننى توساپ:

— بولغۇلۇق بولدى، ھەر قانچە قىلغان بىلەنمۇ ئورنىغا كەلمەيدۇ، — دېدى ھەجەرخان تەسەللى بېرىپ، — ئوغۇل بالىنىڭ بېشىغا كەلمەيدىغان ئىش يوق. ئەمدى تولا خاپا بولماستىن نەچچە ئون كۈن تالاغا چىقماي ئۆيدە ياتسىلا، خەقنىڭ ئاغزى بېسىلسۇن، ئاڭغىچە بىر گەپ بولار!

مەخسۇم بىر سائەت ئىچىدە ئۆز بېشىغا كەلگەن كۈلپەتنى ئويلاپ، كۆزىگە ياش ئالدى. يۇرت خەلقى ۋە دادىسىنىڭ ئالدىغا قانداق چىقىش، ئۇلارنىڭ يۈزىگە قانداق قاراش مەسىلىسى ھەممىدىن ئېغىر ئىدى. شۇڭا ئۇ چەكسىز قايغۇ - ھەسرەت ئىچىدە غەمگە چۆكۈپ، قاراڭغۇ ئۆيدە ياتتى. ئانچە-مۇنچە تالاغا چىققاندا، قۇياش نۇرىنىمۇ بەخۇدۇك باقالماي قالغان ئىدى.

(4)

بۇ ۋەقە بىر كۈن ئىچىدىلا پۈتۈن قەشقەرگە پۇركەتتى. شەنبە كۈنى يېقىن ئەتراپتىكى سەھرا قازىلىرىدىن ئابلا قازى ئاتايىن شەھەرگە كېلىپ، ۋەقەنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى تىڭتىڭلاپ ئۆگەنمەكتە ئىدى. بۇ كىشى ئالدى بىلەن ھەسەن قازىنى يوقلىدى.

ھەسەن قازى شەنبە كۈنىدىن باشلاپ قازىخانىغا كەلمىدى، مىجەزىم يوق، دەپ ئۆيىدە يېتىۋالغان ئىدى. ئابلا قازى يوقلاپ كېلىپ بىر مۇنچە تەسەللى سۆزلەرنى ئېيتتى، شۇ بانادا ھەسەن قازىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆزەتكەندىن كېيىن، قايتىپ چىقىپ ھېيتكارنىڭ جەنۇبىي كوچىسىدىكى بىر

ئالدى بىلەن ياش «ئايال»نى دەرىگە باستى. 13-دەرە ئۇرۇلغاندا مەخسۇم «ۋايجان دادا!» دەپ ۋاقىرىۋەتتى.

پەرەنجە ئىچىدىن چىققان ئەر كىشىنىڭ ئاۋازى ھەممىنى ھەيران قالدۇردى. قازىلارمۇ ھاڭ - تاڭ بولۇپ، ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ كەتتى. موتىسىپلاردىن بىرسى كېلىپ پەرەنجىنى قايرىپ بەدىرىدىن مەخسۇمنى كوردى. ھەسەن قازى كورۇپ، «ھا ...» دەپ ئوكدىسىغا چۇشتى. ھەسەنقازى بۇنداق ئىشنى ئۇخلاپ چۇشىدىمۇ كورمىگەن ئىدى.

دەل شۇ چاغدا موللازەيدىن ئوتتۇرىغا چۇشۇپ:

— يىپىڭلار، يىپىڭلار، سەت بولىدۇ، — دىدى - دە، پەرەنجىنى ياپتۇرۇپ، ئاندىن يېنىدىن ئىككى سەر تەڭگە چىقىرىپ قازىلارغا ئۇزاتتى، — مەن بۇ ئىككى ئېيىپكار ئۇچۇن خالىس ئىشتىراپ تولەيمەن!

ھەسەن قازى دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ تەڭگىنى ئالدىدە، كىگىز ئاستىغا بېسىپ:

— بىھايالار دەرھال كوزدىن يوقالسۇن! — دەپ ۋاقىرىدى.

مەخسۇمگە غۇلام ئىگىدارچىلىق قىلىپ ئويىگە ئېلىپ كەلدى. پەرەنجىنى يەشتۇرۇپ، كوڭلەكنى سالدۇرۇپ ئەسلى مەخسۇم ھالىتىگە كەلتۇردى. ئون ئۇچ دەرىنىڭ ئازاۋىدىن كورە، شەرمەندىلىك مەخسۇمنىڭ جېنىغا پاتقان ئىدى. شۇڭا مەخسۇم قوينىڭ قوزىسىدەك، ھەر قانداق گەپ، مەسلىھەتلەرگە ئىتائەت قىلاتتى.

— ئەلۋەتتە باي بولىدۇ. قەشقەر دېگەن چوڭ شەھەر.
خۇدانىڭ قۇتلۇق كۈنى ئون - يىگىرمە دەۋا خېتىگە مۆھۈر
باسىدۇ، كەم دېگەندە بەش - ئون سەر تەڭگە توپلىنىدۇ. بىر
ئاي دېگەن ئوتتۇز كۈن، بىر يىل دېگەن ئۈچ يۈز ئاتمىش
كۈن. كۈنىگە بولمىدى دېگەندە ئۈچ - تۆت سەر تەڭگە تاپسا،
جەملەپ كۆرۈڭلار قانچە بولۇپ كېتىدۇ؟ بۇنىڭدىن باشقا تويـ
توكۈن، نەزىر - چىراق، ئەۋقاپ كىرىمى. يىلىغا كەم دېگەندە
ئىككىمىڭ سەر كۈمۈش دېسەك مۇبالىغە ئەمەس، قەشقەرگە باش
قازى بولماق خۇدانىڭ غەزنىسىگە چوكۇۋالغان بىلەن باراۋەر...

قادىرخان بۇ ھېساۋاتنى ئاڭلاپ پېشانىسىغا بىرنى ئۇرـ
دى - دە، ھەيران بولۇپ:

— دۇكانىدا ئولتۇرۇپ كۈنىگە بەش مىسقال پايدا تاپـ
ساق، تۇمىغىمىزنى ئاسمانغا ئاتىدىكەنمىز، — دېدى.

— ھازىر بەدرىددىن مەخسۇم نەدە؟ — ئابلا قازى جىدـ
دى تۇستە سورىدى.

— ئوستەك بويىدىكى بىر ئۆيدە. ئۆي ئىگىسى ھازىر
بۇ تەرەپكە ئوتۇپ كېتىدۇ، — دېدى قادىرخان قازىنىڭ كۆزىـ
گە قاراپ، — لازىممىتى؟

— لازىم بولمامدىغان!

— مانا كەپقالدى، — قادىرخان دۇكانىدىن ئىلكىكىتە
چۈشۈپ غۇلامنى قىچقىرىپ شىۋىرلىدى. غۇلام ئابلا قازىنىڭ
ئالدىغا كېلىپ سالام قىلىپ قول قوشتۇرۇپ تۇردى.

— ئۇكام سېنى ھېلىقى مەخسۇمنى پۇلغا سېتىۋاپتۇدەپ
ئاڭلىدىم، راستمۇ؟

مىلىش مال دۇكىنىدا ئولتۇرۇپ، ۋەقەنى دۇكاندار قادىرخاننىڭ ئاغزىدىن ئەينەن ئاڭلاپ، ئىنتايىن خوشال بولۇپ كۈلۈمسىرىدى.

— جاھان دېگەن ئۇزۇن، كىمنىڭ قانداقلىقىنى ئۆزى خەلقلايدۇ، — دېدى ئابلا قازى دۇكاندارغا قاراپ، — مانابۇ نېمە دېگەن رەسۋاچىلىق!

— بۇ گەپ ھازىر شەھەرگە سىغماي كەتتى، — دېدى دۇكاندار مەسخىرىلىك كۈلۈپ.

— سىغامدىغان، سىغامدىغان! ھىجرىيىنىڭ بىر مىڭ ئۈچ يۈز يىل بولدى. بۇنىڭدىن كېيىنكى بىر مىڭ ئۈچ يۈز يىلغىچىمۇ سىغمايدۇ، ئالەمگە سىغمايدۇ، — دېدى ئابلا قازى ئېچىلىپ ۋە قەتئى ھۆكۈم چىقارغان ئاھاڭدا، — ھەسەننىڭ ئاتا-بوۋىلىرىمۇ شۇنداق چاكىنا ئۆتكەن خەق. ئىززەت-ئابروي كۆتىرەلمەيدۇ. بىر يەردىن بولمىسا، بىر يەردىن مېزى چۈۋۈلۈپ تۇرىدۇ. ھەسەننىڭ ئوقۇشىمۇ تايىنلىق، بۇخارادىن يېنىپ كېلىپ، بازارچاقانىنىڭ قىلىپلا باش قازىلىقنى قولغا ئېلىۋالغىنى بولمىسا، بىزلەر سەھراغا كېتىپ، ھەسەن شەھەردە قالامتى؟ ئۇ چاغدا چاقانلىق قىلىپ، دوتەيىنىڭ ئاغزىدىن كىرىپ-بۇرنىدىن چىقىپ، بۇ مەرتىۋىگە ئىگە بولۇۋالدى. ئاخىرى بۇ ئابروينى كۆتىرەلمەي رەسۋا بولدى. نېمە دېگەن شەرمەندىلىك، نېمە دېگەن رەسۋاچىلىق!

— لېكىن، ئىككى-ئۈچ يىلدىلا قالتىس بېيىپ كەتتى، — دېدى قادىرخان مىيىقىدا كۈلۈپ.

قادىرخان دۇكاندىن ئىككىنچى چۈشۈپ، نوۋېتى تەرەپكە كەتتى. ئانچە ھايال بولمايلا زۇنۇن ئاخۇننى چاقىرىپ كەلدى. بۇلار ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن ئاخۇنۇم سۆز باشلىدى:

— ئۆزلىرى كەم دىدارغۇ؟

— خوش ئاخۇنۇم، بىز بار، — دېدى زۇنۇن ئاخۇن ئىگىلىپ.

— مەن كەلگىلى خېلى ۋاق بولۇپ قالدى. سىلە كۆرۈنمىدىلە؟

— ئۆزلىرىدىن بىخەۋەر قاپتىمەن.

— شەرىڭلىدە گوھەر سودىسى چىقىپ قاپتۇ. بۇنىڭدىنمۇ خەۋەرسىزمۇ؟

— راستىمن بىخەۋەر.

— بەلكى... كىرپىدەك تۈگۈلۈپ يېتىپلا - دە! ئۇنداق ياتسىلا جان باقالمايلا. كاللىنى سىلكىۋەتسىلە، گوھەر سودىسىنى ئۇستىلىق بىلەن چاپسان ئىشلىسىلە، تومۇرنى قىزىغىدا سوقسىلا. قۇم دەرۋازىدىكى بىر ئېغىز دۇكاننى دەسمايە سېلىپ، مەخسۇمنى يۈز سەر تەڭگىگە سېتىۋالدىم دەيدىغان موھۇرلۇك تىل خەت پەيدا قىلالاملا؟ قولىرىدىن كېلەرمۇ؟

— كېلە، كېلە، — زۇنۇن ئاخۇن ئابلاقازىنىڭ كۆزىگە قاراپ، ئاللىقانداق ھىلە - نەيرەڭلەرنى چۈشەنگەندەك بولدى-دە، خوشلىشىپ كېتىپ قالدى.

ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتۈپ تۆۋەندىكى بىر نۇسخا خەت ئىمزا قىلىندى:

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى www.uyghurkitap.com

— خوش ئاخۇنۇم. سېتىۋالمىدۇق، بىلسەك باش قازىنىڭ ئوغلىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە خەلق ئالدىدا سەت ئىش بولغىنىغا قاراپ 2 سەر تەڭگە بىلەن قۇتقۇزۇپ قويدۇق، — دېدى غۇلام.

— ئۇكام سەن، مەخسۇمنى ماڭا ئەللىك سەر تەڭگىگە سېتىپ بېرەلەمسەن؟

— نېمە دېگەنلىرى ئاخۇنۇم؟ — دېدى غۇلام ھەيران بولۇپ.

— كەم باھا بېرىپ قويدۇممۇ؟

يوقسۇ.

— سەن نەلىك؟

كورلىلىق.

— كورلا دېگەن لوپنۇرغا يېقىن. ئۇ يەرنىڭ ئادەملىرى سەل ياۋا كېلىدۇ. مەن ساڭا چۈشەندۈرۈپ قويايكى، بەدرىدىن مەخسۇمنىڭ باھاسى گوھەر بىلەن تەڭ. ناۋادا بېرەر كىشى مەخسۇمنى سېتىۋالىمەن دېسە ئەللىك سەر ئەمەس، بەش يۈز سەرگىمۇ كەم بولىدۇ، دەپ تۇرۇشىڭ كېرەك. بىلدىڭمۇ؟ بىلگەن بولساڭ ئۆيىڭگە قايت. لېكىن ھېچكىمگە تىنما، — دېدى ئابلا قازى. غۇلام خوش دەپ كېتىپ قالدى.

ئابلا قازى غۇلام ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن، قادىرخانغا قاراپ سورىدى:

— بىزنىڭ ھېلىقى توخۇ پوقى بارمۇ؟

زۇنۇنما؟ بار، بار.

— مەن بىلەن بىر كۆرۈشسۇن.

ئارىدىن بىرەر ئاي ئۆتۈپ، خەتنىڭ ئىككىنچى نۇسخىسى ئىنشا قىلىندى:

تارىخىي بىرمىڭ ئۈچيۈز ئۈچىنچى يىلى رەبىيەل ئاخىرنىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى شول توغرىدا خەت ئىنشا قىلىندىكى: قەشقەر كونىشەر باش قازىسى ھەسەن قازىنىڭ ئوغلى بەدرىدىن مەخسۇم بىر توپ ئادەمنىڭ قولىدا ئولجا تەرىقىسىدە قولدىن - قولغا ئۆتۈپ، قۇل تەرىقىسىدە سودا بولۇپ، ئازاپ - ئوقۇبەت، قايغۇ - مۇزەللەت ئىچىدە قالغانلىقى ئۈچۈن دىيانىتىمىزنىڭ كۈچى، مېھرىمىزنىڭ ھارارىتى بىلەن بەدرىدىن مەخسۇمنى خارلىقتىن قۇتقازماق بولغىنىمىزدا، ئەھلى - جامائەت سالا - سۇلھە بىرلەن مەخسۇمنى مىڭ سەر ئاق كۈمۈشكە توختام قىلىشتىلەر. مەنكى نورۇزبەگ ئىككى دۇنيالىق ساۋاپلىقنى نەزەردە تۇتۇپ، مىڭ سەر كۈمۈشنى نەق تۆلەپ، بەدرىدىن مەخسۇمنى سېتىۋېلىپ خارلىقتىن قۇتقۇزدۇم. مەنكى زۇنۇن ئاخۇن يۇقۇرقى باھا بويىچە مىڭ سەر كۈمۈشنى نەق تاپشۇرۇۋېلىپ، بەدرىدىن مەخسۇمنى نورۇز بېگىمگە ئۆتەل قىلىپ بەردىم. سۆزۈمنىڭ راستلىقى ئۈچۈن قولۇم قويدۇم. شاھىتلار: ئىمىن پاششاپ قولۇم قويدۇم، روزى ئاخۇن ئاقساقال قولۇم قويدۇم.

بەشكىرەم ئابلا قازى موھرى باستىم.

رەبىيەل ئاخىر X كۈنى

تارىخى بىرمىڭ ئۈچيۈز ئۈچىنچى يىلى رەبىيەل
ئەۋۋەلنىڭ يىگىرمە بەشىنچى كۈنى، مەنكى
غۇلامىددىن شول توغرىدا خەت ئىنشا قىلدىمكى،
قەشقەر كوناشەر ھېيتكار قازىخانىسىدا بەردىدىن
مەخسۇم بىننى ھەسەن قازى ئوغلىغا تۇيۇقسىزھادىسە كې-
لىپ، بۇسەۋەپتىن پەيدا بولغان تەڭلىك - خىجالەتچىلىك-
لەرگە رەھىم قىلىش ۋەجىدىن ئىشتىراپ تولەپ قۇتقۇ-
زۇپ، جانابى ھەسەن قازىنى يۇرت خەلقى ئالدىدىكى
رەسۋاچىلىقتىن خالاس قىلغان ئىدىم. مېنىڭ بۇ ئاز-
غىنە كورسەتكەن ھىممەت - ساخاۋەتلىكىمگە كاتتا باھا
بەرگەن كىشىلەر ماڭا تەھسىن - ئاپىرىن ئوقۇغاندىن
تاشقىرى بەردىدىن مەخسۇم ئۈچۈن ھەق تولەپ مەندىن
سېتىپ ئالماقچى، مەخسۇمغا ئۆز شەپقەتلىرىنى كورسەت-
مەكچى بولۇشتىلەر. شۇ سەۋەپتىن كەمىنىلىرى ئەھلى -
جاما ئەتنىڭ سالا - سۇلۇلىرىنى قوبۇل كوروپ، مەخ-
سۇمنى ساۋاپلىق ئۈچۈن يۈز سەر تەڭگىگە سېتىپ پۇ-
لىنى نەقدانە تاپشۇرۇۋالدىم. سوزۇمنىڭ راستلىغى،
دەۋا - دىگەر قىلماسلىغىم ئۈچۈن قولۇمنى قويدۇم.

غۇلامىددىن.

سودا ئۈستىدە شاھىت بولغۇچىلار: باقاخۇن قو-
لۇمنى قويدۇم، سوپاخۇن قولۇمنى قويدۇم. مەزكۇر ئىمە-
شانىڭ راستلىغى ئۈچۈن ئابلا قازى موھرى

رەبىيەل ئەۋۋەلنىڭ × كۈنى

چايقىشىپ كەپ قىلىسلا، قانداق ئادەمنى نائەھلى دەيدۇ؟ماڭا بىر قارىسىلا! ساقاللىرىنى سورەپ، سەت بولا دىمەستىن بەك-راخۇنىنىڭ قىزىنى بىر كېچە قويىنلىرىغا سېلىپ يېتىپ، ئەتى-سى ساندۇققا قاچىلاپ چىقىرىۋەتكەنلىرى يادىلىرىدا باردۇ؟ سېلىنىڭ شۇئىشلىرى نائەھلىلىك بولامدىكەن؟ مېنىڭ بالام ھىچقانچە ئىش قىلغىنى يوق، بېشىغا پەرەنجە پۈركىگەندىن باشقا نىمە ئىش قىپتۇ ...، ئۇ تېخى ياش بالا ......

— ۋاي - ۋۇي كونا مازلىنى چۇۋۇپ! .... - قازى بوينىنى تولغاپ تەتۈر قارىۋالدى.

— ۋاقتى كەلگەندە كونىسى، يېڭىسى بولۇپ ھەممىسى چۇۋۇلىدۇ، چۇۋۇمىساق كىمنىڭ نائەھلى، كىمنىڭ نائەھلى ئەمەسلىكى ئاجرالمايدۇ.

ئىشىكنىڭ ھالقىسى تاراقلاپ، ئەلا خېنىمنىڭ سوزىنى كېسىپ قويدى. ياش بالا بېرىپ ئىشىكنى ئاچقاندا ھويلىغا ئابلا قازى كىرىپ كەلدى. سالام بېرىپ، پاتە ئوقۇغاندىن كېيىن ھال - ئەھۋال سوروشۇپ مۇڭداشقىلى باشلىدى:

— خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن بىزنىڭ شەھرىمىز نىمە بولۇپ كېتىۋاتىدىغاندۇ!؟ — ئابلا قازى تەئەججۈپلەنگەن ئاھاڭدا سوزلەشكە باشلىدى، — خەلق دىگەندە ئىنساپ كو-تىرىلىپ، ئاجايىپ - غارايىپ ئىشلار چىققىلى تۇردى!

— ئىنساپنىڭ كوتىرىلگىنى ياخشى، — دىدى ھەسەن قازى كەسكىن ئاھاڭدا.

— يائاللا، يائاللا!! — دىدى ئابلا قازى ياقىسىنى تۇتۇپ كوزلىرىنى ئالاق - جالاق قىلىپ.

ھەسەن قازىجاھاندا نېمە بولۇۋاتىدۇ، ئۆزىنىڭ بېشىدا قانداق ئوت كۆيۈۋاتىدۇ، خەۋەرسىز ئۆيدە ياتاتتى. مىجەزىم يوق دەپ قازىخانىغا بارمىغاچقا، يۇرت ئەھلى، ئۇلىما - كىراملار، ئۇرۇق - تۇققان، قەۋم - قېرىنداشلار ئارقىمۇ - ئارقا يوقلاپ، ھەرخىل سۆزلەر بىلەن كۆڭۈل ئېيتىپ، تەسەللى بېرەتتى. بەدرىدىن مەخسۇمنىڭ بەد ئەخلاقىدىن قاتتىق رەنجىگەن قازىنىڭ قۇلىقىغا ھەر قانچە شېرىن سۆزلەر تەسىر كۆرسىتەلمەيتتى. لېكىن ئۆي ئىچىدىكى غەۋغا تەسىر قىلماقتا ئىدى.

— جېنىم بالام! مەخسۇم بالام، ناۋات شورىتىپ باققان بالام، تاۋاغا يۆگەپ چوڭ قىلغان بالام، ئاسمانغا ئۇچۇپ كەتتىڭمۇ بالام، يەرگە كىرىپ كەتتىڭمۇ بالام، سۇۋغا تاش چۆككەندەك، ئاسماندا يۇلتۇز كۆچكەندەك يوقاپ كەتتىڭ بالام!... — ئەلا خېنىم كۆز يېشى قىلىپ، ھەسەن قازىغا تەنە قىلاتتى، — ھەپتىلەر ئۆتۈپ، ئاي توشۇپ قېلىۋاتىدۇ، بالىنى ئىزلەپ قوياي دىمەي، باشلىرىنى چۆككەپ يېتىۋالدىلا!...

— شۇ بەدبەختنىڭ سۆزىنى قىلمىسىلا، خاپامنى ئورلىتىپ!... — قازى قوشناچىمنىڭ كۆڭلىنى ياندۇراتتى.

— بالا ئەمەسمۇ، توققۇز ئاي توققۇز كۈن قوساق كۆتىرىپ تۇققان بالامنىڭ سۆزىنى قىلماي كىمنىڭ سۆزىنى قىلاتتىم؟!...

— ئۇنداق نائەھلىنى....

— نائەھلى؟ نائەھلى دىگەن قانداق گەپ؟ ئاغزىلىرىنى

— مېنىڭ سەر ....

— مەن قاچان بالا ساتتىم؟ — ھەسەن قازى ئاچچىغى بىلەن ۋاقىراپ، ئابلا قازىنىڭ سۆزىنى كېسىپ قويدى.

— قازىخانىدىن ئىككى سەر تەڭگە ئىشتىراپ تۆلەپ، مەخسۇمنى ئاجرىتىۋالغان نائىنساپ ....

— ھە. ھە. ئۇغۇ شۇنداق بولغان، ئۇ نائىنساپ نىمە قىپتۇ؟

— مەزكۇر نائىنساپ باشقا بىر نائىنساپقا يۈز سەر كۆمۈشكە ساتىدۇ، ئۇ نائىنساپتىن يېگىرمىلىك نوروز بەگ دېگەن مېنىڭ سەر تەڭگە باھا قىلىپ سېتىۋاپتۇ! سودا ئۈستىدە ئۆزەم بولمىسامۇ، ئوتتۇرىدىكى خەت - ۋەسىقىلەردىن ئازراق خەۋىرىم بار. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۆزلىرىنى ۋاقىپلاندۇرۇشنى گەدىنىمدىكى قەرزىم دەپ ئالاھىدە كەلدىم. مەخسۇم ھازىر يىراق بىر تاغ ئىچىدىكى تۆگمەندە پوستەكچىلىك قىلىۋېتىپتىمىش. ئەگەر غەلەت بولمىسا .....

— نىمە دەپ جۆيلۈۋاتىسىلا، — ھەيران بولغان ھەسەن قازىنىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى. ئىچكىرى ھويلىدىن ئەلا خېنىم ھۇ تارتىپ يىغلىغان پېتى كىرىپ كەلدى:

— ھەممە گەپنى ئاڭلىدىم، جېمى ئويۇننى بىلدىم. ۋاي جېنىم بالام، مەخسۇم بالام، كۆزۈمنىڭ گۆھىرى بالام، ئەتىۋا بالام، ئەسىل تۇۋا بالام، يۈرىكىمگە داۋا بالام. بىز تىرىك تۇرۇپ غېرىپ بولغان بالام، پوستەكچى بولۇپ قالىمۇ بالام، توزغاق باسقان بالام، تاغا يۈدۈپ مۈكچەيگەن بالام،

— ئىنساپ - توۋۇپىق ئەگەر ھەممە خەقتە تەكشى كۆكلەيدىغان بولسا، بىز قازىلار قانداق كۆكلەيمىز؟ خەلقتە ئىنساپ - توۋۇپىق قانچە كۆپ كۆتىرىلسە دەۋا - دەستەك بولۇپ تۇرىدۇ. ئوتتۇرىدا خەت ۋەسىقىلەر يېزىلىپ، ئالدىمىزغا كېلىپ تۇرىدۇ. ئاندىن بىز كۆكلىيەلەيمىز. ئەگەر ئۇنداق بولمايدىغان بولسا، بىزنىڭ مۇھۇرلىرىمىز دات باسىدۇ. ساتساق مىسقال تومۇرنى ھىچ كىشى ئىككى پۇلغا ئالمايدۇ....

— يائاللا. ياكېرىم! — ئابلا قازى ياقىسىنى تۇتۇپ، كۆزلىرىنى پار - پۇر قىلىپ ھەسەن قازىنىڭ سۆزلىرىگە ھەيران بولدى ۋە پەيتنى غەنىمەت بىلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئۇزلىرى بىلەن كىچىكىمىزدىن بىللە چوڭ بولدۇق، بىر مەدرىسىدە، بىر ھوجرىدا يېتىپ ئوقىدۇق، بىر قازاندا ئاش يەپ، بىر چوگۇندا چاي ئىچتۇق. بۇخارا شەرىپتىمۇ رىيازەتتە بىللە بولدۇق، ئەزەلدىن دىلىمىز يېقىن، بىر بىرىمىزگە ئاغرىنىمىز، بۇ يېقىندىن مىجەزلىرى كەم، قازىخانىغا بارماي ئۆيدە بولۇپ قاللا. بەزەن ئىشلاردىن ۋاقىپ بولسىلىمۇ، بەزەن ئىشلاردىن خەۋەرسىز قاللا. ھازىر يۇرتتا ئىنساپ كۆتىرىلىپ، بىر بىرىدىن سەت، بىر بىرىدىن دەھشەتلىك ئىشلار بولۇۋاتىدۇ. ئۆزلىرىنىڭ ئوغۇللىرى بەدرىدىن مەخسۇمنى بىر نا ئىنساپ قازىخانىدىن سېتىۋالدىم دەپ بازارغا ساپتىكەن، شۇنىڭ بىلەن شەھىرىمىزدە مەخسۇمنىڭ خېرىدارى چىقىپ، سالا - سۇلۇ بىلەن مىڭ سەر تەڭگە باھالىنىپ، باشقا بىر توخپوقىنىڭ قولىغا چۈشۈپتۇ! ...

— نىمە، نىمە دەۋاتىلا؟

(5)

موللازەيدىن بەدرىدىن مەخسۇمنىڭ ئىشىنى بۇ قەدەر يۇغىناپ كېتىمدۇ، دەپ ئەسلا ئويلاپ كۆرمىگەن ئىدى. نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان قەشقەرنىڭ گۈزەللىكى، ئىسىللىكى، نازاكەتلىكى، ھۈنەرۋەن - كاسىپلارنىڭ ماھارىتى، ئەمگەكچى خەلقىنىڭ تىرىشچانلىقى، سەۋرچانلىقى قاتارلىق يۈزەكى كۆرۈنۈشلەرنى تاماشا ئورنىدا كۆرۈپ ھاياجانلانغان، ئەمما، ئىچكى جەھەتتە بۇ قەدەر دەھشەتلىك سۇيىقەست، ھىلە - نەيرەڭلەرنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى سەزمىگەن ئىدى. پەقەت مەخسۇم ۋەقەسى ئارقىلىقلا، ئىززەت - ھۆرمەت تونلىرىغا ئورالغان قازىلارنىڭ ھەدىسلەر بىلەن قوراللانغان شېرىن تىللىرى ئاستىدا قانچىلىك زەھەرخەندىلىكلەرنىڭ بارلىقىنى بىر قەدەر چۈشەندى. بەلكى بۇنىڭدىن باشقا يەنە قانداق پەسكەشلىكلەر بار، بايلار، تىجارەتچىلەر ئوتتۇرىسىدا پايدا - مەنپەئەت تالىشىپ، يەنە قانداق ھىلە - مىكىر، ئالدامچىلىق، خىيانەتكارلىقلار مەۋجۇت؟ بۇ ئۆزلۈكىدىن كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

قەشقەردە بايلىق زىيادە، مەركەزلەشكەن، بايلىرى ھەددىدىن زىيادە باي، كەمبەغەللىرى بەكمۇ كەمبەغەل ئىدى. مىڭلىغان سوچىلار (ئەپكەشچىلەر)، مىڭلىغان ھامماللار، يۈزلىگەن تىلەمچىلەر شەھەردە ئاچلىق - يالاڭاچلىق ئازاۋىنى چېكەتتى. باي ۋە موللىلار بولسا بەزمە باراۋەت، مېھماندارچىلىقلار بىلەن كۈن كەچۈرەتتى - دە، گوش، ياغ كىمكىرىپ

ئاتا شەپقىتى كۆرمىگەن بالام، ئانا مېھرى تاپمىغان بالام، ھەجەپ ئاجىز كېلىپ قالدىمىغۇ بالام .....، — ئەلا خېنىمنىڭ يىغىسى پۈتۈن ھويلىنى زىلزىلىگە كەلتۈردى. ھەسەن قازى قوشۇمىسىنى تۈرۈپ ئېغىر غەمگە چۈشۈپ، بېشىنى سىلىپ جىم ئولتۇراتتى.

— سەۋرى قىلسىلا قۇشنانچىم، سەۋرى قىلسىلا! — ئابلا قازى كوڭۈل ئېيتىپ، بېشىنى لىڭشىتاتتى.

— ھىلىمۇ سەۋرى قىلىۋاتىمەن، ئەمدى بۇ ئىشقا مەن يىغلىماي كىم يىغلىسۇن، دادىسىنىڭ ئەھۋالى شۇ، خۇدانىڭ زاردىنى قىلىپ، نەچچە كۈندىن ئازراق بولسىمۇ ئىمزلەپ كورەيلى دىسەم "ئۇنداق نائەھلىنىڭ گېپىنى قىلما!" دەپ توساپ كەلدى. بالىمىز تېخى ياش ئەمەسمۇ؟ ئازغىنە ئىشقا نائەھلى بولۇپ كېتەمدۇ؟

— ئۇغۇ شۇنداق، ھەر ھالدا سەۋرى قىلسىلا، ئىش ئوڭشىلىپ قالار! — ئابلا قازى سوزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئورنىدىن تۇردى ۋە — سەۋرى قىلسىلا قۇشنانچىم، ئۇنىڭ يولىنى قىلىپ كورەرمىز، — دىدى - دە، خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى .....

.

كېيىنكى مەلۇماتلارغا قارىغاندا، ئەلا خېنىم ئاتىسىدىن قالغان يېگىسارىدىكى ئون چارەكلىك باغ - ھويلىسىنىڭ سەر تەڭگە باھالاپ نوروز بەككە ئوتكۈزۈپ بېرىپ، بەدرىدىن مەخسۇمنى پوستەكچىلىكتىن قۇتقۇزۇپ كەلگەنمىش......

بۈگۈن ھەزرەتنىڭ سەيلىسى. پۈتۈن ئاھالە بۇ سەيلىگە
سەلدەك ئاقماقتا. يېزا - سەھرالاردىن ئات - ئېشەكلىك ۋە
پىيادە كېلىۋاتقان سەيلىچىلەر، شەھەردىن ئات - ئۇلاقلىق،
مەپىلىك ۋە پىيادە چىقىۋاتقان سەيلىچىلەر گويا تەرەپ -
تەرەپتىن ئېقىپ كېلىۋاتقان تاشقىن سۇدەك سەيلە دېڭىزىغا
قۇيۇلماقتا ئىدى. قېرى ياش، ئەر - ئايال، ھەتتا ئۇششاق
بالىلاردىن تارتىپ گويا پۈتۈن شەھەر قومۇرۇلۇپ كېلىۋاتـ
قاندەك يوللارغا پاتمايتتى. غۇلاچ ئېتىپ ئالدىراش يول بېـ
سىۋاتقان بەزەن پىيادىلەرنىڭ چەندازىلىرى① پۇلاڭلاپ، يېـ
راقتىن قارىغاندا بىر ئادەمدە ئۈچ قول باردەك غەلىتە كۆ-
رۈنەتتى.

ھەزرەتنىڭ ئۆزى بارغانسېرى ئادەم دېڭىزىغا ئايلانـ
ماقتا، يوغان، ئاينىغان تېرەكلەرنىڭ سايىسىدا، يولنىڭ ئىككـ
ى ياقىسىدا ھەرخىل سودا دۇكانلىرى قۇرۇلغان، ناۋايخانا،
سامسىخانا، گوش گىردە دۇكانلىرى، دوغاپچىلار، يەل-يەمىش
ساتقۇچىلار، دورا پۈرۈچىلار، مىلىچ مالچىلارنىڭ دۇكانلىرى قاتـ
قات ئورۇنلاشقان ئىدى. شەۋەت كولىنىڭ ياقىلىرىدا بوش ئو-
رۇن قالمىغان؛ تەرەپ - تەرەپتە مەددالار، راۋاپچىلار، قو-
شاقچىلار سورۇن تۈزۈپ، ئۆز سەنئەتلىرىنى بازارغا سالغان؛
ھەزرەتنىڭ ئەتراپىدىكى باغلاردىن نەغمە - ناۋا، داپ ئا-
ۋازلىرى ياڭرىغان ئىدى.

داش قازانلار قايناۋاتاتتى، ھەر قايسى يېزا-قىشلاق-

① چەندازا پۇل سالىدىغان خالتا.

يۈرەتتى. قەشقەردە بۇ ئىككى خىل تەقدىر تولىمۇ ئاشكارا كۆرۈنەتتى.

موللازەيدىن قەشقەرنى ئومۇمەن مۇرەككەپ شەھەر، چىگىش، سىرلىق، تىلسىم شەھەر دەپ چۈشەندى. شەھەر غەپلەتتە، كەمبەغەللەر ھەر كۈنى سەھەر تۇرۇپلا كوچىغا چىقاتتى، ئاش - نان غېمىگە، تۇرمۇشقا ئالدىرايتتى. بايلار، تىجارەتچىلەر بولسا، كېچىچە باش قاتۇرۇپ شەھەرنىڭ ھەممە يېرىگە تاپان - تۇزاق قۇراتتى. بۇ تۇزاقلارغا بولسا، ئاش - نان غېمىگە ئالدىراشقان كەمبەغەللەر دەسسەپ سالاتتى - دە، نالە - پەريات، جېدەل - غەۋغا قوزغىلاتتى. بۇ سەۋەپتىن كۈنىگە قانچە ئون دەۋالار بولاتتى، قانچە ئون پارچە خەت ۋەسىقىلەر يېزىلىپ، قازىلارنىڭ ئالدىغا باراتتى، قازىلار بولسا، قارا سىيا سۈركەلگەن موھۇرلىرىنى ئىشقا سېلىپ رىسقى - نەسىۋىسىنى تاپاتتى، خالاس. شۇ سەۋەپتىن پۈتۈن شەھەر گويا ھىيلە - نەيرەڭ، قاپقان، تۇزاقلار بىلەن قاپلانغاندەك، تۇزاققا چۈشۈپ زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلارنىڭدات - پەريات، نالە - زارلىرىغا تولغاندەك تۇيۇلاتتى. لېكىن، شەھەر تولىمۇ چوڭ دېڭىز ئىدى. شۇڭا ھەر قانداق زور ئېچىنىشلىق ھادىسىلەر تامچىغا ئوخشاش سىڭىپ، كىشىلەرنىڭ يادىدىن ئوڭايلا كوتىرىلىپ كېتەتتى، شەھەر يەنىلا غەپلەت، نادانلىقتا، ھەركىم ئۆز غېمى، ھەركىم ئۆز مەئىشىتى، ھەركىم ئۆز تاماشاسى بىلەن كېتىۋېرەتتى.

گەن ئاھالە پەقەتلا پالانچى باي ئىككى مىڭ داچەن سەدىقە تارقاتتى دېگەننىلا ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ مىڭ - ئىككى مىڭ سەر پايدا تاپقىنىنى ئاڭلىماي قالاتتى.

موللازەيدىن سەيلىگە كەلمەكتە. بەختىگە يارىشا يول ئۈستىدە ياخشى بىر ئاغىنە تېپىۋالدى - دە، ئۇنىڭ بىلەن يولبويى مۇڭدىشىپ كەلدى. تەۋەككۇل ئىسىملىك بۇ ئادەم ئوچۇق، مۇڭداشقاق ئادەم ئىدى:

— بۇرادەر ئەزىز، ئۆزەڭ باشقا يۇرتلۇق كۆرۈنىسەن، نەدىن كەلدىڭ؟

— تۇرپاندىن.....

— ئاشۇ كونا تۇرپاندىنمۇ؟ ئۇنداق بولسا، ئاپپاق غوجامنى كۆرمەپتىكەنسەندە؟ ھېلى كۆرسەن، ئاز قالدۇق، ھەزرىتى ئاپپاق دېگەن قالتىس مازا جۇمۇ!.... — تەۋەككۇل ئاخۇن ئىپتىخارلىق بىلەن سۆزلەيتتى، — قەشقەردىگەندە مازا تولا، ”ھەسسۇلتانىم“، ”ئودا خېنىم“، ”سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان“، جىممىسى ھىدايىتۇللا ئاپپاق غوجامغا يەتمەيدۇ. ئاپپاق غوجامنىڭ گۈمبەزلىرى قالتىس. قۇببىلىرى ئالتۇندىن، يوپۇقلىرى تاۋار - مەخمەلدىن. ھېلى كۆرسىتەي، 4 تاغار گۈرۈچ سالىدىغان داشقازانلىرىنى كۆرسەڭ، ھەيران قالىسەن — دەيمەن! سەھرا - سەھرادىن قوي، كالا، توگە ھەممىسى كېلىدۇ. بۇغداي، قوناق، سەۋزە، چامغۇر ھەممىسى داشقازاندا قاينايدۇ. خالىغان ئادەم ئۆزى ئۇسۇپ ئىچىدۇ. ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدا بىر چوڭ نەزىر بولدى، قىرىق تاغار گۈرۈچ سېلىنىپ، پۈتۈن قەشقەر چىللاندى، بىر نەچچە توگە، بىر نەچچە كالا،

لاردىن نەزىر ئاتاپ كەلگەن قوي، كالا گوشلىرى، بوغداي،
قوناق، سەۋزە، گۈرۈچ، چامغۇر، پىيازلارنى ئۈز مىقدارى بى-
لەن قازانلارغا سېلىپ، شويلا قاينىتماقتا. ھەزرەتنىڭ ھەر
قايسى شەيخ ئاخۇنۇملار، مۇتەۋەللى ئاخۇنۇملار داش قازان-
لارنىڭ قاينىشىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ يۈرۈشەتتى. ئاشپەز -
ئۇستىلار بولسا قازانغا باپ ساپلانغان يوغان كەپكۈرلەر بى-
لەن شويلىنىڭ ئوبدان بولۇشى ئۈچۈن جان كويدۇرۇپ خىز-
مەت قىلماقتا. يانتاقچىلارمۇ ئوچاقلارغا ھەدەپ ئوت قالىماقتا،
قوللىرىغا چوچەك، ھېجىر تۇتقان قېرى - ياش، ئەر - خوتۇن
ۋە ئۇششاق باللار قازانغا تەلمۈرۈپ قاراشماقتا ئىدى. داش-
قازانغا ھاجىتى چۈشمەيدىغانلار بولسا، ھەرقايسىسى ئۆزخاھى-
شى بويىچە پۇل خەجلەپ سەيلە قىلاتتى. ئەتراپتىن قەۋرە تا-
ۋاپ قىلغۇچىلارنىڭ يىغا ئاۋازلىرى، دۇئا - تەلەپ سادا-
لىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئايرىم بايلار ھەزرەت سەيلىسىدە
كەمبەغەللەرگە، تىلەمچىلەرگە سەدىقە تارقىتىپ ئاتاق چىقى-
راتتى. ئۇ دەۋردە مىس پۇل خەجلىنەتتى. بىر سەر پۇلغا توت
يۈز داچەن ئالماشتۇرۇلىدىغان بولغاچقا، ئازغىنە پۇل بىلەن
كاتتا داۋراڭ چىقىرىۋەتكىلى بولاتتى. بۈگۈن پالانچى باي
ئىككى مىڭ داچەن سەدىقە تارقاتتى دەپ داۋراڭ سېلىنغان
بولسا، ئەمەلىيەتتە ئۇ بەش سەر قەغەز پۇل ئىدى. سەدىقە
بەرگەن باي، ئېپى كەلگەندە بەش سەر ئەمەس بەلكى بەش يۈز
سەر، مىڭ سەر پۇللارنى كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە قاقتى - سوق-
تى قىلالايتتى، بۇنى ھېچكىم سەزمەيتتى. ئەمما سەيلىگە كەل-

— ئۇ تەرەپلەرنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ، بىزنىڭ ئەقلى-
مىز ئۇنچىلىك نازۇك جايلارغا يەتمەيدۇ. لېكىن ئاپپاق
غوجامدىكى شەيخاخۇنۇم، مۇتەۋەللاخۇنۇملار ھەممىنى
جايلايدۇ-دە!

— مازار ئۇخلايدۇ، شېيخلار كۈكلەيدۇ. مەن ساڭا بىر ئىشنى سۆزلەپ بېرەي، — دېدى موللازەيدىن ئوچۇق پېيىللىك بىلەن، — بىر ۋاقىتتا بىر ئادەم ئۈرۈمچى تەرەپكە بېرىپتۇ، تۈزۈك ئوقەت يوق، ئىشىكىنى ھەيدەپ سانجى، قۇتۇبى دېگەن جايلارغا ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى بىر ئەسكى تاملىقنىڭ يېنىغا كەلگەندە كۈن كەچ كىرىپ قېلىپ، شۇ يەردە يېتىپ قاپتۇ، بۇ ئادەمنىڭ قوسىقىغا جىن كىرىپ، ئاخشىمى ئىشەكنى ئول-تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئىچىگە كۆمۈپ، بىر قەۋرە پەيدا قىلىپ، بىر نەچچە ئاق ئەلەم سانجىپ، ئۆزى قىمىر قىلماي يېتىپتۇ. ئۆيان - بۇيان ئۆتكەن كىشىلەر بۇ يەردە بىر كېچىدە قەۋرە پەيدا بولغانلىقىغا ھەيران بولۇشۇپتۇ. ھېلىقى ئادەم شۇ يەر-لىكلەردىن بىرسىگە، بۇ جايدا قەدىمقى زاماندىن قالغان ما-زار بار ئىدى. بۇ يۇرتنىڭ ئادەملىرى ھالىدىن خەۋەر ئال-ماي خارلاپ قويۇپتۇ. مەن بۇ ئەھۋالنى ئەسھابۇلكەھتە يەتتە غوجامنى زىيارەت قىلىۋېتىپ خەۋەر تاپتىم - دە، ھالىدىن خەۋەر ئالغىلى كەلدىم، دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن خەلق ئاستا-ئاستا ئىشەنچ باغلاپ، دەرۋىشتەك بىر ئادەم شېيخ بولۇپ كەپتۇ، دېيىشىپ نەزىر ئاتاپ نەرسە - كېرەك ئېلىپ كېلىدىغان بوپتۇ. يىللار-نىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئىشەنچ قېلىنلاپ، بۇ مازارغا كېلىدى-غانلار كۆپىيىپ، سەدىقە بېرىشكە باشلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ،

يېگىرمە ـ ئوتتۇز قوي سويۇلدى. ئاشپەز ئۇستىلار ئاش دېگەننى كىچىچە پىشۇرۇپ، يوغان بىر ئويگە نەچچە قەۋەت بورا سېلىپ، پولو دېگەننى دوۋىلەپ خامان قىلىۋەتتى. ئەتىسى بامداتتىن يانغان خەلق تەرەپ ـ تەرەپتىن كەلگىلى تۇردى. ئاش دېگەننى تاۋاق ـ تاۋاقتا ئۇسۇپ، زەمبىلگە سېلىپ توشۇپ جامائەتكە قويغىلى تۇردى. كەينى ـ كەينىدىن ئۇزۇلمەستىن كەلگەن جامائەت تورت يۈز چارەك گۈرۈچنىڭ ئېشىنى چۆش پېشىنگە قالماي يەپ بولدى... ياللا، يۇرت دېگەن مانا شۇنداق تولا گەپكەن!

موللازەيدىن ھەزرەتكە يېتىپ كەلگىچە تەۋەككۇلاخۇن ھەممە ئەھۋالنى تونۇشتۇرۇپ بولدى. ھەزرەتكە بارغاندىن كېيىن، ھەممە يەرنى كورسىتىپ تاماشا قىلدۇردى. موللا زەيدىننى پەقەت زېرىكتۇرمىدى.

— سويۇلغان ماللارنىڭ، — دېدى ئۇ —، غۇرۇرلۇق بىلەن— تېرىسىنى موتىۋەللاخۇنۇم، توشنىشەيخاخۇنۇم، كاللا پاچاقنى يانتاقچى (ئوت قالىغۇچى دېمەكچى) ئالىدۇ. نەزىر - نىياز تولا، غوجامنىڭ خاسىيىتى مانا شۇنداق ئۇلۇغ. غوجام بەك ئىتتىك، نىمە تىلىسەڭ شۇنى بېرىدۇ. لېكىن غوجامخالىمىغان ئۇلۇكنى كومۇپ قويسا ئەتىسىلا گوردىن سورەپ چىقىرىپ، يولغا تاشلىۋېتىدۇ، مۇنداق ئىشنى ئوز كوزۇم بىلەن تولا كورگەن...

— خالىمىغان ئۇلۇكنى سورەپ تاشلىغاننى قارىغاندا، غوجامنىڭ ئوزى تىرىك ئوخشىمامدۇ؟ — موللازەيدىن كۈلۈمسىرەپ سورىدى.

— ئىشلەمەيدىغان نېمىسى بار؟ سانجى، قۇتۇبى ئەتراپىدا «ئىشەك مازىرىم» دەيدىغان جاي ھازىرغىچە بار، — دېدى. تەۋەككۇلاخۇن:

— ئۇ تەرەپتە ئۇنداق بولغان بىلەن، بىزنىڭ قەشقەردە ئۇنداق ئىش يوق! — دەپ موللازەيدىنگە قاراپ قويدى.

— ئاپپاق غوجام ھەرقانچە ئۇلۇق بولسىمۇ، ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆلگەن ئۇلۇقنى سورەپ تاشلىۋېتەلمەيدۇ، بۇ يەردە تىرىك ئادەم بار دەڭلار؟

— ئۇ يېرىغۇ شۇنداق، — تەۋەككۇلاخۇن راستىنلا ئويلىنىپ قالدى.

بۇ ئىككىسى شەۋەت كول ياقىسىدا بىر سايىغا ئولتۇرۇپ ئارام ئالماقچى بولدى. تەۋەككۇلاخۇن موللا زەيدىن بەرگەن پۇلغا سامسا، گوش گىردە قاتارلىق يېمەكلىكلەرنى ئېلىپ كېلىپ، ئۆز ئارا مېھمان بولۇشتى. سامسا يەپ ئولتۇرغاندا تەۋەككۇلاخۇن باشقا سوز قىلماي، قەشقەر قوغۇنلىرىنى: ئاق كوكچى، قىزىل كوكچى، تۇنا، ناشپىكەر، بىشەكشۇن، چاچۇرۇك، سەۋزە نازۇك، شېكەر پىلەك، پوستىپىياز، قارىقاش ۋە باشقىلارنى ساناپ تونۇشتۇردى. ئاخىرىدا خامان ۋاقتىدا پىشىدىغان «خامانچى» ئىسىملىك قوغۇننىڭ بارلىقىنى قوشۇپ قويدى.

(6)

موللازەيدىن ھەزرەت سەيلىسىدە بولغان كۈنى تۇرپاندىن مۇتىللا قارى قەشقەرغە يېتىپ كېلىپ ئۇنى ئىزلىگەن ئىدى.

ھېلىقى ئادەم ئۈچ - تۆت يىل ئىچىدە نۇرغۇن پۇل تېپىپ، بىر كېچىدىلا غايىپ بولۇپ يۇرتىغا قايتىپتۇ. يۇرتىدىكى تونۇش - بىلىش ئاغىنىلىرى يوقلاپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئاز ۋاقىت ئىچىدە شۇنچە باي بولۇپ كەتكىنىگە ھەيران بولۇشۇپتۇ. يېقىن بىر ئاغىنىسى قانداق قىلىپ پۇل تاپقانلىقىنى سوراپ، چىڭقاپ تۇرۇۋالغاندا، بۇ ئادەم ئاغىنىسىگە يۈز كېلەلمەي، سىرنى سوزلەپ ئاخىرىدا: سەن پۇل تاپمەن دىسەڭ، بېرىپ مەن تىكلىگەن مازارنى پاش قىلىپ ئېچىۋەت. بۇنىڭ بىلەن ئىشەنچ تاپىسەن، دەپتۇ. ئۇ كىشى بۇ گەپنى ئاڭلاپ، پىيادە ئۇرۇمچىگە كېلىپ، سانجى تەرەپكە ئوتۇپ، ھېلىقى مازارنى تاپقاندىن كېيىن، مازار بىلەن خەلقنى تىللاشقا باشلاپتۇ: "سىلەر بەكمۇ نادان ئىكەنسىلەر، مۇشۇ ئەسكى تاملىققا ئېتىقات قىلغان بولساڭلار، تولىمۇ ئەخمەقلىق بوپتۇ" دەپ مەھەللىدىن بىر نەچچە ئادەمنى قىچقىرىپ، كەتمەن - گۈرجەك ئالدۇرۇپ كېلىپ، قەۋرىنى ئېچىپ، كومۇلگەن ئىشەك ئۇستىخىنىنى خەلققە كورسىتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يۇرت خەلقى بۇ ئادەمنى غايىپنى بىلىدىغان ئەۋلىيا ئىكەن دەپ ئېتىقات قىلىشقا باشلاپتۇ. ئويلىرىگە تەكلىپ قىلىپ، نەزىر ئوتكۈزۈپ، پۇل - مال دۇئا قىلدۇرۇپتۇ. بۇ ئادەممۇ ئاز ۋاقىت ئىچىدە بىر مۇنچە پۇل - مال تېپىپ يۇرتىغا قايتىپ كەتكەن ئىكەن. بەزەن مازارغوجاملارنىڭ ئەھۋالى ئەنە شۇنداق. "مازار ئۇخلايدۇ، شېيخ كوكلەيدۇ"!

- راستتىن شۇنداق بولغاندىمۇ؟ - تەۋەككۇلاخۇن ئىشەنمىگەندەك سوراپ قويدى. موللازەيدىن جاۋاپ بېرىپ:

سىرتىدىكى سارايغا كەلدى، ئاتىنى سارايۋەنگە تاپشۇرۇپ قويۇپ، غولامنىڭ ئۆيىگە باردى.

مۇتىللا قارى ئالغاچ كەلگەن سوغا - سالام، خەت - چەك- لەرنى تاپشۇردى. خەت - چەكلەر ئىچىدە ئابدۇرېھىم قارى يېزىپ ئەۋەتكەن بىرپارچە ئەشئار بار ئىدى:

دوستۇمغا ...

ئەي قىران دوستۇم سېنى جاندىن سېغىندۇق، كەلسىنا،
كېچە - كۈندۈز ياد ئېتىپ خويما تىۋىندۇق، كەلسىنا،
بۇيۇرەككە ئوت تۇتاشتى، ئوتتا كويدۇق، كەلسىنا،
خۇددى يالقۇندەك يېنىپ كوكلەرگە ئۇچتۇق، كەلسىنا!

سېنى تورت كوزدىن كۈتەدۇر مۇرغىزار تۇرپان زېمىن،
تاكى دىدار، تاپماغۇنچە كوڭلىمىز تاپماس ئەمىن،
جان ئىدىڭ ھەم روھ ئىدىڭ، سەنسىز بۇكۈنلەربەك قىيىن،
بىز تەقەززا بوپ سېنىڭ قەدرىڭگە يەتتۇق، كەلسىنا!

تاغى يالقۇن نۇرلىرى ئالەم ئارا مەشھۇردۇر،
ساڭمۇ يەتسۇن بۇنۇر يالقۇنجىغان تونۇردۇر،
قىلچە تەسىر تاپمىغانلارغا پىلى مەغرۇردۇر،
بىزنىمۇ ياد ئەيلىگىل قاناتى سۇمرۇغ، كەلسىنا!

يېڭىۋاشتىن ناغرا كەردۇق شادىيانە چالغىلى،
ھەممىمىز تەييار بۇگۈن دوستىنى قارشى ئالغىلى،

پۈتۈن شەھەرنى ئايلىنىپ چىققان بولسىمۇ تاپالمىدى. بىر ئىككى ئادەمدىن تۆرپانلىق موللازەيدىن دېگەن ئادەمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟ دەپ سوراپ كۆردى. لېكىن ھېچكىم بىلمەيتتى. ئاخىرى بىر قەشقەرلىق ئادەم "بۈگۈن ھەزرەتنىڭ سەيلىسى، بەلكى شۇياقلار-غا چىقىپ كەتكەندۇر" — دېدى. مۆتىللا قارى بۇ چوڭ شەھەر-نىڭ كوچىلىرىنى ئايلىنىپمۇ بولالماي ۋە ھەزرەتنىڭ سەيلىسى دېگەننىمۇ چۈشىنەلمەي، ئۆزى چۈشكەن سارايى ئالدىدا بازارغا قاراپ تاماشا قىلىپ ئولتۇردى. كونا تۆرپاننىڭ سەراسىدىن كەلگەن بۇ ئادەمگە قەشقەر، ھەممىلا جەھەتتە باشقىچە كۆرۈ-نەتتى. گەپ - سۆزلىرىمۇ يوچۇن سېزىلەتتى. ئەمما ئۇنىڭ سۆزى قەشقەر خەلقىنىڭ كۆلكىسىنى قوزغايدىغانلىقىنى سېزىۋال-غان مۆتىللا قارى ئارتۇق سۆزلىمىدى.

ھەزرەتنىڭ سەيلىسى ئاخىرلىشىپ توپ - توپ خەلق قايتىپ كېلىشكە باشلىدى. ئەمما بۇنىڭ ئىچىدە موللازەيدىن كۆرۈنمەيتتى. شۇڭا ئۇ خەلق كېلىۋاتقان كوچىغا قاراپ مې-ڭىپ، توشۇك دەرۋازىسى بىلەن تۈمەن دەرياسى بويىدىكى كۆۋ-رۈككە يەتكەندىلا موللازەيدىن بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. مۆ-تىللا قارى خوشاللىقىدا "مەم...مەم..." دەۋەتتى. بۇ ئىككى دوست كۆۋرۈك بېشىدا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن، ھاياجانلىق ئىچىدە كۆزىگە غىل - غىل ياش ئېلىپ، گەپ - سۆز قىلىشالماستىن توشۇك دەرۋازىسىدىكى موللازەيدىن چۈش-كەن سارايغا كەلدى. بۇلار ئەھۋال سورۇشۇپ، بىرمۇنچە مۇڭ-داشقاندىن كېيىن، مۆتىللا قارى چۈشكەن قۇم دەرۋازىسى

بىزدە يوق زەررە گۇنا، قانداق قىلاي پۇقراچىلىق،
سېنى بىز سايلاپ ۋەكىل تەكلىپ ئەۋەتتۇق، كەلمىنا...

مۇتىللا قارىنىڭ كېلىشى بىلەن قەشقەردە موللازەيدىن دېگەن ئىسىم ئوتتۇرىغا چىقىپ، قولاقتىن قولاققا ئاڭلىنىپ، چاپسانلا مەشھۇر بولدى. قەشقەر خەلقى نەچچە كۇن ئىچىدىلا موللازەيدىنىنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى كورۇپ تونىدى. بۇ ئادەم پەيدا بولغاندىن كېيىن بولۇنغان ئىشلارنى بىر قۇر كوز ئالدىغا كەلتۇرۇپ، بەزىلەر تەھسىن قىلدى، بەزىلەر هەيران بولدى، بەزىلەر پىسەنت قىلمىدى. قەشقەردە كوزگە ئىلىنمىغانلار كوپرەك ئىدى. ئۇلار "موللازەيدىن دېگەن قانچىلىك بىر نېمىكەن؟ بىزنىڭ قەشقەردە نى - نى نوچىلار بار" — دەيتتى.

دەرۋەقە قەشقەر ئوزى چوڭ شەهەر، نى - نى ئادەملەر بار ئىدى. توپ - توپ بەگ بالىلىرى، توپ - توپ باي بالىلىرى، توپ - توپ مەخسۇملار، هونەرۋەن كاسىپلار، هەتتا پوستەكچىلەرمۇ توپ - توپ بولۇپ يۇرەتتى. نوچىلار، غەزەلچىلەر، راۋاپچىلار، قۇش كوتىرىپ يۇرگۇچىلەر، ئىشت بېقىپ ئىشت تالاشتۇرغۇچىلار، قوشقار سوقۇشتۇرغۇچىلار، كەكلىك سوقۇشتۇرغۇچىلار...... ئىش قىلىپ خىلمۇ - خىل نوچىلار، قىزىقچىلار بار ئىدى.

شۇ كۇنلەردە قەشقەر يېڭىساردىن بىر توپ بەگ بالىلىرى هەزرەت سەيلىسىگە كېلىپ، شۇ مۇناسى-

خېلى بولدى باغدا پاختەك مايسا چايناپ يۈرگىلى،
جانىۋارلارمۇ ساڭا پەرۋانە بولدى كەلسەڭلا!

ساڭا تارلىق ئەيلىگەن ۋاڭ كەتتىۋەيلۇنغا راۋان،
ئوت چاچار دوغىلىرى ھەم سارغىيىپ بولدى سامان،
قانچە كوپ كورسە زۇلۇم يۇرتۇڭ يانا تۇرغاي ئامان،
كوڭلىمىزنىڭ تاۋىدىن نامە ئەۋەتتۇق كەلسەڭلا.

گەرچە ۋاڭ ئۆلگەن بىلەن باردۇر يانا ئەخمەقلىرى،
تاڭگىراڭلاپ مەلىلەرنى قاخشىتار توخماقلىرى،
گاھى ئويلەرگە چۈشەر ئاپەت - چېقىن چاقماقلىرى،
بۇ بالالاردىن يەنە بىزارى بولدۇق، كەلسەڭلا!

سەن يېنىپ كەلسەڭ ئەگەر تاغدەك ئۆسەتتى قەددىمىز،
سەن بىلەن ئەبجۇش پولات بولغاي كۈرەشچان سەددىمىز،
بىرلىشىپ دولقۇنسىمان تاشسا ئىدى كەلكۈنىمىز،
قەھرىمىزلە سەپ تۈزۈپ چوڭ نەرە تارتتۇق، كەلسەڭلا.

ساڭا بىز توپلاپمۇ قويدۇق خەلقىمىزنىڭ دەردىنى،
ئېرىق - ئۇستەڭگە تولۇپ ئاققان خۇنابى - زەردىنى،
ھەم يېزىپ قويدۇق خەلقىنىڭ دەرتكە تولغان ئەرزىنى.
سەن كېلىپ بېيجىڭغا بارغىن، يولغا چابدۇق قىلسەڭلا!

چۈنكى دەرتنىڭ كوپلىگىدىن توشتى كارىز لىقمۇ - لىق،
قانچە چاپسان كەلگىنىڭ بىزلەر ئۈچۈن چوڭ پايدىلىق.

بەگ بالىلىرى مەسلىھەتلىشىپ موللا زەيدىننى چايخانىغا تەكلىپ قىلماقچى بولدى. ھېيتكارنىڭ بىر دوقمۇشىدىكى ئازادە ساماۋەرخانىغا بەگ بالىلىرى كىرىپ ئورۇن ئېلىشتى، ئارىدىن بىرى موللا زەيدىننى ئىزلەپ كەتتى. چايخانىدا باشقا خېرىدارلار كوپ ئىدى. بەزىلىرى چەينەك شورپىسى، بەزىلىرى ئاچچىق چاي ئىچىپ بەھۇزۇر ئولتۇراتتى. ئىمىن بېگىم چايخانىدا ئادەمنىڭ كوپلۈگىنى كورۇپ، ئۆزىنى كورسەتكىسى كېلىپ سەۋرىسىزلىك بىلەن ھوكىرەپ سوز باشلىدى:

— ھېلىقى يېڭىشەرلىك نوچى خېلى يامان نەرسىكەن، نوچى بولساڭ ئاتە مۇشۇڭنى دېيىشىمگە قارىس قىلىپ بىرنى قويماسمۇ، كوزۇم قاراڭغۇلۇشۇپ، يىقىلىپ چۈشكىلى تاس قاپتىمەن. ئۆزەمنى تەسلىكتە تۇتۇۋېلىپ، بولدىما؟ دىسەم، ھە دەيدۇ. مانا ئەمسە دەپ ياندۇرۇپ بىر مۇشت ئۇرۇۋېتىكەنمەن بەش غۇلاچ نېرىسىغا ئۇچۇپ بېرىپ تىك موللاق چۈشتى. قارىسام خاقىراپ ياتىدۇ، بۇ ئولۇپ بېرىدىغان بولدى دەپ تۇرسام بىر زاماندا سەل - پەل ئوڭشىلىپ، ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، خوخا يىگەن بايتالدەك تىكىۋەتتى، ھا-ھا-ھا......

— ئۆزەمنى چاغلىماي شىلتىڭ ئېتىپتىمەن، پالازغا يوگىنىپ ھەپتە يېتىپتىمەن، دىگەن شۇ، كىم ئۇنى سىلىگە نوچىلىق قىلسۇن دەپتۇ! — دىدى بىرسى.

— ئاۋۇ يىلى، بەدولەتنىڭ يىگىتىنى ئىزا قىلغانلىرىنى سوزلەپ بەرسىلە، — دىدى بىرسى تەلەپ قىلىپ.

ئىمىن بەگ مەيدىسىنى كېرىپ، بويىنىنى سوزۇپ چايخانا ئىچىگە قارىۋالغاندىن كېيىن سوزلەشكە باشلىدى:

ۋەت بىلەن بىرقانچە كۈندىن بۇيان قەشقەردە تاماشا قىلىۋاتاتتى. بۇلار باراۋەت ئوينىدى. كېچىلىك ئولتۇرۇشلارغا قاتناشتى. كۈندۈزلىرى كوزنى چاقىدىغان بۇلۇتتەك سىمىز بەدەخشان ئارغىماقلىرىنى ئوينىتىپ شەھەر كوچىلىرىدىن ئۇيان - بۇيان ئۆتەتتى. بەگ باللىرى يېگىسا ردا بولسىمۇ ئوينىماقتىن باش-قا ئىشى يوق. زېرىكسە باغ سەيلىسى، جاڭگال سېغىنسا قۇش سەيلىسى قىلاتتى. بۇلار ھەرقانداق ئويۇندىن باش تارتمايتتى. بۇلار قىمارمۇ ئوينايتتى. نەشە چېكىش، مەجۇن يېيىش، مۇسەللەس ئىچىش كەيپلىرىدىمۇ بار ئىدى. بۇلار ھەر خىل زومىگەرلىكلەردىن، ھەتتا باشقۇنچىلىقتىنمۇ قول تارتمايتتى. بىر توپ، بىر گورۇھ بولۇۋېلىپ يىلىۋيى ئويۇن - تاماشا، كەيپ - ساپا، ھەزىل - چاخچاقلار بىلەن ئاسمان ئاستىدا ھېچكىمنى ئوزىگە تەڭ قىلمايتتى. شۇنىڭدەك دىلى نازۇك، خورىكى ئىگىز، نەزىرى ئۈستۈن ئىدى. موللازەيدىن ھەققىدىكى گەپ - سوزلەر بەگ باللىرىنىڭ قۇلۇغىغا كىرگەندە، بەگ باللىرىنىڭ نوچىسى ۋە مەمەدانى ھېساپلانغان ئىمىن بەگنىڭ زەردىسى قايناپ:

— موللا زەيدىن دىگەن قانداقراق بىر نېمىكەن؟ بىز بىلەن بىرەر پىيالە چاي ئىچىپ ئولتۇرغۇدەك ھالى بار-مىكەن؟ — دىدى.

— تاڭەي، كىم بىلىدۇ، قانداقراق بىر نېمىكىن، — دىدى بىرسى.

— بولمىسا كورۇپ باقمامدۇق!

— ھەم، ھەم...— دېدى. ساماۋەرخانىدا ئولتۇرغانلار تۇرپانلىقلارنىڭ بۇ سۆزىگە ھەيران بولۇپ ھەممىسى دىڭگۇدەك كۈلۈشتى. موللا زەيدىن ئۆز سۆزىنى داۋام قىلدى:

— ھەي قوناق، ھەممىنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ ھىجىيىپ تۇرغىنىڭ نېمىسى؟ سېنىڭ بۇ ئىشىڭ بولماپتۇ. سەن قانچە قىلغىنىڭ بىلەن بۇغدايدىن تۆرت ئايلىق كېيىن، كەچكۈزدە پىشقىنىڭ ئۈچۈن بەدەنلىرىڭ يېرىك. بۇ كېلىشمەپتۇ، ئۆز ئورنىڭنى تېپىشىڭ كېرەك! — موللا زەيدىن قوناق نانىنى ھەممىنىڭ ئاستىغا چۈشۈرۈپ، ئاندىن ئارپا نانغا قاراپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — ھە... ئارپا، سەنمۇ خېلى يامان پارپا. ئالدىراپ-تېنەپ 5 - ئايدا پىشىۋېلىپ، بۇغداينىڭ ئۈستىگە چىقىۋالغىنىڭ نېمىسى؟ سەن بولساڭ قارا تەنلىك، ئۇنىڭ ئۈستىگە يەلمىك، سەنمۇ ئۆز جايىڭنى تېپىشىڭ كېرەك! — ئۇنى ئاستىغا چۈشۈرۈپ، ئاق ناننى ھەممىنىڭ ئۈستىگە چىقاردى، — ھە بۇغداي. سەن شۇنچە ئېسىل تۇرۇپ ھەممىنىڭ ئاستىغا چۈشۈۋالغىنىڭ نېمىسى؟ ئېسىل نەرسە كەمتەر بولىدۇ - دەپ كەمتەرلىك قىلغىنىڭمۇ-يە؟ ياكى سېنى بۇيۇرتتا خار كۆرەمدۇ؟ راستلا خار كۆرىدىغان بولسا، بىزنىڭ تۇرپانلارغا بارىۋېلىپ ئۈزۈمگە قوشۇپ سېنى باشقىچىلا تاتلىق قىلىۋېتىمىز!

موللا زەيدىن ئاق ناننى سۇندۇرۇپ ئىككى پىيالە چاي بىلەن يەپ تۈگەتتى. ئارقىدىن دۇئا قىلىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ خوش ئېيتىپ چىقىپ كەتمەكچى بولدى.

ساماۋەرخانىدا چاي ئىچىپ ئولتۇرغان خېرىدارلار، ”بۇ يامان تۇرپانلىق-كەن!» دېيىشىپ، ئۇنىڭ كېتىپ قېلىشىدىن ئەن-

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

— بەدۆلەتنىڭ يىگىتى ماڭا نوچىلىق قىلىپ بىزنىڭ يېيىشىمىز بەتتە،قويۇشىمىز يەتتە، دېدى. مەن دېدىمكى،بىزنىڭ يېيىشىمىز تېرىق، قويۇشىمىز قىرىق، يەتتىنى يەتتىگە ئارتسالڭ، قالغان ئوتتۇز ئۈچكە قانداق قىلىسەن؟ دېسەم ئەتراپىتىكى خەلق پاراقلاپ كۈلۈشتى، ھېلىقى ماز گەپ تېپىپ بېرەلمەي، ئاغزىنى تۇتقان پېتى كېتىپ قالدى.

— راست جايلاپتىلا! — دېدى ھېلىقى ئەگەشكۈچى.

— ئەگەر يەنە ھورۇ - پورۇ دېگەن بولسا، قەشقەرلىقنى بىر تونۇتۇپ قوياي دېۋىدىم، — ئىمىن بەگ قىزىشىپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — قەشقەر دېگەن بوزەك شەھەر ئەمەس. قەشقەردىن بوش ئادەم چىقمايدۇ، نوچىسى چىقسىمۇ، گەپچىسى چىقسىمۇ راۋرۇس چىقىدۇ......

دەل شۇ چاغدا موللا زەيدىن چايخانىغا كىرگەن، ئەڭ ئاخىرقى سۆزلەرنى ئاڭلىغان ئىدى. بەگ بالىلىرى ئورنىدىن تۇرۇپ، موللا زەيدىننى ھورمەت بىلەن يۇقۇرى ئۆتكۈزدى. ھال ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن ساماۋەرچى بىر چەينەك چاي كەلتۈردى. ئىمىن بەگ ئالدىن تەييارلانغان پىلان بويىچە موللا زەيدىننىڭ ئالدىغا داستىخان ئېلىپ كەلدى، داستىخاندا ئۈچ نان بار ئىدى. ھەممىنىڭ ئۈستىگە زاغرا، ئۇنىڭ ئاستىغا بىر دانە ئارپا نان،ھەممىنىڭ ئاستىغا ئاق نان تىزىلغانىدى. ئىمىن بەگ بۇ يول بىلەن موللا زەيدىننى سىناپ كورمەكچى بولغان ئىدى. موللازەيدىن ئەھۋالنى كورۇپلا، بۇ يەردە بىر ئويۇن بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ،ئانچە ئويلىنىپ تۇرماستىنلا:

— قەشقەردىن كەلدۇق. تۇرپانغا بارىمىز، — موللا زەيدىن ئاتىنىڭ بېشىنى تارتىپ توختاپ جاۋاپ بەردى.

— كەيىنگىلارغا يېنىڭلار! كەيىنگىلارغا يېنىڭلار! — دىدى بوۋاي ئىچى ئاغرىغان هالدا.

— نىمە بولدى تاغا؟ قارىساق ئادەملەر تەرەپ - تەرەپكە قېچىشىۋاتىدۇ، هەيران قالدۇق! — دىدى مۇتىللا قارى.

— بۈگۈن بازار راسا قىزىۋاتقاندا، چېرىك تۇتقىلى چىققانلار كېلىپ هەممە ئىشنى بۇزۇپ تاشلىدى. سىلەرمۇ بازارغا كىرمەڭلار. ياش بالىلار ئىكەنسىلەر. كورسە هازىرلا ئېسىلىشىۋالىدۇ. ئېتىڭلاردىنمۇ ئايرىلىپ قالىسىلەر، ئۆزەڭلارنى باغلاپ دەڭگە سولايدۇ. ئۇنداق بولغاندىن كورە مەن بىلەن بىللە ماڭساڭلار، مەن سىلەرنى باشقا بىر يولغا سېلىپ قوياي. دەريا ياقىلاپ مېڭىۋەرسەڭلا، لوپنۇرغا بېرىپ كورلىدىن چىقىسىلەر.

بوۋاي بۇلارنى ئارقىغا ياندۇرۇپ بىللە ئېلىپ ماڭدى ۋە يولبويى نۇرغۇن نەرسىلەرنى سوزلەپ بەردى:

— چېرىك تۇتىدىغان ئىشلار بىر قانچە يىلدىن شۈك بولۇپ قالغانىدى. بۈگۈن تۇيۇقسىزلا يەنە چىقتى، هوكۇمەت دىگەنمۇ قىزىق بولىدىكەن، بەدولەت كەلگەن ۋاقىتتا يىگىت ئالىمىز دەيتتى. بۇ هوكۇمەت چېرىك تۇتىمىز دەيدىكەن. هەر قايسىسى هەر خىل ئات قويغان بىلەن ئالىدىغىنى يەنە شۇ دىخان بالىسى. بۈگۈن بۇلار كېلىپ، قوتانغا بورە كىرگەندەك بازارنى قالتىس پاراكەندە قىلىۋەتتى. بازار راسا قىزىۋاتقاندا بىرنەچچە بەگ، بىرنەچچە مىلتىق ئاسقان چېرىكلەر كېلىپ، بازارنىڭ ئىككى بېشىنى توسىۋالدى.

سېرەپ تۇشمۇ - تۇشتىن:

— ناندىن ئىككىسى قالدى!، دەپ ۋاقىراشتى:

موللا زەيدىن بۇرۇلۇپ ئارقىغا قاراپ:

— ئارپا ناننى بەگ بالىسى يېسۇن، پو ئېتىپ شەھەر ئالغىلى بولىدۇ، زاغرىنى چوماقچىسى يېسۇن، مۇشتەك بىلەن پاختا ئاتقىلى بولىدۇ، — دېدى - دە، چايخانىدىن چىقىپ كەتتى.

بۇ چايخانىدىكى ئاق كۆڭۈل خېرىدارلارنىڭ كۆڭلىدىكى سۆزلەر بولغاچقا قاتتىق كۈلكە كۆتۈرۈلدى ۋە ھەممەيلەن بەگ بالىلىرىنى مەسخىرە قىلغاندەك قارىشىپلا قالدى. ھە دېگەندىلا گەپتىن چۈشۈپ كەتكەن بەگ بالىلىرى قىزىرىپ، تاتىرىپ، نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي ئولتۇرۇپ قېلىشتى.

(7)

ئاقسۇ ئايكول بازىرى راسا قىزىۋاتقان بىر پەيتتە، تۇيۇقسىزدىن ۋەھىمە قاپلىدى. كىشىلەر خۇددى توردىن قاچقان بېلىقتەك تەرەپ-تەرەپكە قاچتى. ئېتىزلىقلار، دەرەخلىكلەر، ئۆستەڭ بويلىرى ھەممىلا يەر قېچىپ كېتىۋاتقان ئادەم بىلەن تولغان ئىدى.

بىزنىڭ يولۇچىلىرىمىز قەشقەردىن چىقىپ بۈگۈن ئايكولگە يېقىنلاشقان ئىدى، ئۇلار بازار ئەتراپىدىكى يۇقۇرقى ئەھۋالنى كۆرۈپ ئىختىيارسىز ھالدا نېمە بولغاندۇ؟ دېيىشتى. شۇ چاغدا ئېشەكلىك بىر بوۋاي چوڭ يول بىلەن كېلىۋېتىپ يولۇچىلارنى كۆرگەندىن كېيىن:

— نەدىن كەلدىڭلار؟ نەگە كېتىپ بارىسىلەر؟ — دەپ سورىدى.

بازىرىدىن جەنۇپقا قاراپ بىرمۇنچە ئىلگىرىلەپ كەتتى، بو-ۋاي سۆزىنى يەنە داۋاملاشتۇردى:

— بىزنىڭ ئۆيەرلەردە ھەر تاۋۇز . ھەرتاۋۇز. ئادەم كۆتىرەلمىگىدەك يوغان ھەم تاتلىق پىشىدۇ. بازارغا ئېلىپ كېلەيلى دېسەك يىراق، شۇڭا باللار يەپ تۈگىتەلمىدۇ. قوغۇنمۇ بەك ئوخشايدۇ. يېسەك كالپۇكلىرىڭ چاپلىشىپ قالىدۇ. تو-قاي - توقايدا مالچى، ئويناپ ماڭساڭلار زېرىكمەيسىلەر. توقسۇ - شايار پاسىلىغا بارغاندا، يانتاقشەر بىلەن كۆچار-غا چۈشۈپ كەتسەڭلارمۇ بولىدۇ. بولمىسا، دەريا ياقىلاپ ئۆتتۈر، ماڭساڭلار كورلىدىن چىقىسىلەر. بۈگۈر تەۋە-سىدىكى غايىپ شەھەرگە كىرسەڭلەرمۇ بولىدۇ ياكى شەھرى كۆتەك، چىرىكچى..... شەھەرلىرىنى ئويناپ ماڭساڭلارمۇ بولىدۇ.

يولۇچىلار بوۋاينىڭ سۆزىنى قىزىقىپ دىققەت بىلەن ئاڭلىماقتا ئىدى. بوۋاي سۆزىنى داۋام قىلىپ، يولۇچىلار-نى باشلاپ ماڭدى:

— تەكلىماكاننى بىر داپ دەپ بىلسەك، بىزنىڭ شە-ھەرلىرىمىز داپنىڭ گەردىشىگە ئورنىتىلغان ھالقىغا ئوخشاش. بىر ئادەم كورلىدىن ماڭسا ئاقسۇ، قەشقەر، خوتەن، چارقى-لىقلارنى چۆگىلەپ يەنە كورلىدىن چىقىدۇ. بۇ بىر كارامەت-لىك قۇم - دە! قەدىمقى زامانلاردا كارامەت جىق شەھەرلى-رىمىز بارىكەندۇق. بىر زامانلاردا يەتتە كەررە يەتتە قىرىق توققۇز كۈن قاتتىق بوران چىقىپ، شۇ شەھەرلەرنى قۇم بېسىپ كېتىپتىكەن. چىنى ماچىن شەھەرلىرىنى، كۆچاردىكى قۇتلۇق ئوردىنىمۇ قۇم بېسىۋالغان دەيدۇ. شۇڭا بۇ قۇمنى تەكتى ما-

ئۇچرىغان ياش بالىلارنى تۇتتى. قولغا چۈشكەننى باغلاپ دەڭگە سولىدى. ئۇركۈپ كەتكەن خەق تەرەپ . تەرەپكە قاچقىلى تۇردى. مەنمۇ قورقىدىم. قېرى كالا پىچاقتىن قورقمىغاندەك، نىمىدىن قورقاتتىم؟ قارىسام بازاردا ئادەم قالمىدى. ئالدىنقى ھەپتە ئاقسۇ بازىرىغا بېرىپ ئىلىخو تەرەپتە بىرئاز چاتاق چىقىپتۇ. ئورۇس دىگەن بىرپىرقە بارغا ئوخشايدۇ، شۇ خەق ئىلىخونى بېسىۋاپتۇ دەپ ئاڭلىغانتىم. شۇنىڭغا چېرىك تۇتۇۋاتامدۇ، كىم بىلسۇن! ھوكۇمەت دىگەننىڭ ئىشىنى ئۇققىلى بولمايدىكەن. جاھان دىگەنمۇ تىنجىمايدىغان نىمىكەن!... مەن سىلەرنى دەريا بويىغا ئېلىپ چىقىپ يىواغا سېلىپ قويىمەن. ئۇ تەرەپلەرنىمۇ كورۇپ قويساڭلار زىيان بولمايدۇ. ئادەم دىگەن ياش ۋاقتىدا ھەممىنى كورۇش كېرەك. قېرىغاندا كورىمەن دىسەڭمۇ كوزۇڭ تورلىشىپ كورەلمەيسەن، دەريا بويى، جاڭگال يېرى تېچ بولىدۇ. قوتاندا مال، دەريادا بېلىق، جاڭگالدا توشقان. ئوتتۇن دىگەننىڭ جىقلىقىغا ھەيران قالىسىلەر. ئولتۇرغان ئورنىڭدىن قوپماي تۇرۇپ، قولۇڭ يەتكەن يەردىن ئوتۇن ئېلىپ قالىساڭمۇ بىر ھەپتە قالايسەن! بىلمىگەن خەق ئۇيەرلەردە قانداق ياشايدۇ دەيدۇ، بىلگەن ئادەمگە كارامەت يارىشىدۇ. كۈن كەچۈرمەك ئاسان. ئوغرىسى يوق، بورىسى يوق، دىگەن بىلەن ھەر يىلدا بىر قېتىم باجگىر غەلۋىسى بار. شۇ غەلۋە ئوتۈپ كەتسىلا باشقا چاغلاردا جاھان تىمتاسچىلىق.

بوۋاي قىزىق نەرسىلەرنى سوزلەپ، بولۇچىلارنى ئوزىگە جەلپ قىلغان ئىدى. بولار گەپنىڭ قىزىقچىلىقىدا ئايكول

دەريانىڭ ئىككى قاسنىقىدىكى كۆپ - كۆك ئورمانزارلىقلار بىراقتىن ئاجايىپ كۆركەم كۆرۈنەتتى.

يولۇچىلار بەزەن مالچى ئۆيلىرىگە چۈشۈپ قونالغۇ قىلىپ ئۆتتى. ئۆرغۈن ئادەملەر بىلەن تونۇشتى. قىزىق - قىزىق سوھبەتلەردە بولدى. لېكىن يولۇچىلار جاڭگال ھاياتىنىڭ ھەممىلا تەرەپلىرىنى كۆرۈپ - بىلىپ كەتكىنى يوق. بەلكى بۇلار بىلمىگەن، كۆرمىگەن جاڭگال ھاياتىنىڭ ئاجايىپ قىزىق ماۋزۇلىرى ھەقىقەتەن تولا ئىدى ......

(8)

ئاقسۇ بىلەن شايار ئوتتۇرىسىدىكى بوك - باراقسانلىق بىر ئارالدا قويلار مەرەشمەكتە ۋە قويچىنىڭ مۇڭلۇق ناخشا ئاۋازى ئاڭلانماقتا ئىدى:

تارىم سۈيى شوخ ئاقىدۇ،
ھاشىم چوپان قوي باقىدۇ.
ناخشا ئېيتسام جان - جانىۋار،
قۇشلار قاناتىن قاقىدۇ — ھوي، ھوي، ھوي.

قويلىرىم مەرەشىدۇ،
توغراقلىقتا يامراشىدۇ،
شاخى يۇمران گۈل - چېچەكلەر،
ماللارغا زەپ ياراشىدۇ، ھوي، ھوي، ھوي.

چوپاننىڭ ناخشىسى ئورمان ئىچىدە ياڭراپ، ئەمدىگىنە بېسىلدى، دىگەندە بىر بۇرجەكتىن ئايال مالچىنىڭ "چوگو-چوگوي!" دەپ ئوچكىلەرنى قايرىۋاتقان زىل ئاۋازى ياڭرىدى. چوپان بىردىن جانلىنىپ، ئەتراپقا قۇلاق سالدى، ھەر

كان دەپمۇ ئاتايمىز. چوڭ قۇمنىڭ ئىچىدە غايىپ شەھەر بەك تولا. توخۇ چىللاپ، ئاتلار كىشنەپ تۇرغىدەك. ئەزان ئېيتقان ئاۋازلارمۇ ئاڭلانغىدەك. غايىپ شەھەرگە كىرسەڭ، ئىدىش - ئىدىشلاردا ئالتۇن، كۈمۈش. بۇ تەرەپكە ئېلىپ چىققىمەن دىسەڭ توپىغا ئايلىنىپ كېتەرمىش. كەلكۈن ۋاقتىدا دەريا سۈيىنىڭ جىقلىقىغا قاراپ سەللەمنا دەپ پەيشانەڭگە ئۇرىسەن. راسا كەلكۈن ۋاقتىدا ئۇچار قانات جانىۋارلارمۇ دەريادىن ئۇچۇپ ئۆتەلمەيدۇ. قۇمغا ئىچكىرىلەپ كىرسەڭ، ھەر كۆل - ھەركۆل. بۇكوللەردە بېلىق تولا. ئادەمدىن غالىس كېلىدىغان لوخا بېلىقلار. ناۋادا لوخا بېلىق تۇتۇۋېلىپ، بىر پارچە يەيدىغان بولساڭ، پاخلان قۇيرۇغىدەك كۆڭۈلگە تېگىدۇ. شايارلىق بېلىقنى جىق يەيدۇ. ئۇ خەق بېلىق يىسە ئاغزىنىڭ ئىككى قوۋۇزىدىن قىلتىرىق توكۇلۇپ تۇرىدۇ. ئۇ-لارنىڭ بېلىق يىگىنىگە ھەيران قالىسەن. ئۇ خەقنىڭغۇ بېلىق ئۈپكىسى يەيدۇ دەيدىغان لەقىمى بار ......

شۇنداق قىلىپ يولۇچىلار چوڭ بولدىن چەتنەپ تارىم بويىغا كېلىپ قالدى. چالىنىڭ ئۆيىدە بىرەر كۈن تۇرۇپ، كورسىتىلگەن يول بىلەن شەرققە قاراپ يول ئالدى. بۇلار گايى دەريا بويىغا چىقىپ قالاتتى، گايى قۇرۇق جاڭگال ئىچىدە يۈرەتتى. گايى قۇم خادىلىرى ئىچىدە، گايى قۇرۇپ قاخشال بولۇپ كەتكەن يۇلغۇنلۇقلار، توغراقلىقلار ئىچىدە ماڭاتتى. بەزى قۇرۇق توغراقلارنىڭ تەگىدىن تولىمسى قۇم ئاستىدا قالغانلىقتىن، يىراقتىن خۇددى بوغۇزى بىلەن تەڭ قۇمغا كومۇلگەن ئادەملەردەك كورۇنەتتى.

— بەك ياخشى. بەك ياخشى. سەن بىلەن بىللە قوي بېقىش نىمە دېگەن ياخشى! پەقەت زېرىكمەيمەن، زەينەپمانا بۇ ياپ - يېشىل ئورمان، يېنىمىزدا سىمىلاپتەك دەريا، كاككۇكلار سايراپ تۇرغان، قىرغاۋۇللار چىللاپ، توشقانلار ئويناپ تۇرغان، قويلار مەرىشىپ، ئۆچكىلەر سەكرىشىپ تۇرغان، نىمە دېگەن ياخشى! جەننەتتەك بۇ ماكاندا، سەن بىلەن بىللە مال باقسام، مەڭگۈ مال باقسام دەيمەن. سەن قانداق دەيسەن؟

— مېنىڭ نىمە دەيدىغانلىغىمنى تېخى چۈشەنمەيدىكەنسەن - دە؟ — زەينەپ تەنە ئارىلاش كۈلدى.

— چۈشىنىمەن، چۈشىنىمەن، — دېدى هاشىم يالۋۇرغان ئاهاڭدا قوللىرىنى ئوينىتىپ، — كۆڭلىڭنى تامامەن چۈشىنىمەن. ئەگەر ئىككىمىزنىڭ كۆڭۈللىرىدىكىدەك ئىشلار بولۇپ، مەقسەتكە يېتىدىغان بولسام، قۇلۇڭ بولۇپ هەر قەدەمدە ئون قېتىم ”خېنىم“ دەپ تۇۋار - دۇردۇندەك ئەتىۋارلايتتىم — جۇما!

— نىمە دېدىڭ؟

— هە - هە - هەر قەدەمدە ئون قېتىم، ئوتتۇز قېتىم خېنىم دەيتتىم!

— گېپىڭ شۇنداق بولسا، مەلىگە بېرىپ ئۆزمەڭنى تىرىپ يە! — زەينەپ باتناپ كەتمەكچى بولدى. هاشىم ئىشىنىڭ بۇزۇلغانلىغىنى كۆرۈپ، ئالدىراپ ئۇنىڭ ئالدىنى توساپ:

— جېنىم زەينەپ، نىمىگە خاپا بولدۇڭ؟ بويۇنۇم قىلدا

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

يانغا قارىدى. قويۇق ئورماندا ھېچكىم كورۇنمىدى. چوپان يەنە قولاقنى تۇتۇپ ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى:

تالى - مەجنۇن كوكلىدى،
جانىم باھاردەك يايرىدى.
ئىككى ياخشى بىر بولۇپ —
چولەرنى گۈلشەن ئەيلىدى—ھوي، ھوي، ھوي...

تارىم بويى سەكسەن توقاي،
ھەر بىر توقايدا مال باقاي.
كەلمىسە يارىم مېنىڭ
يالغۇز يۇرۇپ قانداق باقاي — ھوي،ھوي،ھوي...

— چوگو - چوگوي!
ئاۋاز يېقىنلا يەردىن ياڭرىدى.
— ھوي، ھوي، ھوي! ......
— چوگو - چوگوي! ...
— كاككۇك، كاككۇك، كاككۇك.

چوپان كاككۇك سايرىغان ئورمانغا ئوزىنى ئاتتى ۋە شۇئانلا خۇددى كاككۇك كۈلگەندەك قاتتىق كۈلكە ئورمانغا ياڭرىدى.

ھاشىم چوپان، قىز چوپاننىڭ قولىنى تۇتقان پېتى ئورماندىن چىقتى ۋە ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ:

— زەينەپ، زەينەپ، بۈگۈن سەن مال باقامدىڭ؟ — دېدى.

— ھەئە، ئاتام تۈگمەنگە كېتىپ ئورنىغا مەن چىقتىم، — دېدى زەينەپ.

بەگ مېنى ئالىمەن دەپ كىشى ئەۋەتىپتۇ. مەن شۇنىڭغا تېگىپ، خېنىم دېگىلى سېنى چاكار قىلىۋالاي، شۇنىڭغا يارامسەن؟

— نېمە دەيدىڭ؟ قايسى سالا بەگ؟ ئۇنىڭ بېشى ئۇنىمىكەن!؟

— ئۆزەڭ بىلەرسەن!

— يەتتى باش يالمۇغۇز بولسىمۇ، زەينەپنى مەندىن ھېچكىم تارتىۋالالمايدۇ، — ھاشىم كوكرىگىنى كېرىپ، مەر-دانە ئاھاڭدا سوزلىدى.

— گېپىڭ راستمۇ؟

— راست.

— ھېلىقىدەك سوزنى يەنە ئاغزىڭغا ئالامسەن؟

— ئەللا - بىللا، ئالمايمەن.

— مېنى چۆشەنسەڭ، مەن شۇنداق يوغان قوساق بەگ-لەرگە ئىنتايىن ئوچ.

— دېگەنلىرىڭ توغرا.

— ئۆزەممۇ خېنىم بولمايمەن. خېنىم بولغانلارنىمۇ كورەر كوزۇم يوق، خېنىم دېمەيدىغان، ئۇسما قويمىسا كوچىغا چىقمايدىغان، ئۇپا - ئەڭلىك ياقمىسا سو-رۇنغا قوشۇلالمايدىغان خېنىملارغا زەپمۇ ئوچلىك قىلىمەن. سەنمۇ ئۇنداقلارنىڭ يالغىنى خېلى يالايدىغان ئوخشايسەن؟

— زەينەپ، مېنى گەپ بىلەن ئولتۇرۇۋەتتىڭ. گۇنا-يىمدىن ئوت، مېنىڭمۇ ئۇنداق خېنىملارنى كورەر كوزۇم يوق. مەنچۇ، ئۇسما قويمىسىمۇ قېشى قارا، ئەڭلىك ياقمىسىمۇ مەڭزى

باغلاقلىق، مەن ناماقۇل، دىگىنە نىمىنگە خاپا بولىدۇك؟ ـ دىدى.

زەينەپ تەتۈر قارىۋالدى. ھاشىم ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ، بىچارە قىياپەتتە يىلىناتتى:

ـ ناماقۇل بولاي! مەن خوش بولاي! ئۇنداق قىلمىغىنە، بەك ـ بەك خوش بولاي.

ـ ئارتۇق گەپنى قوي، بىرىپ ئۆژمەڭنى تىرىپ يە، يالىقىڭنى يالاپ يۈرىۋە!

ـ بۇنداق دىگۈچە ماۋۇ كالىتەك بىلەن كاللامغا بىرنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرمەي دەرياغا تاشلىۋەتكىنە! نىمانچە قىينايسەن؟

ھاشىم قولىدىكى چوپان تايىقىنى تەڭلەپ زەينەپنىڭ كوزىگە كىرىۋالغان ئىدى.

ـ مەن قىيناپتىمىشمەن، تېخى!

ـ ئەمىسە؟

ـ سەن بىرىپ باينىڭ قىزىنى ئالامسەن، بەگنىڭ قىزىنى ئالامسەن، شۇلارنى ئېلىپ، ھەر قەدىمىڭدە يۈز قېتىم، ئىككى يۈز قېتىم خېنىم دەمسەن، يالىقىنى يالاپ ئوتتۇۋەرمەمسەن!

ـ ھە ... شۇ خاپىلىقىمىدى؟ جېنىم زەينەپ، سەۋەنلىك مەندە، ئويلىماي دەپ سالپتىمەن! خاپا بولما. مەن ناماقۇل. توۋە قىلاي.

ـ توختا! ئەمىسە مۇنداق بولسۇن، ـ دىدى زەينەپ ھاشىمنى ئۆزىگە قارىتىپ، ـ تونۇگۈن دوك قوتاندىكى سالا-

ئىككىمىزنىڭ يۈرەكىدە،
يالقۇنجايدۇ ئالى تىلەك.

ناخشىدىن كېيىن ھاشىم بىلەن زەينەپ قول تۇتىشىپ، بىر بىرىدىن ئايرىلغۇسى كەلمەي تۇرۇپ قېلىشتى. ئۇلارنىڭ ئىككى بېقىنىدا قاراپ تۇرغانلار ئۇزئارا بىر بىرىگە قاراپ كۈلۈشۈپ، تىللىرىنى چېقىرىشتى ۋە قولى بىلەن يۈزىنى كۆرسىتىشىپ، گويا ھاشىم بىلەن زەينەپنى يۈزى يوق دېگەندەك ئۇزىچە مازاق قىلىپ تۇرغاننى ھاشىم بىلەن زەينەپ كورۇپ قالدى - دە، قاتتىق كۈلۈپ، يۈگۈرگەن پېتى ھاشىم قاۋۇلنى، زەينەپ جىنەستىنى سورەپ ئوتتۇرىغا تارتىپ چىقتى.

قاۋۇل "ھى، ھى" قىلىپ كۈلۈپ تۇراتتى.

جىنەستىمۇ "ئى، ئى" قىلىپ كۈلەتتى، ئىزا تارتقىنىدىن يۈزلىرى ئاناردەك قىزىرىپ كەتكەن ئىدى. ھاشىم بۇلارغا:

— بىزنىڭ تاماشىمىزنى راسا كورۇپسىلەر - دە؟ خۇدانىڭ ھەققىدە بىر زۇۋان قىلغىنا! — دېدى.

قاۋۇل كۈلۈپ قويدى. تۇرقىدىن ئىنتايىن خوشاللىق چىقىپ تۇراتتى.

— سىلەر، ئىككىڭلار بىزگە ئوخشاش جۈپ بولۇپ قېلىڭلار، بولامدۇ؟ — زەينەپ شۇنداق دەپ قول ئىشارىتى قىلدى. قاۋۇل ماقۇل دېگەندەك قىلىپ بېشىنى لىڭشىتتى. جىنەستە بولسا ئىزا تارتىپ، يۈزىنى يوشۇردى. ھاشىم قاۋۇلنىڭ قولىدىن تارتىپ جىنەستىنىڭ قولىنى تۇتقۇزۇپ قويغاندا، قا-

غەزەل، بويى زىلۋا، لېۋى مەخمەل، سۆزى ھەسەل، پەرى مەسەل سىڭلى ياخشى كۆرىمەن.

— كېپىلىڭ راستمۇ؟

— قەسەم ئىچىپ بېرەيمۇ؟

— ياق، ياق. قەسەم ئىچمە، مەن ئىشىنىمەن!

زەينەپنىڭ ئاخىرقى سۆزىدىن تەسىرلەنگەن ھاشىم خۇشاللىقىدا ناخشا باشلىدى، زەينەپمۇ قوشۇلۇپ ئېيتتى:

زەپمۇ چىرايلىق دەريا بويى،
ياڭرايدۇ بالدەك سۈيگۈ كۈيى،
سايرايدۇ بۇلبۇل گۈل ئىشقىدا،
گۈلدەك پۇرايدۇ يارنىڭ بويى.

ناخشا ئېيتىۋاتقان پەيتتە سول تەرەپتىن قاپاقتا سۇ كۆتەرگەن جىنەستىخان ئىسىملىك تىلسىز قىز كېلىپ، ھاشىم بىلەن زەينەپنىڭ مەستانىلارچە ناخشا ئېيتىۋاتقان ھالىتىنى كۆرۈپ، ئۆزىنى دەرەخلەر كەينىگە يوشۇرۇپ تاماشا كۆرۈپ تۇردى. ئوڭ تەرەپتىن بىر كوتىرىم ئوتۇن كۆتەرگەن تىلسىز يىگىت قاۋۇل چىقىپ، ھاشىم بىلەن زەينەپنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇمۇ دەرەخلەر كەينىگە ئۆزىنى ئېلىپ قاراپ تۇردى:

ناخشا يەنە داۋام قىلدى:

پوتلا توكۇپتۇ توغراق - تېرەك،
چورگۈلەسمۇ چەرقى - پەلەك.

جەننەتخانىڭ جاۋابەن چاخچاق قىلدى.

— ئەلۋەتتە مەن تارتىمەن. لېكىن سىلە كەلسەڭلار تېخى ياخشى ئەمەسمۇ؟

— قېرىندىشىڭلاردا كاللاڭلار قېتىپ قاپتۇ!

— ھە. ئەلۋەتتە قايىدۇ، جەننەتخان. توختاڭلا مەن بىر ئىشقا كېلىۋىدىم ئالدى بىلەن شۇ ئىشنى ھەل قىلىۋالاي، — دېدى كېرەم چال ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپ.

— ھە، قانداق ئىش؟

— قىزىڭلار جىنەستەمنى ياتلىق قىلماقچى بولۇۋاتىمىز، بۇنىڭغا نېمە دەيسىلە؟

كىمگە؟

— قاۋۇلغا جۈپلەپ قويايلى دەۋاتىمىز.

— خىياللىڭلار ياخشى. ئەمما ئىككى تىلسىز بىلەن.....

— ئۇ يېرىنى غەم قىلماڭلا. ماقۇل دېۋېرىڭلا، ساۋاپ بولىدۇ. ئۇ ئىككىسىدە تىل بولمىغان بىلەن دىل بار. ئۇلارنىڭمۇ كۆڭلى بار. ئەگەر ئىككىسى ئەپلىشىپ قالسا، ئەتەئۇگۈن سىلىنى نەچچە نەۋرىلىك قىلىۋېتىدۇ. كىم بىلىدۇ، ئۇلاردىن نى - تى قاۋۇل بالىلار، موللا بالىلار ئۇسۇپ چىقامدۇ تېخى! ئاللانىڭ ئىلكىدىكى ئىش. شۇڭا ياق دېمەي ماقۇل دەڭلا.

— بوپتۇ، ھەرقايسىڭلار ئۇنداق دېگەندىن كېيىن، مەن نېمە دەيتتىم، — دېدى جەننەتخان رازىلىق بىلدۈرۈپ.

— ھەشقاللا، جەننەتخان. مېنىڭ قىلغان تازىملىرىم ھەل بولدى. سىلىگە مىڭ قېتىم ھەشقاللا، — كېرەم چال ئىنگە-

ۋۇل خوشاللىق ئىزھار قىلدى. جىنەستىمۇ قاۋۇلنىڭ قولى تەككەن ھامان تەسىرلىنىپ قاتتىق قارشىلىق كۆرسەتمىدى. بۇ ئىككى تىلسىز تەبىئى تۇيغۇ ئارقىلىق بىر بىرىگە يېقىنلاشقاندەك بولۇپ قالدى.

— ۋاي بىچارىلەر، تىلسىز بولسىمۇ كۆڭلى بار، — دېدى زەينەپ تەسىرلىنىپ.

ھاشىم قاۋۇلغا چۈشەندۈرۈپ، ئىشارەت بىلەن: ئىككىڭلارنى توي قىلىپ، جۈپلەپ قويىمىز، ئىمام نىكا ئوقۇيدۇ، ماقۇل دەمسىلەر؟ — دېدى. قاۋۇل ماقۇل ئىشارىسىنى قىلدى. جىنەستە ئىزا تارتقان بولسىمۇ رازىلىق بىلدۈردى.

— بۇلارنىڭ ئىشى ئەپلىشىپ قالدى، بىزنىڭ تويغا قوشۇپلا قىلىۋېتەرمىز، — دەپ قاتتىق كۈلدى ھاشىم.

(9)

تارىم بويىدىكى ئاددى بىر تۈگمەننىڭ تېشى غىرىلداپ چۆگىلىمەكتە. تاغار - تاغارلاردا ئاشلىقلار نۆۋەت كۈتۈپ تۇراتتى. جەننەتخان ئىسىملىك بىر ئايال ئۇن تارتىۋاتاتتى. بۇ چاغدا تۈگمەنچى جاڭگالدىن ئوتۇن ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن كېتىپ تۈگمەن بېشىدا جەننەتخان يالغۇز ئىدى. كېرەم چال كەلدى.

— سىلىنى ئىزلەپ ئۆيۈڭلىگە بېرىپتىمەن، تۈگمەنگە كەلگەن ئىكەنسىلەر، تويلۇق ئۇن تارتقىلى كەلگىنىڭلىمۇ؟ — كېرەم چال كېلىپلا جەننەتخانغا چېقىلدى.

— تويلۇق ئۇننى سىلى تارتماي، مەن تارتاتتىممۇ؟ —

بار ئىكەندە!

— بولمامدىغان، بولمامدىغان ئاغىچا!

— ئاغزىڭلىنى يىغىڭلا، ھىلىتىن ئاغىچا دەۋاتىسىلەنغۇ!

— دىمەمدىغان، دىمەمدىغان، بەربىر ئاغىچا دەيمەن!

— سىلە ئاغىچا دەيدىغانغا نەچچە ئۇژمە پىششىغى باردۇ؟

— ئۇنداق دىمەڭلا، قېرىپ قالدىم، بۇيىل ئۇژمە پىشقىچە كىم بار، كىم يوق، خۇدا ئۇزى بىلىدۇ. قېنى! جەننەتخان جاۋاپ بېرىڭلا! — كېرەم چال مېھرىۋانلىق بىلەن جەننەتخاننىڭ رازىلىغىنى سوراپ تۇرۇۋالدى.

— ئەرگە تەگدىم مەڭلىككە، پۇل بەرمەيدۇ ئەڭلىككە، تەگمەي دىسەم قىستايدۇ، زەپمۇ قالدىم تەڭلىككە، دىگەندەك، قېرىغاندا تەڭلىك سېلىپ كوزۇمگە كىرىۋالدىڭلىغۇ!...

— تەگسەڭ تەككىن كېرەمگە، كوتىرىپ باردۇ ھەرەمگە، دەپتىكەن، جېنىم جەننەتخان، سىلە تۇل ئولتۇرغىلى بەك ئۇزاق زامان بولدى. يالغۇز داڭقان قايىنتىپ زېرىكمىدىڭلىمۇ؟ ئەلۋەتتە ئىككىمىزنىڭ بېشى بىر ئۆيدە بولۇپ قالسا، مەن ئوتۇن ئېلىپ كېلىپ بەرسەم، ماڭمۇ قوشۇپ قايىنتىپ بەرسەڭلا نىمەڭلا كېتىدۇ؟

— ئەمدىزە قېرىپ قالغاندا، مېنىڭ بېدىيان چېيىمغا ئېچىڭلا چۇشۇپ قاپتۇ - دە!

— جېنىم جەننەتخان، ياش ۋاقتىمدىمۇ ئىچكىم بارىتى، ھىلى بولسىمۇ سىلىنىڭ چېيىڭلىنى جەننەتنىڭ شەربىتى دەپ ئىچىمەن.

لىپ تازىم قىلغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىلدى، — مەنمۇ
قىزىم زەينەپنى ھاشىمغا بەرمەكچى بولدۇم. سىلە جىننەستەمنى
قاۋۇلغا بەرمەكچى بولدۇڭلا، بۇ ئىش تولىمۇ ياخشى بولدى.
شۇنداق قىلىپ، ئەمدى ھاشىم بىلەن زەينەپ، قاۋۇل بىلەن
جىننەستەم، شۇنداق قىلىپ، ھە — شۇنداق قىلىپ ئۈچ تويىنى
بىرلا قىلىۋەتسەك دەيمەن، ھا، ھا، ھا!....

— نىمە دەۋاتىسىلە، كاللاڭلا راستىن ئايلىنىپ قالغانىمۇ - نىمە؟ ھاشىم بىلەن زەينەپ دەيسىلە، قاۋۇل بىلەن جىننەستەم دەيسىلە، ئايىغىدا ئۈچ توي دەيسىلە. نىمە بولدۇڭلا، كەندىر يېغى ئىچىۋالدىڭلىمۇ؟ ھا، ھا، ھا...، — جەننەتخانىمۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— قېرىغاندا بېشىم قايسىمۇ - قايغاندۇ! جەننەتخان ئۈزەڭلىمۇ ئوبدان ئويلاپ بېقىڭلا، ھە دىسەڭلا ئۈچ تويىنى بىرلا قىلىۋېتەيلى!

— ھا، ھا، ھا، يەنە دىسەم يەنە شۇ گەپ، ئىككىنى ئۈچ دەپ...

— سىلىگە ئوچۇق ئېيتماي بولمايدۇ، — دىدى كېرەم چال، بۇرۇتلىرىنى قايرىپ، — جىننەستەمنى ئەرگە بەرسەك، سىلە يالغۇز قالىدىكەنسىلەر، زەينەپنى ئەرگە بېرىۋەتسەم مەن يالغۇز قالىدىكەنمەن. قېرىغاندا يالغۇزلۇق قۇرۇسۇن، ئەمدى... ئەمدى گەپنىڭ ئوچۇغىنى دىسەم، ھاشىم بىلەن زەينەپ بىر، قاۋۇل بىلەن جىننەستەم ئىككى، كېرەم بىلەن جەننەتخان ئۈچ. مانا ئۈچ توي دىگەن شۇ. ھا، ھا، ھا...

— ھا، ھا، ھا. جىنىڭ قەستى شاپتۇلدا دەپ، گەپ

— ئاغىچا دەۋەدىڭلىغۇ؟

— تويىنى قىلىۋالغاندا كۈندە بەش مىڭ قېتىم ئاغىچا دەمەن. هازىر ئاغىچا دېگۈم كېلىپ، ئۆيدە قولۇمغا سۈپۈرگە ئالسامۇ، بىر قېتىم ئاغىچا دەيمەن، ئوگايىنى ئالسامۇ بىر قېتىم ئاغىچا دەيمەن. قانداق قىلاي، ئۆگىنىپ قاپتىكەنمەن.

— بەكمۇ تەڭلىك سالدىڭلا، بوپتۇ ماقۇلە!

— بارىكاللا، ھەشقاللا، رەھمەت، — كېرەم چالغا باشقىدىن جان كىرىپ، خوشاللىقىدا قىلغىلى قىلىق، ماڭغىلى يەر تاپالمىدى. ئۈستى - ئۈستىگە ھەشقاللا ئېيتىپ تازىم قىلدى. ئاخىرىدا ناخشا ئېيتتى. جەننەتخانمۇ جاۋابەن ناخشا قايتۇردى:

كېرەم: جەننەتخانىغۇ - جەننەتخان،
زەپمۇ ياخشى ئىش قىللا!

جەننەتخان: ئۆيىڭلىگە مەن بارسام،
قەدىرىمگە يېتەلەملا؟

— يەتمەمدىغان، ئەلۋەتتە يېتىمەن! — دىدى كېرەم چال ۋە ناخشىنى داۋام قىلدى:

كېرەم: ئىشۇرىقنى ئېلىپ قولغا،
ئەپلەپ سۇ قۇيالامىلا؟

جەننەتخان: قوللىرىغا سۇ قۇيسام،
توكمەستىن يۇيالامىلا؟

— ئەستاغپۇرۇللا... مېنى بەك خاپا قىلدىڭلىغۇ، نىمە دىسەم بولا!

— ئاسانغۇ، ماقۇل دىسەڭلا تۈگىمەمدۇ؟

— ئوڭاي ئىش ئەمەس، سىلىنىڭمۇ خېلى ئېغىرلىغىڭلا بار، ماقۇل دەپ قويسام ئۆيىڭلىگە ئاپىرىۋېلىپ ماڭا يۈك بولاسىلە نىمىكىن؟

— ياق، ياق. ھەرگىز ئېغىرلىغىمنى سالمايمەن. جېنىم جەننەتخان، قېرىغاندا تولا سايراتماي، ھەدەڭلا. بېشىم ئاسمانغا تاقىشىبدۇ. سىلە كېلىپ ھەمرا بولساڭلا بولغىنى. ئەتىگىنى - ئاخشىمى چىرايلىق ئولتۇرۇپ، ھال - مۇڭ ئېيتىشىپ ئولتۇرساق نىمە دىگەن ياخشى! دەريادىن بېلىق، جاڭگالدىن توشقان تۇتۇپ كەلسەم، سىلە ئۆيدە ئولتۇرۇپ، خامنى پىشۇرۇپ بەرسەڭلا نىمە دىگەن كوڭۇللۇك. بۇنىڭدىن باشقا يۈك بولغىدەك يەنە قانداق ئىشىم بولسۇن، پۈتۈم گورغا ساڭگىلاپ قالدى. ھەمرادارچىلىق قىلىپ ئۆتسەكلا بولدى.

— بەكمۇ خاپا قىلدىڭلا.

— قېنى، قېنى ماقۇل دەڭلىچۇ!

— ھەمرادارچىلىق قىلايلى دىگىنىڭلا راست گەپ. يالغۇزچىلىقتا بەزىدە مەنمۇ جېنىمدىن جاق تويىمەن. ئادەم بالىسى دىگەنگە قېرىغاندىمۇ ئەرگە-خوتۇن، خوتۇنغا — ئەر لازىم بولىدىكەن. شۇنداق بولسىمۇ ماقۇل دىمەك ئەجەپ تەس كېلىۋاتىدۇ.

— تولا كەينىگە تارتماي، قېنى ئاغىچا گەپ بېرىڭلا، ھىلى بىكار تۈگمەنچى كېلىپ قالسا...

كۆچۈم بار تېخى! ھايىنى - ھۆي، كالىنى - ئۆي دەپ بول-
غىچە چارەك ئۆن يۆمشىتالايمەن!

كېرەم: تۆزاق قويدۇم توشقانغا،
بۆغۆزلاپ سۆيالاملا؟

جەننەتخان: بىر تەلپەك تىكىپ بەرسەم،
قەدىرلەپ كىيەلەملا؟

كېرەم: ھارۋىنى قوشۇپ بەرسەم
تۆگمەنگە بارالاملا؟

جەننەتخان: مەن تۆگمەنگە كەتكەندە،
يالغۇز قەپ چىدالاملا؟

— راست، راست، سىلە كەتسەڭلار، مەن ئۆيدە يالغۇز قالسام قانداق چىدىغىلى بولسۇن! ھارۋىنى قوشۇپ ئىككىمىز بىللە ئولتۇرۇپ مۆگدىشىپ بېرىپ، مۆگدىشىپ كەلسەك ياخشى بولغىدەك.

كېرەم: ناخشا ئېيتسام جۇشقۇنلۇق،
ئۇسۇل ئوينىيالاملا؟

جەننەتخان: نوگاينى راۋاپ قىلىپ
بىر پەدە چالالاملا؟

— چالالمىدىغان. سىلە ئۇسۇل ئوينىساڭلار، نوگاينى راۋاپ قىلىپ، تەلپىكىمنى داپ قىلىپ راسا نەغمە قىلىمەن - دە!

بىر كوتۇرۇم ئوتۇن يۆدۆپ كەلگەن تۆگمەنچى ئوتۇننى يەرگە تاشلاپ:

— ئىككىڭلا خۇددى دەمدەدەك بۆغۆلداپ سايرىشىپ كەتتىڭلا، ئورمان ئىچى جاراڭلاپ كەتتى، قېرى بولاڭلىمۇ

www.uyghurkitap.com

كېرەم: مېھمانلار كېلىپ قالسا،
لەگمەننى سوزالاملا؟
جەننەتخان: غىزايىم تېتىپ قالسا،
ئۈمىتىنى ئۈزەلاملا؟
— بارىكاللا، بارىكاللا!
كېرەم: دەريا بويىغا بېرىپ،
كېمىدىن ئۆتەلەملا؟
جەننەتخان: دوپپام سۇغا چۈپكەتسە
سۇ ئۈزۈپ تۇتالاملا؟

— تۇتالمىدىغان، ناۋادا سىلى چۈشۈپ كەتسەڭلىمۇ، تەلپەكنى چورۇۋېتىپ، غولۇچىنى ئېتىپ، كاپ قىلىپ تۇتۇپ كوتىرىپ چىقىمەندە!

— قولۇڭلىنى تارتىڭلا، نىكا چۈشمەستە نامەھرەم بولىدۇ.

— بولىدۇ، بولىدۇ!
كېرەم: دەريادىن بېلىق تۇتسام،
ياغدا داغلىيالاملا؟
جەننەتخان: لوخا پىشۇرۇپ بەرسەم
يەپ، يەپ تويۇنالاملا؟
كېرەم: قىرغۇل تۇتىمەن جۇپلەپ،
قاقتەك قورديالاملا؟
جەننەتخان: يامچاق قورۇپ بەرسەم،
ياما چورديەلەملا؟

— چورىمەمدىغان! قالتىس چورۇيمەن، بىلمىگىنىمدە

ــ ھا، ھا، ھا...

ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن تۆگمەنچى خېلى ئۇزاق-قىچە ئارقىسىدىن قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

(10)

ئىگىز توغراقلار ئاستىدىكى قوتان ئۆيلىرى. ئۆينىڭ ئالدى تەرىپى ئوچۇق سەينا. بۈگۈن بۇ يەردە ئۈچ توي بولماقچى. شۇڭا ئادەملەر كۆپرەك توپلانغان ئىدى. يىراق - يېقىندىن تۇققانلار، يارى - بۇرادەر، تونۇش- بىلىشلەر، ئەر - خوتۇن، ئوغۇل - قىزلار رەڭگا-رەڭ كىيىنىپ تويغا كەلگەن. ئۆينىڭ ئالدىدىكى سايىغا ئىككى قازان ئېسىلغان ئىدى. كېرەم چال بىر نەچچە چوڭ ياشلىقلار بىلەن بىر يەردە ئولتۇراتتى. بۇ تەرەپتە ياشلار نەغمىچىلەرنى چۆرىدەپ ئانچە - مۇنچە راۋاپ تىرىڭلاتقاچ كۈلۈشەتتى.

ــ ھوي باللا، ــ دېدى بەكرى بوۋاي بويىنىنى سوزۇپ، ــ ھەجەپ سالقىن ئولتۇرۇپ كەتتىڭلارغۇ؟ ئازراق بولسىمۇ قىزىتىساڭلار بولاتتى.

ــ ھە-ھە - راست، راۋاپ بىلەن داپنى تەڭكەش قىلغاچ ئولتۇرۇڭلار، ــ دېدى ئاۋۇت بوۋايمۇ.

ياشلار ھەركەتكە كەلدى، جۇماخۇن راۋاپنى، ئىگەمبەردى داپنى ئېلىپ تەڭكەش قىلدى-دە، ناخشا باشلىدى:

ساتما قورۇپ ئۆي قىلدۇق،
بۇ ئۆيلەردە توي قىلدۇق.

تارىتلا خېلى ساز ئىكەن. قانداق پۇتۇشۇپ قالغان سىلە؟ ــ دەپ سورىدى كۆلۈپ.

ــ بىز كىلىشىپ قالدۇق. جەننەتخاچاك بەك يـاخشى ئىش قىلدى، ئەمدى مەن باشقىدىن ياشىرىپ قالمىدىغان بول ـدۇم. ــ دىدى كېرەم چال خوشال بولۇپ.

ــ ھە نىمە بولسا شۇنداق بولسۇن. ئىككىڭلار بىر يەردە بولۇپ قالساڭلا نىمىدىگەن ياخشى!

ــ ئۇن يۇمشاپ بولغانمۇ؟

ــ يۇمشاپ بولغان، ــ تۇگمەنچى خـالتىدىكى ئۇنـنى بىر تەرەپكە يوتـكەپ قويـدى. كېـرەم چال بېرىپ خـالتىنى دەست كوتىرىپ مۇرىسىگە ئالدى.

ــ ئەكىلىڭلا مەن كوتىرەي، ــ جەننەتخان بېرىپ خال ـتىنى تۇتتى.

ــ مەن تۇرۇقلۇق سىلە كوتەگىنىڭلا نىمىسى ــ ئاغىچا!

ــ ئا ... ئاغىچا دىمەي تـۇرۇڭلا، نىكـا ئوقۇلـغاندا دىسەڭلىمۇ ئۈلگۈرە.

ــ ھىچ ۋەقەسى يوق ئاغىچا. سىلە ئەمدى ماڭا تەۋە بولۇپ قالدىڭلا!

ــ ئەكىلىڭـلا مەن كـوتىرەي! يولـدا ھېرىپ قـالار ـ سىلە رمىكىن؟!

ــ ھېرىپ قالدى دىگەن قانداق گەپ! ئالدىـرىماڭلا، سىلىنى ئاۋال ئويگە ئاپىرىۋالاي. كورسىتىدىغان خېلى كارا ـ مەتلىرىم بار. شۇ ۋاقىتتا بىلىپ قالارسىلەر! ــ كېرەم چال كالپۇكلىرىنى قورۇپ، بۇرۇتلىرىنى ئوينىتىپ چاخچاق قىلاتتى.

تىن 3 ئاتلىق كىشى كېلىپ قالدى. بۇلاردىن بىرسى ھەر يىلى كېلىپ تۇرىدىغان باجگىر، يەنە بىرسى زاكاتچى، يەنە بىرسى ئەگەشكۈچى خىزمەتچى ئىدى، بۇلار كەلگەن ھامان ياشلار سازنى توختاتتى، ئىككى - ئۈچىسى بېرىپ، بۇلارنىڭ ئېتىنى باغلىدى. باجگىر بېشىدىكى شىلەپى-نى ئېلىپ ئۆزىنى يەلپۈگەچ سورۇنغا يېقىنلاپ كەلدى. پاكار كەلگەن زاكاتچىمۇ بىللە ئىدى. باجگىر ھاكاۋۇرلۇق بىلەن قوللىرىنى شىلتىپ ۋاقىراشقا باشلىدى:

— بۇ يەردە نېمە قىلىشىۋاتىسەن؟ ئىشەكتەك ھاڭراپ، سىلەرگە كىم قويىدى؟ ئەتىگەندىن قوتانمۇ - قوتان، ئۆيمۇ - ئۆي بارساق بىر ئادەم يوق. ھەر قايسىڭىزە ھۆكۈمەتكە باج، شەرىئەتكە زاكات بېرىشتىن باش تارتىپ مۇشۇ يەرگە توپ-لىشىۋالدىڭمۇ: قېنى سۆزلەشكىنا؟! نېمىشقا توپلىنىۋېلىش-تىڭ؟ ھەممىڭ تارقال! بېرىپ ماللىرىڭنى قوتانغا توپلا، بىر بىرلەپ ساناقتىن ئۆتكۈزىمەن!

— باجگىر بېگىم، بۈگۈن بىز توي قىلىمىز دەپ كەپ-قالدۇق، — دېدى ئاۋۇت ئاكا يالۋۇرۇپ، — بولمىسا ھەم-مىمىز قوتاندىن ئاجرىمايتتۇق. ئۆزلىرى بىلىلا، بۈگۈنكى توي بىر ئەمەس ئۈچ توي....

— توي، ئۈچ توي؟ تارقال دېدىمغۇ، تارقال، ھەممىڭ تارقال!

— بېگىم، قازانغا گۆرۈچ سېلىپ قويدۇق، سىلىمۇ بىر ئاز ئولتۇرۇپ بەرسىلە، جامائەتكە ئاش تارتىۋالايلى. ئۆز-لىرىمۇ ئىلتىپات قىلسىلا، بالىلار نەغمە قىلسۇن، ئويۇن-

مەرىكەمدە ئۈچ تويىنى،
بىر قېتىمدا توي قىلدۇق.

ھاشىم بىلەن زەينەپخان،
توي قىلماقچى بولۇشقان.
بىرسى چولپان بىرسى ئاي،
لايىقلىقى ياراشقان.

جىنەستەمغۇ - جىنەستە،
سىزگە تۇتتۇم گۈلدەستە.
ئويناڭ يېشىلىپ ئويناڭ—
شاتلىنىپ زوق - ھەۋەستە.

تىلى يوق دەمسەن ئۇنى؟
كۆڭلى يوق دەمسەن ئۇنى؟
نىمە دىسەڭ كارىم يوق،
ئىشقى يوق دىمە ئۇنى.

تارىم سۈيى بەك ئۇلۇغ،
بېلىق تولا لەھەڭ يوق.
كېرەم بايدەك چاللارغا
مۇندىن ئارتۇق جەننەت يوق.

بىر قانچە ياش باللار ئوتتۇرىغا چۈشۈپ ئۇسسۇل ئوي-
نىدى. سورۇن بارغانسېرى قىزىشىۋاتقان بىر پەيتتە، يول تەرەپ-

تاماشا قىلىپ كوڭۈل ئاچسىلا، قالغان گەپنى ئاندىن قىلىشـ
امدۇق، بىز ھەر يىلى باج تولەپ، زاكات بېرىپ كەلگەن
خەق. بۇ يىلمۇ بېرىدىمىز. ئۇزلىرىنى ھەرگىز خاپا قىلىپ قويـ
مايمىز، ھەر ئىش يولى بىلەندە! — دىدى بەكراخۇن.

— مەن يول بىلمەيمەن! — دىدى باجگىر قوللىرىنى
سىلكىپ، — مەن ئوت ئۇچى ئېلىشنى بىلىمەن. خەير بوپتۇ،
بىر ئاز ئولتۇرسام ئولتۇراي، لېكىن توي قىلىدىغانلارنى
بىر بىرلەپ ئالدىمدىن ئوتكۈزۈڭلار!

باجگىر، زاكاتچى، يەنە بىر خىزمەتچىسى بولۇپ ئۈـ
چەيلەن بىساتتا ئولتۇرۇشتى.

— ۋاي باللا، قېتىق ئېلىپ كېلىڭلار! — دىدى بەكراخۇن
ۋاقىراپ.

ئۇيدىن ئۈچ تاۋاق قېتىق، داستىخانغا ئوراپ 5 - 6
چاۋات نان ئېلىپ چىقىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويۇپ
داستىخان يايدى.

— خوش بېگىم، ئىلتىپات قىلسىلا، — بەكراخۇن
كەمتەرلىك بىلەن تەكلىپ قىلىپ سوزىنى داۋام قىلدى، —
مەرىكىمىزگە ئولتۇرۇپ بەرگەنلىرىگە تولىمۇ خوش بولدۇق،
بۇگۈنكى تويىمىز بىر ئەمەس ئۈچ توي. بىرسى ئاز كەم يەتـ
مىشكە يېتىپ قالغان كېرەم ئاكىچامغا — جەننەتخاچامنى توي
قىلىمىز؛ يەنە بىرسى تىلسىز بالا قاۋۇلغا تىلسىز قىز جەـ
نەستەمنى توي قىلىمىز؛ يەنە بىرسى مالچى ھاشىمغا زەينەپنى
توي قىلىمىز....

— زەينەپ، قايسى زەينەپ — ئۇ؟

— كېرەم ئاكىچامنىڭ قىزى زەينەپخانچۇ! بىزنىڭچە بۈگۈنكى توي بەكمۇ ئۇلۇغ، ئۆزلىرى ئىلتىپات قىلىپ ئولتۇرۇپ بەرسىلە، ئاش - غىزا تارتايلى. نىكادىن كېيىن ياش بالىلار نەغمە قىلىدۇ. ئاخشاملىققا مەشرەپ...

— نېمە؟ باجىنى توختىتقىلى بولمايدۇ، باج - خىراج دېگەن پىچاقتىن ئىتتىك، قىلىچتىن كەسكىن، — دېدى باجگىر ئورنىدىن تۇرۇپ، — ھەممىڭ تارقىلىش! — ئاندىن ئۇ يېنىدىكى چاكارغا قاراپ، — ئۇسساپ قالغاندەك تۇرىمەن، ھېلىقى ئۈزۈم سۈيىدىن بارمۇ؟ — دېدى.

— بار، — چاكار دەرھال بېرىپ خۇرجۇندىن چاققانراق بىر قاپاقنى ئېلىپ كېلىپ، ئاغزىنى ئېچىپ بىر پىيالىغا قۇيدى — دە، باجگىرگە ئۇزاتتى. باجگىر كەينى - كەينىدىن ئىككى پىيالە ئىچىۋېتىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە ۋاقىراشقا باشلىدى:

— ھەممىڭ تارقال! ماللىرىڭنى تەييار قىلىش! بۇلتۇرقىدەك مالنىڭ يېرىمىنى جاڭگالغا موكتۇرۇپ باج ئوغرىلايدىغان بولساڭلار، تاناۋىڭلارنى غىر تارتىمەن. تارقال دېدىمغۇ! نېمە بۇ، ئوغرىدەك ماراپ تۇرۇشىدىيا! — باجگىر ئوتتۇرىدا سەل دەلدەڭشىپ، ئاسمان يىقىلسىمۇ كارى يوق قاچا يۇيۇۋاتقان جىنەستەمنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۆزىچە: ”بۇمۇ خېلى ئەپچىل بالىكەن» دەپ غۇدۇڭشىپ تۇرۇشىغا ئۇ تەرەپتىن ئىككى ئادەم ئىشەكلىك يېتىپ كەلدى. بىرسى يېقىن مەھەللەنىڭ مەزىنى ئىنايەت سوپى ئىدى. ئىشەكتىن چۈشۈپ دەرھال باجگىرغا سالام بېرىپ كورۇشتى، ئاندىن زاكاتچى بىلەن كو-

روشۇپ تېچ ئامانلىق سوراشتى. باجگىر ئۇنىڭغا قاراپ:
— ياخشى چاغـدا كەپقالدىڭلار! — بولتۇرقى ئىشتىن
ئوزەڭلار خەۋەردار ئىدىڭلار — باجگىر كوزلىرىنى خومالاشتۇ-
روپ، كالپۇكلىرىنى قوروپ سوزىنى داۋاملاشتۇردى، -زەينەپكە
بولتۇر كوزۇم چۈشكەندە ھەرقايسىڭلار بالا كىچىكرەك، كېلەر
يىلى توي قىلايلى دىۋىدىڭلا، مانا ئەمدى كەلسەم ئىش باش-
قىچە بوپتۇ. بۇ قانداق گەپ؟
— بۇ ئىشتىن ئەسلا خەۋىرىم يـوق. مەن بىر سورۇشتە
قىلىپ كورەي! — ئىنايەت سوپى تەمتىرەپ كىمـدۇر بىرسىنى
ئىزلىگەندەك ئۇيان - بۇيان قارىدى.
— مېنىڭ قانداق ئادەملىگىم سىلـەرگـە مەلـۇم. مەن
دۇنيادا ھەرقانداق ئىشتا ئوتتۇروپ كورگەن ئەمەسمەن!
— مەن چۈشىنىمەن، غەم قىلمىسىلا. ئىشنـى توغرىلاي-
مەن! — دىدى ئىنايەت سوپى ۋە بەكـراخـۇن بىلـەن ئاۋۇت
ئاكىلارنى قىچقىرىپ سوزلىشىشكە باشلىدى:
— مەن دىمىسەممۇ سىلەرگە مەلۇم، باجگىر بېگىم بول-
سا، ئاۋات ناھىيىسىدە كاتتا باينىڭ بالىسى. ئۇنىڭ ئۇستى-
گە باجخانىدا خېلى چوڭ مەنسىۋى بار. ئۇنىڭ ئۇستىگە يۇرت-
نىڭ ھەممە بېجىنى ھوكۇمەتتىن كوتىرە ئېلىۋالـغان؛ ئۇنىـڭ
ئۇستىگە باجگىر دىگەن قايسى يۇرتقا كەلسە، شۇ يۇرتنى سو-
رايدۇ. ئالىمەن دىگەننى ئالىدۇ، قىلىمەن دىگەنـنـى قىلىدۇ.
مەن كەلگەن ھامان زەينەپنى سوراپ ئوتكەن يىل كوروپ قو-
يۇپ كەتكەن دەيدۇ. بۇنى قانداق قىلىمىز؟
— نىمىنى قانداق قىلىمىز؟ — بەكراخۇن ئاچچىق بىر-

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

لەن سوئال قىلدى.

— زەينەپنى باجگىر بېگىمگە توغرىلىمىساق بولامدۇ؟ ئەگەر ئۇنداق قىلمايدىغان بولساق، بېگىمنىڭ ئاچچىقى كېلىپ، پۈتۈن يۇرتقا تاسقاقچىلىق سالسا قانداق قىلىمىز!

— قانداق بولاركىن تاڭ! — دېدى ئاۋۇت.

— سىلەر ئىككىڭلار يۇرتنىڭ چوڭى. مەسلىھەتلىشىپ كورۇڭلار! لېكىن مەن دېگەندەك بولسۇن، ئەگەر شۇنداق بولمايدىغان بولسا، ئىش چاتاق!

ئىنايەت سوپى بولارنى قالدۇرۇپ باجگىرنىڭ يېنىغا كەتتى ۋە ئۇلارغا بىر نىمىلەرنى شىۋىرلىغاندىن كېيىن، باجگىر بىردىنلا خوي قىلىشقا باشلىدى، ئۇ دەرھال يەنە بىر ئاپقۇر مۇسەللەس ئىچىپ، قولىغا قامچا ئالدى، دەلدەڭشىپ ئوتتۇرىغا چۈشتى ۋە غۇڭشۇپ:

— تارقال دېسە، يەنە ئوغرىدەك مارىشىپ تۇرىدۇ. بۇ نىمىلەرنىڭ جاجىسى قامچا! — ئۇ قامچىسىنى شىلتىپ ھەيۋە قىلىشقا باشلىدى. ئاندىن قاچا - قۇچا يۇيىۋاتقان جىنەستىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— بۇمۇ خېلى ئەپچىل بالىكەن؟ — دېدى - دە، مەسچىلىكتە جىنەستىگە قول ئۇزىتىپ، ئۇنىڭ ئىڭىكىدىن تۇتۇپ يۇقۇرىغا كۆتەردى. جىنەستە غەزەپلىنىپ ئۇنىڭ قوللىرىنى سىلكىپ تاشلىدى. بۇنى كورگەن قاۋۇل قوشتەك ئېتىلىپ كەلگەن بويى باجگىرنى كوتىرىپ يەرگە باستى ۋە كۆچەپ نىقتىدى. ھەرقايسىسى كېلىپ ھاي - ھوي قىلىپ قاۋۇلنى ئاجراتتى. باجگىر ئورنىدىن تۇرۇپ توپىسىنى قېقىپ ۋاقىردى:

— تۈفى!... قارايۈز مۇناپىق، زەينەپ غەزىۋىگە چىدىماي، ئۇنىڭ يۈزىگە تۈكۈردى.

باجگىر ئاخىرى كېرەم چال ۋە زەينەپنى باغلاپ، ئالدىغا سېلىپ ماڭدى. خەقنىڭ تولىسى دەرەخلىقلەرگە تارقاپ كەتكەن، نەق مەيداندا ئانچە كوپ ئادەم قالمىغان شارائىتتا، باجگىر ئۈچ ئادەمنى باغلاپ ئۆز ئادەملىرى بىلەن بۇ يەردىن قوزغىلىپ كەتتى.

(11)

شۇ كۈنلەردە بۇ تەۋەگە ئىككى تۈرپانلىق كېلىپ قالغان ئىدى. بۇ تەۋەنىڭ ئادەملىرى تۈرپان دىسە، ئاسماننىڭ قەھردە تۇرۇۋاتقان بىر شەھەرنى كوز ئالدىغا كەلتۈرەتتى، خۇددى رىۋايەتلەردە ئېيتىلغاندەك كونا تۈرپان دەپ ئاتايتتى. تۈرپانلىق كەپتۇ دىسە، جاڭگال تەۋەسىدىكىلەر خۇددى باشقا بىر دۇنيادىن كەلگەندەك ئاجايىپ ھىس قىلىشقان ئىدى. بۇلارنىڭ گەپ - سوزلىرىنى ئاڭلاپ تېخىمۇ ھەيران قېلىشتى ۋە ئۇزئارا كۈلۈشتى. مەيلى قانداق بولمىسۇن جاڭگال خەلقى تۈرپانلىقلارنى ياخشى كورۈپ قالغان ئىدى. موللازەيدىنمۇ خەقنىڭ دىتىغا ياقمايدىغان كىشىلەردىن ئەمەس. قايسىلا مالچىنىڭ ئويىگە بارسا قىزغىن مۇڭدىشىپ، خېلى چىقىشىپ قالغان ئىدى. گايىدا تۈرپان يادىغا كېلىپ قالسا، قولىغا چىققان بىرنىمىنى داپ قىلىپ، تۈرپان ناخشىلىرىنى ئېيتاتتى، بۇنداق چاغلاردا چوڭ - كىچىك ھەممىسى ئۇنىڭ ئەتراپىغا توپلىنىپ ناخشا ئاڭلايتتى. تۈرپان ناخشىلىرى گەرچە ئۇلار-

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

— دېمەكچىمەنكى، ئارامىزدا دۈشمەن بار دەپ! مانا بۇ دۈشمەنلەرنىڭ ئۆزى شۇ، باغلاڭلار!

زاكاتچى، ئىنايەت سوپى، يەنە بىرنەچچە كىشى بىرلىكتە كېلىپ قاۋۇلنى باغلىدى. باچكىر ئۇنى قامچا بىلەن بىر-ئىككىنى ئۇردى. بۇچاغدا كېرەم چال ئوتتۇرىغا چۈشۈپ:

— بېگىم، نىمە قىلغانلىرى بۇ؟ تېلى يوق ئاچىزنىڭ نىمە گۇناسى؟ — دېدى.

— سەن كىمسەن، تولا كاپشىما! — دېدى باچكىر غەزەپ بىلەن.

— تېلىسىز ئادەمنى باغلىغىچە ئىزا تارتساڭلىچۇ! مانا مەندەك ئادەمنى باغلاڭلار!

— باغلىمايدىغانمىدۇ — دەمسەن؟ باغلا بۇ قېرىنى....

شۇ ئەسنادا زەينەپ يۈگۈرۈپ كېلىپ ۋاقىردى:

— ھوي يۈزسىزلەر، ئاتامنى نىمە دەپ باغلايتتىڭ؟ قولۇڭنى تارت!

باچكىر زەينەپنى كۆرۈپ ھىجايدى:

— ھە .... زەينەپخان، ئەتىگەندىن مەن سېنى ئىزلەۋاتاتتىم، ھە .... خېلى چوڭلاپ قاپسەن - ھە!....

— مېنى ئىزلەپ نىمە قىلاتتىڭ؟! بۇ گۇناسىزلارنى قويۇۋەت!

— قويۇۋەت! .... قولغا چۈشكەن دۈشمەننى قويۇۋېتىدىغان ئىش يوق. زەينەپخان، ساڭا خېلى ئەقىل كىرىپ قاپتۇ، ئوبدان ئويلان، ئەمدى سەن پۈتۈن ئۆمرۈڭنى مەن بىلەن ئۆتكۈزۈشۈڭ كېرەك!

— بىزنىڭ يۇرتتا قوتانغا بورە تەگسە، بورىنى قوغ-
لايمىز، بۇ يۇرتتا قانداق قىلىدۇ؟ — دېدى موللازەيدىن.

— بىزنىڭ بۇ يەردە بورە يوق، ياۋا توڭگۇزنى قوغ-
لايدىغان ھەر - ھەر نەيزىلىرىمىز بار، — دېدى بىرسى.

— بىر ئوغرى كېلىپ قىزىمىزنى ئوغرىلاپ قاچسا، بۇنى
قانداق قىلماق كېرەك؟

— قوغلاش كېرەك! — دېدى بىر ياش ئىتتىككىلىك قىلىپ.

— باجگىرنى ئۆلتۈرگەنگە ئوخشاتقىلى بولامدۇ؟ — دېدى ھە-
لىقى پالچى.

— خۇدادىن ئىلتىماس تىلىسەك بولىدۇ! — دېدى بىرسى.

— مېنىڭچە بولغاندا بۇ ئوغرىنى دەرياغا تاشلىساق
بولىدۇ، — دېدى موللازەيدىن ۋارقىراپ، ... بىزنىڭ يۇرتتا
مۇنداق ئەسكىنى بورىغا يوگەپ ئوت قويىمىز. يۈرۈڭلار، مەن
بىلەن بارىدىغانلىرىڭ بىللە ماڭ، بارمايدىغانلىرىڭ قال،
توينى قىلىمىز، باجگىر دېگەن ئوغرىنى تۇرپانغا ئېلىپ بېرىپ
ئۆزەم جايلايمەن!

بىر توپ ياش موللازەيدىن بىلەن بىللە ماڭدى.....

— باجگىر ئۈچ ئادەمنى باغلاپ، ھەيدەپ مېڭىپ بىر
توقايلىققا بارغاندا، ئارام ئالماقچى بولۇپ توختىدى، قاۋۇل
بىلەن كېرەم چالنى باغلاق پېتى سەل نېرىدا قالدۇرۇپ،
زەينەپنى ئۆزى بىللە بۇيان ئېلىپ كەلدى... ئاندىن
خۇرجۇندىكى مۇسەللەس قاچىلانغان قاپاقنى ۋە ئاپقۇرنى،
پىشۇرۇلغان سوغاق گوشنى چىقىرىپ، ئەپچىل بىر يەردە ئول-
تۇرۇپ، ئاپقۇرغا مۇسەللەس قويدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ:

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

نىڭ ئاخشاملىرىغا ئوخشاپ كەتمەسمۇ، مۆكچى ئوخشاشتەك ھەس قىلىپ قۇلاق سالاتتى. بەزەن ئاھاڭلارنى يارىتىپ قالاتتى. ئۇمۇمەن شۇ تەۋەدىكى چوڭ - كىچىك ھەممىگە بۇ ئىككى تۇرپانلىق يېقىپ قالغان ئىدى.

بۈگۈنكى تويغا ئىككى تۇرپانلىقنى قاتناشتۇرىمىز دېگەن ياش بالىلار، ئۇلارنى قىچقىرىپ كېلىشكە كەتكەن، ئۇنىڭ ئىچىدە ھاشىممۇ بار ئىدى. بۇلار ئىككى تۇرپانلىقنى چاقىرىپ يېتىپ كەلگەندە، توي ۋەزىيىتى ئۆزگىرىپ كەتكەن ئىدى. كىشىلەر توپ - توپ بولۇپ تۆرتتىن - بەشتىن ئولتۇرۇشاتتى. توي بولىدىغان ئۆيدە بولسا، قېرى - ياش ئاياللار قىزلار قالغان ئىدى. ئاردىن بىرسى 41 قومۇلاق تېرىپ پال سېلىپ، ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى مولچەرلىمەكچى بولاتتى.

ھاشىم كېلىپلا ئەھۋالنى چۈشەنگەندىن كېيىن دەرھال ئۇلارنىڭ ئارقىدىن قوغلاپ ماڭماقچى بولدى. لېكىن بەزەنلەر ئۇنى توساپ: بارساڭ سېنىمۇ باغلىۋالىدۇ، دەپ يۈرەكزادە قىلىپ قويدى.

بەزى كىشىلەر: باچكىرگە يوغانچىلىق قىلغىلى بولمايدۇ، ئەگەر ئۇنىڭغا چېقىلىپ قويىدىغان بولساق، بىزنى ۋەيران قىلىۋېتىدۇ، دەپ قورقۇنچ سالاتتى. موللازەيدىن ھەممە سۆزنى ئاڭلاپ، خەلققە بىر نەچچە سوئال قويدى:

— ئۆيگە ئوغرى كەلسە، بىزنىڭ تۇرپاندا ئوغرىنى تۇتۇپ راسا ئەدىۋىنى بېرىمىز، بۇ يەردە قانداق قىلىدۇ؟ — دېدى.

— بىزنىڭ يۇرتتىمۇ ئوغرىنىڭ پايخىنىنى چېقىپ تاشلايمىز، — دېدى بىرسى.

باجگىر ئىنايەتنى قىچقىرىپ، ئۇنىڭغا ئاپقۇردىكى مۇسەللەسنى ئىچكۈزدى. ئاندىن ئۇنى بىر تەرەپكە تارتىپ:

— بۇ شاشلىق قىلىۋاتىمىز. بۇنى يۇۋاشلىتىدىغان ئامالنى قىلمىساق بولمايدۇ. سەن مەھەللىگە بېرىپ ھېلىقى نەمەت مىراپنىڭ ئۆيىنى تەييارلا، پاخلاندىن بىرنى سويۇپ قويسۇن. ئاندىن كىشمىشتەك مەجۇن تاپ. ئاخشاملىققا ناۋات چايغا ئارىلاشتۇرۇپ زەينەپكە ئىچكۈزۈۋەتسەك، ئۇ چاغدا مېنىڭ قۇچىقىمغا ئۆزىنى تاشلايدۇ، سېنىڭچە قانداق بولار؟

— توغرا، شۇنداق قىلايلى،— دېدى ئىنايەت،— ھازىرلا ماڭامدىمەن؟

— ماڭ.

ئىنايەت چىقىپ كەتكەندىن كېيىن باجگىر مۇسەللەس قويۇپ:

— زەينەپ سەن مېنى بىلىپ قوي! مەن دېگەن ئاۋات ناھىيىسىدىكى زوردۇن بەگنىڭ بالىسى. باجخانىدا چوڭ مەنسەپنىڭ ئىگىسى. ماڭا قارىغىنا، بۇ جاڭگالنىڭ ھەممىسى مېنىڭ، سەنمۇ مېنىڭ. جېنىم زەينەپ، مەن خوش بولاي، قولۇمنى ياندۇرماي بىر ئىچىۋەتكىنە... ئىچمەمسەن، بوپتۇ. سەن ئۈچۈن ئۆزەم ئىچىۋېتەي!

باجگىر ئاپقۇرنى بوشىتىپ يىراققا چورۇپ تاشلىدى. ئۆزى خېلى كەيىپ بولۇپ قالغانلىقتىن، بۇ كەڭتاشا ئورماندا ئىچىدىكى دۇتىنى چىقىرىۋېتىش ئۈچۈن، قانداقتۇ — بىر غەزەلنى توۋلىماقچى بولۇپ، بويىنىنى خورازدەك سوزۇۋاتقاندا، ئارقا تەرەپتىن قاۋۇل كېلىپ، كوتىرىپ يەرگە باستى. باجگىر

— زەينەپ، مەن ساڭا بۇ ئاپقۇردا مۇسەللەس تۇتتۇم، بۇنىڭ بىلەن كۆڭلۈمنى تۇتىمەن. لېكىن سەن بۇنى چۈشىنىشىڭ كېرەك. قەدرىگە يېتىشىڭ كېرەك. قولۇڭنى يەشتۈرۈۋېتەي، بۇنى ئىچىپ، كەڭ - كۇشادە يېشىلىپ ئولتۇرۇپ، بولبۇلى گويادەك سايراپ ئولتۇرساڭ نېمە دېگەن ياخشى، قېنى بىر ئىچىۋەتكىنە!— دېدى باجگىر.

— تۇفى ...... ئىت!

باجگىر تۇيۇقسىز بېرىلگەن زەربىدىن چۆچۈپ، ئۆزىنى ئەپقېچىپ يەنە ھىجايدى:

— نادانلىق قىلما! مەن سېنى ئۇزاقتىن بۇيان ياخشى كۆرەتتىم، ئەگەر ياخشى كۆرمىگەن بولسام، ئىشقى - مۇھەببەت بىلەن تولغان مۇسەللەسنى تۇتمىغان بولاتتىم. خەير، نادانلىقتە! بوپتۇ، ئۆزەم ئىچىۋېتەي.

ئاپقۇرغا يەنە بىرنى تولدۇرۇپ:

— بۇنىڭغۇ ئىچەرسەن. بۇنى ئىچمىدىغان بولساڭ، بىز ھازىر تۇرۇۋاتقان جاڭگال، مۇشۇ دەريا بويلىرى، گۈل - چېچەككە پۈركىنىپ، جەننەتكە ئايلىنىدۇ— نېمە دېگەن ياخشى. سەنمۇ شۇ ئانلا باغۇ - بوستان، گۈلى - رەيھانلار ئىچىگە كىرىپ ھۇزۇر قىلىسەن، راھەت دېگەن مانا بۇ يەردىكەن دەپ قالىسەن. ئۇنداق قىلما، بۇ قېتىم قولۇمنى ياندۇرماي، تۇتقان گۈلۈمنى سۇندۇرماي ئىچىۋەتكىنە!— باجگىر ئاپقۇرنى تەڭلەپ يېقىن ئېلىپ باراتتى، زەينەپ تېپىپ يېقىن كەلتۈرمەيتتى.

— ھەي - ھەي، شاشلىق قىلمىۋاتقىنىڭنى قاراڭلار،—

شىلدىر - شىلدىر قومۇشقا،
تويىنى بۇزدۇڭ نىمىشقا؟
ئىچى يامان، ئۇزى ئەسكى،
كوڭلى قارا بولغاچقا!

شىلدىر - شىلدىر قومۇشقا،
چىدامدىكەن بىر مۇشقا،
بورە - قاشقىر ئاق قاشقا،
يەر تىلغاپتۇ بىر چوشقا.

كالتەك - چوماق ئۇچلاشىپ،
خەلق چىقتى قوغلاشقا،
نەيزە كالتەك - تۇش - تۇشتىن،
ئادەم كەلدى قاش - قاشتىن،
قاپساپ كەلدى باغلاشقا،
قول - بويىنىنى تولغاشقا.

مىس قازاننى قىزدۇرۇپ،
باش كوزىنى داغلاشقا،
ئىت تېرىسىنى كەيدۇرۇپ،
رەھمى قىلدۇق ياغلاشقا.
تاتىلغۇچتا — تاتلاشقا،
خەلق بىلەن ئۇچلەشكەن —
باجگىر چۇشتى يىغلاشقا...

www.uyghurkitap.com

تويۇقسىز زەربىدىن قىيا - چىيا ۋاقىراپ كەتتى. كېرەم چال. زەينەپلەرنى بوشىنىپ كەلدى. موللازەيدىن ۋە باشقا ياشلار ئولاش - چولاش كېلىپ، باجگىرنى ئورماقچى بولۇشتى. موللازەيدىن توختاڭلا دەپ ياشلارنى توختىتىپ، باجگىرنى ئاجرىتىپ، ياقىسىدىن ئالدى:

— ئەرگە بىر نوۋەت، يەرگە بىر نوۋەت دەپتىكەن. باياتىن سەن باشقىلارنى باغلىسەن، ئەمدى بىز سېنى باغلايمىز! - موللازەيدىن باجگىر، زاكاتچى ۋە ھېلىقى غالچىنى باغلاپ، ئالدىغا سېلىپ ھايداپ ئېلىپ ماڭدى. بۇلارنى توي بولماقچى بولۇۋاتقان يەرگە يەتكۈزۈپ بېرىپ، باغلاق پېتى تۇرغۇزۇپ، تويىنى داۋاملاشتۇردى. بۈگۈنكى ئۈچ توي كۆڭۈلدىكىدەك بولدى، ھەممە ئادەم خوشال - خورام توي ئوينىدى.

نىكا ئوقۇلۇپ، ئاش تارتىلىپ بولغاندىن كېيىن بىر توپ ياشلار، نەغمىچىلەر بىر چەتتە مۇزىكا چېلىپ، ناخشا توۋلاپ، ئۇسسۇل ئويناپ كۆڭۈل ئاچتى. باغلاقلىق باجگىرنى ئەكېلىپ ئوتتۇرىغا توختىتىپ قويۇپ، موللازەيدىن ئوتتۇرىغا چۈشۈپ ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئوينىدى:

شىلدىر - شىلدىر قومۇشقا،
ئوتنى ياقتىڭ نېمىشقا؟
سېنىڭ قىلغان ئىشىڭغا،
بىزگە ھەيران—
سەنمۇ ھەيران بۇ ئىشقا!

لىقىنىڭ سوزىنى قىلىشىپ كۈلۈشمەك قىلىشتى. تۇرپانلىقلار
بولسا، باجگىر بىلەن زاكاتچىنى بىرقانچە كۈن سۆرەپ يۈ-
رۈپ، نەچچە قېتىم سۇغا تاشلايمىز دەپ قورقىتىپ، ئۆۋە
قىلدۇرۇپ، ئۇرغۇن ۋەدە ئالغاندىن كېيىن قويۇپ بېرىپ-
تىمىش......

(12)

بۈگۈن تۇرپان باشقىچە ئىدى. ھاۋادا زەررىچە بۇلۇت
يوق. قوياش پۈتۈن مېھرى بىلەن تۇرپان ئويمانلىقىغا نۇر
چاچماقتا. كۈن نۇرىنىڭ يەرگە تېگىپ قايتقان ھارارىتى
گويا نېپىز شايىدەك يەلپۈنلاپ يۇقۇرى كوتىرىلمەكتە ئىدى.
بۈگۈن مۇشۇ ئىسسىققا قارىماستىن پۈتۈن تۇرپان خەلقى،
پۈتۈن يۇرت گويا سەلدەك يەمشى تەرەپكە ئاقماقتا. يىراق -
يېقىن يېزىلاردىن ئات - ئېشەكلىك ۋە ھارۋىلىق كېلىۋات-
قان ئادەملەر يارغول تەرەپتىن، سەيدىخان تەرەپتىن كېلىپ،
يەمشىنىڭ تاختا كوۋرۈك دەپ ئاتىلىدىغان دەل - دەرەخلىق
سالقىن يېرىگە توپلىنىپ، تەقەززالىق بىلەن مېھمان كۈت-
مەكتە ئىدى. بۈگۈن بۇ يەرگە ئالتە جۈپ ناغرا - سۇنايچىلار
جەم بولغان، قازانلار ئېسىلغان، توكاك، سىۋەتلەرگە ئۈزۈم،
شاپتۇللار قاچىلانغان، ھەممە نەرسە ئېزىز مېھماننىڭ كېلىشىگە
ئاتاپ قويۇلغان ئىدى.

كىشىلەر تەقەززالىق بىلەن يولغا قاراشماقتا. بەزەن
ياشلار دەرەخلەرگە يامىشىپ چىقىپ، تېخىمۇ يىراقلارغا

شىلدىر — شىلدىر قومۇشقا،
ئوتنى ياقتىڭ نىمىشقا؟
چاغلىماستىن ئۆزەڭنى،
ئەمدى چىقتىڭ يانپاشقا.
ئاغزى تەگدى ئاق تاشقا،
بېشى تەگدى كۆك تاشقا!

چاغلىماستىن ئۆزەڭنى،
تويىنى بۇزدۇڭ نىمىشقا؟
ئۆزەڭ ئەسكى، ئىچىڭ يامان
كۆڭلۈڭ قارا بولغاچقا.
....

مولla زەيدىن ئۇسۇلنى ئويناپ، ناخشىنى ئېيتىپ، ھەر بىر سۆزنىڭ ئورانىغا قاراپ باجگىرنى نوقۇپ، ھەممە ھەركەتنى رىتىم بىلەن ئورۇنلاپ، مەيدانىنى قىزىتقان ئىدى. باجگىر بولسا، خەلقنىڭ لەنەت - نەپرىتى ئاستىدا مەسخىرە بولۇپ، خۇددى سۇغا چۈشكەن چاشقاندەك شۈمشىيىپ تىترەپ تۇردى.

توي ئاخىرلاشقاندىن كېيىن مولla زەيدىن باجگىرنى، زاكاتچىنى باغلاپ ئېلىپ ماڭدى. يولدا ئۇچرىغانلارغا: باج يىغماي، ئويناپ يۈرگەنلەرنى دوتەي يامۇلغا ھەيدەپ كېتىۋاتىمەن، — دېدى.

دەريا بويىدىكى مالچىلار، خېلى ئۇزاققىچە بۇ تۇرپان-

كۆز ئۈزمەستىن نەزەر تاشلىماقتا ئىدى. ئاخىرقى مىنۇتلار يېقىنلاشماقتا. «كەلدى، كەلدى» دىگەن سۆزلەر چىقتى. پۈتۈن خەلق شۇئانلا تەۋرەپ كۆتۈۋېلىشقا تەييارلاندى. ناغرىچىلار ناغرىلىرىنى تەڭشەپ كوردى، چىلىپ كەتكەنلىرىگە سۇ پۈركۈپ بوشاتتى. سۇنايچىلار لىۋىرلىرىنى يۇمشىتىپ، سىناپ كوردى. تارقالغان خەلقلەر توپلىشىپ تۈرۈشتى، ئىش قىلىپ پۈتۈن مەيدان جانلانغان ئىدى.

يىراقتىن ئۈچ ئاتلىقنىڭ قارىسى كورۈندى. بۇ تەرەپتىن 20 - 30 ئاتلىق ئالدىغا بېرىش ئۈچۈن ئات سالدى. ئاتلىقلار قويۇندەك چاپسان كوزلىگەن يېرىگە يېتىپ بېرىپ، مېھمان بىلەن كورۈشۈپ ئامان - ئېسەنلىك سوراشقاندىن كېيىن ئانچە ھايال بولمايلا ھەممىسى بىرلىكتە بۇ تەرەپكە مېڭىشتى. مېھمان 300 مېتىر چامىسىدا يېقىنلاپ كەلگەندە ناغرا شادىيانىگە چېلىندى. پۈتۈن مەيدان ھاياجان ئىچىدە كوتىرەڭگۈ روھقا تولغان ئىدى. ئاتلىقلار يۈز مېتىرگىچە يېقىنلاشقاندا، خەلق توپى تەۋرەپ ئالدىغا قوزغۇلدى.

قىممەتلىك مېھمان — موللازەيدىن خەلقنىڭ بۇ قەدەر ھورمىتىگە جاۋابەن يىراقتىنلا ئاتتىن چۈشۈپ كىشىلەر بىلەن قۇچاغلىشىپ ياكى قول ئېلىشىپ كورۈشتى. خەلقنىڭ كوپلىگىدە قايسى بىرسى بىلەن قول ئېلىشىپ ئۈلگىرەلمىسۇن؟ ئاخىرى خەلق توپى ئۇنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ ئىگىز كوتەردى. بارىكاللا ئېيتىپ ئاسمانغا كوكلەتتى. داغدۇغا، چوقان - سورەن يەر-جاھاننى لەرزىگە كەلتۈرگەن ئىدى. بۇگۈنكى قارشى ئېلىش،

بۇلاق سۈيى قىيىلسا،
ئايغى دەريا بولۇر
دوستلار كۆڭلىدە بولسا،
ئاخىرى بىللە بولۇر
پەر يادەي ....

مولللازەيدىن بۇ كىلاسسىك ناخشىنى ئېيتىپ، چەمبەر شەكلىدە تۇرغان ھەممە ئادەم بىلەن يۈز كۆرۈشتى. ئۇنىڭ جامالىنى كۆرگەن خەلق قاتتىق ھاياجانغا تولۇپ، بەزەنلىرى كۆزىگە ياش ئالغان ئىدى.

— ئىنىم، سېنى خۇيمۇ سېغىندۇق! — ناخشا ئاخىرلاشقان ھامان ئىسرائىل تۈگمەنچى ئوتتۇرىغا چىقىپ مولللازەيدىننىڭ پوتىسىدىن (بەلۋاغ) تۇتۇپ تەلمۈردى، — بەكمۇ ئۇزاق يوقاپ كەتتىڭ! نەچچە يىلدىن سەن يوق، خۇددى يۈرىكىمىز يوقتەك، بىر يېرىمىز كەمدەك بىلىنىپ تۇردى. سەن كېلىۋىدىڭ، كۆڭلىمىزمۇ پۈتۈن بولۇپ قالدى. دېگەن بىلەن راسا ۋاقتىدا كەلدىڭ!

مولللازەيدىننى خەلق غۇژمەكلىشىپ ئوتتۇرىغا ئېلىۋالدى. ئىسرائىل تۈگمەنچى خەلققە ۋاكالىتەن يەنە بىر مۇنچە سۆزلەپ، ئاندىن مولللازەيدىننى راسلانغان جايغا ئولتۇرغۇزۇپ ئاش تارتتى. ھەممە خەلق بۈگۈنكى كۈتۈۋېلىش شاراپىتىدىن بەھرىمەن بولۇپ تاماق يېدى. ئەڭ ئاخىرىدا ئىسرائىل تۈگمەنچى مۇنداق دېدى:

— زالىملار تولىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ

www.uyghurkitap.com

بۈگۈنكى كۆرۈشتە تۇرپان خەلقى بىلەن موللازەيدىن ئوت-
تۇرىسىدىكى مۇھەببەتنىڭ ئەڭ نازۇك، ئەڭ نەپىس ھەقىقى
يالقۇنلىرى نامايەن بولغان ئىدى.

ناغرىچىلار ۋە ئەتراپتىكى بىر توپ خەلق ۋە ھاپىزلار
ناخشا باشلىۋەتتى:

كۆرگىلى كەلدىڭلىمۇ، كۆيدۈرگىلى كەلدىڭلىمۇ؟
كۆيۈپ ئۆچكەن ئوتلىنى ياندۇرغىلى كەلدىڭلىمۇ؟
يارەي ... ۋاي ۋاي سەنەم.

چوڭ كىچىك ھەممەيلەن بىلىدىغان بۇ «تۇرپان سەنە-
مى» مىڭلىغان خەلقنىڭ ئومۇمى خورىغا ئايلانغان ئىدى. قى-
رى - ياش، ئەر - ئايال ئورغۇن كىشىلەر قىن - قېنىغا پات-
ماي ئۇسۇلغا چۈشكەن ئىدى. بۈگۈنكى ناخشا، بۈگۈنكى ئۇ-
سۇل كۆڭۈلدىكى ئوز مېھمىنىنى كۆتۈۋېلىش يۈزىسىدىن بەكمۇ
سەممى ئىدى. شۇ تاپتىكى خەلق توپى چايقىلىۋاتقان دېڭىز-
دەك كۆرۈنەتتى.

لېكىن ھەممە خەلق موللازەيدىننىڭ ناخشا - ئۇسۇللى-
رىنى سېغىنغان، شۇڭا ئۇنىڭمۇ ناخشا ئېيتىشىغا تەقەززا ئىدى.

موللازەيدىنمۇ خەلقنىڭ ئارزۇسىنى ئورۇنلاشقا ھەر
قاچان تەييار ئىدى:

زىمىستان كۆرمىگەن بۇلبۇل
باھارنىڭ قەدرىنى بىلمەس،
جاپانى چەكمىگەن ئاشىق
ۋاپانىڭ قەدرىنى بىلمەس

راج قىلىدىلەر. ئۆز ئىختىيارلىرىچە ئالۋاڭ - ياساقنى زىيادە قىلىپ، لەھەڭ كەبى يالماپ يۇتۇپ، يىلان كەبى نەشتەر ئۇرۇپ، ئەلنى زارى - زار قاخشاتتىلەر. يەر-زېمىنلىرىمىزنى تارتىپ ئېلىپ يەپ كەتتى ۋە ئۆز يەر-لىرىگە قوشۇپ ئالدىلەر. ناھەق بولدى دېسەك باشىمىز-غا قامچا - توقماق بىلەن ئۇردىلەر. بوينىمىزغا تاقاق، پۇتىمىزغا كىشەن سالدىلەر. يەر بېجىنى ئېغىرلىتىپ دېھقانلارنى خانىۋەيران قىلدىلەر. بىز تۇرپان خەلقى ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلادۇرمىز، بىز ھوكۇمەتكە يەر بېجى تولىگەندىن تاشقىرى، شەرئى ئىسلامىيەت ئۈچۈن ئۆشرە - زاكات بېرۇرمىز. بىز بۇ ئۈچ قەۋەت ئېغىرچى-لىق ئاستىدا قاتتىق زۇلۇم كورەردۇرمىز. بىزلەرگە زەررىچە ھۆررىيەت يوق. ۋاڭلارغا، مەنسەپدارلارغا ئۈچ كۈنلۈك يىراقتىن تۇرۇپمۇ كوز تىكىپ قارىيالمايمىز. نى-مىنى ئالىمىز دېسە شۇ نەرسىنى بىزدىن ئالۇرلەر، باققان ياخشى ئاتلىرىمىزنى ھەق تولىمەي تارتىپ ئالۇرلەر، بۇ ئۇچۇقتىن - ئۇچۇق بۇلاڭچىلىق ئەمەسمۇ؟ ۋاڭ غوجىلار، مەنسەپدارلار زىيادە ئىسراپخورلۇق بىلەن ئەيشى - ئىشرەت بەزمىلىرى ئوينايدۇرلەر. بىچارە خو-تۇن - قىز ھەمشىرىلەرنى ئۆزلىرىنىڭ خوشلۇغى ئۈچۈن ئوسۇلغا سالادۇرلەر. بۇ سەۋەپتىن پۇقرالار ئۆزقىزلىرى-غا، كېلىنلىرىگە، ئەركەكلەر ئۆز خوتۇنلىرىغا ئىگە بولال-مايدۇرلەر، بۇ خورلۇق بىز پۇقرالارنىڭ جېنىمىزغا بەك پاتتى. سەۋرى - تاقىتىمىز تۈگىدى. ھازىر پۇقرالار

زۇلمى جېنىمىزغا پېتىپ، چىداپ تۇرغىنىمىزدەك ھالىمىزنى قوي-
مىدى. بىز يۇرت نامىدىن ئەرز خېتى تەييارلىدۇق، سېنى
ۋەكىل تەيىنلىدۇق. سەن بۇ ئەرزىمىزنى بېيجىڭ خانىغا ئا-
پىرىپ كۆرسىتىپ، ئۇچۇر ئېلىپ كېلىپ بەرمىسەڭ بولمايدۇ.
بۇ ئىشنى سەندىن باشقا ھېچكىم جايلاشتۇرۇپ كېلەلمەيدۇ.

— شۇنداق، شۇنداق!...

خەلق توپى ئىچىدىن تەستىق ئاۋازلىرى كۆتىرىلدى.

ئابدۇرېھىم قارى ئاق رەختكە يېزىلغان ئەرزخەتنى ئو-
قۇشقا باشلىدى. ھەممە ئادەم خۇددى كۆلنىڭ سۈيىدەك جىم-
جىتلىق ئىچىدە ئاڭلىدى:

ئەرز

بۈيۈك چىننىڭ خاقان، خۇرشىدى ماھى تابان، تۇغ-
لىرى گەردۇ - نامايان، شەۋكەتلىرى بەلەند ئاسمان،
دۈشمەنلىرى خانۇ ۋەيران، پايتەختىنى بېيجىڭدا قۇرغان
خان ئالىيلىرىغا! بىزلەركى تۇرپان پۇقرالىرىدۇرمىز.
شۇل توغرىدا ئەرز بايان قىلىمىزكى، بېيجىڭ بىلەن
تۇرپان ئاراسى ئاسمان بىلەن زېمىن ئارىسىدەك يىراق.
ئاھ دىسەك ئاھىمىز، يىغلىساق ئاۋازىمىز يەتمەيدۇرلەر.
بېيجىڭدىن مەنسەپ - ئەمەل تۇتۇپ بىزگە باش بولۇپ
تۇرغۇچىلار قاشقىر بولسا قاشقىر مىزاجىنى، بورە بولسا،
بورە مىزاجىنى قوللىنىپ، ئۆزى بىلگەنلىرىچە باشباشتاق-
لىق قىلىپ، بىز پۇقرالارغا زۇلۇم سالدىلەر، زىيان
زەخمەت يەتكۈزۈپ، مال - ۋارانلىرىمىزنى تالان - تا-

كۆرۈلمەيتتى. بەلكى خوشاللىق، ئۈمىتۋارلىق كۆرۈنەتتى.

خەلقنىڭ تەنتەنىسى ئىچىدە مېھمان بولدى. زىياپەت ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، خەلق بىلەن خوشلىشىپ، دەرھال بېيجىڭغا قاراپ ماڭماقچى بولدى. ئۇنىڭ خىيالىدا ئۆيگە بېرىش، ئايىمخان بىلەن كۆرۈشۈش، بىر جۈپ بالىسىنى ئەركىلىتىپ سۆيۈپ ئۆتۈش نىيىتى بولسىمۇ، خەلقنىڭ دەرت - ئەلەملىرىنى ئويلاپ ھەممە نەرسىنى ئۇنۇتقان ئىدى. ئۇنىڭ ئوي - خىيالى قانداق قىلىپ خەلقنىڭ ئۆزىدىن كۈتكەن ئارزۇ - تىلەكلىرىنى تېزدىن ئەمەلگە ئاشۇرۇش بىلەن بەنت ئىدى......

موللا زەيدىن قاتار - قاتار مەھەللەرنى، ساي بويلىرىنى بېسىپ ئۆتمەكتە. ئۆز يۇرتىنىڭ تۇپراقلىرىغا ھوزۇرلىنىش ۋە ئىپتىخارلىنىش بىلەن قاراپ ناخشا ئېيتىپ ماڭماقتا ئىدى:

قارا ئېتىم قارا يايلا،
قارا - ئالا ئارغامچا.
ئىگەر - توقۇم يەردە قالسا،
قولۇمدا قامچا.

ئىسسىق قېنىم ئېقىپ - ئېقىپ،
قالسا بىر تامچا.
توختىماسمەن مۈشكۈل كۈنلەر،
كەلسە ھەر قانچا!

ئاي ئالدىمدا كۈن كەينىمدە،
دەردىم ئىچىمدە.

زۇلۇم - سىتەمگە قارشى تۇغ تارتىپ غەليان كۆتۈرۈش گىرداۋىغا بېرىپ يەتتى. ئەگەر بۇ غەليان كۆتۈرۈلمىسە، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە پۈتۈن يۇرتقا يامراپ، ئۆرتەپ تاشلىغۇسى. ئەمدى بىزنىڭ سەۋرى قاچىمىز تولدى. ناۋادا بىزنى تېخى پۇقرادارلىق قىلسۇن دەيدىغان بولسا، بىزنىڭ بىر قانچە تەلەپلىرىمىز بار. شۇنى بىر تەرەپ قىلىپ بېرۇرلەر. بىرىنچى، پايتەختتىن كۈچلۈك، قابىلى-يەتلىك ۋەكىل ئەۋەتىپ، خەلقنىڭ دادى - ئەھۋالىغا يەتسۇن؛ ئىككىنچى، ۋاقىتلىق تۈزۈملەر بىكار قىلىنسۇن، ئولار-نىڭ نوخولىسى ئېلىنسۇن، ئۈچىنچى، پۇقرالاردىن تارتىپ ئالى-غان ۋە ئۆزلىرىگە قوشۇپ ئالغان يەر، سۇ، زېمىنلەر ئۆز ئىگىلى-رىگە قايتۇرۇپ بېرىلسۇن؛ تۆتىنچى، زالىملارنىڭ ئۆز خاھىشى-چە يۈرگۈزگەن جازا چارىلىرى، ئۆز ئالدىغا قۇرۇۋالغان زىندان - ھەپسىلىرى چېقىپ تاشلانسۇن. ھەر قانداق زۇلۇم تورلىرى كېسىپ تاشلانسۇن. يۇقۇرقى تەلەپلىرى-مىز ئىجرا قىلىنمىسا، بىزنىڭ نالە - پەريادلىرىمىز ئاس-مان - زېمىننى زىل - زىلىگە كەلتۈرگۈسى. بىز تۇرپان خەلقى ھەر ئېھتىمالنىڭ ئالدىنى ئېلىپ ئۇشبۇ ئەرزىمىز بىلەن بىرلىكتە ئۆز ۋەكىلىمىزنى ئەۋەتتۇق. ئېھتىۋارغا ئېلىپ چارە - تەدبىركورۇشلىرىنى ئۈمەت قىلىمىز......

ئىسرائىل ئاخۇن، ئابدۇرېھىم قارى

جەمى 40 - 50 ئادەمنىڭ قولى بېسىلدى.

مولا زەيدىن خەلقنىڭ ئەرز خېتىنى تاپشۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ چىرايىدا قىلچىمۇ سەممىيەتسىزلىكنىڭ ئالامەتلىرى

— ھىم... — ۋاڭ بېشىنى سەل - پەل لىڭشىتىپ قو-
لاق سالدى ۋە قوشۇمىسىنى تۈردى.
— ئاڭلىساق ئەمدى ئۇ بېيجىڭغا مېڭىپتۇ، دەيدۇ.
— نېمە؟! - ۋاڭ بىردىنلا چاچراپ ئاچچىغى بىلەن
سورىدى.
— خوش... بېيجىڭغا مېڭىپتۇ!
— نېمە قىلغۇدەك؟
—خوش ... ئاڭلىساق يۇرت خەلقى بىزنى خانغا گولاپتۇ
(ئەرز قىپتۇ) خەت كوتىرىپ بارغۇدەك دەيدۇ.
— كىمنى گولاپتۇ؟! - ۋاڭنىڭ كوزلىرىدىن ئوت چاق-
ناپ كەتكەندەك بولدى.
— خوش... گولاق خەتتە (ئەرز خەتتە) بولەكچىلا
گەپلەر بارغا ئوخشايدۇ. گاڭ غوجام بىزنى ئەزدى، چىدۇغۇ-
دەك ھالىمىز قالمىدى، بىز ئەمدى كوتۇرەلمەيمىز، تەييار بو-
لۇپ كەتتۇق دەپتۇدەك.
— مەن خەقنى موپاڭغا قېتىپتىمەنمۇ؟!
— خوش... شۇنى دىسىلەرا!
— بېيجىڭ دىگەنگە بىز بارىدىغان جاي، ئۇ يالاڭتوش-
كە نېمە قويدى!
— خوش... شۇنى دىسىلەرا، — دىدى غوجا كاھ سو-
زىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — موللازەيدىن دىگەن جىم تۇرمايدى-
غان، بىر يەرگە سىغمايدىغان بىر نېمە، يۇرتقا پاتماي
ئالتىشەھەر، تەرەپكە قېچىپ كەتكەن. ئەمدى يېنىپ كېلىپ يەنە
جىم ياتماي بېيجىڭغا مېڭىپتۇ. ئۇ، نەدە بولسا، شۇ يەردە

تۇرۇپ بولماس ناله - زارغا،
خەلقىم ئىچىندە.

كۈندۈز كۈنى، تۈنگە ئۇلاپ،
ماگدىم كېچىندە.
خەلقىنىڭ ئەرزىنى كوتىرىپ ماگدىم،
ئۈممەت ئىچىندە.
ئايارەي ئۈممەت ئىچىندە......

(13)

ئىگىز - ئىگىز تاملار بىلەن ئورالغان ۋاڭنىڭ ئوردىسى، بالىخانىلىق ئۆيلەر، ئوز پېتى يەنىلا ھەيۋەتلىك كورۈنەتتى، ۋاڭنىڭ مېھمانخانىسىمۇ ئاۋالقىدەك ھەشەمەتلىك، ۋاڭ بولسا يەنە شو قېلىن كورپىلەر ئۈستىدە ياتپاشلاپ ياتاتتى. غوجا كاھ ئالدىراش كىرىپ كەلدى:

- دات!... - دىدى غوجا كاھ تازىم بىجا كەلتۈرۈپ، - ھىلىقى موللا زەيدىن دىگەن يېنىپ كەپتۇدەك! تۈرپان خەلقى قومۇرۇلۇپ يەمشىگە ئالدىغا چىقىپتۇدەك! ئالتى جۈپ ناغرىنى چېلىپ، سۇنايلارنى تارتىپ، خەق دىگەن موللا زەيدىننى ئاسمانغا كوتىرىپ سۈلۈنلا① ئىشلارنى قىپتۇدەك! خەقنىڭ جېنى ئىچىگە پاتماپتۇ، قىگغىراق توشنىڭ② نىمىسىگە ئۈنچىۋالا قىلىدىكىن تاڭ!

---

① سۈلۈنلا - باشقىچىلا - ئاجايىپلا.
② قىگغىراق توش - ئورۇق ئەت - گاداي.

مولللازەيدىن ئۆز ئۆيىگە بېرىشنى ئويلىمايتتى، چۈنكى ئۇنىڭ ئۆيى ئوردىغا يېقىن ئىدى. ناۋادا ئۆيىگە بارسا، ئوردا خەۋەر تېپىپ، بىرەر چاتاق چىقىرىپ ئۇنى قىمىر قىلدۇرماسلىقى ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئۆيىگە بېرىشنى ئويلىماي ئۆز يولىنى بېسىپ ھەدەپ ئىلگىرىلىمەكتە. لېكىن ئۆز ئۆيى جايلاشقان مەھەللە دەرەخلىرىگە يېقىنلاشقاندا، ئۇنىڭ يۈرىكى ئىختىيارسىز سوقۇشقا باشلىدى، مانا ئەمدى ئۇ مەھەللىنىڭ شەرقىي تەرىپى بىلەن يانداپ ماڭدى. لېكىن كۈتۈلمىگەن بىر ۋاقىتتا ئوغلى قاھارجان بىلەن قىزى سەتىرەم يان تەرەپتىن پەيدا بولدى. بالىلار «ئاتام كەپتۇ، ئاتام كەپتۇ!» دەپ يۈگۈرۈپ كەلمەكتە ئىدى. ئايىمخانمۇ بالىلارنىڭ كەينىدىن ئالدىراش كېلىۋاتاتتى. مولللازەيدىن دەرھال ئىشەكتىن چۈشۈپ بالىلىرىنى كۈتتى. بالىلار يېتىپ كەلگەن ھامان قۇچاقلاپ كوتىرىپ ئۇلارنىڭ مەڭزىدىن سويدى. ئاتىسىنىڭ بوينىدىن قۇچاقلاپ ئەركىلەۋاتقان بالىلارنىڭ جېنى ئىچىگە پاتماي قالدى. ئاخىرىچە ئايىمخان يېتىپ كەلدى:

— تووۋا، تووۋا ئۆيۈم بار، بالىلىرىم بار دەپ خىيالمۇ قىلمايدىكەنسىز!- دەپ كوزىگە لىققىدە ياش ئالدى.

— بۇ گۇنا مەندە،— دىدى مولللازەيدىن يەرگە قاراپ سەل تۇرۇۋالغاندىن كېيىن،— خەلق....

— خەلق، خەلقلا دەيدىكەنسىز، ئۆيىمىزدە جىم تۇرۇپ بالىلىرىمىزنى بېقىپ چوڭ قىلسىڭىزمۇ خەلق بولىدۇ،— دىدى ئايىمخان ئۆپكىلەپ، ئۇنىڭ كوزىگە لىققىدە ياش تولغان ئىدى.

جودا چىقىدۇ، بېيجىڭغا بارسا ئۇ يەرنىمۇ بىر مۇنچە ئېلىشتۈرىدۇ دېسىلىرا!

— ئۇ بېيجىڭغا بارسا، بىز بۇيەردە نېمە قىلغۇدەكمىز؟...

— خوش!...

— ئۇنى تۇتۇپ، سانجاپانىڭ بورنىغا ئۇچرىتىۋەتسەكلا تۈگەشمەمدۇ!

— خوش!...

غوجا كاھ بۇيرۇق ئالغاندىن كېيىن تازىم قىلىپ ۋاڭنىڭ ئالدىدىن چىقتى - دە، ئەسكەر باشلىقى قاسىم لوۋېيغا بۇيرۇقنى يەتكۈزدى. شۇ زامان 30 ئەسكەر ئاتلىنىپ موللا زەيدىننى قوغلاشقا تەييارلاندى.

موللا زەيدىن باشقىلار گۇمان قىلمىسۇن ئۈچۈن ئېشەك مىنىپ ماڭغان ئىدى. ھەر قانداق كىشىنىڭ ئېشەك مىنىپ بېيجىڭغا ماڭمايدىغانلىقىنى ھەممە بىلىدۇ. چۈنكى بېيجىڭ بەك يىراق ئىدى. كۆرگەن - بىلگەنلەر ۋە ئوردىدىكىلەر موللا زەيدىن ئالتە شەھەردىن يېنىپ كېلىپ، ئۆيىگە كېتىۋېتىپتۇ دەپ قالسۇن ئۈچۈن ئاتايىن شۇنداق قىلغان ئىدى. بىراق ئوردا ئاللىقاچان خەۋەر تاپقان ئىدى. موللازەيدىن بۇنىڭدىن بىخەۋەر، بولنى ئاستا خىرامان بېسىپ، گويا پۈتۈن يۇرت، پۈتۈن مەھەللىلەر بىلەن خوشلاشماقتا، ئېرىق - ئۆستەڭ سۇلىرى شىرىلداپ، يول بويىدىكى دەل - دەرەخلەرمۇ تازىم قىلىپ گويا موللازەيدىننى ئۇزاتماقتا ئىدى.

— بۇ قېتىم.... خەلقنىڭ ئەرزى — ھالىنى يەتكۈزۈپ ھەل قىلىپ كەلسەملا، ئۆيدىن قىمىر قىلمايمەن! — دېدى موللازەيدىن ئوڭايسىزلانغان ھالدا كۈلۈپ.

— ئاتا، ئاتا، يەنە نەگە بارسەن؟ — باللار تەڭلا سوئال قويۇپ، گەپىنىڭ بېلىگە تەپتى.

— پېچانغا! — دېدى موللازەيدىن.

— قاچانلىققا كېلىسەن؟

— جېنىم باللىرىم، ئەتىلا يېنىپ كېلىمەن!

باللار چۆمپۈتكەن بولسىمۇ، ئايىمخان چۆمپۈتمەي داۋاملىق كوز يېشى قىلىپ، ياقىسىنى تۇتقان ھالدا:

— تووۋا، تووۋا، بۇ ئادەمنىڭ دەپ تۇرغان گېپىنى! — دېدى.

موللازەيدىن باللىرىنى ئەركىلىتىپ سۆيۈپ خوشلاشتى، ئايىمخاندىن يالۋۇرۇپ رۇخسەت ئالدى- دە، ئېشەككە مىنىپ شەرققە قاراپ كېتىۋەردى. ئايىمخان بىلەن ئىككى بالا ئۇزۇنغىچە يول ئۈستىدە قاراپ قېلىشتى......

ۋاڭ ئوردىسىنىڭ 30 ئاتلىق قوشۇنى تولۇق قوراللىنىپ يولغا چىقتى. قوشۇننىڭ ئالدىدا تۇمارچە شەكىللىك ئۈچ بۇرجەك بايراق لەپىلدەپ قويۇندەك ئۇچماقتا. ئەسكەرلەرنىڭ قىلىچ، مىلتىق، نەيزە قوراللىرى قۇياش نۇرىدا يالتىرىماقتا. ئەسكەرلەر كەيگەن يېشىل جىلىتكىنىڭ ئارقىسىغا يېزىلغان «ئەسكەر» دېگەن خەت، چاڭ- تۇزانلار ئىچىدە غۇۋا كورۇنمەكتە، قوشۇن غايەت تېز ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى.

www.uyghurkitap.com

موللازەيدىن بالىلىرىدىن ئايرىلىپ، خىرامان يول باساتتى. گايى ئۇ ناخشا ئېيتسا، پايانسىز دالا، تاغ-ئىدىرلار ياڭراپ كېتەتتى.

ۋاڭ ئەسكەرلىرى جەڭ ئاتلىرىنى بولۇشىغا چېپىپ كەلمەكتە ئىدى. بۇلار ئۇزۇن ئېقىننىڭ ئىچىگە كىرگەندە ئېقىننىڭ شەرق تەرىپىدە بىر قارا كورۈندى. قاسىم لويى دەرھال توختاپ، قولىنى پېشانىسىغا تۇتۇپ كورۈنگەن قارىغا دىققەت بىلەن سەپ سالغاندىن كېيىن يىراقتا كېتىۋاتقان بۇ ئىشەكلىك ئادەمنىڭ موللازەيدىن ئىكەنلىكىنى بىلدى- دە، ئەسكەرلەرگە بۇيرۇق بېرىپ، مىلتىقلىرىغا ئوق سالغۇزدى، ئاندىن سەت چىقىراپ:

— ئالغا!— دەپ بۇيرۇق قىلدى.

ئاتلىقلار قويۇندەك چاپتى. كورۈنگەن قارا بارغانسېرى يېقىنلاشماقتا، 500 مېتىر، 300 مېتىر....

ئىشەك كىچىككىنە توقايدىن قايرىلىپ كوزدىن غايىپ بولدى. قاسىم لويى باشلىق ئەسكەرلەر قاتتىق ئەندىشىگە چۈشۈپ، ئاتلىرىنى تېخىمۇ تېزلەتتى. 50 مېتىردەك ئارىلىق قالغاندا ھەيۋە قىلىپ بىرقانچە پاي ئوق ئاتتى. ئىككى ئەسكەر ئىككى ياندىن يانداپ بېرىپ غەزەپ بىلەن نەيزە ئۇرغاندا، نەيزىنىڭ زەربىسىدىن بىر دانە قاسقان تۇماق قاڭقىپ بىر ئازگالغا چۈشتى. يەنە بىر ئەسكى چاپان يەرگە چۈشتى..

قاسىم لويى ۋە باشقا ئەسكەرلەر ئىشەكنىڭ ئۈستى-

دىكى چاپراس باغلانغان قورۇق جازىغا قاراپ ھەيران بو-
لۇپ تۇرۇپ قېلىشتى...

بۇ چاغدا موللا زەيدىن ئاتلىق، بولۇشىغا ناخشا ئېيتىپ باشقا بىر يولدا خاتىرجەم كېتىپ باراتتى. ئەسلى ئىش مۇنداق بولغان ئىدى: ۋاڭ ئوردىسى موللا زەيدىننى تۇتۇش ئۈچۈن ئەسكەر چىقارغاندا، بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان مەتگۈلى باشلىق بىر تۈركۈم كىشىلەر ئىككى دانە ئاتنى مۇتىللا قارىدىن ئەۋەتكەن ئىدى. بۇيرۇق بويىچە ۋاڭنىڭ ئەسكەرلىرى قوغلاپ كېلىپ، غەزەپ بىلەن نەيزە سانجىشتىن بىرەر سائەت ئىلگىرى مۇتىللا قارى موللا زەيدىنگە يېتىشىپ كېلىپ، 30 ئەسكەرنىڭ قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى، پەيلىنىڭ بۇزۇق ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلغاندا، موللا زەيدىن كۆلۈمسىرەپ ئىشەكتىن چۈشكەن ۋە ئىككى تال تاياقنى توقۇمغا چاپراس ئورنىتىپ، ئۇنىڭغا چاپىنىنى، تۇمىقىنى كەيدۈرۈپ قويغان، خۇددى ئىشەكلىك كېتىۋاتقان بىر ئادەمنىڭ شەكلىنى ياساپ، ئىشەكنى يولغا سېلىپ قويغان ئىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن مۇتىللا قارى بىلەن موللا زەيدىن ئىككى ئاتقا مىنىپ باشقا يول بىلەن مېڭىپ كەتكەن ئىدى.

... موللا زەيدىن بېيجىڭغا بېرىپتۇ. خان ئوردىسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ: خان بىلەن كورۇشمەن دېگەن ئىكەن. قاراۋۇللار ئۇنى ئوردىغا كىرگۈزمەپتۇ. شۇ ئەسنادا بوينىغا قوڭغۇراق ئېسىلغان بىر پىستە كۈچۈك چىقىپ، ياقا

uyghurkitap.com

يۇرتىمىن كەلگەن بۇ ئادەمنى چىشلىمەكچى بوپتۇ. موللا زەيدىننىڭ ئاچچىغى كېلىپ پىستىنى بىر تەپكەن ئىكەن، پىستە نەچچە غۇلاچ نېرىغا دومىلاپ چۈشۈپ، غىڭشىغىنىچە قېچىپتۇ. خاننىڭ ئەسكەرلىرى پىستىنى تەپكەن موللا زەيدىننى تۇتۇۋېلىپ خاننىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. خان بۇ ئادەمنى كۆرۈپ:

— نەدىن كەلگەن ئادەمسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— تۇرپاندىن كەلدىم، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ موللا زەيدىن.

— پىستەمنى نېمىشقا تېپىسەن؟ — دەپتۇ خان غەزەپلىنىپ.

— تەپسە نېمە بولغۇدەك؟ — دەپتۇ موللا زەيدىن مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ. خاننىڭ تېخىمۇ غەزىۋى كېلىپ:

— بۇ مېنىڭ پىستەم، سەن ئۇنى تېپىشكە قانداق پېتىندىڭ؟ چوڭ گۇناغا لايىق بولدۇڭ. مەن سېنى جازالايمەن! — دەپتۇ.

— قىزىق خان ئىكەنسىز، — دەپتۇ موللا زەيدىن كۈلۈپ كېتىپ، — كىچىككىنە پىستىنى تەپكەنگە مېنى جازالايمەن دىگۈچە شىنجاڭدىكى مىڭلىغان، ئون مىڭلىغان پۇقرالارنى ئۇرۇپ، ئۆلتۈرۈپ، خانىۋەيران قىلىۋاتقان ۋاڭلارنى، ئەمەلدارلارنى جازالاڭ. مەن شۇ توغرىدا سىزنىڭ ئالدىڭىزغا ئەرز قىلىپ كەلدىم!

ئۇ، ئەرزنى خانغا سۇنۇپتۇ. خان موللا زەيدىننىڭ گەپلىرىنى ئورۇنلۇق دەپ بىلىپ چوڭقۇر ئويلىنىپ قاپتۇ...

كېيىنكى ۋاقىتلاردا خەلق ئارىسىدا مۇشۇ پاراڭ ئېقىپ يۇردى. بۇنىڭغا قارىغاندا موللا زەيدىننىڭ ئەرزنى كوتىرىپ بېيجىڭغا بېرىپ خانغا توغرا بولغانلىقى ئېنىق، لېكىن موللا-زەيدىننىڭ قانداق جاۋاپ ئېلىپ كەلگەنلىكى توغرىسىدا بىرەر رىۋايەت يوق......

1980 - يىل

مۇقاۋا ۋە رەسىملەرنى غازى ئەھمەت ئىشلىگەن

毛 拉 再 丁　　（维吾尔文）

海威尔铁木尔著

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市解放路306号）
新疆新华书店发行　新疆7220工厂印刷
787×1092毫米　32开本　10,375印张　1插页
1981年11月第1版　1982年1月第1次印刷
印数：1—25,000

统一书号：M10098·558　定价：0.51元